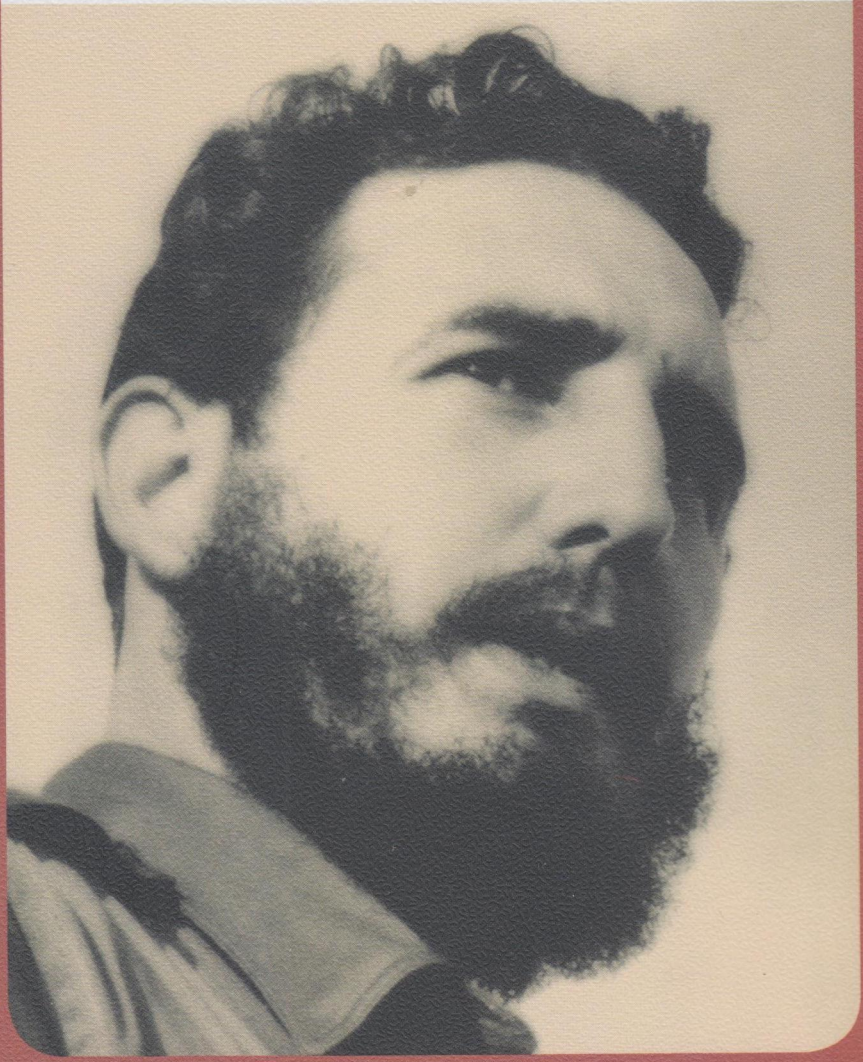
Fidel ve Din

Frei Betto ile Marksizm ve Kurtuluş Teolojisi Üzerine Sohbetler

Frei Betto

İspanyolca'dan Çeviren: Özgül Erman

AYRINTI

İDEA

FIDEL CASTRO

Fidel Castro Ruz, eski adıyla Oriente Eyaleti'nin, Birán köyünde (Küba) 13 Ağustos 1926'da dünyaya geldi. Hali vakti yerinde, toprak sahibi bir ailenin çocuğu olarak Santiago de Cuba ve Havana'daki Katolik seçkinlerin devam ettiği özel okullarda öğrenim gördü. 1950'de Havana Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden mezun oldu.

Üniversite yıllarında, politik yozlaşma karşıtı bir öğrenci grubuna katıldı. Ortodoks Parti olarak da bilinen Küba Halk Partisi'ne üye oldu ve söz konusu partinin sol kanadının lideri haline geldi. Aynı yıl Dominik Cumhuriyeti'ndeki Trujillo diktatörlüğüne düzenlenen silahlı bir sefere gönüllü katıldı. Fakat bu sefere katılanlar Küba dışına çıkıp planlarını uygulayamamışlardır. Öğrenci lideri olarak Fidel, ABD'nin başını çektiği OEA'nın kurucu konferansıyla çakışacak, antiemperyalist bir Latin Amerikan öğrenci kongresi toplamak amacıyla Venezuela, Panama ve Kolombiya'ya gitti. Kolombiya'da bulunduğu sırada, Nisan 1948'de patlak veren halk ayaklanmasına katıldı.

10 Mart 1952'deki Fulgencio Batista tarafından yapılan darbenin ardından Küba'da, ABD tarafından desteklenen Batista rejimine karşı silahlı bir ayaklanma başlatmak amacıyla, devrimci bir örgüt yapılandırmaya girişti. 26 Temmuz 1953'te Moncada Kışlası'na yapılan başarısız bir saldırı girişimini örgütledi ve yönetti. Hem kendisi hem de saldırıya katılanlar arasından iki düzineden fazla kişi yakalandı, yargılandı ve mahkûm edilerek hapse atıldı. Castro hapiste sonradan, on binlerce kopyası dağıtılacak ve "Tarih Beni Aklayacaktır" adıyla 26 Temmuz Hareketi'nin programına dönüşecek olan savunmasını hazırladı. Aslen Fidel ve yoldaşları 15 yıl hapis cezası almış olsalar da 22 ay sonra, 1955'te kamuoyunun baskısıyla çıkarılan af sonucunda serbest bırakıldılar.

7 Temmuz 1955'te Fidel Meksika'ya gitmek üzere yola çıktı. Orada, Küba'da silahlı bir ayaklanma başlatmak amacıyla bir gerilla seferi organize etmeye girişti. 2 Aralık 1956'da, aralarında kardeşi Raúl Castro, Che Guevara, Camilo Cienfuegos, Juan Almeida ve Jesús Montané'nin de bulunduğu 81 savaşçıyla birlikte, Granma adlı tekneyle Küba kıyılarına yanaştı. Sonraki iki yıl boyunca Fidel, 26 Temmuz Hareketi'nin öncülüğünü sürdürmenin yanı sıra, İsyancı Ordusu'nun operasyonlarına da kumanda etti. Baştaki geri çekilişin ardından gerillalar güçlerini yeniden örgütlemeyi ve 1958'in sonlarına doğru, savaşı Sierra Maestra Dağları'ndan adanın tamamına yaymayı başarmışlardı.

Ocak 1959'da Batista Küba'yı terk etti. Yüz binlerce Kübalı Fidel'in çağrısı üzerine genel grev başlattı, bu da devrimin zaferini sağlama aldı.

Fidel Castro 8 Ocak 1959'da muzaffer İsyancı Ordusu'nun başarılı başkomutanı olarak Havana'ya girdi. 13 Şubat 1959'da başbakanlığa atandı ve devlet başkanlığı görevini 2008 yılına kadar sürdürdü.

FREI BETTO

Frei Betto, 1944'te Belo Horizonte'de doğmuş Brezilyalı bir rahiptir. Çok erken yaştan itibaren Genç Katolik Öğrenciler Birliği'nde faaliyet göstermeye başladı ve 1964'te gazetecilik bölümü öğrencisi olduğu sırada, askeri diktatörlük tarafından hapsedildi. Ertesi yıl Dominiken Tarikatı'na katıldı. Teoloji ve felsefe çalışmalarının yanı sıra, gazeteci olarak çalıştı ve Brezilya'daki askeri diktatörlüğe muhalefet eden hareketin içinde yer aldı.

Frei Betto, köylülere politika, iktidar ve özgürlükle ilgili metinler aracılığıyla hızla okuma yazma öğreten, uluslararası saygınlığa sahip eğitimci Paulo Freire ile birlikte çalıştı.

1969'da yeniden hapse atıldı ve 1974'te serbest bırakılmasının ardından yoksul sanayi mahallelerindeki Hıristiyan Taban Cemaatleri'nin organizasyonunda yer aldı. 1980'li yıllarda devlet ve din ilişkileri konusunda danışmanlık yaparak Nikaragua, Küba, Çin, Sovyetler Birliği, Polonya ve Çekoslovakya'da çalıştı. Topraksızlar Hareketi'ne ve Porto Alegre Sosyal Forumları'na katılımı da önem taşır. Yakın zamanda Lula Hükümeti'nin sosyal politikalar ve Sıfır Açlık Projesi'nin danışmanlığını yapmıştır.

Frei Betto Üçüncü Dünya Teologları Uluslararası Ekümenik Birliği üyesi ve Kurtuluş Teolojisi'ne dair bir düzineden fazla kitabın takdir edilen yazarıdır.

İdeaAyrıntı Dizisi

Ayrıntı Yayınları

Ayrıntı: *1006*
İdeaAyrıntı Dizisi: *30*

Fidel ve Din
Frei Betto ile Marksizm ve
Kurtuluş Teolojisi Üzerine Sohbetler
Fidel Castro ve Frei Betto

Kitabın Orijinal Adı
Fidel y la Religión:
Conversaciones Con Frei Betto Sobre El
Marxismo Y La Teología De La Liberación

İspanyolcadan Çeviren
Özgül Erman

Yayıma Hazırlayan
Ayşenur Yazıcıoğlu Conte

Son Okuma
Suat Hayri Küçük

© Frei Betto, 2012

Bu kitabın Türkçe yayım hakları
Ayrıntı Yayınları'na aittir.

Kapak Resmi
Sovfoto/ Getty Images Turkey

Kapak Tasarımı
Gökçe Alper

Dizgi
Hediye Gümen

Baskı ve Cilt
Yazın Basın Yayın Mat. Tur. Tic. Ltd. Şti.
Çevre Sanayi Sitesi 8. Blok No: 38-40-42-44
Başakşehir - İstanbul
Sertifika No: 12028

Birinci Basım: *İstanbul, Haziran 2016*
Baskı Adedi: *2000*

ISBN 978-975-539-167-0
Sertifika No.: 10704

AYRINTI YAYINLARI
Basım Dağıtım San ve Tic. A.Ş.
Hobyar Mah. Cemal Nadir Sok. No: 3 Cağaloğlu – İstanbul
Tel.: (0212) 512 15 00 Faks: (0212) 512 15 11
www.ayrintiyayinlari.com.tr & info@ayrintiyayinlari.com.tr

twitter.com/ayrintiyayinevi facebook.com/ayrintiyayinevi instagram.com/ayrintiyayinlari

Fidel ve Din

Frei Betto ile Marksizm ve Kurtuluş Teolojisi Üzerine Sohbetler

Fidel Castro ve Frei Betto

İDEAAYRINTI DİZİSİ

KURTULUŞ TEOLOJİSİ
Ed. Christopher Rowland

KİRLİLİK KAVRAMI VE ALEVİLİĞİN ASİMİLASYONU
Mevlüt Özben

İSLAM'IN GELECEĞİ
Wilfred S. Blunt

İSLAM'IN İKİNCİ MESAJI
Mahmut Muhammed Taha

~~TANRISIZ~~ AHLAK?
Walter Sinnott-Armstrong

DÜŞMANIN TARİHİ
Gil Anidjar

İSLAM'DA 50 ÖNEMLİ İSİM
Roy Jackson

ESRÂRNÂME
Ferîdüddîn Attâr

İHVÂN-I SAFÂ RİSÂLELERİ
1. Cilt

SÜRYANİLER
Mutay Öztemiz

KIZILBAŞLAR/ALEVİLER
Krisztina Kehl-Bodrogi

İBNİ HALDUN
Tarih Biliminin Doğuşu
Yves Lacoste

İBNİ ARABÎ VE DERRİDA
Tasavvuf ve Yapısöküm
Ian Almond

CENNETİN ELEŞTİRİSİ
Roland Boer

MÜSLÜMAN KÜLTÜRÜ
V. V. Barthold

İHVÂN-I SAFÂ RİSÂLELERİ
2. Cilt

HIRİSTİYANLIKTAKİ ATEİZM
Exodus'un ve Krallığın Dini
Ernst Bloch

KOMÜNİSTLERDEN İSLAMCILARA
Bir 20. Yüzyıl Tarihi: Endonezya
Adrian Vickers

İHVÂN-I SAFÂ RİSÂLELERİ
3. Cilt

OXFORD İSLÂM SÖZLÜĞÜ
Baş Editör: John L. Esposito

İLÂHÎNÂME
Ferîdüddîn Attâr

MÜSLÜMAN SİTE
Louis Gardet

İHVÂN-I SAFÂ RİSÂLELERİ
4. Cilt

ROMANTİK ORTADOĞU
Metinlerarası Bir Deneme
Hayri K. Yetik

ÂDEM İLE HAVVA HER YERDE
Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslamiyet'te İlk İnsan
Mineke Schipper

İSLAM TEOLOJİSİNE GİRİŞ
Louis Gardet & Georges Anawati

ARKAİK ORTADOĞU
Güncellenen Metinlerin Kurgusökümü
Hayri K. Yetik

İHVÂN-I SAFÂ RİSÂLELERİ
5. Cilt

Rahip, doktor ve her şeyin ötesinde ermiş Leonardo Boff'a;

Hıristiyan inancının özgürleştirici boyutunu bana öğreten ve Brezilyalı Dominikenler'in başı olarak bu misyonu yayan Fray Mateus Rocha'nın anısına;

Anlayış eksikliği ile adalet özleminin yakıcılığı arasında, tıpkı Vaftizci Yahya gibi Efendimiz'in sosyalizmle gelişine hazırlanan tüm Latin Amerikalı Hıristiyanlar'a...

İçindekiler

Yirmi Yıl Sonra Yeni Basım İçin Önsöz / *Frei Betto*....9
Laik Devlet ve Parti....10
Devlet ve Kilise Arasındaki Sürtüşmeler....11
Küba'nın Dindarlığı....12
Kırılan Direnç....13
Kitabın Yankıları....14
İlişkilerin Soğuması....14
Gelecekteki Zorluklar....15

Küba Basımına Ek / *Armando Hart*....18

Buluşmaya Doğru Adım Adım / *Frei Betto*....21

Birinci Bölüm
Bir Ziyaretin Günlüğü

10 Mayıs 1985....31
13 Mayıs 1985....37
14 Mayıs 1985....48
18 Mayıs 1985....57
19 Mayıs 1985....67
20-22 Mayıs 1985....73

İkinci Bölüm

Söyleşi

1 79
Çocukluğu 79
Ailesinin Dindarlığı 85
Vaftiz Oluşu ve Adının Fidel Konmasının Nedeni 89
Santiago De Cuba'da Geçen İlk Yıllar 95
Katolik Okullarındaki Hayatı 100
Dini Öğretim 103
İlk Etik Değerlerin Ortaya Çıkışı 112
Marksist Literatürle İlişki 134

2 147
Moncada Saldırısı 147
Tutuklanmasından Sonraki Koşullar 154
Hapishane ve Savaş 159
Peder Guıllermo Sardiñas 161
Katolik Kilisesi ve Devrim 164
Katolik Kilisesi İle Yaşanan İlk Gerginlikler ve Nedenleri 171
Küba Komünist Partisi ve İnananlar 190

3 210
Kuzey Amerikalı Katolik Piskoposlarla Görüşmeler 213
Devrimle Kilisenin Doktrinleri Arasındaki Ortaklıklar 216
Kilise ve İnananların Günümüzde Oynadıkları Rol 221
Katolik Kilisesi ve Latin Amerika'daki Devrimci Hareketler 227
Kurtuluş Teolojisi 236
Sosyal Adalet ve Katolik Kilisesi'ne Dair Düşünceler 254

4 261
Papa II. Jean-Paul ve Küba'ya Yaptığı Ziyarete Dair 261
İsa Mesih: Devrimci 268
Hıristiyanlar ve Komünistler 273
Komünistler ve Din 276
Devrimciliğin Bir Gereği Olarak Sevgi 278
Sınıf Mücadelesi ve Sınıflararasındaki Nefret 280
Küba'da Demokrasi ve Burjuva Demokrasisi 288
Latin Amerika'nın Dış Borcuna Dair 297
Brezilya İle İlişkilere Dair 305
Camilo ve Che'ye Dair 309

Yirmi Yıl Sonra
Yeni Basım İçin Önsöz

Frei Betto

Fidel ve Din'in Kasım 1985'teki ilk basımından 20 yıl sonra bu denli güncel olması ilginç. Bu arada bu kitabın öyküsü bir dizi tesadüfi ve beklenmedik olayı kapsıyor. Halen aktif olarak yaptığım gazetecilik, biraderi olduğum Dominken Tarikatı'nda rahip olarak üstlendiğim görevimle tamamen uyum içinde yürüyor. Her ne kadar iş hayatına gazeteci olarak atılmış olsam da Kumandan'la uzun bir röportaj yapma ayrıcalığına sahip olacağım asla aklımdan geçmezdi.

1985'in Şubat'ında Fidel benimle kısa bir röportaj yapmayı kabul ettiğinde ve sonradan Havana'da, gece 11'den sabah 7'ye kadar konuştuğumuzda kendimi çok müteşekkir hissettim. Kübalı lider gece kuşu ve bunun yanında mükemmel bir hatip; sizi muhabbetin içine çekmeyi herkesten iyi biliyor. Hiçbir muhatabını 10-15 dakikalığına kabul etmiyor. Genellikle onlarla saatlerini geçiriyor, mümkünse sabahlayarak. Ziyaretçisinin anlatacağı ne varsa büyük ilgiyle dinliyor. İlgisini çekmeyen hiçbir konu yok. Soru yağmuruna tutuyor, manastırlarda yapılan yemeklerin tarifini istiyor; biraderlerin kütüphanesini, verilen dersleri, İncil'i yayma yöntemlerini veya ziyaretçinin ülkesinin ekonomik problemlerini, tarihini, iklimini, politik manzarasını soruyor. Ve Küba Devrimi'nden, onun kazanımlarından, hatalarından, ilerlemesinden ve kısıtlamalarından asla solcu bir klişe kullanmadan veya Marksizm'in klasiklerinden alıntı yapmadan bahsetme fırsatını kaçırmıyor.

O dönemde niyetim Küba hakkında küçük bir kitap yazmak ve Fidel ile röportajımı önsöz olarak kitaba koymaktı. Bana Kumandan'ın röportaj verme, hele ki özel hayatından bahsetme adetinin olmadığını çoktan söylemişlerdi. Buna rağmen özel kalem müdürü Chomy Miyar'ın evinde sabaha kadar sohbet ettiğimiz o gece bir şey dikkatimi çekmişti. Fidel hem evde hem de La Salle ve Marist biraderlerin okullarındaki Katolik eğitimini coşkuyla ve belli belirsiz bir özlemle anıyordu. Sohbet sırasında söylediklerini bir röportajda tekrarlamaya razı gelir miydi acaba? Bana evet cevabını verdi ve Küba'ya üç ay sonra tekrar gelmemi önerdi.

Laik Devlet ve Parti

Başlangıçta Küba'ya ideolojik nedenlerle yakınlık duymuştum. Devrim zafer kazandığında 14 yaşındaydım. Bir yıl önce sol öğrenci gruplarında politikaya başlamıştım. Bizim Kuzey Amerika karşıtlığımız Sierra Maestra'daki sakallıların Havana'ya muzaffer ane girişiyle ödüllendirilmişti.

Ardından Vietnam Savaşı ve Brezilya'da CIA'in himayesindeki askeri diktatörlük (1964-1985) geldi. Asker-polis baskısının kurbanı olarak, 1964'te 15 gün tutuklu kaldım. 1969'dan itibaren, diktatörlüğün peşine düştüğü politikacılara destek oluşum ve militan öğrenciliğim nedeniyle 4 yıl hapis yattım. Bu olaylar, ABD'nin Latin Amerika politikasına olan karşıtlığımı ve Küba halkının kahramanca direnişine olan sempatimi artırdı.

Askeri rejim sırasında Küba, Brezilya'da yasaklanmış bir sözcüktü. Hatırlarım, bir defasında hapisteyken bana bir grup kitap gönderilmişti. Listeye göz atarken bir tanesinin eksik olduğunu gördüm; *Kübizim* adlı kitap yoktu. Dilekçe verdim ve anlaşıldı ki Küba'yla ilişkili kitaplara izin veremeyecekleri için cezaevindeki sansür kurulu, kitabı aileme iade etmişti.

1979'da Sandinist Devrim içinde yer alan Hıristiyanlar, benim Nikaragua'ya yakınlık duymamı sağlamışlardı. Fidel ile de 19 Temmuz 1980'de orada tanıştık; yazar ve başkan yardımcısı Sergio Ramírez'in evinde, bugün Brezilya'nın başkanı olan Lula ile birlikte. Bütün geceyi koyu bir sohbete dalarak geçirdik ve Kurtuluş Teolojisi'den bahsedince Kumandan'ın şaşırdığını fark ettim. Ona neden Küba Devleti'nin ve Küba Komünist Partisi'nin din referanslı olduğunu sordum. Kullandığım sıfatı duyunca şoke oldu

ve "Nasıl din referanslı?" diye tepki gösterdi. "Evet Kumandan, din referanslılar çünkü ateist oldukları resmen ilan edildi. Bir kurumun dinsel niteliği sırf Tanrı'nın varlığını kabulünden değil, aksine inkârından da kaynaklanır. Modernizmin kazanımlarından biri de siyasal partilerin ve devletin laik karakteridir" diyerek karşılık verdim.

Fidel ve Din'in yayımlanmasının ardından Küba Hükümeti anayasada değişiklik yaptı ve komünist önderler de laik bir karakter kazandırmak üzere parti tüzüğünü değiştirdiler. Bu da Küba Komünist Partisi'nin kapılarını dini inancı olan Kübalılar'a açtı. O dönemde hükümetle dini yetkililer arasındaki ilişkilerden sorumlu olan Dr. Carneado'ya açılımın çok sayıda Hıristiyanı partiye çekip çekmediğini sordum. Bana asıl sürprizin pek çok komünist militanın her zaman inanç sahibi olduklarını, artık partiden uzaklaştırılma riski de olmadan, kamuoyuyla paylaşmalarını görmek olduğunu söyledi.

Devlet ve Kilise Arasındaki Sürtüşmeler

1981'de Fidel beni Küba Hükümeti'nin Katolik Kilisesi'yle yeniden yakınlaşması konusunda danışmanlık yapmam için davet etti. General Franco'nun diktatörlüğünün dini kolu olan İspanyol Katolikliği'nin damgasını vurduğu Küba'daki Katolik Kilisesi, II. Vatikan Konsili öncesindeki konjonktürde devrimin olumlu bir okumasını yapacak ipuçlarından yoksundu. Bu yüzden de devrimin, demokrasi kisvesi altında, yerine bir sınıf diktatörlüğünü, yani seçkin sınıfın egemenliğini geçirmek üzere diktatör Fulgencio Batista'yı devirmekle yetinmeyeceğini idrak etmesiyle yeni Küba rejimine muhalif olan ABD'nin, kendini yönlendirmesine izin verdi. Yoksulların haklarına kavuşma vakti gelmişti; bu da okuma yazma oranının artırılması, toprak reformu, kentsel reform, yabancıların gayrimenkullerine el konulması, kumarla fuhşun sonu ve ulusal egemenlik anlamına geliyordu.

Küba'yı Sovyetler Birliği'nin kollarına iten ABD olmuştur. Sierra Maestra'daki zaferden hemen sonra, Fidel'in üstü açık bir arabada New York caddelerini dolaştığını hatırlamakta yarar vardır. 1961'deki Girón Plajı'na yapılan başarısız Domuzlar Körfezi çıkarmasından sonra –Kennedy'nin paralı askerlerinin arasında

üç adet rahip de vardı– Küba için, o dönemin çift kutuplu jeopolitiğinin diğer kutbuna bağlanmaktan başka çıkar yol kalmamıştı. Sosyalizmin benimsenmesi devlet ile Katolik Kilisesi arasındaki ilişkinin kopmasına neden olmakla beraber, ibadet yerlerinin kapatılmasına veya kovuşturmalara yol açmamıştır.

Kilise, devrimin halkta bu denli derine kök salabileceğine ihtimal vermemişti. Mülklerine el konulmuş ve okullarının laikleştirilmiş olmasından rahatsız olarak, "özgürlük" ve "demokrasi"nin yeniden ele geçirilmesi için antikomünist bir tutumu benimsedi. Çatışma kaçınılmazdı. Bütün bunlara rağmen, dini özgürlüğün devrim tarafından güvence altına alınması sürdü; hatta Vatikan'la iyi ilişkiler kuruldu. Yine de Katolik ruhban sınıfının karşıdevrimcilerle özdeşleşmesi ve resmen ateist olan bir partinin ideolojik katılığı gerilimlere yol açıp diyalog kurmayı güçleştirdi.

Küba'nın Dindarlığı

Kübalılar son derece dindardır. Halktan kimselerin birincil ideolojisinin dini temalarla örülü olduğu Latin Amerika'da, Küba bir istisna değildir. Rahip Félix Varela ile şair ve devrimci José Martí gibi Küba'nın ilk akla gelen tarihi şahsiyetleri Hıristiyanlıklarıyla, maneviyatlarının derinliğiyle öne çıkıyor. Sierra Maestra'daki gerillalar arasında, sonradan Devrim Komutanı unvanını alacak olan, Guillermo Sardiñas adında Katolik bir rahip bulunuyordu.

Küba'da birinci derecede, Afrika'dan köleler aracılığıyla gelen animizm ve İber Yarımadası Katolikliğinin karışmasının sonucu, Brezilya'dakine benzer, Afro-Hıristiyan bağdaşımı olan Santeria egemendir. Devrim Santeria'yı folklor sayarak onunla birlikte yaşamasını öğrendi. Aynı zamanda Protestanlıktan kaynaklanan kiliselerle de Kuzey Amerikan köklerine rağmen olumlu ilişkiler kurmayı başardı.

Katolik Kilisesi Küba'da asla kök salamamıştır. Devrimden önce, çocuklarını Katolik okullarına gönderecek parası olan seçkinlerin ve orta sınıfın dini adresi olmuştur. Fidel'in röportajda da belirttiği üzere, şehir merkezlerinde çok sayıda kilise olmasına karşın, kenar mahallelerde ve kırsal alanda hemen hiç olmayışından da bu anlaşılabilir. Buna rağmen devrim, Katolik Kilisesi'nin

kurumsal ağırlığını asla görmezden gelmemiştir. Kilise'nin güçlü bir simgesel iktidarı vardır. Papalık'ın meşru kıldığı uluslararası bağlantıları, politik ve diplomatik bakımdan dikkate değerdir. Fidel'in Katolik cemaatiyle iyi ilişkiler içinde olmak istemesi bundan kaynaklanmaktadır.

Kırılan Direnç

Kübalı piskoposların muvafakatiyle, Küba'da devlet ve Katolik Kilisesi'nin yeniden yakınlaşması yararına yapacağım çalışmalara başladım. Bu yakınlaşma, kitabın basılmasıyla somutlaştı. Fidel'in bana sözünü verdiği kısa röportaj için hazırlanmış halde, 1985'in Mayıs ayında Havana'ya tekrar geldim. Ancak konjonktür aynı değildi. Miami'de karşıdevrimci topluluk, Küba'ya yayın yapan Radyo Martí'yi devreye sokmuştu. Fidel röportaj yapmak için hevesli değildi artık. Devrime yapılan yeni fiili saldırıyla fazlasıyla meşguldü.

Hemingway'in yaşlı bir balıkçının devasa bir balığı yakalama çabasını anlattığı başyapıtı olan *Yaşlı Adam ve Deniz*'i hatırladım. Fidel benim yakalamak zorunda olduğum köpekbalığıydı. "Ya şimdi ya da asla" dedim kendime. Bazı fırsatlar hayatta yalnızca bir kez ele geçiyor. Şubat ayında verdiği sözü tutması için ısrar ettim. Fidel direndi, direndi ve nihayet "Bana ne soracaksın?" diye sordu. 60'tan fazla sorudan oluşan bir liste hazırlamıştım. 5. soruya geldiğimizde "Yarın başlayalım" dedi.

Fidel'i pes ettiren neydi? Soruların kapsamı olduğuna inandım. Sorularım teorik meselelere dair değillerdi. Marksizm ve din hakkında spekülasyonlar yoktu. Ne Feuerbach vardı ne de Lenin. Sorularım sözcüğün etimolojik anlamıyla içtendi.* Beni Fidel'in ailesinin, eğitiminin, politikasının izlediği yol ve hayatı ilgilendiriyordu. Şimdi bir komünist lider olan (Sierra Maestra'dan sonra ateist olduğunu beyan etmişti ama bana agnostik gibi geliyor.) ve toprak sahibi, Katolik bir ailenin oğlu olarak dini yatılı okullarda on yıl öğrenim görmüş bu adamın izlediği güzergâh neydi?

Kumandan gerçeklikten, tarihi olaylardan ve politik uygulamalardan yola çıkmayı seviyor. Müspet bilimler hariç, teorilerden ve soyut kavramlardan hoşlanmıyor.

---

* Metnin orijinalinde geçen ve Latince kalp anlamındaki "cordis"ten gelen cordial sözcüğü, içten sözcüğü ile karşılanmıştır. (ç.n.)

Kitabın Yankıları

Kitap Küba Devrimi içinde bir devrimi tetikledi. 300.000 adetlik ilk baskı yeterli olmadı. Kitapçıların kapılarında sonu gelmez kuyruklar oluştu. Yasadışı satışın önlenmesi için polis çağırmak gerekti. Santiago de Cuba'da satışlar başladığında, on binlerce insan meydanda izdihama yol açtı. Küba sosyalizminde din özgürlüğünün bildirgesi işte oradaydı. İlk kez bir komünist lider, dinden olumlu biçimde bahsediyor ve onun gerçekliği değiştirmeye katkı sunabileceğini, bir ülkede devrim yapabileceğini, zulmü yıkıp yerine adaleti tesis edebileceğini kabul ediyordu.

Kitap, nüfusu 12 milyonu geçmeyen Küba'da 1 milyondan fazla satıldı. Dünya solu ve ilerici Hıristiyanlar arasında da ilgi gördü. *Fidel ve Din,* 32 ülkede en az 23 dile çevrildi. Bir tanesini bile elde edemediğim korsan baskıları yapıldı. İsviçre'nin Almanca konuşulan bölgesinde, kitap tiyatroya uyarlandı ve 1987 yılında yılın en iyi sahne gösterisi ödülünü aldı. Küba'da Rebeca Chávez kitabın hazırlanışına dair, Şu Tükenmek Bilmeyen Umut adıyla şahane bir belgesel yaptı.

Kitabın yankıları, komünist dünyada hemen her zaman çatışma kaynağı olmuş devlet ve din arasında, yeniden bir yakınlaşmaya dönük gayret göstermem için sayısız davet almama neden oldu: Rusya'da, Çin'de, Polonya'da, Letonya'da, Litvanya'da, Doğu Almanya'da ve Çekoslavakya'da bulundum.

Kitaptan yalnızca Küba ve Latin Amerika solu yararlanmadı. Küba Katolik Kilisesi de yararlandı. 16 yıllık aradan sonra Fidel Katolik piskoposlarla yeniden diyalog kurdu ve böylece Papa II. Jean Paul'ün 1998'deki Küba ziyaretinin yolu açılmış oldu.

İlişkilerin Soğuması

Bununla beraber, her şey güllük gülistanlık değildi. 1987'de Katolik Kilisesi'nin Havana'da düzenlediği, yerel bir konsey toplantısına denk düşen Küba Ulusal Ruhban Buluşması'na yabancı rahiplerin de katılmasına rağmen benim davet edilmeyişime Fidel sinirlendi. Katolik hiyerarşi, katılan tüm yabancıların kurum temsilcisi olduğunu iddia etti ki ben hiçbir kurumu temsil etmiyordum.

Hemen arkasından Berlin Duvarı'nın yıkılışı gündeme oturdu. Bu olay, Doğu Avrupa'da domino etkisi yarattı. 1989'un sonlarında Bostonlu Kardinal Law, Küba'da bulunduğu sırada Katolik piskoposları ruhsal inzivaya çağırdı. Onlara Polonyalı piskoposların örneğini izlemelerini öğütledi. Küba sosyalizmi yakında çökecekti ve piskoposlar, yeni zaman Musa'ları gibi, zulümden demokrasiye geçişte halka rehberlik etmeye hazır olmak zorundaydı. İnziva sona erdiğinde piskoposluk, Fidel'e, devrime yönelik sert eleştiriler içeren bir mektup gönderdi.

Kumandan'ı sinirlendiren mektubun içeriği değildi. Mart 1990'daki Brezilya ziyareti sırasında bana hiçbir zaman piskoposların devrim karşısındaki eleştirel konumuna dair hayallere kapılmadığını söyledi. Onu rahatsız eden piskoposluğun mesajını şahsen vermemiş olmasıydı; oysaki doğrudan diyalog kanalları açıktı. O andan itibaren Fidel'in her zaman hayranlık duyduğu Papa II. Jean Paul'ün ziyaretine dek kapılar bir kez daha kapanmış oldu.

Gelecekteki Zorluklar

Bugün Küba'daki Katolik cemaati daha fazla özgürlüğün tadını çıkarıyor. Hapiste ne bir rahip ne de dindar biri var. Tam tersine, mahkûmların rahiplik hizmeti alma hakları var. Yeni tarikat ve cemaat üyeleri adaya geliyor. Katolik bayramlar kamusal olarak kutlanıyor. Katolik yayımlar ortalıkta dolaşıyor. Teoloji kitapları herhangi bir güçlükle karşılaşmadan Küba'ya giriyor.

Gereken şey piskoposların, sosyalizmin Tanrı'nın Krallığı'na giden yolda zorunlu bir aşama olduğunu anlamaları. Onu kutsallaştırmaları değil, onu dinleştirmeleri hiç değil. Ancak devrimin üstünden neredeyse 50 yıl geçtikten sonra, sosyalizmin Küba tarihinde istenmeyen bir parantez olduğu fikrinden kendilerini kurtarmaları gerekli. Çünkü bu gözle bakıldığında kapitalizm, Kilise'nin prensipleriyle daha çok örtüşen bir sistemmiş gibi görünüyor; özellikle de Kilise'nin kapitalist ülkelerde yoksulları dışlayarak tamamen özelleştirdiği eğitim, sağlık ve diğer hakların dinselleştirilmesine ve bu bağlamda mülk edinmeye imkân verdiği için.

Katolikler'in karşı karşıya bulunduğu meydan okuma İncil'i rejim karşıtı olarak veya sistemin dışında kalarak değil, sosyalizm içinde vazetmektir. İsa işine gelen bir gerçeklikte vücut bulmadı. 1. yüzyıldaki Filistin, Roma İmparatorluğu'nun hâkimiyetindeydi, İsa'ya ters düşen bir konjonktürden geçiyordu. Bunun kanıtı da İsa'nın iki politik güç tarafından mahkûm edilip öldürülmüş olmasıdır.

Hıristiyan İncil'i vazetmek için şu veya bu sosyal düzeni seçmez. Kapitalizmi şeytanlaştırmak veya sosyalizmi takdis etmek ya da tam tersini yapmak ona düşmez. Tanrı'ya olan taahhüdünü en yoksulların safında olarak yerine getirmek zorundadır. Hangisi olursa olsun eğer bir devlet halkın yanındaysa, Kilise ile ilişkileri iyi olacaktır. Eğer devlet halkını eziyorsa Kilise bunu peygamber tavrıyla ifşa etmek ve ezilenlerin yanında adalet uğruna savaşmak zorundadır.

Maalesef genelde olan tam tersidir. Katolik Kilisesi öncelikle en yoksulların özgürleştirici hizmetkârı olan İsa gibi davranmayı değil, malını mülkünü, haklarını ve ayrıcalıklarını düşünmektedir. Latin Amerika'da istisnalar vardır, özellikle de Hıristiyan Taban Cemaatleri ve Kurtuluş Teolojisi'nin, kardinallerle piskoposları, papazlarla kilise çalışanlarını haksızlığa uğrayanlar için kendilerini riske atmaktan korkmadan onların yanında yer almaya sevk ettiği Brezilya'da.

Tüm bu nedenlerle *Fidel ve Din*, ilk basımından 20 yıl sonra da güncel bir kitaptır. Kumandan, dini eğitimini ve politik inançlarını Marksizm ve Hıristiyanlık arasındaki ilişkinin üstünde tutarak çocukluğuna ve gençliğine dair bu denli ayrıntılı hiç konuşmamıştır.

Sandinist Devrim başarısız olmuş ve Berlin Duvarı yıkılmış olsa bile, bu eser sosyal adalet için uğraşan tüm Hıristiyanlar ve de tüm ateistler ile komünistler için bir referans olacaktır.

Bu eser, sol görüşlü kadın ve erkeklerin önyargılarını, Hıristiyanların korkularını boşa çıkarmaya yardım edecek bir kitaptır. İnsanlığı sefalet ve yoksulluktan, zulüm ve eşitsizlikten kurtarmanın, aşkın bir inancımız olsun ya da olmasın hepimizin etik ve ahlaki ödevi olduğunu kavramayı sağlayacak bir kitaptır. Bizi özgürleştiren ve insanlaştıran, insana olan inancımızdır. Tanrı'nın İsa aracılığıyla gösterdiğidir. Ve bu inancı esere dönüştürmenin

tek yolu vardır, o da "Göklerdeki Babamız* bize gündelik ekmeğimizi ver" diye seslendiğimizde bunun hakikaten gerçeğin bir ifadesi olması için, tüm insanlık ailesinin onuruyla yaşaması için gereken şartları yaratacak olan sevgidir.

7 Ekim 2005, Sao Paulo

* Matta, 6:9-13. (ç.n.)

Küba Basımına Ek

Armando Hart

Bin yıllardır cehalet taraftarlığıyla dokunan ağın altında gizli kalan gerçekler vardır. Devrimin ilk yıllarında, Fidel Castro bunu şöyle belirtmiştir: "Bizi yalanla evlendirip onunla yaşamaya mecbur kıldılar. O yüzden gerçekleri duyduğumuzda dünya başımıza yıkılıyor sanıyoruz."

Hıristiyanlarla komünistler arasında sıkı politik bağlar kurma olasılığının üzerine örtülen kalın peçe, Fidel'in Brezilyalı Dominiken Rahip Frei Betto'ya verdiği bu röportajda kalkıyor. Kübalı okurun bu kitabın ikinci bölümünde okuyabileceği ve üzerine düşünebileceği şey ise hiç görülmedik, duyulmadık bir olay. Sözcüğün sözlük tanımına bağlı kalarak adlı adınca söylersek, bu röportajı okuyacak kişi "insanları hayran bırakan, doğaüstü sayılan olay"la, yani bir mucizeyle karşılaşacaktır.

Derin bir Hıristiyan inancı olan militan Katolik ile ilkelerinden ödün vermemesiyle tanınan bir komünist önder etraflıca konuşabilecekleri bir konu buluyorlar ve dahası da var; fikir alışverişi bittiğinde kendi kanaatlerinin daha da güçlendiğini ve günlük politik mücadele içinde ilişkiyi yoğunlaştırıp sağlamlaştırmaya daha istekli olduklarını hissediyorlar. Üstelik her ikisi de savlarını Hıristiyanlığın ve Marksizm'in asıl kaynaklarına dayandırıyorlar ki bu belki araştırmacıların ilgisini en çok çekecek taraf olabilir. İkisi de ilkelerinden bir gıdım ödün vermiyor. Ahlak, güncel ekonomik-politik sorunlar ve daha iyi bir dünya uğruna mücadelede Hıristiyanlarla komünistleri birleştirmenin gereği gibi son derece önemli konularda birbirlerini içtenlikle anlıyorlar.

Buna rağmen, kastedilen birlik, savaş taktiği bağlamında bir birlik değil. Basit bir politik ittifak ya da konjonktürel bir mesele, mevzu bahis değil. Elbette tanımı gereği öyle ama burada etik veya ahlaki düzlemde Hıristiyan olsun, komünist olsun, yoksulları savunan insanın rolüne dair kurulan bağ, stratejik bir ittifakın kalıcı ve sürekli karakterine sahip. Sağlam ahlaki, politik ve toplumsal temelleri olan bir öneri söz konusu. Ve bu da insanlığın düşünce tarihinde başlı başına aşkın bir olay. Ezilenleri, sömürülenleri savunan ve özgürlük uğruna mücadele veren savaşçıları bir araya getiren insancıllıkla dolu satırlara düşülen etik-ahlaki kayıt, dikkati çekiyor.

Bu mucize neden gerçekleşebildi? Sosyal bilimciler, felsefeciler, teologlar ve farklı ülkelerdeki geniş bir entelektüel kesimin bu soruyu kendisine sorması gerekir. Ayrıca, Hıristiyanlar da inançları gereği aynı soruyu kendilerine sormaya mecbur hissedeceklerdir herhalde. Marksist-Leninistler de bu soruyu sormaktan kendilerini alıkoyamayacaklardır. Bu basımın ithaf edildiği Küba halkı bir devrim yaptı ve Fidel'i gayet iyi tanıyor; neyin ne olduğunu iyi biliyor.

Gericilerin dillerine pelesenk ettiği Hıristiyanlarla komünistlerin anlaşmasının mümkün olmayacağı dogması, her iki doktrinin özünün kavranmasıyla yerle bir oluyor. Marksizm-Leninizm özünde dogma karşıtıdır. Lenin'in "Hayata, uygulamaya dair bakış açısı, bilgi teorisinin temel ve birincil bakış açısı olmalıdır" sözüyle formüle ettiği ilkeye bağlıdır. Fidel bu ilkeyi modern dünyada, sıra dışı bir ustalıkla uygulamıştır.

Uygulamaya dair bakış açısı bu kitapta gösterilmiştir. Dine ve Tanrı'ya dair düşünceleri ne olursa olsun, halkların iyiliği için savaşan herkes arasında karşılıklı ve insancıl bir anlayışın doğma olasılığına ve bunun aciliyetine işaret edilmiştir.

Fidel'in felsefesinin sonuçlarını bir kez daha takdir etmek için burada öne sürdüklerinin tüm devrimci hayatı boyunca ona eşlik eden, gitgide daha geniş ve derinlemesine ortaya koyduğu ve bir ihtimal şimdi tüm zenginliği ve kavramsal olgunluğu içinde somutlaşacak fikirleri olduğunun altını çizmek yerinde olacaktır. 1971'de Şili'deki Katoliklere yaptığı konuşmasını, 1977'de Jamaika'daki din adamlarıyla olan buluşmasını ve devrimin ilk yıllarındaki "Yoksullara ihanet eden, İsa'ya ihanet eder" sözünü hatırlayalım.

Bu metinde Fidel Castro'nun etik donanımının önemli kökenleri bulunabilir. Küba'nın en iyi Katolik okullarında gördüğü ilk ve orta öğreniminin onun üzerinde bıraktığı etkiler gözlemlenebilir. Elbette bu donanıma bize geçmiş yüzyıldan devrolan ve Luz Caballero, Varela ve hepsinden önemlisi Martí'nin tarihsel önemdeki ahlaki mesajlarında en yalın ifadesini bulmuş olan gelenek de dahildir. Bu etik unsur belki de diyalogun en önemli yönlerinden biridir.

Daha düne kadar birbirini anlamaktan acizmiş gibi görünen güçler arasında kapsamlı bir fikir alışverişine, hem de yalnızca taktik ve politik bir düzlemde değil, aksine stratejik ve ahlaki bir düzlemde de işte böyle başlandı. Çalkantıların hüküm sürdüğü Latin Amerika, öyle veya böyle yaşanacak kaçınılmaz değişimlerin bir ilanı sayılabilecek, derin bir ekonomik, politik ve toplumsal krizin, kültürel ve manevi hayatın her katmanına yansıdığı bir kıta olduğu için burada başlandı. Küba Devrimi bu topraklarda sosyalizm için, onun özüne ve köklerine inmeyi sağlayan bir yolu zaten açmış olduğu, meseleye yaptıkları ve yapmakta oldukları katkı inkâr edilemez olan Nikaragua Devrimi, halihazırda El Salvador'da ve diğer ülkelerde yaşanan olaylar, ayrıca da Katolik Kilisesi'nin bir bölümü ve diğer Latin Amerikan ve Karayipli Hıristiyan akımların, kendisi yeni ama kökenleri kadim bir yaklaşımı; yani inananların toplumsal ve politik sorunlar karşısında üstleneceği rolü ve misyonu ortaya koyması sayesinde bu diyalog Latin Amerika'da başladı.

Düşüncenin ve duygunun en önemli tarihsel yönlerinden ikisi, insanın gelişimine karşı duranlarca uzlaşmaz gibi sunulan Hıristiyanlık ve Marksizm bu kitapta, anlayışa giden yeni ve şaşırtıcı yollar buluyor. İnsanlığın kaderi için içtenlikle kaygılanan herkesin üzerine derin derin düşünmek isteyeceği kesin olan bir mesele bu.

Havana, 1985

Buluşmaya Doğru Adım Adım

Frei Betto

Bu esere ilişkin fikir 1979'da aklıma geldi. Sevgili yoldaşım ve editörüm Enio Silveira, başlığı *Sosyalizmde İnanç* olacak bir kitap yazmamı önerdi. Böyle bir projeyi gerçekleştirmek, materyalist ve ateist olarak nitelendirilen bir rejimde yaşayan Hıristiyanlarla temas kurabilmek için sosyalist ülkelere yolculuk etmeyi gerektiriyordu. Bunu yapmanın fazlasıyla masraflı olmasının yanı sıra, bir dizi görev yüzünden de bu fikirden uzaklaştım.

Sandinist Devrim'in zaferinden hemen sonra Nikaragua'daki dini merkezler tarafından, özellikle de köylülerle yapılan konuşma ve eğitimler için danışmanlık yapmak üzere davet edildim. Ruhsal inzivalara katılımı artırmak, İncil'e başlangıç kursları vermek ve Hıristiyan cemaatlerinin inançlarıyla politik yükümlülüklerini birbirine eklemlemelerine yardımcı olmak için yılda iki-üç kez bu ülkeye gittim. CEPA'nın (Tarımsal Teşvik ve Eğitim Merkezi) desteklediği, Diriamba Dağı'ndaki El Crucero'da yedi kez düzenlenen rahip toplantılarından oluşan bir programı tamamladım. Bu yolculuklar beni Nikaragua'daki halkçı rejime hizmet eden rahiplerle yakınlaştırdı. 19 Temmuz 1980'de devrimin birinci yılı dolayısıyla düzenlenen törenlere resmi davetli olarak katıldım. Aynı günün gecesinde Dışişleri Bakanı olan Rahip Miguel D'Escoto, beni o sırada Nikaragua Başkan Yardımcısı olan Sergio Ramírez'in evine götürdü. Fidel Castro'yu sabah konuşma yaptığı halkevinde görmüştüm; ancak kendisiyle ilk kez işte o zaman sohbet ettim.

Kasım 1971'de Şili'de bir araya geldiği rahiplere yaptığı ve benim de Sao Paulo'da siyasilerin kaldığı bir cezaevinde "ulusal

güvenliği ilgilendiren nedenler" yüzünden hapis yattığım sırada okuduğum konuşmasının bende yarattığı etkileri hatırladım. O konuşmada şunları söylemişti: "Bir devrimde belirleyici olan bir dizi ahlaki etken vardır. Ülkelerimiz insanlarına büyük maddi zenginlikler sunamayacak kadar yoksuldur ancak onların gözünde eşitliğe, insan onuruna bir anlam kazandırır." Santiago Kardinali Silva Henríquez'e yaptığı resmi ziyarette "Halklarımızın somut biçimde gidermesi gereken ihtiyaçlarından, Hıristiyanlar'ın ve devrimcilerin bu amaçta birleşmesi gerektiğinden, bunun yalnızca Küba'nın çıkarına olmadığından; çünkü Küba'da bu türden sorunlar kalmadığından ama Latin Amerika bağlamında düşünerek, kaçınılmaz bir özgürleşme sürecinde safları sıklaştırmanın, pek çoğu halkın içinden sade vatandaşlar olan kadın ve erkek devrimci ve Hıristiyanların çıkarına olacağından ve bunun aynı zamanda onların görevi olduğundan" bahsettiğini anlatmıştır. Kardinal Kübalı öndere "Rahatsız olmayacaksa eğer" İncil hediye etmek istediğini söyleyince, Fidel, "Neden rahatsız olacakmışım? Bu elbette ki çok önemli bir kitaptır. Elbette okudum, çocukken elbette öğrendim ama ilgimi çeken pek çok konuyu tazeleyeceğim" diye cevap vermiştir. Rahiplerden biri din adamlarının politik hayattaki varlığına dair ne düşündüğünü sorduğunda şunları söylemiştir: "Örneğin, insan topluluğuna manevi rehberlik yapan bir kimse onun maddi, insani, yaşamsal sorunlarıyla nasıl olur da ilgilenmez diye düşünürüm. Yoksa bu maddi, insani sorunlar tarihsel süreçten bağımsız mı? Toplumsal fenomenlerden bağımsız mı? Bütün bunları yaşadık. Ben her zaman ilkel kölelik dönemini referans alıyorum. Hıristiyanlık bile bu dönemde ortaya çıkmıştır." "Hıristiyanların mazlum olma aşamasından zalim oldukları aşamalara geçtiğini" ve engizisyonun "insanları yakmaya başladığı noktada cehalet taraftarlığı aşamasına vardığını" belirtmiştir. Artık Hıristiyanlık, "acı çeken insan için bir teselli kaynağı, bir ütopya değil gerçek bir doktrin" olabilirdi. Sınıfların yok olmasına ve sosyalist toplumun doğmasına kaynaklık edebilirdi. "Hıristiyanlıkla çelişen tarafı nedir? Tam tersine, ilk zamanların Hıristiyanlığıyla, onun en adil, en insani, en ahlaki yönleriyle yeniden buluşmasına kaynaklık edecektir."

Fidel, Şilili rahiplerin karşısında konuşurken, Katolik okullarında geçirdiği zamanı anmıştır: "Katoliklik'te vuku bulan ney-

di? Büyük bir rahatlama. Sırf şekilden ibaret. Hiçbir içeriği yoktu. Şimdi, tüm öğretimin içine işlemişti bu. Beni Cizvitler eğitti. Namuslu, dürüst, disiplinli, karakterli insanlardı. Bunu her zaman söylerim. Ancak o öğretimdeki mantıksızlığı da bilirim. Ama burada, sizlerle beraberken size diyorum ki Hıristiyanlığın öne çıkardığı hedeflerle biz komünistlerin varmak istediği hedeflerin; Hıristiyanlığın alçakgönüllülük, diğerkâmlık, özveri ruhu, komşusunu sevme vaazıyla, bir devrimcinin davranışları ve sürdürdüğü hayatın içeriğinin paylaştıkları çok fazla ortak yan var. Biz insanlara neyi öğütlüyoruz? Öldürmelerini mi? Çalmalarını mı? Bencil olmalarını mı? Başkalarını sömürmelerini mi? Tam tersine. Farklı motivasyonlardan yola çıksak da hayat karşısında savunduğumuz davranışlar ve tutum son derece benzer. Öyle bir dönemde yaşıyoruz ki politika, insan ve davranışlarıyla ilişkili olarak neredeyse dini diyebileceğimiz bir alana kaydı. Ben dinin insan ve onun maddi ihtiyaçlarıyla ilişkili olarak, politik alana girebileceği bir döneme vardığımız fikrindeyim. Katolik öğretininöldürmeyeceksin, çalmayacaksın gibi vaazlarının altına imzamızı atabiliriz."

Kapitalizmi eleştirdikten sonra Fidel şunu ileri sürmüştür: "Hıristiyanlığın kapitalizmle örtüşebileceği noktalara kıyasla, komünizmle örtüştüğü on binlerce nokta vardır. (...) Kanaatlere, inançlara, görüşlere saygı göstereceğiz. Herkes istediği görüşe, inanca sahip olsun. Ama evet, hepimizi ilgilendiren ve hepimizin ödevi olan bu insani sorunlar zemininde, işte tam da bu zeminde çalışmak zorundayız." Hastanelerde çalışan Kübalı rahibeleri kastedip: "Onların yaptıkları, bir komünistten yapması beklenen şeyler. Cüzzam, verem ve diğer bulaşıcı hastalıklardan mustarip olanlara bakarak bizim bir komünistin yapmasını istediğimiz şeyleri yapıyorlar. Kendini bir fikre, bir işe adayan insan, kendini diğerleri uğruna feda edebilen insan, bizim komünistlerden beklediğimiz şeyleri yapan insandır. Bu kadar açık söylüyorum" diyerek onları öne çıkarmıştır.

Sergio Ramírez'in kütüphanesinde, şimdi alıntı yaptığım Sierra Maestra'nın devrimcisiyle Şilili rahipler arasında geçen bu konuşma aklımdaydı ve Küba ile Latin Amerika'da din meselesine dair fikir alışverişimizde benim açımdan bir dayanak işlevini gördü. Şili'deki o toplantıda katılımcılardan biri, ona devrimden önce veya devrim sırasında bir inanç krizi yaşayıp yaşamadığı-

nı sormuştu. Ona asla inanç aşılayamadıklarını söyleyerek cevap vermiş ve eklemiştir: "Hiç inançlı olmadım desem yeridir. Rasyonel değil, mekanikti." Gerilla deneyimini anarak şu yorumu yapmıştır: "Dağda bir kilise bile inşa edilmemişti. Ama bir Presbiteryen misyoner ve diğer bazı tarikatlardan misyonerler geldiler ve kendilerine yeni müritler kazandılar. Bu insanlar bize hayvansal yağların yenemeyeceğini söylüyorlardı. Dikkatinizi çekerim! Hayvansal yağ yemiyorlardı. Bitkisel yağ yoktu ve bütün ay boyunca domuz yağı yemiyorlardı. Öğretilerinin kuralı buydu ve buna uyuyorlardı. Tüm o küçük gruplar çok daha tutarlıydı. Anladığım kadarıyla, Amerikan Katolikler de din söz konusu olduğunda oldukça sofular; toplumsal açıdan değiller ama. Çünkü hem Girón'un işgalini, Vietnam Savaşı'nı, buna benzer şeyleri organize edip hem de dinen tutarlı olamazsınız. O halde bana göre, zengin sınıflar dinin içini boşaltıp onu kendi yararlarına kullanmışlardır. Bir rahip kimdir, nedir? Acaba toprak sahibi midir yoksa bir sanayici mi? İtalyan edebiyatının şu meşhur papazı Don Camillo*'yla bir komünistin arasında geçen polemikleri hep okumuşumdur. Bence bu atmosferin kırılmasına yönelik ilk girişimlerden biri budur..." Bir rahip Küba bağlamında, Hıristiyanların ne ölçüde devrimin motoru ya da freni olduğunu sorduğunda, şöyle karşı çıkmıştı: "Kimse Hıristiyanlar fren oldu diyemez. Savaşa Hıristiyanlardan da katılım oldu ve hatta Hıristiyan olarak şehit oldular. Belén Koleji'nden üç veya dört delikanlı, Pinar del Rio'nun kuzeyinde öldürüldü. Peder Guillermo Sardiñas'ın durumunda olduğu gibi, kendi inisiyatifleriyle aramıza katılan rahipler oldu. Fren, devrimin en başında olanlardı, o da sınıflararası bir sorundu. Dinle hiçbir ilgisi yoktu. O din toprak ağalarının ve zenginlerin diniydi. Ve toplumsal-ekonomik ihtilaf ortaya çıktığında, dini devrime karşı kullanmaya uğraştılar. İhtilafların sebebi budur, yaşanan olgu budur. Epey gerici bir İspanyol ruhban vardı." Şilili rahiplerle yaptığı uzun sohbetin sonunda Fidel, Hıristiyanlar ve Marksistler arasındaki ittifakın basit bir taktik meselesi olmadığının altını çizmişti: "Biz stratejik müttefik olmak, yani nihai müttefik olmak istiyoruz."

* İtalyan politik mizah yazarı Giovanni Guareschi'nin Po Ovası'ndaki bir kasabada geçen hikâyelerinin iki kahramanından biri. Hikâyeler Papaz Don Camillo ve kasabanın komünist belediye başkanı Peppone'nin şahsında sağ sol çatışmasını işler. (ç.n.)

Allende Şili'sine yaptığı ziyaretten nerdeyse 6 yıl sonra, Küba Komünist Partisi Genel Sekreteri din konusuna tekrar dönmüştür; bu defa 1977'deki Jamaika ziyareti vesilesiyle. Bu seferki farklılık, dinleyicilerinin büyük ölçüde Protestan oluşuydu. "Küba Devrimi'nin hiçbir anında din karşıtı duygulardan esinlenmediğini" tekrar vurgulamıştır. "Toplumsal devrimle halkın dini düşünceleri arasında bir zıtlık olmasının ille de şart olmadığına dair en köklü kanaatimizden yola çıktık. Hatta bizim savaşımıza, dindarlar da dahil halkın geniş çaplı katılımı olmuştur." Devrimin kendini halka ve diğer halklara din düşmanı olarak tanıtmamaya özel bir dikkat gösterdiğini söyler. "Çünkü eğer böyle olsaydı, yalnızca Küba'da değil, tüm Latin Amerika'da gericilere, halkı sömürenlere hizmet etmiş olacaktık gerçekten." Kendisine şu sorunun çok defalar sorulduğunu ifade etmiştir: "Neden sosyal adalete ilişkin fikirler dini inanışlarla çatışmak zorunda? Neden Hıristiyanlıkla çatışmak zorunda? Ben Hıristiyanlığın ilkelerini ve İsa'nın öğretisini epeyce bilirim. Benim anlayışıma göre İsa büyük bir devrimciydi. Benim anlayışım bu işte! Tüm doktrini sıradan, yoksul insanları el üstünde tutmak; istismarla, haksızlıkla, insanoğlunun aşağılanmasıyla savaşmak olan bir adamdı. Bana göre onun öğretisinin ruhuyla, özüyle sosyalizm arasında çok ortak nokta vardır." Hıristiyanlarla devrimciler arasındaki ittifak konusuna da tekrar değinerek şunu beyan etmiştir: "Dinin gayeleriyle sosyalizmin gayeleri arasında zıtlık yoktur. Yoktur! Ve sizlere taktiksel olmayan bir ittifak kurmamız gerektiğini söylemiştim." Şili'ye yaptığı ziyareti anarak şöyle ekler: "Onlar bana bunun taktik mi yoksa stratejik bir ittifak mı olduğunu sordu. Ben 'din ve sosyalizm arasında, din ve devrim arasında stratejik ittifak' diyorum."

Bu sözlerini hatırımda tutarak Fidel'e Hıristiyan Taban Cemaatleri'nin gelişimiyle mazlum ve inançlı halkın daha iyi bir hayat uğruna verdiği mücadelede kendisine gereken enerjiyi nasıl şimdi kendi inancında, Tanrı'nın kelamı üzerine tefekküründe, ayinlere katılımda bulduğundan bahsettim. Benim anlayışıma göre Latin Amerika, inananlarla Marksistler arasında değil, aksine devrimcilerle zulmün kuvvetlerinin müttefikleri arasında bölünmüştü. Pek çok komünist parti, kendilerini dini bütün yoksullardan uzaklaştıran, akademik bir ateizm söylemi tutturma hatasına düşmüşlerdi.

Hiçbir ittifak teorik ilkeler ve kitabi tartışmalar çerçevesinde kurulamazdı. Onun serpilmesi gereken zemin, özgürleştirici uygulamalar alanı olmalıydı; militan Hıristiyanlar ve militan Marksistlerin buluşması değil. Ne de olsa Hıristiyanların arasında kapitalizmin çıkarlarını savunanlar olduğu gibi, kendine komünist diyenler arasında da asla burjuvaziden kopmamış olanlar vardı. Diğer yandan, Kilise adamı olmam dolayısıyla Küba Katolik Kilisesi ile özel olarak ilgileniyordum. Bu özgül konuya dair konuştuklarımız okuyacağınız röportajda yer almıştır.

Managua'daki sohbette ele alınan pek çok konu bu röportajda yeniden ele alınmıştır. O zamandan bana kalan izlenim: Fidel'in herhangi bir soru sorulabilecek, hatta sorgulanabilecek, sıcakkanlı ve makul bir insan olduğuydu. Her ne kadar asla sahiden bir dini inancı olmadığını belirtse de Hıristiyan bir ailenin oğlu olmasının üstüne Katolik okullarında aldığı eğitime tümden kayıtsız kalmamıştı. Sergio Ramírez'in evindeki bu diyalogdan 5 gün sonra, Nikaragualı birkaç rahip ve rahibenin katıldığı, benim de hazır bulunduğum bir toplantıda, Fidel Şili'de savunduğu ve Jamaika'da vurguladığı temel fikirlerini tekrar edecekti. Hıristiyanlardan oluşan bu grup, Fidel'in kendisinin bile öngörmediği bir yakınlaşma gösterdi. Sandinist Devrim, karakteristik biçimde dindar olan bir halkın eseriydi ve arkasında piskoposluğun kutsaması da vardı. Tarihte ilk kez Hıristiyanlar kendi inançlarından aldıkları güçle, papazları tarafından desteklenen bir isyana aktif biçimde katılıyorlardı. Nikaragualı din adamları, stratejik bir ittifakın söz konusu olmadığında ısrar ediyorlardı. Hıristiyanlar ve Marksistler, tüm halk yekvücut olmuştu. Kendi hesabına, Küba Devrimi'nin Kumandanı da "İncil'in içeriğinin son derece devrimci olduğuna dair bir izleniminin olduğunu, İsa'nın öğretilerinin son derece devrimci olduğunu ve bir sosyalistin, bir Marksist-Leninist'in amacıyla mutlak biçimde örtüştüğünü düşündüğünü" itiraf ediyordu. Özeleştiri yapıyor ve şöyle diyordu: "Kuramcı pek çok Marksist var. Ve ben bu sorunla ilişkili olarak kuramcı olmanın, meseleyi zorlaştırdığına inanıyorum. Bizim, bizlerin ve sizlerin, bu dünyadaki krallığı düşünmemiz ve tam da öbür dünyadaki krallığa yönelik meselelere dair çatışmalardan kaçınmamız gerektiğine inanıyorum. Hâlâ kuramcı olanlar var diyorum; bizim için kolay olmuyor ama Kilise ile olan ilişkilerimiz şu düşmanlık ilkesi

gibi bunca etkene rağmen giderek iyileşiyor. Düşmanlık halinden tamamen normal ilişkilere geçiyoruz. Küba'da kapalı bir kilise bile yoktur. Ve hatta Küba'da bizler kiliselerle işbirliği yapma fikrini ortaya attık; inşaat malzemesi olsun, diğer kaynaklar olsun, başka bir deyişle diğer sosyal kurumlara yapılan ayni yardım çerçevesinde bir işbirliği... Ancak benim ileri sürmüş olduğum model için örenk alınacak ülke biz değiliz; her ne kadar böyle bir durumun oluşmakta olduğuna inansam da. Bu durum Nikaragua'da çok daha iyi şartlarda oluşuyor, El Salvador'da da öyle. Öyle ki bizim ileri sürdüklerimiz yavaş yavaş hayata geçmeye ve tarihsel gerçeklikte yer almaya başlıyor. Şimdi kiliselerin bu ülkelerde Küba'da olduğundan çok daha fazla etkili olacağına inanıyorum; çünkü kiliseler halkın özgürleşmesi, ulusun bağımsızlığı ve toplumsal adalet için verilen savaşta son derece önemli rol oynadılar."

Vedalaşmadan önce Kübalı önder beni ülkesine davet etti. İlk kez ancak 1981'in Eylül ayında, Amerikan Halklarının Egemenliği için Birinci Aydın Buluşması'na katılan, kalabalık Brezilya delegasyonunun üyesi olarak gidebildim. Etkinliğin haricinde, Amerika Çalışmaları Merkezi (CEA) ve Dr. Carneado'nun başında olduğu, şimdiki Dini İşler Dairesi, "Latin Amerika'da Din ve Kilise" konulu bir dizi sohbet için beni davet etmişti. Küba'dan ayrılmadan önce, başlatılmış olan diyalogu sürdürmek amacıyla başka fırsatlardan da faydalanıp tekrar gelmemi önerdiler.

Teolojik ve rahiplik görevim kapsamındaki meselelerle ilgili olarak, hem Küba Komünist Partisi'nin hem de Katolik Kilisesi'nin hâlâ devrimin başlarında çıkmış ihtilafların ceremesini çektikleri izlenimini edindim. Bu da Latin Amerika Kilisesi'nde II. Vatikan Konsili'nden (1963-1965) itibaren kaydedilen önemli ilerlemeler doğrultusunda ve daha geniş bir vizyon edinmeyi zorlaştırıyordu. Aldığım davet için bir şart koştum: Küba Katolik Cemaati'nin de hizmetinde olabilmeliydim. Bu şartıma direnilmedi ve Şubat 1983'te El Cobre'de, Küba'nın koruyucu azizesi adına yaptırılmış Virgen de la Caridad Mabedi'nde toplanan Küba Piskoposlar Meclisi'nin oturumunda, özel davetli sıfatıyla hazır bulundum. Piskoposlar bu ülkede rahiplik faaliyetlerimi yürütmemi o zaman onayladılar.

İlk Adımlar serisinden çıkan *Hıristiyan Taban Cemaatleri Nedir?* adlı kitabımın orijinal metinlerini editör Caio Graco Prado'yo

teslim ettiğim ve Küba'ya yaptığım iki yolculuktan bahsettiğim anda Prado, Kumandan Fidel Castro ile dini meselelere dair bir röportaj yapma fikrini ortaya attı. 1981 Eylül'ünden röportajın yapıldığı ana kadar, Küba Devleti'nin desteklediği kültürel etkinlikler haricinde, yolculuk masraflarımı karşılayan Kanadalı sonrasında da Alman Katoliklerin sayesinde 12 defa Küba'ya gittim. Bu yolculuklardan biri sırasında röportaj ve kitap projesini yazılı olarak teklif ettim ancak cevap verilmedi.

Şubat 1985'te Casa de las Américas'ın edebiyat ödülü için jüri üyeliği yapmak üzere Küba'ya döndüm. O sırada Fidel Castro ile özel bir görüşmeye davet edildim. Küba'da yaptığımız ilk sohbetti bu. Managua'da değindiğimiz konuları, Kurtuluş Teolojisi etrafında dönen tartışmalarla zenginleştirerek yeniden ele aldık. Konunun Kübalı önderde uyandırdığı ilgi, diyalogun sonraki günlerde sürmesini sağladı. Küba ve Latin Amerika'da din meselesine 9 saat ayırmıştık. Daha sonraki bir tarihte yapılmak üzere kabul ettiği röportaj projesini yeniden ele aldım. Editör Caio Graco Prado projeyi gerçekleştirmek için hiçbir çabadan ve masraftan kaçınmadı. Mayıs ayında geri döndüm. Bu kitabın yazarı ile Fidel Castro'nun, din konusunda yaptıkları 23 saatlik sohbetin deşifresini şimdi okurlara sunmaktayız. Burada özellikle değerli katkılarından dolayı, konuşmaların kaydedilmesini ve bantların deşifre edilmesini üstlenen Chomi Miyar'a ve sohbeti hareketlendiren Kültür Bakanı Armando Hart'a şükranlarımı ifade ederim.

29 Mayıs 1985, Havana

Birinci Bölüm

Bir Ziyaretin Günlüğü

10 Mayıs 1985

10 Mayıs 1985, Cuma. Cezayir Başbakanı Şadli Bin Cedid resmi bir ziyaret için Küba'ya geliyor. Aynı gece onuruna, Fidel Castro tarafından Devrim Sarayı'nda bir resepsiyon veriliyor. Davetliler arasında bir gün önce Brezilya'dan gelmiş küçük bir kafile var; gazeteci Joelmir Beting, babam Antonio Carlos Vieira Christo, annem María Stella Libanio Christo ve ben. Daha önce birkaç kez Kilise görevlisi veya bir kültürel etkinliğin katılımcısı sıfatıyla orada bulunmuş olan ben, bu defa tek bir amaç uğruna Küba'dayım; Fidel'le röportaj yapmak.

Brezilyalıya benzeyen siyahi ev sahibimiz Sergio Cervantes resepsiyonda kravat takmanın zorunlu olduğuna dair bizi uyarıyor. Boynuma bir kravat düğümlemeyeli 17 yıl olmuş. Takım elbisem bile yok. 1975'te Porto Alegre'de, *O Tempo e o Vento*'nun yazarı Erico Verísimo ve eşi Mafalda'yı ziyaret ettiğimde, bana yıllar önce tüm kravatlarını yaktığını söylemişti. Ben aynısını hayalimde yapmıştım. Şimdi Havana'da, birdenbire, bocalıyorum! Yanımda getirdiğim iki kot pantolondan birini giyip protokolü mü bozmalıyım? Sosyalist formaliteleri protesto ederek davete katılmayı ret mi etmeliyim? Bu nasıl lanet bir adettir ki boyuna bağlanan desenli bir bez parçası hem Brezilya'daki Ulusal Meclis'te hem de Küba'daki Devrim Sarayı'nda iyi giyinmenin göstergesi olabiliyor? Kafamın içinde itirazlar birbirini kovalıyor; alıp veriyorum, elim ayağıma dolanıyor. Nihayet Kübalı arkadaşım Jorge Ferreira'nın ödünç verdiği takım elbiseyle kravatı kabul ediyorum. Takım elbise tam üstüme göre oluyor ve Joelmir'in alaylarına katlanarak böyle hediye paketi gibi gidiyorum saraya.

Devrim Sarayı, aynı isimdeki meydanda José Martí anıtının arkasında kalan, Brezilya'daki Getulio Vargas'ın ilk hükümetinin faşist mimarisini anımsatan, Batista döneminden kalma heybetli bir bina. Bitmek bilmeyen giriş merdivenleri Maracaná Amfi Tiyatrosu'nunkilere benziyor. Merasim kıtasının nöbet tuttuğu kapıda davetiyelerimizi takdim ediyoruz. Küba ve Cezayir marşlarının okunması bitene dek kapıda bekliyoruz. Mermer ve taş kaplı; doğal bitkilerle, vitraylı pencerelerle ve soyut tablolarla süslenmiş devasa salonda davetliler, Fidel'in Şadli Bin Cedid'e, ülkenin en önemli nişanı olan Martí Nişanı'nı takmasından önceki İspanyolca ve Arapça yapılan konuşmaları dinliyor. Misafir delegasyonun yanı sıra Kübalı Bakanlar, Merkez Komitesi ile Politbüro'nun üyeleri diplomatik salonda hazır bulunuyor. Törensel övgüler bittiğinde, gelişigüzel oluşmuş grupların arasında, daiquiri, mojito ve meyve sularıyla dolu tepsiler geziniyor. Kültür Bakanı Armando Hart'a yaklaşıyorum. Mantığıyla duygularını harmanlayabilen bir insan, ender görülen bir özellik. 33 yaşındaki Venezuelalı Alí Gómez García'nın, Nikaragua'yı Reagan'ın paralı askerlerine karşı savunurken önceki gün hayatını kaybetmesine kederleniyoruz. Geçen Şubat ayında Alí'nin Casa de las Américas'ın edebiyat yarışmasına gönderdiği, "Bir Komünist Köpeğin Düzenbazca, Kötücül ve Rezil Düşünceleri" adlı metne, kurgusal olmayan İspanyolca dalında ödül veren jürinin üyesiydim. Savunma Bakanı ve Fidel'in en küçük kardeşi Rául Castro bize doğru geliyor ve Hart ikimizi tanıştırıyor. Din adamı olduğumu öğrenince şu yorumu yapıyor:

> "Yatılı okullarda o kadar uzun süre geçirdim ki ömrüm boyunca Kudas Ayini'ne katıldım. La Salle biraderlerin ve Cizvitlerin okullarında öğrenciydim. Düşünsene bir, öğrenimimi Santiago de Cuba'da görmüşüm ama 1953'te Moncada Kışlası'na yapılan saldırıya katıldığımda şehri hiç bilmediğimi idrak ettim. (...) Ben Kilise'ye bağlı kalmadım ama İsa'nın ilkelerine bağlı kaldım. O ilkelerden vazgeçmem. Bana kurtuluş umudu veriyorlar; kaldı ki devrim bu ilkeleri zenginleri boş ellerle gönderip açlara ekmek vererek hayata geçiriyor. Burada herkes kurtarılabilir çünkü zenginler yok ve İsa diyor ki, bir devenin iğnenin deliğinden geçmesi daha kolaydır..."

Rául bunları çok şakacı bir havayla söylüyor. Cana yakın bir insan olduğu belli oluyor. Buna rağmen, Küba'nın dışında sert-

liğiyle tanınıyor. Kapitalizmin cilveleri işte; etkili kitle iletişim araçlarıyla düşmanlarının karikatürlerini zihnimize nakşediyor. Rául'u bağnaz, John Kennedy'i iyi aile çocuğu olarak resmediyor. Oysa 1961'de Küba halkının egemenliğine karşı çarpıcı bir saygısızlıkla Domuzlar Körfezi çıkarmasını planlayan; organize, himaye ve finanse eden, Jaqueline'in genç, güler yüzlü, demokrat ve Katolik eşinden başkası değildi. Bireysel ilişkiler içinde Rául rahat tavırlı ve gülümseyerek konuşmayı biliyor. Bu, hep temkinli davranan kapitalist politikacılarda ender görülen bir tavır. Hem, Vilma Espín kadar tatlı bir kadının eşi nasıl sert olabilir ki?

Fidel'le selamlaşmanın imkânsız olduğunu düşünüyorum; her saniye etrafı insanlarla, kameraman ve fotoğrafçılarla çevrili. Sonra daha samimi havalı, küçük bir salona geçmemiz için davet ediliyoruz. Biz girişteyken tören üniforması içindeki Kumandan Bin Cedid'le beraber yakınımızdan geçiyor. Bizi görünce yanımıza geliyor. Çekingenliği belli oluyor. Ne düşünüyorsa, ağzına geldiği gibi Sam Amca'nın yüzüne haykıran, dört saatlik söylevler veren, bu cüssede bir adam, kendisi olmak için izin isteyecek neredeyse. Anne babamı ve Joelmir'i tanıştırıyorum: "Siz iki devrim yapmayı başardınız. Birincisi Küba Devrimi'ydi, ikincisi ise babamı ilk kez Brezilya dışına çıkarmak, hem de uçakla!"

"Endişelenmeyin, onu evine trenle gönderirim" diyor Fidel.

Şubat'ta Fidel'le özel kalem müdürü, doktor ve fotoğrafçı Chomi Miyar'ın evinde bir araya gelmiştik. Ona karides güveç tarifimi vermiştim. Ama Küba'da güvecin sosunu hazırlamak için gereken dendé yağı* bulunmuyor. Ona biriyle yağ gönderebilmem Mart ayını buldu.

"Senin karides tarifini yaptım" diyor. "Lezzetli oldu ama şahane oldu da diyemem çünkü dendé eksikti. Şu meşhur yağı bana sonradan ulaştırdılar. Ayrıca tarifte bazı değişiklikler yaptım, onları sana danışmak isterim."

Fırsattan istifade Doña Stella karides güveç tarifiyle ilgili olarak kendisiyle benim aramda uyuşmazlıklar olduğunu söylüyor. Hafif Oedipusvari bir biçimde onun dünyanın en iyi aşçısı olduğunu ve sayesinde hayatta ve sağlıklı olduğumu düşünsem bile,

* Brezilya'ya özgü bir Hindistan cevizi türü. (y.h.n.)

soğuk veya sıcak olsun, karides tarifleri benim Victoria şehrinde öğrendiklerimle örtüşmüyor. Capixabasların* sırrı, haşlanmış manyoku karideslerin piştiği suya atıp karıştırmaları. Böylece manyokun tadı karideslerin tadını güzelleştiriyor.

Biz mutfak sanatına dair hararetli bir tartışmaya gömülmüşken Fidel, kendisini bekleyen Cezayir Başbakanıyla ilgilenmek üzere kibarca izin istiyor. Biz bir köşeye çekiliyoruz ve Cezayirli başbakanın rahatı sağlandığında Kumandan tekrar yanımıza geliyor. Küba'da ne kadar kalacağımızı bilmek istiyor. Joelmir'in ertesi günü Federal Almanya'ya gitmek için gelecek perşembe Brezilya'da olması gerektiğini ve çarşamba günü yola çıkacağını öğrenince hayıflanıyor. Pazartesi gününe kadar Şadli Bin Cedid'le ilgilenecek ve salı günü de II. Dünya Savaşı müttefiklerinin zaferinin 40. yıl kutlamalarına katılacak. Parmaklarının arasında ince bir puro, düşünceli düşünceli neredeyse sakalının içine gömülmüş dudaklarını sol başparmağıyla okşarken hayır der gibi başını iki yana sallıyor ve çabucak karar veriyor: "Şöyle yapacağız. Bu görüşmeyi yapmak isteyen Joelmir değil, benim. Pazartesi gecesi ve muhtemelen de salı günü herhangi başka bir saatte görüşebiliriz. Zamanımı tekrar ve tekrar bölmem lazım."

Anne ve babamla birlikte fotoğraf çektirmek için poz verdikten sonra, onlara soruyor: "Resepsiyonu nasıl buldunuz? Resepsiyonlarda yemekler her zaman güzeldir. Ama tabii ben misafirlerle ilgilenmek ve sonrasında biraz egzersiz yapabilmek için hiçbir şeyin tadına bile bakmıyorum."

Cervantes'e doğru dönüyor ve adadaki programımızı soruyor. Arkadaşımız ona genel bilgiler veriyor: Hemingway Müzesi'ni, Havana Merkez Hastanesi'ni, Alamar Mahallesi'ni filan gezeceğiz.

Fidel, "Turist işi bunlar" diye tepki gösteriyor. "Hastaneye gitmek iyi fikir ama bu ülkeyi daha iyi tanımaları gerek. Isla de Juventud'a gitmeleri, Afrika'dan ve başka kıtalardan gelmiş 10 binden fazla burslu öğrencinin nasıl öğrenim gördüklerini görmeleri gerek. Cienfuegos'taki nükleer elektrik santralinin inşaatını görmeliler. Küçük bir köyü ziyaret etmeli, hatta askeri savunma için nasıl hazırlıklı olduklarını görmeliler. Uçağımı size tahsis edeceğim. Rahat değildir ama güvenlidir."

* Brezilya'nın doğu kıyısında bulunan Esprito Santo Eyaleti'nin sakinlerine verilen ad. (y.h.n)

Özel Kalem Müdürü Chomi'yi çağırıyor ve önerdiği programın tamamını not etmesini rica ediyor. Sabah Merkezi Planlama Kurulu'nu ziyaret ettiğimizi ve yoldaş Alfredo Ham'ın bizi karşıladığını anlatıyoruz. Ham bize kurulun hem yıllık hem beş yıllık planlar yaptığını ve 2000 yılı için hedefler oluşturduğunu anlatmış. Böyle planlanınca, Küba'nın toplumsal ve ekonomik düzlemlerde yaptığı yatırımlarda sürprize az yer kalıyor. Ülke şu anda Holguín Fabrikası'nda her yıl, toplam şeker kamışı hasadının %55'ini üstlenen 600 hasat makinesi üretiyor. Joelmir planlamanın yukarıdan aşağıya mı yapıldığını soruyor. Alfredo, Bakanlar Kurulu ve her beş yılda bir seçilen üyelerin katıldığı Halk İktidarı Ulusal Meclisi'nin nihai onayı olmadan hiçbir şeyin kesinleşmediğini söylüyor. Diğer yandan Küba kalkınmasını belli ölçüde bir güvenceyle planlayabiliyor; çünkü kapitalist piyasanın spekülasyonlarından azade. Küba'nın ticari bağlantılarının %85'i sosyalist ülkelerle ve Ekonomik Yardımlaşma Konseyi'nin (CAME)* antlaşmalarının korumasında. Küba'nın üyesi olduğu konseyde, Vietnam ve Moğolistan da aynı önlemlerle güvenceye alınmış durumda.

1986'da Küba'nın üçüncü beş yıllık planı devreye giriyor. Devrimin ilk yıllarında şeker, tütün, rom ve kahve ihraç ediliyordu. Şimdi ihracat listesinin ilk sıralarında şeker, narenciye, nikel ve balık yer alıyor. 1971'den 1981'e kadar geçen on yıllık zaman diliminde ne iç pazarda satılan temel ürünlerin fiyatlarında ne de Kübalı emekçilerin asgari maaşlarında herhangi bir değişiklik oldu. 1981'de yapılan reformla asgari ücret 85 peso olarak belirlendi. 1 Küba pesosu yaklaşık 1,13 Amerikan dolarına denk geliyor. Ortalama maaş 185 peso. En yüksek maaş 600 peso yani on asgari maaş etmiyor. Devletin ödediği konut kirası, mülkün büyüklüğünden bağımsız olarak maaşın %10'una ulaşmıyor. Temel tüketim, tedariki düzenleyen bir defter aracılığıyla, yani karneyle kontrol ediliyor. Böylece Küba'nın 10 milyonluk nüfusu Latin Amerika ve dünya nüfusunun çoğunluğunu yerden yere vuran trajediyi yani açlığı bilmiyor. Üretim fazlası, daha yüksek fiyatla resmi olan paralel piyasada satılıyor. Karneyle alınan sığır etinin kilosu 1 peso 35 sent, sütün litresi ise 25 sent.

* Consejo de Ayuda Mutua Económica; 1949'da SSCB, Bulgaristan, Macaristan, Polonya, Romanya ve Çekoslavakya'nın katılımıyla kurulan ve COMECON olarak da bilinen konsey. (ç.n.)

Son nüfus sayımının yapıldığı 1981 yılı itibariyle nüfusun %52'si 30 yaşın altında. Devrimin ilk yıllarında yıllık nüfus artış oranı %2'nin üzerindeymiş ki bu oran çok yüksek bulunuyormuş. Şu anda ise %0,9. 1959'da ülkede 2000'den az öğrenci üniversiteden mezun oluyormuş. 1984'te mezun olanların sayısı 28 bin. An itibariyle Küba'da tam 20.500 doktor var. Her 488 Kübalı'ya bir doktor! Hasta sayısının giderek azalması sayesinde Küba, 28 ülkeye tıbbi destek verme imkânına kavuşuyor.

Alfredo Ham bize ayrıca kişi başına düşen yıllık tüketim ve kamu hizmetlerinin ortalama %2,5 ila %3 arasında seyrettiğini söylüyor. Finansal spekülasyon olmadığından kapitalist ölçütlerle hesaplanamayan ve emekçilerin maaşlarının gerçek değerinin üzerine yük bindirmemesi için devlet tarafından kontrol edilen enflasyon yıllık %3 civarında. Gerçek gelir her yıl enflasyonun üzerinde artıyor. Ülke tüm işgücünü istihdam edebilecek durumda ve var olan düşük işsizlik oranı –ekonomik açıdan aktif işgücünün yaklaşık %6'sı– görece yüksek olan hane gelirinin, bazı kişilere istedikleri işe giremedikleri sürece çalışmama imkânı sağlamasına bağlı. Yeni mezun üniversiteli ya da henüz tam anlamıyla mezun olamamış ve tercih ettiği yerde, belli bir pozisyonu beklemeyi seçen ve çoğu kez bir mühendisle aynı maaşı alacak olsa bile başka bir iş yapmak istemeyen genç teknisyenin durumunda olduğu gibi. Günlük tüketilen kalori ortalaması 3000 ile 3500 arasında; Gıda ve Tarım Örgütü'nün (FAO) belirlediği asgari 2240 kalorinin çok üzerinde. Gayri safi yurtiçi hasıla 24 milyar dolardan fazla. Sanayinin bunda payı %50.

13 Mayıs 1985

13 Mayıs Pazartesi gecesi Fidel Castro Brezilyalı küçük kafileyi Devrim Sarayı'ndaki ofisinde kabul ediyor. Çalışma masası, kitapların ve kasetlerin tıka basa doldurduğu ve bir de transistörlü radyonun bulunduğu raflarla çevrili. Masanın üstünde kâğıtlar, şekerle dolu cam bir kâse ve Kumandan'ın favorisi, küçük, kesilmiş yaprak sigaraların bulunduğu yuvarlak bir kutu var. Camilo Cienfuegos'un yüzünün yumuşak hatlarla resmedildiği devasa tablonun altında, deri koltuklar ve Isla de Juventud'dan gelme mermer bir masa var. Daha iç tarafta uzun kenarlarına dörder, kısa kenarlarına ikişer sandalye yerleştirilmiş büyük bir toplantı masası bulunuyor. Bir başka devasa yağlıboya tablo genç öğrencilerin tarımsal faaliyetini gösteriyor. Ofis geniş, konforlu, klimalı ve lüksten uzak. Fidel bizi zeytin yeşili üniforması içinde karşılıyor ve masaya buyurmamızı söylüyor. Özellikle de Brezilya'ya erken dönmesi gereken Joelmir Beting'le konuşmaya hevesli. Joelmir'den işine dair bilgi alıyor; gününü nasıl düzenlediğini, araştırma yapmaya ne kadar zaman ayırdığını, bu kadar çok ekonomik veriyi aklında tutabilmek için ne yaptığını soruyor. Isla de Juventud'a ve Cienfuegos'a yaptığımız geziyi de sorarak şu yorumu yapıyor: "Cienfuegos Nükleer Santrali, tsunamiye, depreme hatta bir yolcu uçağının üstüne düşmesine dayanacak biçimde, mutlak güvenliği sağlayacak önlemlerle inşa ediliyor."

Annem Küba mutfağını, özellikle de deniz ürünlerini övüyor. Aşçı Fidel ona katılıyor: "En iyisi, karidesi de ıstakozu da haşlamamaktır çünkü suyun kaynaması hem tadını ve besin değerini azaltır hem de eti sertleştirir. Ben fırında veya şişte ızgarayı tercih

ediyorum. Şişte karides için 5 dakika yeter. Istakoz fırındaysa 11 dakika, şişe geçirilmişse mangalda 6 dakika. Çeşni olarak sadece tereyağı, sarımsak ve limon. Güzel yemek, yalın yemektir. Uluslararası alandaki aşçıları müsrif buluyorum. Et suyuna yumurta kabuğu koyunca, kalanı büyük ölçüde ziyan oluyor. Halbuki yalnızca yumurta akı eklenmeli ki sarısı daha sonra kekte veya kalan sebze ve etle kullanılabilsin. Bu aşçılardan çok meşhur bir tanesi Kübalı. Geçenlerde bir delegasyon için romlu balık ve başka yemekler hazırlamıştı. Bir tek kaplumbağa çorbasını beğendim, bahsettiğim israfa rağmen."

Joelmir Beting'e dönerek soruyor: "Günlük çalışma tempon nasıl?"

"Her sabah radyoda bir buçuk saatlik program. Akşamları televizyonda yarım saat. Ekonomik yorumlar yaptığım köşe yazılarım her gün 28 Brezilya gazetesinde yayınlanıyor."

Bunun üzerine Fidel tekrar soruyor: "Peki okuyup araştırmaya nasıl zaman buluyorsun? Ben her gün bir buçuk saatimi, neredeyse tüm uluslararası ajansların haberlerini okumaya ayırıyorum. Daktiloya çekilmiş halde, içeriğini gösteren bir dizinle dosyalayıp getiriyorlar bana. Ajans haberleri konularına göre gruplanıyor. Küba'ya ilişkin her şey, tabii ihracatımızın ana maddesi olan şeker kamışı meselesi, Kuzey Amerikan politikası... Eğer bir ülkede yeni bir ilaç keşfedildiğini veya çok işe yarayacak, yenilikçi bir tıbbi donanım geliştirildiğini okursam hakkında çabucak bilgi toplanması için birini yolluyorum. Uzman tıp dergilerini beklemiyorum; çünkü konuyla ilişkili bir haberin çıkması 6 ay, 1 yılı buluyor. Bu hafta, Fransa'da böbrek taşını ultrasonla kıran bir alet geliştirildiğini öğrendim. RFA uygulamasından çok daha ekonomik. İki gün sonra bir yoldaşımız bilgi toplamak üzere Paris'e gitti. Yakınlarda ABD'de keşfedilen ve kalp krizini durduran yeni bir ilaç hakkında da bilgi istedik. Halk sağlığı benim yakından ve büyük ilgiyle takip ettiğim sektörlerden biri. Küba içinde ve dışında yapılan bilimsel araştırmaları, ulusal ve uluslararası ekonomik sorunları da takip ediyorum. Seninle yapacağımız bu görüşme için bilgilerimi tazelemek istedim ve son iki ayın tüm önemli uluslararası ekonomi haberlerini derlettim. Her biri 200 sayfalık tam dört cilt getirdiler! Olayların dinamiğini, doların serüvenlerini ve ABD'nin felakete sürükleyen ekonomi politikalarının dünya ekonomisinde yol açtığı sonuçları takip etmek kolay değil."

Joelmir Beting şöyle cevap verdi: "Bugün dolar teminata bağlı para değil, müdahale para birimidir. Bizim ülkelerimize silahlı müdahalenin para birimidir. Doların yükselişi ABD ekonomisinin bozulduğunun göstergesi. Ruble altına bağlıdır. Rublenin teminatı var, doların yok. Bu yüzden Sovyetler Birliği, Nixon telefonda Kuzey Amerikan parasının altın teminatını sonlandırdığından beri, doların değerlemesinden zarar görüyor. Bir açıdan bugün dünyanın satın aldığı para karşılıksızdır. Bugün ABD dışındaki doların miktarı tam bir muammadır."

Fidel ajans haberlerinin olduğu pazartesi gününün dosyasını karıştırıyor. Ona göre dosya pek kalın değil; çünkü politikacılar ve gazeteciler hafta sonları çalışma adetinde değiller.

"Kimse insanın kafasının içinde nasıl bir bilgisayar olduğunu bilmiyor" diyor. "Neden bu kadar insan politikayla uğraşıyor diye sık sık kendime sorarım. Çok çetin bir görev. Yalnızca yararlı bir şeye hizmet edecekse, bir sorunu gerçekten çözebilecekse yapmaya değer. Bunun gibi görüşmelerde, ziyaretçilerim olduğunda, onlardan öğrenmeye çabalıyorum. Dünyada ve özellikle de Latin Amerika'da neler olup bittiğini öğrenmeye çalışıyorum."

Joelmir Beting, "Siz Başkumandan olarak hem Küba'nın idaresinden hem de uluslararası ilişkilerinden sorumlusunuz. İki komutan gerekmez mi?" diye gözlemini aktarıyor.

"Burada her şey merkezilikten çıkarıldı ve iyi yapılmış planlara göre yürütülüyor. İdarenin yükünü hafifleten merkezi bir grup var. Önceleri hakiki bir güreşme hali vardı. Tüm kurumlar, tüm bakanlıklar atamalar için rekabet halinde Planlama Kurulu'na karşı savaşıyorlardı. Şimdi herkes her şeyden sorumlu. Eğitim Bakanı da Halk Sağlığı Bakanı da, diğer kamu hizmetlerinden ve aynı şekilde ekonomiden sorumlu olanlar da plana ilişkin temel kararların alınmasına katılıyor. Ve kararlar hızla alınıyor; bürokrasi yok. Çok önemli bir konu olmadıkça veya sağlık gibi benim çok yakından takip ettiğim bir alan değilse, karar almak için benimle konuşmalarına gerek yok."

"Veya nükleer santral gibi yüksek nitelikli bir proje olmadıkça?"

"O projenin planlananın gerisinde kaldığını fark ettim. Denetleme yöntemi meselesi. Sorumlu ekip değerlendirme toplantılarını üç ayda bir yapıyordu. Mesela işçilerin gıda, ulaşım ve diğer yaşam şartlarına gereken özenin tam olarak gösterilmediğini

öğrendim. Çalışanlardan oluşan bir ekibin eşliğinde şantiyeyi gezdim. Şantiyedeki yaşam şartlarını, kullanılan iş giysilerinin ve ayakkabılarının kalitesini, ailelerini görmeleri için kullanılan ulaşım araçlarını, malzeme tedarikini, eksik olan inşaat ekipmanlarını ve diğer konuları sordum. Beni ilgilendiren insana gösterilen özen. Bir işçi düzgün koşullarda çalışıyorsa işini daha fazla sevip takdir eder ve bu takdirini de işini yapışında, işe ilişkin insan veya malzeme kaynaklı sorunlar için duyduğu sürekli kaygıda ortaya koyar. Gördüm ki evlerine kamyonlarda gönderiliyorlar. Kaç otobüs lazım, 30 tane mi diye sordum. Tedarik etmek için gayret edeceğimizi, yedekte duranları kullanacağımızı söyledim. Bazı öneriler getirdim. Aileleri onları ziyarete gelebilsin, işyerlerinin hemen yakınlarında onlarla birlikte dinlenebilsinler diye şantiye yöresinde bir kamp yeri kurulması fikrini verdim. Bu projeyi yürüten kurumların elbette kaynağa ve daha doğrudan bir desteğe ihtiyaçları vardı, bunları aldılar."

Fidel ince purosunu gümüş kaplı bir çakmakla yakıyor. İnce parmaklarını sakalının kırlarında gezdirip sözünü sürdürüyor: "10'u kadın, 20 kişilik bir ekiple çalışıyorum. Koordinasyon ve destek grubunu oluşturuyorlar. Her biri ülkenin belli başlı işyerlerinde ve hizmet kurumlarında olup bitenleri öğrenmeye çalışıyor. Bu ekip bakanlıklarla çatışmaya girmeden karar alım süreçlerini iyileştirip hızlandırmayı sağlıyor. Kamu dairesi değil ki onlar, insan. Nükleer santral inşaatını ziyaret ettiğimde ve üç ayda bir toplantı yapıldığını öğrendiğimde iş akışının üç ay şöyle dursun, bir ay bile bekleyemeyeceğini belirttim. Toplantılar çabucak çözülmesi gereken sıkıntıların bir dökümüne dönüşmüştü. Şimdi şantiye her gün iş akışına dair bu ekibin ofisine bilgi vermek zorunda. Bir sorun, aksaklık filan var mı, bildirmek zorunda. Ekibin bu alanda uzman bir üyesi tarafından düzenli biçimde ziyaret ediliyorlar. Sorunlar bekleyemez, derhal çözülmeleri gerek. Bunun gibi belirleyici ve önemli projeleri de böyle yürütüyoruz."

Joelmir Beting araya giriyor: "Cienfuegos'tayken Kumandan'ın yapılan işi yakından takip ettiğini bilmenin, şantiye personeli için büyük bir motivasyon olduğunu fark ettim."

"Dünyada benimkinden az personeli olan bir ofis yoktur. Sen kaç memurla çalışıyorsun?" diye Özel Kalem Müdürü ve yakın çalışma arkadaşı olan Chomi'ye soruyor Fidel.

"6 kişiyle" diye cevaplıyor Havana Üniversitesi'nin eski rektörü.

Brezilyalı gazeteci soruyor: "Kaynak taleplerinde yetkili merci kim?"

"Önceden Planlama Kurulu'ydu. Şu anda daha fazla yerel yönetimlerde. Örneğin Halk İktidarı okulları, hastaneleri, ulaşımı, ticareti, fiilen tüm yerel hizmetleri idare ediyor. Diyelim Santiago de Cuba gibi bir eyalette Halk İktidarı hastanenin başhekimini seçiyor. Mantıken Sağlık Bakanlığı'na da danışılıyor. Bakanlık da mesleki yeterliliği olan kadrolar ve hastane işletmesine dair metodoloji öneriyor."

"Bu yerelleştirme yeni bir durum mu?"

"Hayır, biz her zaman yetki ve sorumlulukları bölüşmüşüzdür."

"Bu Küba modeli mi?"

"Bu modelde Kübalı olan çok şey var. Seçim sistemi örneğin, yaklaşık 1500 kişi bir Halk İktidarı Meclisi üyesi seçiyor. Seçmenler partinin müdahalesi olmadan aday gösterip seçiyorlar. Kişileri aday gösterenler seçmenler; en az iki en çok sekiz aday gösterebilirler. Parti bu işe karışmıyor; yalnızca geçerli kurallara ve süreçlere uygunluğu denetliyor. Seçim her iki buçuk yılda bir yapılıyor. O gün kim oyların %50'sinden fazlasını aldıysa seçiliyor yoksa ikinci bir tur daha yapılıyor. Bu seçilmiş delegeler belediye meclisini oluşturuyor ve il genel meclisi üyelerini seçiyor. Parti ve diğer kitle örgütlerinin yanı sıra bu delegeler, eyalet meclisi ve 500 milletvekilinden oluşan Ulusal Meclis üyesi seçimleri için adaylık kampanyalarına katılıyorlar. Ulusal Meclisin üyelerinin yarıdan fazlası Halk İktidarı'ndan geliyor, yani tabandan çıkıyor. Ve seçim çevrelerinde, bölge sakinlerinin, seçtikleri ve duruma göre geri çekebildikleri delegelerin önünde tartıştığı düzenli toplantılar yapılıyor."

"Hastaneyi ziyaret ettiğimizde annelerin hasta çocuklarına eşlik etme haklarının olduğunu gördüm" diyerek gözlemini aktarıyor Joelmir Beting.

"Hasta bir çocuk için dünyanın en iyi hemşiresi annesidir" diye açıklıyor Fidel. "Önceden içeri giremiyorlardı ve endişeyle haber gelmesini bekliyorlardı. Teknik donanımları olmadığından tıbbi tedaviyi güçleştirecekleri varsayılıyordu. Uzun yıllar önce çok başarılı sonuçlar veren, başka bir sisteme geçtik. Herhangi bir pediatrik hastanede annenin yataklı hasta olan çocuğunun yanın-

da kalma hakkı var. Kendisine hastane içinde giymesi için uygun giysiler ve ücretsiz yemek veriliyor. Bu yılın mart ayında yapılan son Kübalı Kadınlar Kongresi'nde, anneler aynı hakkın babalara da tanınmasını talep etti. Çoğu kez diğer çocuklarıyla ilgilenmek zorunda olan anne, hastanede yatan çocuğuna eşlik etmek üzere hazır bulunamıyor. Halihazırda bu talep için çalışma yapılıyor. Yine kadınlar tarafından dile getirilen bir talep olduğu için, diğer çocukların, kardeşlerin ve babaların eşlik etmesi olasılığını da analiz ediyoruz. Önceleri yalnızca annelere izin veriliyordu. Onların da bu uygulamanın, aileyle ilgili tüm sorumluluğu kendilerine yükleyerek işyerindeki faaliyetlerinin başarısını sınırlayıp toplumsal ilerlemelerini güçleştirdiği yönünde bir değerlendirmeleri var. Bugün kadınlar ülkenin teknik işgücünün %53'ünü oluşturuyorlar."

"1986-1990 arası yeni beş yıllık planın yapılışında metodolojik bir yenilik var mı?"

"Evet, daha akılcı! Ekonomiye, esas itibariyle de ihraç ürünlerine öncelik veriliyor. Bir eyalet yeni bir spor kompleksi veya tiyatro inşa etmek istiyor olabilir. Bununla beraber, ihracatı artırmaya yarayacak bir fabrikanın inşası öncelikli. Stad veya tiyatro mümkün olduğunda inşa edilecektir ama asla ekonomik açıdan öncelikli bir proje pahasına değil.

Böylece planın hiçbir yönü, devletin organları arasında bir çekişmenin sonucunda ortaya çıkmıyor. Küresel, akılcılaştırılmış, tüm kurumlar tarafından benimsenmiş bir politika izleniyor. Mesela Eğitim Bakanlığı'nın Planlama Kurulu'yla çekişmesi önleniyor. Beş yıllık plan, sektörleri öncelik sırasına koyarak planlamayı pekiştiriyor ve bu yolla kaynakların dağılımını organize ediyor. Geçen 26 yılda eğitim, sağlık, kültür ve spor alanlarında ihtiyaç duyulan tüm kamu tesislerinin inşa edilmiş olması, şimdi bize toplumsal kalkınmayı feda etmeden yatırımlarımızı ağırlıkla ekonomi projelerine yapma imkânı tanıyor. Her ne kadar belli sayıda yeni tesis yapılmaya devam edilecek olsa da sosyal hizmetler, nicelik açısından değil ama özellikle nitelik bakımından gelişecektir."

Joelmir Beting tane tane, berrak bir sesle soruyor: "Küba'da toplumsal projeksiyon yapılıyor mu?"

"Temel olarak, evet" diye yanıtlıyor onu Bakanlar Kurulu Başkanı.

"Sağlık sektöründe kapasite fazlası var mı?"

"Demin de belirttiğim gibi, kaliteyi artırmak için yatırım yapıyoruz; pediatrik hastanelerin inşasında olduğu gibi. İkamet ettiği bölgede, belli sayıdaki aileyle doğrudan ilgilenecek aile doktoru çözümünü hayata geçiriyoruz. Bu doktor hastalığı tedavi etmeye değil, sağlığı korumaya yönelik olacak; çünkü aileyi önleyici tedavi çerçevesinde yönlendirecek. Sizin de gezdiğiniz Isla de la Juventud'da 22 farklı ülkeden çocuğun okuduğu ortaokullar var. Başlangıçta Küba'da çoktan kökü kurutulmuş ve hatta hiç görülmemiş hastalıkların buraya taşınabileceğinden ürküyorduk. Bu açıdan tam bir başarı elde edildi ve Afrika'da ya da başka kıtalarda yıkımlara neden olan hastalıkların, tıp bilimi ve yeni ilaçlar sayesinde, tamamen denetim altına alınabilir oldukları kanıtlandı. Buraya gelmeden, ülkelerinde muayeneden geçmelerine rağmen, geldiğinde hastalanan bir vaka olduğunda, kimse asla ülkesine gönderilmedi; Küba'da tedavi edilip iyileştirildi. Şansımıza bu hastalıkların çoğunun taşıyıcıları ülkemizde bulunmuyor. Tropikal Hastalıklar Enstitü'müz bu alanda büyük ilerlemeler kaydetti ki bunlar aynı zamanda Üçüncü Dünya Ülkelerinde çalışan Küba vatandaşlarını da koruyor. Isla de la Juventud'daki öğrencilerin beslenmesi ülkedeki diğer okulların ulusal ortalamasının üzerinde. Dediğim gibi, bu girişimler sayesinde hiçbir öğrenciyi sağlık nedenleriyle ülkesine göndermek zorunda kalmadık. Gerçekten de hepsinden sağlık fışkırıyor, hepsinin gücü kuvveti yerinde."

"Niceliği tutturdunuz, şimdi niteliğe yatırım yapıyorsunuz."

"Devrim temel zemini yarattı. Hâlâ zarar eden, yetersiz, büyük yatırım isteyen sektörler var; konut sektörü gibi. Her ne kadar ilerleme kaydetsek de... Şu anda yılda 70 bin konut inşa ediliyor."

"Peki ulaşım ne durumda?"

"Devrimin ilk on yılı boyunca otomobil ithal etmedik. Maruz bırakıldığımız ekonomik ve ticari ambargo ile kendi önceliklerimiz nedeniyle kaynaklar, eğitim ve sağlık gibi diğer sektörlere aktarıldı. Buraya toplumsal ihtiyaçlar pahasına otomobil ithal edilemez. Güncel olarak yılda 10 bin araba geliyor ve satışında uzmanlara, teknisyenlere ve ön plana çıkan emekçilere öncelik tanınıyor."

"Ya toplu taşıma?"

"Motor ithal ediyoruz, şu veya bu parçayı ithal ediyoruz ve otobüsü burada üretiyoruz. Şu anda motor üretimini geliştiriyo-

ruz. Ve adaya gelen her üç otomobilden ikisi, doğrudan üretimle ve hizmetle bağlantılı emekçilere, neredeyse maliyetine satılıyor; yedi yıla kadar bir süre içinde, asgari faizle. İthal edilen araçların bir bölümü haliyle kiralamaya ve devlet idaresine ayrılıyor."

"Kırsal alanda özel mülkiyet var mı?"

"Evet, hâlâ yaklaşık 100 bin bağımsız çiftçimiz var. Kahve, patates, tütün, yeşillik, biraz da şeker kamışı yetiştiriyorlar. Önceden sayısı 200 bin olan bağımsız üreticilerin yarıdan fazlası, büyük başarı kazanan üretim kooperatifleri kurdular. Gelirleri yüksek. Kooperatife katılım tamamen gönüllü. Bu hareket çok sağlam bir zeminde ilerliyor. Bu durum, önceden yapıldığı gibi devletin hasat döneminde yardım için işgücü seferber etmesinin önünü alıyor. Diğer yandan, kooperatif çiftçilerin yaşam kalitesini artıran iyileşmeler sağlıyor. Okulların ve yeni konutların inşası, içme suyu, elektrik şebekesi ve benzerlerinin yapımına destek oluyor. Ülkedeki konutların %85'inde elektrik var. Devlet, kredileri ve fiyatları üreticileri teşvik edecek düzeyde sabitliyor. Üretim fazlası daha da yüksek bir fiyatla paralel pazara yönlendiriliyor. Çiftçilerden vergi almıyoruz ve her Kübalı gibi onların da ailelerinin parasız eğitim ve sağlık hizmetine erişim hakları var. Kooperatif bünyesinde olanların yıllık geliri 3000 ila 6000 dolara denk geliyor. Ayrılmış parsellerde üretimin makineleştirilmesi daha zor ve maliyeti de daha yüksek olduğundan, kooperatifçilerin geliri bireysel üretim yapanlarınkinden yüksek. Devrimin başından beri Küba'da kredi ve hizmet kooperatifleri oluşturuyoruz. Hizmet derken traktör, ambar, kamyon, kombine ve benzeri tüm üretim araçlarını kastediyorum."

"Bir çiftçi işçi tutabilir mi?"

"Ülkenin emekçileri koruyan yasalarına uygun olarak, tutabilir. Yıllık 70 milyon tondan fazla şeker kamışını kesmek için, ilerici makineleştirme sayesinde, bugün yalnızca 70 bin kesiciye ihtiyaç var. 15 yıl önce 350 bin kişi çalıştırılıyordu. Bu işgücünün büyük bölümü bizzat tarım işçileri tarafından sağlanıyor. Gönüllü seferber etmeye neredeyse gerek kalmadı. Askerleri ve orta öğretim öğrencilerini bu iş için seferber etmemize gerek kalmayalı yıllar oldu. Küba'daki sorun işsizlik değil, tam tersine eyaletlerin çoğunda işgücü açığı var."

"Öğrenciler artık üretim faaliyetlerine katılmıyorlar mı?"

"Kırsal alandaki okullarda katılıyorlar. Böyle 300 binden fazla öğrencisi olan yaklaşık 600 okulumuz var. Sıra dışı bir başarı oldu. Şehirlerde orta öğrenim düzeyindeki öğrenciler yılda 30 gün gönüllü olarak kırsal alanda kampa gidebiliyorlar. %95'inden fazlası yapıyor bunu. Sebze, narenciye, tütün ve benzeri ürünlerin toplanmasına yardım ediyorlar. Eğer bir toplum eğitim hakkını genelleştiriyorsa çalışma ödevini de genelleştirmek zorundadır; yoksa fiziksel işe ve maddi üretime tamamen uzak entelektüellerden oluşan bir toplum meydana gelebilir. Isla de la Juventud'daki okullar okumanın çalışmayla birleştirilmesinin bir örneğidir. Orada yapılan pek çok şey benim kişisel deneyimlerime dayanıyor. On iki yıl yatılı okulda okudum. Evime yalnızca her üç ayda bir gidebiliyordum. Pazarları bile okuldan çıkmamız yasaktı. Karma öğretim yoktu. Şimdi Isla de la Juventud'da gençler aynı okulda kızlı erkekli okuyorlar. Alan geniş, duvarlar yok; üretici, sportif veya kültürel faaliyetleri için her gün dışarı çıkabiliyorlar. Benim dönemimde olduğu gibi zamanlarını yalnızca okumaya adamıyorlar. Kaldı ki bu bıkkınlık verici ve zaman zaman katlanılamaz bir şeydi; üstelik akademik başarı oranı da çok düşüktü. Bununla beraber öğrencilerin çalışmasındaki başlıca amaç üretimsel değil pedagojik. Şu anda orta öğretimde 1 milyon öğrencinin okuduğu bir ülkeyiz. 6-16 yaş arası çocukların %92'si okullu. Orta öğretimdeki okullaşma oranı ilköğretiminkine denk olacak artık; orada 6-12 yaş arası çocukların fiilen %100'ü okullu."

Ben kısaca söze giriyorum: "Sosyalizm, ekonomik düşmanlıkların kökünü kazıyarak farklı toplumsal sınıfları ortadan kaldırdı; bu nesnel bir olgu. Ancak bunun, öznel bakış açısından toplumsal farklılığı ortadan kaldırdığı anlamına gelmesi şart değil. Yalnızca entelektüel bir işle uğraşan biri, bedensel emek harcayanlara karşı kendini üstün görebilir."

Fidel yeniden söz alıyor: "Bu yüzden bedensel işin herkesin görevi olması önemli. İnsanlar düşünmenin yanı sıra bir şeyler yapmayı da bilmeli. Martí'nin sözüdür: 'Yapmak söylemenin en güzel yoludur.' Bu yüzden şehirdeki öğrenciler 30 gün kırsal alana gidiyorlar. Önceden 42 gün gidiyorlardı ama artık çok öğrenci var ve hepsine yetecek kadar yer yok. Gidenler, bunu gönüllü yapıyor. Yine de oranları %95'e kadar çıkıyor. Bugün 10 milyonluk

nüfustan 600 bin kişiden fazlası, sağlık ve eğitim hizmetlerinde çalışıyor. Aynısı Brezilya'da olsa, bu hizmetlerde 8 milyon kişi çalışacaktı. Çoğunluğu kadın. Başka bir deyişle her 100 vatandaşa 6 sağlık ve eğitim personeli düşüyor."

Joelmir Beting merak ediyor: "Küba'da doktor fazlası mı hasta açığı mı var?"

"Sorunu cevaplamadan önce tüm ülkede 3 milyon emekçimizin olduğunu eklemek isterim. Yaklaşık her 12 öğrenciye bir öğretmen düşüyor. 30 bin öğrenci özellikle ilköğretim öğretmeni olmak için öğrenim görüyor. 15 yıl önce ilköğretim öğretmenlerinin %70'i diplomalı değildi, şimdi hepsi mezun. İlköğretim öğretmenlerinde istihdam kapasitesinin üstüne çıktık. İçlerinden 10 bini ders vermiyor, maaşlarını alıyorlar ve kendilerini üniversite kurslarında geliştiriyorlar. Kübalı bir ilkokul öğretmeni 9 yıl ilkokulda, dört yıl orta okulda okumuş oluyordu ve şimdi de 6 yıl üniversitede okuyabiliyor. Çalışmaya başladıktan sonra yarı zamanlı ve tam zamanlı dersler aracılığıyla, iki yıl boyunca maaş alarak, yüksek lisans diploması alma imkânı var. Hedefimiz yakın bir gelecekte tüm ilköğretim öğretmenlerinin üniversite mezunu olması. Halihazırda 20.500 doktorumuz var ve önümüzdeki 15 yılda 50 bin öğrenci mezun edeceğiz. Her birinin nerede çalışacağını şimdiden biliyoruz. Aynı zamanda doktorlara ücretli bir yıl izin vermeyi de düşünüyoruz; çalıştıkları her 7 yıl için 1 tam zamanlı öğrenme yılı. Eğer tutkulu bir sağlık politikanız varsa ve teknik kadroların formasyonunu ve hizmetleri uygun şekilde planlamışsanız asla doktor fazlası olmaz."

"Bürokrasi sosyalizmin doğuştan hastalığı mı?" diye soruyor Brezilyalı gazeteci, hafif bir alayla.

"Bürokrasi her iki sistemin de kötülüğü; hem sosyalizmin hem kapitalizmin. Biz insani kaynakları daha iyi kullandığımız için bu savaşı kazanacağımıza inanıyorum. Benim anlayışıma göre, kapitalizmin en mantıksız tarafı işsizliğin varlığı. Kapitalizm teknolojiyi geliştiriyor fakat insan kaynaklarını yeterli kullanmıyor. Sosyalizm insan kaynaklarını henüz en verimli biçimde kullanamıyor olabilir; buna karşın insanı işsizliğin aşağılamasına maruz bırakmıyor. Etkin ve verimli iş yapma konusunda da gittikçe aşama kaydediyoruz."

Saat gece 01.00'i geçmiş çoktan. Fidel ayağa kalkıyor ve ertesi gününü –Joelmir Beting'in Küba'daki son günü– Brezilyalı gazeteciyle konuşmaya devam edebilmek için yüksek sesle planlarken odanın bir ucundan diğerine yürüyor. Biri öğleden sonra, diğeri gece olmak üzere iki görüşme yapmakta karar kılıyorlar.

14 Mayıs 1985

14 Mayıs 1985, Salı. Saat 16.00'da Fidel, Joelmir Beting ve beni Devrim Sarayı'nın üçüncü katındaki ofisinde karşılıyor. Bizi koridorlardan geçirerek Koordinasyon ve Destek Ekibi'nin çalışma odalarının bulunduğu yere götürüyor. Tek tek görevlerini söyleyerek neredeyse tüm ekibi bizimle tanıştırıyor. Brezilyalı gazeteci adanın enerji sistemlerinin başlıca ham maddesi olan petrolün ithalatına ilişkin sorular soruyor.

Fidel, "Hasat zamanı elektriğin bir kısmını şeker kamışı küspesinden üretiyoruz" yanıtını veriyor. "Tüm şeker fabrikaları küspeyle çalıştırılıyor. Ülkemizde, 4 milyon tondan fazla petrole eşdeğer olan 20 milyon ton küspe elde ediliyor. Küspenin %100'ünden yararlanıyoruz. Küspe kullanılan 5 ahşap fabrikamız var. Küspeden kâğıt üretimi yapan fabrikalarımız var. Burada keyif için kullanılan arabalara yedirilecek alkol üretmeyeceğiz. Şeker melasını hayvan yemi olarak ve protein üretiminde kullanıyoruz. Ayrıca melas, hem romun hem de ev ve sanayi tipi alkol üretiminin ham maddesi."

"Ya üzüm posası?" diye soruyor TV Bandeirantes'in yorumcusu.

"Hayvan yeminde çok kullanılıyor. Yıkayıp güneşte kurutuyorlar ve hayvanlara veriyorlar. Melastan hayvan yemi üreten 10 fabrikamız var. Özel bir mayalanma süreciyle %50'ye kadar protein elde edilebiliyor. Kümes hayvanlarının, domuzların ve büyükbaşların beslenmesinde kullanılıyor. Bu hayvan yeminin 1 tonunu, Alman Demokratik Cumhuriyeti'nden 1 ton süt tozuyla takas ediyoruz."

"Bir çevre koruma yasasına bağlı olarak 1986'dan itibaren ABD'de dolaşıma girecek otomobiller yakıt olarak, litresi 0,45 dolar tutacak manyok alkolü kullanacaklarmış diye duydum" diye belirtiyor Joelmir Beting. "Brezilya, Kuzey Amerikan limanlarına litresi 30 sente alkol getirebilecek durumda olacak ama bu ülkenin yerli sanayiyi koruyan yasaları bunu engelliyor. Şu anda Brezilya hektar başına 2500 litre alkol üretiyor, bu da bir arabanın yıllık tüketimine eşdeğer."

Fidel yeniden söze giriyor: "O kadar araba için kaç hektar gerektiğini düşünüyorum da... O kadar toprağın insanları değil de arabaları doyurması üzücü."

Seyahat arkadaşım açıklıyor: "Yılda 10 milyar litre alkol üretmek için 4 milyon hektarlık arazi; bu ülke için yılda 600 milyon dolarlık tasarruf anlamına geliyor."

"Küba yılda 8 milyon tondan fazla şekeri, 1,8 milyon hektarda üretiyor. Biz bunu 200 bin hektar daha artırmak istiyoruz."

"Brezilya buğday ithal ediyor" diyor Joelmir. "Alkol üretiminden tasarruf ettiğinin iki katını, yani 1 milyar 200 milyon doları buna harcıyor. Eğer Brezilya 1 milyon hektarı buğday üretimine ayırsa, alkol üretmek için ekilen 4 milyon hektarlık şeker kamışı sayesinde ettiğimiz tasarruftan fazlasını ederiz. Buğday yanlısı olmak –olan yok gerçi– alkol yanlısı olmaktan çok daha kârlı. Ne yazık ki Brezilya Hükümeti için makinelerin enerjisi insanların enerjisinden daha önemli."

"O söylediğin insan enerjisi bizim Küba'da ilk önce yatırım yaptığımız yer" diyor Fidel ve ardından ekliyor: "Şu anda sağlık sektöründe 157 yeni tesis inşa ediyoruz. 20 binden fazla tıp öğrencimiz var. Her yıl notlarına ve eğilimlerine göre belirlenen 5500 gencimiz, bu alanda üniversite eğitimine başlıyor."

Başkumandan bizi ofisine bitişik küçük bir salona götürüyor. Etrafı mini IBM bilgisayarlarıyla çevrilmiş iki kişi çalışıyor içeride. Küba Devleti'nin belleği burada. Tüm veriler usulünce bilgisayara işleniyor; adı ve uzmanlık alanıyla ülkenin en iyi 500 doktoru bile. Fidel'in ricası üzerine bilgisayar başında çalışan hanımefendinin ince, uzun parmakları tuşların üzerinde geziniyor. Veriler ekranlarda farklı renklerde beliriyor. Bugün itibariyle Havana'nın nüfusu 1.902.173 kişi. Küba başkentinde 7856 doktor, 10.481 hemşire, 11.136 sağlık teknisyeni var. Her 242 kişiye 1 doktor ve

181 kişiye bir hemşire düşüyor. Tamı tamına 9.952.699 nüfuslu ülkede 20.403 doktor var. Bunların 1.880'i çocuk doktoru; her 1500 çocuk için 1 doktor.

Bilgisayar odasından çıkarken Fidel bizi ekonomiden sorumlu tüm bakanların toplantı yaptığı odaya götürüyor. Bize üçüncü beş yıllık planın hazırlanışına dair bazı bilgiler veriyor. Devrim Sarayı'ndan çıkarken saat neredeyse 18.00 olmuş. Kumandan birkaç dakika sonra Sovyetler Birliği'nin yeni elçilik binasında düzenlenen, II. Dünya Savaşı müttefiklerinin 40. zafer yılı resmi kutlama törenine katılmak zorunda.

Aynı gece saat 22.30'da Fidel Castro bizi yeniden ofisinde ağırlıyor. Joelmir Beting ertesi sabah Küba'dan ayrılmak zorunda ve bu, görüşmek için bu ziyaretteki son fırsatı. Ofiste ekonomi alanının 8 bakanının yanı sıra Bakanlar Kurulu Başkan Yardımcısı Carlos Rafael Rodríguez de var. Dikdörtgen toplantı masasının karşısındaki duvara dayalı, ev sahibimizin Brezilyalı gazetecinin kullanımına sunduğu bir kara tahta ve tebeşirler duruyor. Joelmir Beting bu görüşmeye hazırlanırken Fidel Castro'nun Üçüncü Dünya Ülkelerinin ve özellikle Latin Amerika'nın dış borcuna dair, dış borcun ödenemez olduğunu vurguladığı Meksika'da çıkan *Excelsior Gazetesi*'ndeki dahil, son dönemde verdiği tüm röportajları okumuş.

Ekonomi meselelerinde uzmanlaşmış gazeteci "Dış borcun politik çözümü, ABD ve Avrupa'nın bankacılık yasalarında değişiklikler gerektiriyor" diyor. "Kredi verenler blokunda değişiklikler. Parlamento katılımı esas. Bu yüzden Fidel önerilerini parlamentolara sunmalı. Küba dış borç meselesiyle ilgili bir belge ortaya koymalı. Bu problem, hükümetler bankalarla değil de hükümetlerle görüşüp pazarlık yapmadığı sürece çözülmeyecek. Günümüz itibariyle anlaşmalar Brezilya ile ABD arasında değil, Brezilya ve Wall Street arasında yapılıyor. Böylece Kuzey Amerikan Hükümeti ellerini kirletmiyor ve konuya yalnızca bankaların denetçiliğini yapan Uluslararası Para Fonu (IMF) üzerinden müdahil oluyor. IMF, hükümetler arası bir forum olmalıydı oysa. Bugün dolar artık teminata bağlı bir para birimi değil; aksine dünya çapında ekonomik ilişkilere müdahalenin bir aracı. Gerçekte dolar karşılıksız bir para; çünkü Kuzey Amerikan ekonomisinde teminatı yok. ABD'nin gayri safi yurtiçi hasılasında bir

teminatı yok. ABD dünyayı sahte parayla satın alıyor adeta. Bu bizzat kapitalizmde bile kaydedilmemiş bir olgu. Bu olguya son kez General De Gaulle ile karşı çıkıldı ama hiçbir sonuç alınamadı."

Fidel elindeki çay fincanını masaya bırakıyor: "Latin Amerika devalüe edilmiş dolarla borçlandı ve şimdi değeri yüksek dolarla ödemek zorunda."

"Bu en hafif deyişle, finansal korsanlıktır" diye karşılık veriyor Joelmir. "Yeni bir ekonomik düzen önerisi ticaretle dış borcu birbirine bağlamalıdır ama şu anda Bonn'da toplanmış olan, dünyanın 7 büyük kapitalist ülkesi bunu kabule yanaşmıyor. Üçüncü Dünya'yı zengin ülkelerin teknolojik tekelinden korumak gereklidir. Brezilya bilişim sektöründe yersli sanayiyi koruma yasasını daha yeni onayladı."

"Bu ne anlama geliyor?" diye soruyor Fidel.

"Hiçbir yabancı sanayinin Brezilya'da mini bilgisayar ve kişisel bilgisayar fabrikası kuramayacağı anlamına geliyor. Yerli sermaye olması şart."

"Ne zaman oldu bu?"

"Geçen eylülde."

"Amaç nedir?"

"Ulusal sanayi adına teknolojik yaratımı ve iç pazarı korumak."

Brezilyalı davetli tahtaya 12 yazıyor ve devam ediyor: "Brezilya'nın bu yıl 12 milyar dolar dış borç faizi ödemesi lazım. Bunun yarısı 'yeni para' olarak sermayeleştirilip yalnızca kalan kısmı ödenebilir. Hepsini ödemek yerine, bu sermaye değeri çok uluslu şirketlerin risk sermayesine dönüştürülmeli. Diyelim ki Brezilya'da bir otomotiv fabrikası kuracaklar. Doğrudan yatırım yapmak yerine, sermaye faizinin bir bölümünü kullanacaklar. Böyle olunca da Brezilya'da bir otomotiv fabrikası kurduğu andan itibaren, Brezilya'nın borcu General Motors'a geçecek."

Fidel soruyor: "Brezilya'nın ödemesi gereken para ödenmeyecek. Onun yerine çokuluslu şirketlerin yatırımı gibi kabul edilecek. Bunu mu diyorsun?"

"Evet."

"Alfonsín'in Chicago'da dediklerinden haberin oldu mu? Arjantin'in ödemesi gereken dış borç faizinin Arjantin'de yeniden yatırıma dönüşmesi gerektiğini söylüyordu. Bu ikisi aynı şey mi?"

"Evet. Ama somut bir problem var; ABD faiz oranlarını sabitliyor. Bankalar faiz oranını yani sermaye getirisinin oranını belirliyor. Bu getiri risk sermayesine dönüştürüldüğünde, yurtdışına kâr transferi oranını belirleyecek olan bankalar değil, Brezilya olacaktır."

"Şu anda Brezilya'nın izin verdiği kâr transferi oranı nedir?"

"İtalyan Fiat Brezilya'ya 680 milyon dolarlık bir yatırım yaptı. Doğrudan yatırım olarak değil ancak ana şirketin Brezilyadaki iştirakine bir banka aracılığıyla borç vermesi şeklinde. Üçlü bir operasyon. Bu borcun üstüne, Fiat iştiraki gelirini ana şirkete gönderiyor ve Brezilya'ya gelir vergisinin yalnızca %12,6'sını ödüyor."

"%12,6'yı yurtdışına transfer edilen kâr mı ödüyor?"

"Evet. Fiat gelir vergisi yerine yurtdışına transfer edilen kârı ödeseydi, o zaman Brezilya'ya %35,7 vergi ödemesi gerekirdi. Transfer edilen kâr ve risk sermayesi verginin %35'ini ödüyor. Borçlanma faizi yalnızca %12'yi ödüyor. Bu yüzden, eğer Brezilya vergi mevzuatını borç lehine değil de sermaye lehine düzenlerse, Fiat bir tek borcun sermayeleştirilmesini üstlenmiş olacak."

"İşin aslı vergiden kurtulup mümkün olduğunca az ödemek" diye yorum yapıyor Fidel.

"Evet öyle. Eğer doğrudan sermayenin üzerindeki mali yük azaltılırsa ancak faizler sermayeleştirilecek; çünkü doğrudan yatırımın getirisi %35 oranında ve borçlanma faizi de %12 oranında vergilendirilecek."

"Brezilya geri alınan sermayeye sınır koymuyor, onu vergilendiriyor, öyle mi?"

"Doğru."

"Bu 680 milyon doların kârı ne kadar olabilir?"

"Yılda %5 ile %8 arasında."

"Düşük" diye yorum yapıyor Fidel. "Bu yatırımcıyı teşvik etmez."

"Düşük çünkü iştirakin ana şirkete finansal maliyeti yüksek. Fiat ana şirkete gelir ödemek zorunda. Ve bu maliyeti Brezilya'nın muhasebesinde gösteriyor."

"Güncel koşullarda bu ne kadar kâr getiriyor? Yaklaşık 600 milyon dolarlık yatırımla ana şirket ne kadar getiri elde ediyor? Banka olmadan, doğrudan yatırım olduğunu varsayalım."

"Fiat söz konusu olduğunda, toplam satış üzerinden %8."

"Toplam satışın ha" diye haykırıyor ev sahibi. "680 milyon dolara oranlarsan ne kadar oluyor? %10'dan az mı?"

"%10'dan az. Likit %8."

"Yatırılan sermayenin geri ödemesi bu kadar düşükken, çokuluslu şirketler Brezilya'ya yatırım yapmaya neden hevesliler?"

"Hevesin nedeni, ilk aşamada pazarı ele geçirmek. Dünyada bir atıl kapasite var ve Brezilya Latin Amerika'da önemli ve kıtanın geri kalanı için sıçrama tahtası işlevi görebilecek bir pazar. Brezilya'nın yabancı yatırım mevzuatı son derece liberal. Finansal maliyet kılık değiştirmiş gizli kâr; çünkü sermayenin geri ödemesi borç gibi değerlendirilmiş. Ana şirket bakımından sermaye aynen geri dönüyor. Ana şirket iştirakin alacaklısı. Brezilya'da söz konusu olan, uluslararası kapitalizmin yeni bir icadı. Brezilya'daki tüm çokuluslu şirketlerin iştirakleri bankalar aracılığıyla ana şirketlerine 18 milyar dolar borçlu."

Fidel purosunu yakarken "Bu dış borç içinde hesaplanmıyor mu?" diye soruyor.

"Evet, borcun beşte birini oluşturuyor."

"Çünkü bu paranın borç verildiği varsayılıyor, değil mi?"

"Evet, ana şirketten iştirake, bankalar aracılığıyla."

"Şu 600 milyon doların Güney Kore'deki getirisi ne olurdu?"

"Üç katı."

"Neden orada o kadar yatırım yaptılar? Bu yüzden mi? Neden çokuluslu şirketler Tayvan'a ve Güney Kore'ye bu kadar yatırım yaptı?"

"Çünkü ikisi de bir tür serbest bölge."

"Orada yatırdıklarının %20'sinden fazla kazanıyorlar herhalde, değil mi?"

"Daha fazla" diye onaylıyor Joelmir Beting.

"%20'den daha mı fazla?"

"Evet, olgunlaşma devresinin ardından."

"Ve Brezilya'da çok daha az."

"Çok daha az."

"O halde, neden son yıllarda Brezilya'ya bu kadar yatırım yaptılar? Onları harekete geçiren şey neydi?"

"Pazarın potansiyeli. Pazarın büyüklüğü. Brezilya Belhindistan'dır. Zıtlık diyarıdır. Brezilya'da Belçika'daki kişi başına

düşen gelire sahip 32 milyon tüketici var. Bu büyük bir pazar. Yılda 1 milyon otomobil üretiliyor. Dünya otomotivinin yedinci pazarı."

"Lüks otomobiller" diyerek altını çizdim.

"Televizyon ve elektrikli ev aletleri üretiliyor. 133 milyonluk nüfusta 32 milyonluk bir tüketici kitlesi."

Kumandan gözlemini aktarıyor: "Tüketiciler nüfusun %25'i etmiyor. Bana nüfusun %10'unun milli gelirin %50'sine sahip olduğu söylendi. Demek ki Brezilyalıların dörtte biri, çok büyük ve önemli bir pazar oluşturuyor. Kaç kişi bu pazarın dışında kalıyor?"

"Nüfusun kalanı."

"Yüz milyon mu?"

"Evet, esas itibariyle yüz milyonu dışarda."

"Peki bu yüz milyonun kaçı açlık sınırının altında?"

"30 milyon mutlak bir sefalet içinde. Yoksulluk sınırında olanlar 40 milyon. Şimdiden 70 milyon etti. Öbür uçtaki 32 milyon uluslararası standartta bir pazar meydana getiriyor. 70 milyon yoksulla 32 milyon tüketici arasında kalan ve ancak asgari yaşam koşullarını karşılayabilen emekçi bir kesim var. 70 milyon yoksul, sistemin politikalarının 70 milyon esiri aynı zamanda. Bu mutlak sefalet koşulları Hindistan'daki en kötü koşullara denk; açlık, hastalık, daimi işsizlik. 10 yaşın altında, ailesi ve evi olmayan 18 milyon çocuk var. Terk edilmiş çocuklar; sokak köpekleri gibi, Brezilya'nın her tarafına yayılmış durumdalar."

Bir veriyi söylüyorum: "64 milyon Brezilyalı 19 yaşın altında."

"Bu terk edilmiş çocuklar 30 milyonluk emekçi kesimden de çıkıyor mu?" diye soruyor Fidel merakla.

Ekonomi gazetecisi açıklıyor: "Hayır, yalnızca 70 milyonluk kesimden geliyorlar."

"18 milyon terk edilmiş çocuğun kaynağı onlar yani."

"Evet, Hindistan dediğim kesim. Ama Belçika kısmında Arjantin'den, Uruguay'dan ve Meksika'dan daha büyük bir pazar oluşturan 32 milyon var. Latin Amerika'nın en büyük pazarı."

"Brezilyalı doktorlar ve mühendisler hangi kesime dahil?"

"32 milyonluk kesime."

"Ya öğretmenler?"

"Onlar da 32 milyonun içinde."

"Bir ilkokul öğretmeni ne kadar kazanıyor?"

"80 dolar civarında."

"Yoksulluk sınırında olan 40 milyonluk kesimin içinde de ilkokul öğretmenleri olması olası" diye yorumluyor Kübalı önder.

"Son beş yıldaki büyük dış borç krizinde, bu 32 milyonluk kesimin satın alma gücünde %27'lik bir azalma oldu."

"32 milyonluk kesimde mi? Ya 30 milyonluk emekçi kesiminde?"

"%12'lik bir azalma."

Bir istatistik daha veriyorum: "Günümüz itibariyle Brezilya'da 12 milyon işsiz var."

Fidel sonuç çıkarıyor: "Çokuluslu şirketlerin şu anda Brezilya'ya yatırım yapmaları için cidden teşvik edici nedenler olduğu söylenemez."

"Evet, bu çetin dış borç sorunu, hükümetin geçiş dönemi ve uluslararası kargaşa dolayısıyla."

"Sizde çokuluslu şirketlerin dünya çapındaki yatırımlarının verisi mevcut mu? Ben 600 milyar dolar civarında diye biliyorum."

"Hayır, 930 milyar dolar."

"930 milyara çıktı mı?"

"Evet, bu Üçüncü Dünya'nın dış borcu."

Fidel sorusuna açıklık getiriyor: "Hayır ben dış borcu değil, doğrudan yatırım miktarını sordum."

"1982'de 640 milyar dolara yaklaşıyordu."

"Bunun %75'i sanayileşmiş ülkelerde."

"Evet" diye onaylıyor Joelmir Beting.

"Ve 150 milyar civarı da Üçüncü Dünya'da."

"Yaklaşık olarak."

Bir kahve molası veriliyor ve Fidel hemen Brezilyalı gazeteciye, yoksul ülkelerin dış borç sorununa dair yaptığı analizleri ve Küba'nın önerilerini aktardığı özel bir röportaj veriyor. Röportaj sırasında yanlarındayım ama not almıyorum. (Bu konuşulanları yayımlama hakkı röportajı yapana aittir.) Böylece ben de gazeteci ve Kübalı önderin görüşmesinin ilk bölümünde konuşulanları kâğıda dökme fırsatını buluyorum o arada.

Sabaha karşı 05.30. Ev sahibi ayağa kalkıyor: "Daha egzersiz yapmam ve bir şeyler yemem lazım. 15 saattir ağzıma tek lokma koymadım."

Bir kapıyı açıyor ve kendisini izlememizi rica ediyor. Birlikte, bizi Devrim Sarayı'nın bodrumundaki garaja indiren özel bir asansöre biniyoruz. Kumandan'ın kullandığı Mercedes-Benz'e biniyoruz ve yazı müjdeleyen bu günlerde hâlâ karanlık olan Havana sokaklarına çıkıyoruz. Kısa süre sonra araba kaldığımız evin kapısında duruyor. Fidel Castro arabadan iniyor ve iki saat içinde havaalanında olması gereken Joelmir Beting'le sıcak bir tavırla vedalaşıp benimle de tokalaşıyor. Evin küçük salonunda, Joelmir ve ben hâlâ yaptığımız uzun görüşmenin etkisi altında birer kadeh viski içip Küba peynirlerinden tadıyoruz. Dışarıda, kızıllaşan gece yerini sessizce doğan karanlık güne bırakıyor.

18 Mayıs 1985

Joelmir Beting'in dönüşünden sonra Kumandan'la röportaj yapmak için çağrılacağım anı bekliyorum. Uzun, gecikmeli, tüm bekleyişler gibi huzursuz bir bekleyiş. Annem, babam ve ben günlerimizi Havana'yı gezerek geçiriyoruz; Vilma Espín'in bizi sıcak bir tavırla karşıladığı Kadınlar Federasyonu'nu, bir anaokulunu, Devrim Savunması Ulusal Komiteleri Koordinasyon Merkezi'ni ziyaret ediyoruz. Şehir merkezinde yürüyüş yapıyor; yalnızca doğal ürünlerin kullanıldığı, dünyanın en iyi dondurmacısı Coppelia'da dondurma yiyor, sadece turistlerin girebildiği ve dolarla ödeme yapılan, uluslararası otellerin dükkânlarından alışveriş yapıyoruz. Havana Başpiskoposu Jaime Ortega'yı ziyaretimizde annem, Küba'nın azizesi Virgen de la Caridad'ın rengârenk, harika bir kartına sahip oluyor. Küba'nın azizesi de pek çok Latin Amerikalı Meryem gibi Kızılderili melezi ve o da 1607'de, tıpkı bizim Nuestra Señora Aparecida gibi balıkçılar tarafından denizde bulunmuş.

Fidel Castro'yla haftasonu röportaj yapma ihtimalini eliyorum. Cumartesi öğleden sonra, annem ve babam Küba'nın en güzel kumsalı sayılan Varadero Plajı'na gitmek için yola çıkıyorlar. Onlara eşlik edemiyorum çünkü akşam Dominiken Manastırı'nda "İsa'nın Ruhaniliği" üzerine halka açık bir konferans vereceğim. Salonda yaklaşık 70 kişi var; aralarında bazı komünist arkadaşlar gözüme çarpıyor: Brezilyalı Helio Dutra ve eşi Ela, Marksizm'in kökenleri üzerine çeşitli kitapları bulunan Şilili yazar Marta Harnecker, Casa de las Américas'tan Jorge Timossi. İki sevgili arkadaşım daha orada: Kübalı şairlerin en iyilerinden Cintio Vitier ve eşi Fina. Salonda bulunan rahiplerin arasında Havana Piskopos

Vekili ve Küba Piskoposlar Meclisi Genel Sekreteri Peder Carlos Manuel de Céspedes sempatik görünüşüyle öne çıkıyor. Seküler gruplar da var: gençler ve yetişkinler, din adamları ve ilahiyat öğrencileri. Konferansı verdiğim manastırın salonu, 1728'de Havana Üniversitesi'ni kuran Dominiken biraderlerin, Kızılderililerin savunucusu Bartolomé de las Casas'ın Küba'daki unutulmaz varlığını anımsatıyor. Şimdi adada yalnızca beş birader var, ikisi Vedado Manastırı'nda kalıyor.

Ruhanilikten bahsedildiğini duyduğumuzda, terim bize ruhsal inzivaları, ücra ve sessiz yerleri, alacakaranlık vakti sudan aynalara benzeyen deniz veya göllerin kenarında resmedilen azizleri çağrıştırıyor. Bedensel, maddi hayata karşıt gibi gelen ve dünyadan, günlük hayatın rutininden uzaklaşma olduğu varsayılan ruhani yaşantı, derin derin düşüncelere dalınan manastırların sunduğu inzivanın tadını çıkarmayan zavallı ölümlülerin gözünde ender bulunan bir ayrıcalık. Kilise'de pek çok "ruhanilik yolu" var; Dominikenlik, Fransiskenlik, Cizvitlik, Karmelitlik, Hıristiyanlık Kursları* ve benzeri. Bir ruhanilik yolunu benimsemek teolojik açıdan ne anlama geliyor? İsa'yı izlemenin bir yolunu benimsemek. Onu Assisili Fransisco, Avilalı Teresa, Tomas de Kempis veya Teilhard de Chardin'e benzer biçimde izleyebiliriz. Her ne kadar Latin Amerikan halk kitleleri arasında Virgen de la Caridad, Guadalupeli Meryem veya Nuestra Señora Aparecida gibi siyahi veya esmer Meryemleri merkez alan, yerli, ibadeti veya haccı öne çıkaran sayısız ruhani yol geliştirilmiş olsa da Kilise'nin kurumsallığı bağlamında egemen olanlar, tıpkı teoloji gibi Avrupa'dan ithal edilen tarikatlar olmuştur. Dini eğitim veren okullarda, İsa'yı izlemenin burjuvaca, Avrupai bir tarzı öğretilmiştir ki bu yalnız çarpıcı toplumsal zıtlıkların damga vurduğu gerçekliğimize ters düşmekle kalmaz, aynı zamanda bizzat İncil'in gereklerine de aykırıdır. Roma'nın Kurtuluş Teolojisi'ni daha iyi kavramakta çektiği güçlük, Kilise içinde Avrupa'da geliştirilmemiş bir teolojiyi kabullenmekteki yetersizliğinin bir sonucudur. Bir kilisenin içinde farklı noktalara odaklanan teolojiler olabilir mi? Ben Victoria'daki Santa María Dağı'nda yaşarken işçi bir komşum benden İsa'nın

* Los Cursillos de Cristiandad: 1940'lı yıllarda İspanya'nın Mayorka Adası'nda kurulan, adını, verilen 3-7 günlük seminerlerden alan ve Katolik Kilisesi tarafından tanınan, dünya çapında örgütlü Hıristiyanlık tarikatı. (ç.n.)

hayatını anlatan bir kitap istedi. Ona Yeni Ahit'in bir kopyasını verdim. Karşılaştıkça ona soruyordum: "Söyleyin Bay Antonio, İsa'nın hayatını okudunuz mu artık?" Bir gün bana şöyle dedi: "Tüm İncilleri okudum Betto ve çok şey öğrendim. Ama bir şeyi size itiraf etmeliyim: İsa'nın hikâyeleri tekrarlarla dolu." Bu yalnızca İnciller içinde bile nasıl dört farklı teoloji; Matta, Markos, Luka ve Yuhanna'nın teolojisi olduğuna dair iyi bir örnektir. Teoloji, inancın belirli bir gerçeklik içinde tefekkür edilmesidir. Luka mesellerini Paganları düşünerek yazarken Matta Yahudilere yönelmiştir. Kilise'de teolojiyi kim ortaya çıkarır? Tüm Hıristiyanlar. Teoloji, Hıristiyan cemaatinin gerçekliğinin içine gömülü inancına dair tefekkürünün meyvesidir. Tüm ev kadınlarının pazarda ekonomi yapmaları gibi tüm Hıristiyanlar da teoloji üretir. Ancak nasıl ki tüm ev kadınları ekonomist değildir, aynı şekilde tüm Hıristiyanlar da teolog değildir. Teolojinin bilimsel temellerine vakıf olan ve aynı zamanda cemaatin düşünüşünü kavrayıp onu sistematik biçimde ayrıntılandıranlar teologlardır.

II. Vatikan Konsili'nden sonra, Latin Amerika Kilisesi kendi teolojisini oluşturmaya yönelmiştir. Avrupa'yı umursamayı bırakmıştır. Önceden tüm ilahiyat öğrencileri Congar'ın, De Lubac'ın, Guardini veya Rahner'in eserlerindeki teolojiyi incelemek için biraz Fransızca bilmek zorundaydı. Kıtadaki Hıristiyan Taban Cemaatleri'nin içinden doğmuş, ezilenlerin kurtuluş sürecinin Hıristiyan inancıyla buluşmasının ortaya çıkardığı isyanın meyvesi bu teoloji, Gustavo Gutiérrez ve Leonardo Boff gibi adamlar tarafından sistematikleştirilmiştir. Yöntembilimsel açıdan Avrupa'nın Liberal Teolojisi'nden ayrılır. Eğer teoloji gerçekliğin zorluklarına bir cevapsa, Avrupa'da bu yüzyılda yaşanan en önemli olaylar hangileridir? Hiç kuşku yok ki iki dünya savaşı. Bu durum Avrupa kültüründe insan olmanın, insanın varlığının değerine, hayatın anlamına dair huzursuz edici bir soruyu açığa çıkarmıştır. Husserl'in, Heidegger'in, Sartre ve Karl Jaspers'in tüm felsefesi, Thomas Mann ve Albert Camus'nun edebiyatı, Fellini ve Buñuel'in sineması bu soruya bir cevap bulma çabasıdır. Teoloji bunun istisnası değildir. Avrupa, gerçekliği ile etkileşiminde, ekseni insan olan personalist felsefenin* arabuluculu-

* İnsan kişiliğini evrensel yapıda en üstün ve en gerçek değer olarak ilerisi üren idealist ve dinsel akım. (ç.n.)

ğunu aramaktadır. Öte yandan, Latin Amerika'nın bu yüzyılına damga vuran nedir? Milyonların, çoğunluğun, kitlesel açlığı. Persona-olmayanlar. Ve persona-olmayanların kitlesel varlığının yapısal ve politik nedenlerini kavramak için, felsefi düşünce teolojiye yetmemektedir. Sosyal bilimlerden, hatta Marksizm'in katkılarından yararlanmak zorunludur. Özgürleştirici, İncilci* yaşantıya, Latin Amerika'daki Hıristiyan inancına uygun olarak Kurtuluş Teolojisi'nin yöntembilimini üzerine bina ettiği etkileşim budur işte. Marksizm'den korkmanın, Pisagorculuk'un etkisinde kalmıştır kuşkusuyla matematikten korkmaktan farkı yoktur. (...) Bugün Marx'ın sistematikleştirdiği kavramları öyle veya böyle anmadan, toplumsal çelişkiler hakkında dürüstçe konuşmanın imkânı yoktur. Kavramların Marksist olup olmaması değil, ifade ettikleri gerçekliği bilimsel bir biçimde dile getiriyor olmaları önemlidir. Papa II. Jean Paul bile Laborem Exercens** genelgesinde, sınıflararasındaki gerilimden, toplumsal eşitsizliklerden ve insan emeğinden bahsederken Marx'ın katkısıyla uzlaşmaktadır. Ateist olduğunu ilan ettiği için Marksizm'den korkmadan önce, dünyada Hıristiyan olduğunu beyan eden hangi adil toplumu kurduğumuzu kendimize sormamız gerekir.

Ruhanilikle yalnızca manevi yaşantımız kastedilmez. Ruh ve bedenin birliği içinde, bir bütün olarak insan kastedilir. İbranice madde ile ruh birbirinden ayrı değildir. Aziz Paulus bize çelişkili gelen "ruhani beden" ifadesini kullanır. İncil'de ruhani bilgi, deneysel bilgidir. Aslında insan yalnızca yaşadığını, denediğini bilir. Ruh ile bedenin bölünmesi Hıristiyan Teolojisine 4. yüzyılda girmeye başlayan Yunan felsefesinden bize devrolmuştur. Yunanlara göre fiziksel, bedensel, maddi olanı reddettiğimiz ölçüde ruhani oluruz. İncil'de Ruh'taki yaşamla kastedilen insanın bütün varlığıdır. Bu yüzden ruhanilik Tanrı'nın varlığını hissetmenin veya inanmanın bir yolu değildir. İsa der ki: "Bana 'Ya Rab ya Rab diye seslenen herkes Göklerin Egemenliği'ne girmeyecek. Ancak göklerdeki Babam'ın isteğini yerine getiren girecektir."*** Dolayısıyla

* İncil'in vazedilmesini işaret ettiğinden İspanyolca evangélico sözcüğü İncilci olarak karşılanmıştır. (ç.n.)

** Latince: İnsanın işine dair; Papa II. Jean Paul'ün 1981 yılında yazdığı ve piskoposlara gönderilen genelgesi. (ç.n.)

*** Matta, 7:21. (ç.n.)

ruhanilik bir yaşam biçimidir; Ruh'a göre yaşamaktır. Küba'nın bağımsızlığının öncüsü, büyük kahraman José Martí, "Yapmak söylemenin en güzel yoludur" diyordu. Hıristiyan için, yaşamak inanmanın en güzel biçimidir. Eylem olmadan inanç beş para etmez. Yakup'un dediği gibi: "Kardeşlerim, bir kimse iyi eylemleri yokken imanı olduğunu söylerse, bu neye yarar? Böylesi bir iman onu kurtarabilir mi? Bir erkek ya da kız kardeş çıplak ve günlük yiyecekten yoksunken, içinizden biri ona 'Esenlikle git, ısınmanı, doymanı dilerim' der ama bedenin gereksindiklerini vermezse, bu neye yarar? Bunun gibi, tek başına eylemsiz iman da ölüdür."*

Yaşam biçimimiz inandıklarımızın sonucudur. Kilise'mizin varoluş biçimi bizim Tanrı kayrayışımızın yansımasıdır. Bir Kiliseyi tanımak için sorulacak en iyi soru şudur: Bu kilisenin cemaati Tanrı'yı nasıl algılıyor? Tüm inananların aynı Tanrı'ya iman ettiğini düşünmek hatadır. Çok defa, benim inandığım Tanrı'yla Reagan'ın inandığı Tanrı arasında nasıl bir benzerlik var diye merak ederim. Eski Ahit'te peygamberleri endişelendiren şeyin, insanın çıkarlarına göre şekillendirdiği tanrılar, putperestlik olduğunu unutuyoruz. Bugün bile putperestlik gayet yaygındır. İspanyollar ve Portekizliler Tanrı adına Latin Amerika'yı işgal edip milyonlarca Kızılderiliyi kırımdan geçirdiler. Topraklarımızda çalışsınlar diye Afrika'dan yığınla köle, Tanrı adına getirildi. Kıtadaki burjuva egemenliği Tanrı adına kuruldu. Fatihlerin, köle sahiplerinin veya zalim kapitalistlerin yakardığı Tanrı, İsa'nın yakardığı yoksulların Tanrı'sıyla aynı mıdır? Müzisyen, doktor ve teolog olan Albert Schweitzer'in dramı aklıma geliyor. Protestanların İsa'nın tarihselliği üzerine yaptıkları araştırmalardan etkilenen Schweitzer, Nasıralı gencin bu kadar erken ölmeyi beklemediği ve dolayısıyla etrafındakilerin kendisine karşı kurduğu komploya şaşırdığı sonucuna varmıştı. Öte yandan Tanrı asla yanılmaz. Schweitzer, İsa'nın Tanrı olmadığı için ölüm anını öngörememiş olduğu sonucunu çıkarmıştı. Birkaç yıl önce, Robinson adlı bir İngiliz papaz çok satan bir kitap yayınladı. *Honest to God* (Tanrıya Karşı Dürüst), Brezilya'da *Um Deus Diferente* (Başka Bir Tanrı) adıyla çevrildi. Yazar, Tanrı'ya karşı dürüst olmamızı ve onu tanımadığımızı itiraf etmemiz gerektiğini söylüyordu. Tanıdığımız

* Yakup, 2:14-17. (ç.n.)

onun karikatürleri; tıpkı resmi belgelerde, hayatın zor anlarında, politik tartışmalarda adı anılan tanrı gibi. Bir insanı nasıl tanırız, ona dair varılan yargılardan mı yoksa onun bizzat açığa vurduklarından mı? Eğer hakiki tanıma açığa vurulanlardan kaynaklanıyorsa o zaman Tanrı'yı onun tarihsel suretinden, İsa Mesih'ten daha iyi kimde tanıyacağız? Ortaçağ teolojisi Tanrı'yı her şeyi bilen, her an her yerde olabilen ve her şeye gücü yeten vb. olarak tanımlasa bile İnciller'i açtığımızda, yoksulların arasında yaşayan, arkadaşının ölümüne ağlayan, açlık çeken, havarileriyle tartışan, Ferisilere öfkelenen, Herot'a hakaret eden, ayartmanın ne olduğunu bilen ve can çekiştiği sırada, Baba'nın terk edişiyle bir inanç krizi deneyimleyen, kırılgan bir varlıkla karşılaşırız.

Eğer Albert Schweitzer tanrısallığın ifadesinin, İsa'nın kafasında her şeyi önceden tahmin edecek bir tür bilgisayar olması gibi algılamasaydı belki o zaman İsa'nın tanrısallığına olan inancını yitirmezdi. Yeni Ahit söz konusu olduğunda, Tanrı'ya atfedilen ilk nitelik sevgidir. Havari Yuhanna, yazdığı ilk mektupta gayet açıktır: "Sevgili kardeşlerim, birbirimizi sevelim. Çünkü sevgi Tanrı'dandır. Seven herkes Tanrı'dan doğmuştur ve Tanrı'yı tanır. Sevmeyen kişi Tanrı'yı tanımaz. Çünkü Tanrı sevgidir." Ortaçağın Tanrı tanımını etkilemiş Yunanlar açısından sevgi asla Tanrı'nın niteliği olamazdı, tam tersine sevilen nesneye bağlanıldığı ölçüde sevgi bir zaaftı. Oysa İsa Tanrı'dır çünkü ancak Tanrı'nın sevdiği gibi sever ve bu yüzden de günah işlememiştir. Odağına kendini değil, Baba'yı ve halkı koymuştur. Bu Tanrı-sevgi anlayışı, otoriterliğe değil de kardeşliğe ve dayanışmaya dayalı bir kilise kurmuştur. Bu anlayış tüm Hıristiyanlar'ın inançlı olmasalar da sevgi gösterebilen herkesin içinde Tanrı'nın varlığını keşfetmelerine imkân tanıyan bir anlayıştır. Ve O kendini tarihsel olarak aramızda sevgimize en çok ihtiyaç duyanlarla, ezilenlerle özdeşleştirmiştir. Matta 25'te "Çünkü acıkmıştım, bana yiyecek verdiniz; susamıştım, bana içecek verdiniz (...)"* der İsa. Sevgi mutlaka ki özgürleştiricidir.

Bir kez Tanrı-sevgi, adalet isteyen ve yoksulların hakkını savunan Tanrı meselesi açıklığa kavuştu mu İsa'nın ruhaniliğinden bahsetmek daha kolaydır. Eğer İnciller'deki meselleri göz önüne

* Matta, 24:35. (ç.n.)

alırsak, İsa'nın ruhaniliğinin, Tanrı'ya daha iyi hizmet etmek için gündelik hayattan uzaklaşanın, dünyevi gerçeklikleri inkâr edenin, dünyadan elini eteğini çekmesi olmadığını açıkça görürüz. Yuhanna 17:16'da Baba'dan öğrencilerini dünyadan uzaklaştırmasını değil, kötü olandan korumasını ister. İsa'nın tüm varlığı, ezilenlerin lehine veya aleyhine olan farklı anlayışların, seçeneklerin çarpıştığı bir zemindeki ideolojik çatışmanın içine gömülüştür. İsa'nın ruhaniliği ahlakçılık da değildir. Bu, ahlaki erdemleriyle bir tür kutsallık elde etmeye kalkan Ferisiler'in ruhaniliğidir. Çok Hıristiyan bu çizgide yetiştirilmiştir ve inançları gücünü yitirir; çünkü kendilerine dayatılan Ferisivari ahlakçılığa uygun davranmayı başaramazlar. Sanki Tanrı bir dağın tepesindeymiş de ruhanilik, dik yamaçları tırmanmak isteyen bir Hıristiyanın kullanması gereken tırmanış rehberiymiş gibi öğretilir. Doğamız kırılgan olduğundan, tırmanışımıza her an yeniden başlarız. (...) Bu yokuş yukarı kayayla tırmanan Sisifos mitinin aralıksız tekrarıdır. Şimdi, İsa'nın ahlakçı olmadığını en iyi örnekleyenlerden biri, Samiriyeli kadınla karşılaşmasının anlatıldığı meseldir. O sırada geçerli olan ahlak kurallarına göre, Samiriyeli ve cariye olduğu için dışlanmış bir kadın söz konusudur. Buna rağmen İsa'nın, görevinin mesihliğe dair yönünü açığa vurduğu ilk kişi, bu kadın olmuştur. İkisinin arasında ilginç bir konuşma geçer: "Kadın, 'Efendim' dedi, 'Bu suyu bana ver. Böylece ne susayayım, ne de su çekmek için buraya kadar geleyim.' İsa, 'Git, kocanı çağır ve buraya gel' dedi. Kadın, 'Kocam yok' diye yanıtladı. İsa, 'Kocam yok demekle doğruyu söyledin' dedi. 'Beş kocaya vardın. Şimdi birlikte yaşadığın adam kocan değil. Doğruyu söyledin.' Kadın, 'Efendim, anlıyorum, sen bir peygambersin' dedi. 'Atalarımız bu dağda tapındılar ama sizler tapılması gereken yerin Yeruşalim'de olduğunu söylüyorsunuz.' İsa ona şöyle dedi: 'Kadın, bana inan, öyle bir saat geliyor ki, Baba'ya ne bu dağda, ne de Yeruşalim'de tapınacaksınız! (...) Ama içtenlikle tapınanların Baba'ya ruhta ve gerçekte tapınacakları saat geliyor. İşte, o saat şimdidir. Baba da kendisine böyle tapınanları arıyor. Tanrı ruhtur, O'na tapınanlar da ruhta ve gerçekte tapınmalıdırlar.' "*

* Yuhanna, 4:15-24. (ç.n.)

İsa konuşmanın hiçbir anında kadını hayatından altı erkek geçtiği için ayıplamamıştır. Onu ilgilendiren kadının doğruluğunu görmektir. Kadın yalan söylemez; Ferisilerinki gibi bir tavır takınmaz ve bu yüzden de Tanrı'ya öznel açılımı ve doğruya olan nesnel bağlılığıyla, Tanrı'ya "ruhta ve gerçekte" tapınmanın şartlarını yerine getirmektedir. Böylece İsa Hıristiyan yaşantısının, insandan Tanrı'ya yönelen bir hareket olmadığını gösterir; Tanrı'dan insana yönelen sevgi vardır önce. Tanrı bizi kaçınılmaz biçimde sever. Bize düşen tek şey, kendimizi bu sevgiye az mı çok mu açacağımızı karar vermektir; zira sevgiye dayalı tüm ilişkilerde karşılık beklenir ve tamamen özgür olunduğu varsayılır. Dolayısıyla Hıristiyan ahlakı bizim Ferisivari hiç günah işlememe niyetimizden kaynaklanmaz; o, aşkın bir çifti sadakate zorlaması kabilinden, bizim Tanrı'yla olan sevgi bağımızın bir sonucudur. Kaybolan oğul meseli, Baba'nın sevgisinin karşılıksızlığına dair iyi bir örnektir: "Böylece kalkıp babasının yanına döndü. Kendisi daha uzaktayken babası onu gördü, ona acıdı, koşup boynuna sarıldı ve onu öptü."* Babanın sevinci ve bağışlaması, oğulun açıklama yapıp özür dilemesinden bile önce, sırf geri dönmüş olması gerçeğinde kendini gösterir. Tanrı'nın bize duyduğu sevgi böyledir.

Görüyoruz ki İsa'nın ruhaniliği, yaşantıdaki ruhaniliktir; tarihsel çatışma içinde Baba ve halkla gönül birliğidir. Baba'nın lütfuna kendini açmanın ve ezilenlerin bir ömürlük emellerine duyduğu özgürleştirici bağlılığın sonucudur. İsa'nın gözünde dünya, Ferisilerin istediği gibi, saf olanlar ve olmayanlar diye ikiye ayrılmaz; "yaşam"dan yana olanlarla, "ölüm"den yana olanlar diye ayrılır. Sevgi göstermekten toplumsal devrime kadar yaşamı çoğaltan ne varsa Tanrı'nın tasarısıyla, krallığının kuruluşuyla aynı doğrultudadır; zira Tanrı'nın bize en büyük lütfu yaşamdır. Her doğan önce Tanrı'dan doğar ve yaşama böylece dahil olur. Aynı zamanda İsa'nın ruhaniliği, Ferisilerin ritüellerden, mecburiyetlerden, manastır hayatından, boyun eğdiren disiplinden meydana getirilmiş ruhaniliğini yadsır. Ferisiliğin ruhaniliğinde, manevi yaşantının odağında inanan varken, İsa'nınkinde Baba vardır. Ferisilerinkinde ruhanilik kültürel normların uygulanışıyla öl-

* Luka, 15:20. (ç.n.)

çülürken, İsa'nınkinde oğlun kendini Tanrı'nın sevgisine ve merhametine açmasıyla ölçülür. Ferisilerinkinde kutsallık insanın hüneriyken, İsa'nınkinde Tanrı'nın kendini rahmetine açanlara lütfudur. İsa'nın bu ruhani kudreti, teklifsizce Abba, Baba* diye seslendiği Tanrı'ya olan yakınlığından kaynaklanıyordu. İsa da tüm biz inananlar gibi inançlıydı ve inancını beslemek için uzun saatlerini dua ederek geçiriyordu. Luka, İsa'nın kendini, Ruh'unu Baba'nın Ruh'unun içine akışına bıraktığı anları aktarır: "Kendisi ise ıssız yerlere çekilip dua ediyordu."** "O günlerde İsa, dua etmek için dağa çıktı ve bütün geceyi Tanrı'ya dua ederek geçirdi."*** "Bir gün İsa tek başına dua ediyordu..."**** İnciller'de iki defa şiddetle karşı çıkılan (Matta 23 ve Luka 11:37-57) Ferisilerin temsil ettiği, ölümden yana güçlere karşı durmak, Tanrı'nın tasarısı uğruna savaşmak için Baba'yla olan gönül birliğinden güç alıyordu. İşte bu bağlamda yaşam uğruna savaşan her kimse, inançlı değilse bile Tanrı'nın tasarısına dahildir. "O vakit doğru kişiler O'na şu karşılığı verecek: 'Ya Rab, seni ne zaman aç görüp doyurduk, susuz görüp su verdik? Ne zaman seni yabancı görüp içeri aldık ya da çıplak görüp giydirdik? Seni ne zaman hasta ya da zindanda görüp yanına geldik?' Kral da onları şöyle yanıtlayacak: 'Size doğrusunu söyleyeyim, bu en basit kardeşlerimden biri için yaptığınızı, benim için yapmış oldunuz.' "*****

Tanrı, komşudaki suretinde, özellikle de yaşamı elinden alınmış, adalete susamış komşumuzdaki suretinde sevilmek ve hizmet edilmek ister. İsa'nın kendini özdeşleştirdikleri onlardır. Bu yüzden de adalet için savaşmakla Tanrı'nın isteğini yerine getirmek arasında zıtlık yoktur. Biri diğerini mecbur kılar. Tanrı'nın tasarısıyla aynı doğrultuda hareket eden herkes İsa'nın kardeşi kabul edilir (Markos 3:31-35). İşte bu İsa'yı tamı tamına izlemenin yoludur; özellikle de Latin Amerika'nın günümüz gerçekliği içinde. İsa'nın çatışmacı bir ruhaniliği vardı demeyi tercih ederim; başka bir deyişle, yoksullara ve ona sonsuz iç huzuru veren Baba'ya olan taahhüdünde kudret vardı. Hakiki huzur etrafına duvar örmenin

---

* Markos, 14:36. (ç.n.)
** Luka, 5:16. (ç.n.)
*** Luka, 6:12. (ç.n.)
**** Luka, 9:18. (ç.n.)
***** Matta, 25:37-40. (ç.n.)

değil, Tanrı'ya güvenmenin sonucudur. Korkunun tersi cesaret değil, inançtır. Zulüm, haksızlık, kalıplar ve ritüeller içinde dondurulmuş din gibi, ölümden yana güçlere karşı savaşta kendi hayatını feda ederek bile olsa, Tanrı'nın tasarısını gerçekleştirmek için gereken iradeyi İsa'ya veren de işte bu inançtır.

Konferansın ardından az soru soruluyor. Sanki dinleyiciler kendini tutuyormuş gibi. Gece geç vakit olduğundan, Jorge Timassi ve Marcela'yla birazcık rom içmek üzere Marta Harnecker'in evine gidiyoruz.

19 Mayıs 1985

19 Mayıs 1985 Pazar akşamüstü Küba manastırındaki ikinci konferansımı veriyorum. Daha az insan var; yaklaşık elli kişi. Konu: "İsa'da Tanrı'nın Tasarısı".

İsa'nın Tanrı'nın iradesini gerçekleştirme yolu, Tanrı'nın tasarısına olan taahhüdüdür. Bu Aziz Markos'un aktardığı meselde gayet belirgindir: "Bir Şabat Günü İsa ekinler arasından geçiyordu. Öğrencileri yolda giderken başakları koparmaya başladılar. Ferisiler İsa'ya, 'Bak, Şabat Günü yasak olanı neden yapıyorlar?' dediler. İsa onlara, 'Davut'la yanındakiler aç ve muhtaç kalınca Davut'un ne yaptığını hiç okumadınız mı?' diye sordu. 'Başkâhin Aviyatar'ın zamanında Davut, Tanrı'nın evine girdi, kâhinlerden başkasının yemesi yasak olan adak ekmeklerini yedi ve yanındakilere de verdi.' Sonra onlara, 'İnsan Şabat Günü için değil, Şabat Günü insan için yaratıldı' dedi. 'Bu nedenle İnsanoğlu Şabat Günü'nün de Rabbi'dir.' "*

Mesel İsa'nın grubuyla Ferisilerin grubu arasındaki çatışmayı yansıtır. Kutsal kabul edildiği için hiçbir biçimde iş yapılmasına izin verilmeyen cumartesi gününde, İsa ve öğrencileri Tanrı'nın yasasına aykırı olanı yapar, başak toplarlar. İsa bunu bilir ve adeti olduğu üzere kendini mazur göstermeye uğraşmaz. Onun yerine Ferisilerin çok saygı duyduğu birinin, Davut'un tanıklığına başvurur. Belli ki o İsa ve öğrencilerinden çok daha kötüsünü yapmıştır. Yalnızca cumartesi gününe saygı göstermeyi bırakmakla kalmamış, bizzat Tanrı'nın evine, mabedine de saygı göstermemiştir. Öyle başakları falan toplamamış, aksine, bugün komün-

* Markos, 2:23-28. (ç.n.)

yon ekmeği dediğimiz adak ekmeklerini almış, yemiş ve yoldaşlarına da vermiştir. İsa Davut'un hareketlerinin dini kurallara aynı derecede aykırı olduğunu bilir. Buna rağmen, İsa'yı yalnızca Davut'un davranışını meşrulaştırmakla kalmayıp üstüne benzer biçimde davranmaya itecek kadar güçlü ne neden olabilir? Cevabı 25. ayettedir: "Davut'la yanındakiler aç ve muhtaç kalınca Davut'un ne yaptığını hiç okumadınız mı?" Başka bir deyişle, İsa için en kutsal olan şey, yaşamın temel zemini olan insanın maddi ihtiyacıdır. Putperestlik insanı, liturjik kurallara ve mabet gibi, tapınmanın araçlarına yönelterek kutsallıktan yoksun bırakır. İsa'ya göre varlığın maddi koşullarından ayrı bir ruhani yaşantıdan bahsedilemez. Tanrı'nın benzeri ve sureti olan insandan daha kutsal bir şey yoktur. Araçlarının sözde kutsallığına özen gösteren ama Ruh'un hakiki tapınağı olanlara sırt çeviren bir din hiçbir işe yaramaz. İşçilerle çalıştığım Sao Bernardo do Campo kentinde ne zaman grev olsa veya hükümet sendikaya müdahale etse bölgenin rahipleri, toplantılarını yapabilmeleri için kapılarını metalürji işçilerine açıyor. Diğer rahipler dehşete kapılıp bunu mabedin dünyevileştirilmesi olarak görüyorlar. İsa'nın indinde yaşam hakkından daha kutsal bir şeyin olmadığını anlamıyorlar. Ve bir grev, sendikal toplantı daha iyi yaşam şartlarının elde edilmesi için gösterilen ortaklaşa gayrettir. Markos'un meselinde İsa'nın vardığı sonuç kaynağını bundan alır: "İnsan Şabat günü değil, Şabat günü insan için yaratıldı." Var olabilecek en kutsal şey –cumartesi günü gibi– insan yaşamının hizmetinde olmalıdır, tersi değil. Malvarlığına dayalı çıkarlarını adaletin, yaşamın, içinde bulunduğu halkın ihtiyaçlarından önde tutan bir kilise kesinlikle Ferisiler gibi, cumartesiyi insandan önde tutan, İncil'in önceliklerini altüst eden bir kilisedir.

İsa öğretisinde, insan yaşamının ruhsal ihtiyaçlarını maddi ihtiyaçlarından ayırmamıştır. Bu, ekmeklerin çoğalması meselinde (Markos, 6:34-44) çok açık biçimde görünür: İsa tekneden inince büyük bir kalabalıkla karşılaştı. Çobansız koyunlara benzeyen bu insanlara acıdı ve onlara birçok konuda öğretmeye başladı. Vakit ilerlemişti. Öğrencileri İsa'ya gelip, "Burası ıssız bir yer" dediler. "Vakit de ilerledi. Halkı salıver de çevredeki çiftlik ve köylere gidip kendilerine yiyecek alsınlar." Halkın açlığı ruhani yaşantıyı vazeden biri için sorun olmazdı. İsa ise, "Onlara siz

yiyecek verin" diye tepki gösterir. Kalabalığı aç bırakmak olmaz. Sizin görev bilmeniz gereken bir sorun da budur. Öğrenciler satın almak derken, öğretmenin vermek fiilini kullanması dikkat çekicidir. Öğrenciler İsa'nın önerisini hâlâ anlamamışlardır. "Öğrenciler İsa'ya, 'Gidip iki yüz dinarlık ekmek alıp onlara yedirelim mi yani?' diye sordular. Halkın yoksunluklarını gidermek için paranın yeterli olacağını düşünenler vardır. Bu bolo* teorisidir, ileride herkese bölüştürebilmek için önce sermaye biriktirmek, sermayeyi büyütmek gerekir. "İsa onlara, 'Kaç ekmeğiniz var, gidin bakın' dedi." Öğrencilerin ne kadar parası olduğunu değil, ne kadar malları olduğunu, ne kadar ekmekleri olduğunu sorar. Toplumsal yaşamın gereklerini, sosyal demokrat ülkelerin bölüşüyormuş gibi yaptığı rantın dağıtımıyla karşılamakla, Küba'nın yaptığı gibi malların dağıtımıyla karşılamaya çalışmak arasında büyük fark vardır. O kadar kaynağı biriktirebilmek için emekçilerin bile yaşam düzeyinin yüksek olduğu İsveç gibi ülkelerin, çokuluslu şirketlerin Üçüncü Dünya ülkelerini sömürmeyi sürdürmesine ihtiyacı vardır. Küba'nın sahip olduğu az sayıda kaynağı toplumsallaştırabilmek ve sefaletin kökünü kazımak için başka bir halkı sömürmeye ihtiyacı yoktur. Markos havarilerin beş ekmek ve iki balık olduğunu söylediklerini aktararak devam eder. "İsa herkesi küme küme yeşil çayıra oturtmalarını buyurdu. Halk yüzer ellişer kişilik bölükler halinde oturdu." Halk sorununu çözmek için örgütlenmiştir. İsa beş ekmekle iki balığı alarak "Gözlerini göğe kaldırarak şükretti; sonra ekmekleri böldü ve halka dağıtmaları için öğrencilerine verdi. İki balığı da hepsinin arasında paylaştırdı." Tüm İncillerde ekmeğin bölüşülmesi, Baba'nın iyiliğinin ve kardeşliğin tesis edilmesinin simgesidir. Yiyecek yaşamın bereketiyle bağlantılıdır. Kana Köyü'nde düğün meseli** ve Dirilen'in iki öğrencisiyle Emmaus yolunda karşılaşmasında*** da böyledir. "Herkes yiyip doydu. Artakalan ekmek ve balıktan on iki sepet dolusu topladılar. Yemek yiyen erkeklerin sayısı beş bin kadardı." Eğer en sonda artanlar on iki sepet doldurduysa bu kalabalığın

* Brezilya Askeri rejiminin politika olarak benimsediği pasta teorisi. Paylaşılabilmesi için önce pastanın büyütülmesi gerektiği savunuluyordu. Askeri rejim süresince o paylaşım hiç olmadı. (y.h.n.)
** Luka, 24:13-35. (ç.n.)
*** Yuhanna, 2:1-11. (ç.n.)

arasında daha kaç sepet vardı? İçlerinde ne vardı? Şimdi çok sayıdaki insanın bir araya geldiği herhangi bir yerde börek çörek, soğuk içecek ve tatlı satanlar anında beliriverir. İsa'nın zamanında yiyecekler sepetlerde taşınırdı. Öte yandan beş ekmek ve iki balık yedi sayısını verir ki bu da İncil'de "çok"u simgeler; tıpkı yan yatmış sekizin "sonsuz"u simgelemesi gibi. Bu yüzden, günahlarımızın yalnızca yedi kere değil yetmiş yedi kere bağışlanacağı söylenir. Bu, mucize yoktu mu demek? Mucize vardı, büyü yoktu. Büyü, beş ekmeği bir tarafa iki balığı öbür tarafa koyup üstlerini bezle örtmek ve hokus pokus diyerek bir yana bir fırın öbür yana bir balıkçı kondurmak gibi şahane bir gösteri olurdu. Mucize nedir? Mucize Tanrı'nın, işlerin doğal akşını değiştirme gücüdür. Bu güç özellikle insanın gönlünü etkiler. O gün herkes doysun diye, malları olanlar olmayanlarla paylaşmışlardır ve yetmek bir yana artmıştır. Aynı zamanda bu öykü tamamen, kıyametbilimin alanına giren bir tahayyüldür. Artan yiyeceklerle dolu on iki sepet, Tanrı'nın tarihsel tasarısının kahramanı, on iki İsrail kabilesiyle ve Kilise'nin payandaları olan on iki havariyle ilişkilendirilir.

İsa'nın ruhaniliğinin, onu Tanrı'nın tasarısı uğruna kararlılıkla savaşmaya iten gücünün kaynağı, Baba'yla duadan beslenen yakınlığıdır. İncil İsa'nın dualarına atıf yapar ve bu bağlamdaki öğretilerini aktarır. Bize Babamız'ı öğretir, yakarma ve övme dualarını teşvik eder. Bunun yanı sıra metinler, İsa'nın çok uzun süreler boyunca dua ettiğini aktarır. Benim gördüğüm kadarıyla, Batı'daki Hıristiyan ruhaniliğine ve inancımızın yüzeyselliğine dair kritik noktalardan birisi buradadır. Gönülden dua etmeyi bilmiyoruz. Yakarmayı, övmeyi, tefekkür etmeyi biliyoruz ancak bunlar yalnızca dua yaşantısına açılan kapıdır. İsa'yı harekete geçiren mistik kudrete ancak daha ileride ulaşmak mümkündür. Bunu öğrenmenin en iyi yolu, Tanrı'yla büyük bir yakınlık kurmuş ve geçtikleri güzergâhı bizlerle paylaşmış Hıristiyanların deneyimlerine başvurmaktır.

"Tanrı bize, bizim kendimize olduğumuzdan daha yakındır" der Aziz Agustin. Böylelikle, en içten dua da duyuların ve zihnin sessizliğinden fışkıran, Ruh'un zuhur etmesi için gönlü açan duadır. Aziz Paulus şöyle der: "Bunun gibi, Ruh da güçsüzlüğümüzde bize yardım eder. Ne için dua etmemiz gerektiğini bilmeyiz ama Ruh'un kendisi, sözle anlatılamaz iniltilerle bizim için aracılık

eder. Yürekleri araştıran Tanrı, Ruh'un düşüncesinin ne olduğunu bilir. Çünkü Ruh, Tanrı'nın isteği uyarınca kutsallar için aracılık eder."* Ruh'un bizim içimizden yakarışına kendimizi bırakmak, tıpkı bir çiftin ilişkisinde olduğu gibi, Tanrı'yla kurulan ilişkide de kendini teslim etmeyi gerektirir. Sözle anlatılamaz varlığın içimizde deneyimlediğimiz, inancımızı besleyen içsel sukûnet anlarını gerektirir. Teolojik deneyimden köklenen Hıristiyan yaşantısı buradan fışkırır. Bu düzeyde, aslen ateist bir ideolojiye karşı çıkan bir tür din referanslı ideoloji olarak, salt sosyolojik bir koşullanma olarak Hıristiyanlığı aşarız. Hepimiz ateist doğarız. Vatikan II. Konsili'nin Gaudium et Spes**'de belirttiği üzere ateizm Hıristiyanlığın göstergelerinin eksikliğinde de var olur. Ateizmin, Tanrı'nın adını sermayenin, sömürgeciliğin, toplumsal ve ırkçı ayrımcılığın, emekçilere baskı uygulanmasının savunuculuğunu yapmak için ananların durumunda olduğu gibi, müjdelenmiş ve İsa'da vücut bulmuş Tanrı'yla hiçbir biçimde ilgisi olmayan inancın çeşitli dışavurumlarında hüküm süren putperestlik kadar bizi endişelendirmesi gerektiğini düşünmüyorum. Hıristiyanlar ile Marksistler arasındaki diyalog inancın hakikatleri düzleminde değil, aksine özgürleştirici uygulamalar, adalet talebi, ortak yaşama çıkar gözetmeden hizmet düzleminde kurulmalıdır. Bu insani kavrayışımızın ve kurtuluşumuzun temel ölçütü olan sevginin düzlemidir. Aziz Pavlus dağları yerinden uğratacak kadar büyük imanımız olsa ama sevgimiz olmasa bir hiç olduğumuzu; ses çıkaran bakır parçası, çınlayan bir zil olduğumuzu söyler (Korintlilere 1. mektup, 13:1-13). Tanrı adına, Tanrı'nın tasarısı uğruna savaşanlarla ölümün safına yazılanlar arasındaki fark, özgürleştirici uygulamada meydana çıkacaktır. Malın mülkün eşit paylaşıldığı kardeşlik toplumunun inşasına gönül veren Hıristiyanları ve ateistleri birbirine yaklaştıran, işte bu uygulamadır. Bununla beraber, ateistlerin inancın çağrısına muhtemel açılımı, şüphesiz Hıristiyanların tutumlarına ve tutarlılığına bağlı olacaktır ki böylece Tanrı'nın lütfu, bir tohum gibi yeşerecek toprak bulsun.

Az soru soruldu. Bir genç konferansın yeterince duyurulmadığından yakındı. Bir beyefendi buna çok sayıda ilan dağıtıldı-

* Romalılar, 8:26-27. (ç.n.)

** Latince Sevinç ve Umut, II. Vatikan Konsili'nin "Günümüz Dünyasında Kilise" alt başlığıyla yayımladığı belge. (ç.n.)

ğını söyleyerek tepki gösterdi. Belki de, oradaki dinleyici kitlesi Hıristiyanlığa böyle bir yaklaşımı yadırgamıştı. ABD'nin Küba'ya uyguladığı ambargo, adada yaşayan Hıristiyanları da bir açıdan tecrit ediyor. Pek çoğu, ateizmi öne çıkararak yerleşen sosyalizm ve komünizme karşı, emperyalizmin safında yer almıştı. Buna rağmen, son yıllarda Küba Kilisesi'nde yeni rüzgârlar esiyor. Tüm gücünü papazlık uygulamalarını gözden geçirip İncil'i vazetme ülküsünde yeni yollar oluşturmak için harcarken Küba Kilisesi şimdi yeni bir Hamsin Yortusu* yaşıyor.

* Paskalya'dan 50 gün sonra kutlanan ve Hıristiyanların dünyaya karşı görevlerinin başladığı gün kabul edilen bayram. (ç.n.)

20-22 Mayıs 1985

20 Mayıs 1985 Pazartesi günü Küba yeni bir emperyalist saldırıyla alt üst olmuş halde uyanıyor. ABD'den adaya, orta dalgada yayın yapma kapasitesi olan Radyo Martí yayına başlıyor., Devrime ilham kaynağı olmuş, en sevilen ulusal kahramanın adı verilerek Küba karşıtı bir yayının gözüne sokulması halkı rencide ediyor. Her gün yapılan 14 saatlik yayın boyunca, Amerika'nın Sesi'nden yorumlar ve haberler, müzik, Reagan'ın politikalarının övülürken Küba Hükümeti'ne saldırılan tartışma programları yayınlanıyor.

Küba Hükümeti anında tepki gösteriyor. Aynı günün sabahı Komünist Parti Merkez Komitesi'nin resmi yayın organı Granma'nın ilk sayfasında, hükümetin imzasını taşıyan bir beyanat yayınlanıyor. Beyanatta, geçen aralık ayının 14'ünde her iki ülkenin delegasyonları tarafından New York'ta, göçmenlerle ilgili sorunlara dair imzalanan anlaşmanın askıya alındığı; "salt insani nedenler dolayısıyla izin verilen durumlar hariç" ABD'de yerleşik Küba vatandaşlarının Küba seyahatlerinin iptal edildiği; "Küba Hükümeti'nin ABD'nin sorunlarına ve uluslararası politikalarına dair görüşlerini layıkıyla açıklamak amacıyla bu ülkeye orta dalga frekansta radyo yayını yapma hakkının saklı tutulduğuna ilişkin karar dahil olmak üzere" iki ülke arasında haberleşmeyle ilgili önlemler alınacağı açıklanıyor.

Kuzey Amerikan Hükümeti'nin saldırıları karşısında korku duymayışıyla bir kez daha ilgi odağı olan adamla röportaj yapmamın mümkün olup olmayacağını merak ediyorum. Yine de ne olur ne olmaz, ofisinden gelecek telefonu bekleyerek evde kalı-

yorum. Telefon çalmıyor. Gün sessiz huzursuzluğumun ağır ve kaskatı acısıyla sürükleniyor. Okumaya gayret ettiğim kitapların harfleri, zihnimi kaplayan hayallerin oluşturduğu duvardan içeri sızamıyor.

21 Mayıs 1985 Salı gecesi saat 22.30 sularında telefon çalıyor. Kumandan'ın özel kaleminden arıyorlar ve evden ayrılmamamı söylüyorlar. Gece yarısı içişleri bakanlığından bir korumanın kullandığı küçük bir Alfa Romeo, beni alıp kırmızı yanmadan tüm ışıklardan geçebilmek için yemin etmişçesine önce Quinta Avenida'dan sonra da Paseo'dan uçarak geçiriyor.

Fidel Castro beni çalışma odasında kabul ediyor. Yanında Merkez Komitesi üyesi ve Batista diktatörlüğüne karşı mücadeleyle 26 Temmuz Hareketi'nin en eskilerinden olan, Fidel'in yoldaşı Jesús Montané Oropesa var. Odaya puroların yumuşak, tatlımsı kokusu sinmiş. Sığır derisi kaplı bir koltuğa oturuyor ve boğazımda bir düğümle Kumandan'ın, adı hakaretamiz biçimde Martí konan Kuzey Amerikan radyosunun yayına başlaması ve bazı başka işlere bağlı olarak röportajın şu sıra yapılamayabileceğini söylemesini dinliyorum. Küba'da kalış süremi uzatmalı veya birkaç hafta içinde tekrar gelmeliyim. Aklımdan Brezilya'da beni bekleyen yüklü, boğucu çalışma takvimim geçiyor. Sözü verilmiş bir sürü iş yüzünden Küba'da daha fazla kalmama da birkaç ay içinde geri gelmeme de ihtimal yok. Fırsattan faydalanmamız için ısrar ediyorum. Din kadar hassas ve önemli bir konu üzerine yapılacak bir röportaj için daha iyi hazırlanmak istediğini öne sürerek direniyor. Önce Leonardo Boff'tan *Kurtarıcı İsa Mesih* ve *Kilise: Karizma ve İktidar*'ı, bir de masasında İspanyolcaları duran II. Vatikan ve Medellín Konsillerinin bildirgelerini okumak istiyor. Gustavo Gutiérrez'in kitaplarını incelemeyi de istiyor. Papa II. Jean Paul'ün 1985'te yaptığı Latin Amerika gezisindeki tüm konuşmaların tam metinlerini incelemek için biraz daha zamana ihtiyacı var. Kübalı önderin bu kadar yüklü bir çalışma programının arasında, bitmek bilmeyen devlet işleriyle türlü çeşitli konulara duyduğu entelektüel açlık ve sohbet keyfini birlikte götürmeyi nasıl becerdiğini doğrusu merak ediyorum. Kişisel diyalog kurmaya bu denli hevesli ve bu denli keskin zekâlı biriyle daha önce karşılaştığımı hiç sanmıyorum. Mutfak sanatlarından Üçüncü Dünya'nın dış borcuna dek Fidel'in her konuyu zarifleştirdiğine, herhangi bir meseleye

büyük itibar yüklediğine dair gözlemini bana aktaran Joelmir'in yorumunu, son derece yerinde buluyorum.

Sessiz direnişim karşısında, ona soracağım soruları okumamı rica ediyor. İlk beş soruyu duyunca neşesi derhal yerine geliyor. Sorular kişisel geçmişi ve aldığı Hıristiyan terbiyesine ilişkin; ne eksik ne fazla. Belki de cevaplamak için kitabi bilgiye ihtiyaç duyacağı teolojik sorunlara ağırlık verileceğini sanmıştır. Daha iyi çalışabilmemiz için, hiç değilse fazladan iki gün daha Küba'da kalmamı rica ediyor. Başlıca güçlük, sonraki perşembe gelecek Latin Amerika delegasyonuyla görüşmek zorunda olmasından kaynaklanıyor. Ama röportaja başlamak için zaman bulma konusunda kararlı görünüyor.

22 Mayıs 1985 Çarşamba günü, gelmesi beklenen delegasyonun ziyareti ertelediğini öğreniyorum. Haber bana rahat bir nefes aldırıyor. Yemekten sonra, aynı gece Kumandan'la görüşmem için aranacağımı bildiren bir telefon alıyorum. Kumandan'ın Mercedes-Benz'i saat 23.45'te kapının önüne yanaşıyor.

Fidel "Valideyle peder nerelerde?" diyerek anne babamı soruyor.

Az önce yattıklarını ancak onları uyandıracağımı söylüyorum. Bana engel oluyor ve şehirde bir tur atmamızı öneriyor. Kişisel daveti üzerine Küba'yı ziyaret eden Nikaragua ve Honduras'ın Papalık elçisi, Monsenyör Cordero Lanza de Montezemolo onuruna, Vatikan Elçiliği'nde verilen yemekten gelmiş. Kilise'nin Nikaragua'daki durumunu konuşuyoruz. Kuzey Amerikan Hükümeti'nin kışkırttığı saldırıların piskoposlar tarafından açıkça ve doğrudan kınanmamasının, papazlarının kendilerine arka çıkmadığını hisseden pek çok Nikaragualı Hıristiyanın, özellikle de genç olanların inancını zedelediği fikrinde olduğumu belirtiyorum. Komünizm karşıtı önyargılar, köylüleri, çocukları bile öldürmek için Nikaragua toprağına giren, Honduras'ta üslenmiş paralı asker birliklerinin eylemleri karşısında, piskoposluğun suskun kalmasına yol açıyor. Kurbanlar arasında, 1981'de Estelí'de düzenlenen bir rahipler toplantısında tanıştığım, Hıristiyanlık Kursları yöneticisi Barreda ve eşi de var. Tarih boyunca Kilise'nin adamları, insanların hayatlarının cinayetle ellerinden alınması karşısında, ortodoks ilkelerin sözde savunuluşu adına suskun kalmak gibi vahim bir yanılgı içine düşmüşlerdir. Sandino'nun vatanındaki halkçı

Hıristiyan cemaatleriyle temasım, henüz her şeyin bitmediğini gösteriyor. İnanç, Kilise'nin piskopos veya papazlardan ibaret olmadığı gibi, Tanrı'nın halkının tamamının, papazlarıyla birlik içinde ve bu papazların da halkın hizmetinde olduğunun idrakiyle, hatta bu sınavlardan geçtikçe daha bile güçlenerek yeniden doğuyor. Kumandan beni dinliyor ve Küba hakkında konuşmaya geçmeden önce ancak şu yorumu yapıyor:

"Kilise'nin iç meselelerine karışmamayı tercih ederim."

Gece geç vakit döndüğümüzde, annemleri uyandırmakta ısrar ediyorum. Pijama ve sabahlıkları üstlerinde, şaşkın şaşkın, salonda oturan Fidel'le selamlaşıyorlar. Brezilya'ya dönerken Meksika'ya uğrayacağımızı duyunca Fidel, bu ülkenin başkentinde yaşadığı zamanı anmaya ve annemle Meksika yemeklerinin, soslarının tadını ve hazırlanışını tartışmaya koyuluyor.

İkinci Bölüm
Söyleşi

1

23 Mayıs 1985, Perşembe. Akşam 21.00'i biraz geçe Devrim Sarayı'na geliyorum. Havana'nın üzerine son günlerin kuraklığını hafifleten, şiddetli bir yağmur iniyor. Kumandan'ın çalışma odasında, o anda bir toplantıyı sona erdiren Kübalı Kadınlar Federasyonu Başkanı Vilma Espín de bulunuyor. Fidel'le beraber, dikdörtgen biçimli toplantı masasına oturuyoruz; Fidel bir yanına, ben karşısına. Zeytin yeşili üniformasını giymiş. İki dalın çevrelediği kırmızı-siyah eşkenar dörtgenin içinde beyaz bir yıldız bulunan amblem, omuzlarında yer alıyor. Solunda bir sigara tabakası, sağında ise kenarı altın yaldızlı, küçük, beyaz bir çay fincanı duruyor. Söyleşiye başlıyoruz ve konuştuğu sırada sanki fikirlerini bir düzene oturtmasına yardım edecekmiş gibi, bir bloknotun sayfalarını karalıyor. Tarihte ilk defa bir devlet başkanı salt din üzerine bir söyleşi yapmayı kabul ediyor. Üstüne üstlük, sosyalist bir ülkenin, devrimci, Marksist-Leninist bir devletin başkanı.

Çocukluğu

Betto Birader: İlk kez sosyalist bir ülkenin başkanının salt din konusunda bir söyleşi verdiğinden eminim, Kumandan. Bu açıdan öncül sayılabilecek tek belge, Sanidinista Ulusal Kurtuluş Cephesi Ulusal Yönetimi'nin din hakkında çıkardığı belge. İktidardaki bir devrimci parti tarafından ilk kez bu konu hakkında bir belge çıkarılmıştı. Ondan beridir daha kapsamlı, daha ayrıntılı hatta tarihsel bakış açısıyla bile yeni tek bir şey söylenmedi. Latin Amerika'da dinin sorunsallığının temel bir ideolojik rol oynadı-

ğı an; Guatemalalı Kızılderililer, Nikaragualı çiftçiler, Brezilyalı işçiler ve diğer pek çok ülkedeki sayısız küçük cemaatin varlığı ve Santa Fe Belgesi'nden bu yana kendini yoksullara adamış bu Kilise'nin en teorik ifadesine, yani Kurtuluş Teolojisi*'ne doğrudan savaş açmak isteyen emperyalizmin saldırganlığı düşünüldüğünde, bu söyleşinin ve bunun konuya yapacağı katkının çok önemli olduğunu düşünüyorum.

İşin tarihsel tarafından başlayalım. Siz Hıristiyan bir aileden geliyorsunuz.

Fidel Castro: Sen bir giriş yapmış da olsan, cevap vermeye geçmeden önce kendi açımdan şu açıklamayı yapmak isterim: Senin böyle karmaşık ve hassas bir konuda söyleşi yapmaya niyetin olduğunu bildiğimden, birtakım materyali gözden geçirecek ve bu konuya biraz kafa yoracak bir vaktimin olmasını isterdim. Ancak benim açımdan muazzam bir iş yükünün bulunduğu, senin açından da epey yoğun olduğun ve çabucak ülkene dönmen gereken bir döneme denk geldiği için bütün bu konular hakkında neredeyse doğaçlama konuşmayı kabul ettim; bu durum bana dersine çalışacak zaman bulamadan sınava girmesi gereken bir öğrenciyi, bir konuyu derinlemesine inceleyip ona hâkim olamadan o konu hakkında bir konuşma yapmak zorunda kalan konuşmacıyı veya ders konusunu bir dakikacık bile gözden geçirme fırsatı bulamadığı halde sınıfta anlatmak zorunda kalan öğretmenin halini çağrıştırıyor. Bu söyleşiye ben bu şartlarda katılıyorum.

Senin çok hâkim olduğun bir konu olduğunu biliyorum. Bana karşı avantajlısın; hem teoloji hem de Marksizm üzerine çok çalıştın. Ben Marksizm'i bir parça, teolojiyi de aslında çok az bilirim. Bu yüzden de biliyorum ki soruların ve yaklaşımın meselenin özünü kavrayacak, ciddi bir biçimde olacak; teolog değil aksine politikacı olan bense –her konuda büyük bir açıklıkla konuşan, devrimci bir politikacı olduğuma inanıyorum– bana soracağın tüm soruları tüm dürüstlüğümle yanıtlamaya çalışacağım.

Dindar bir aileden geldiğimi belirttin. Bu saptamaya nasıl karşılık vermeli? Öncelikle, dindar bir ulusun üyesi olduğumu, ikinci olarak da dindar bir aileden geldiğimi söyleyebilirim. En azından babama göre annem daha dindar; son derece dindar bir kadındı.

* Teología de la Liberación: Kurtuluş Teolojisi. (ç.n.)

Frei Betto: Anneniz köylü bir aileden miydi?

Fidel Castro: Evet.

Frei Betto: Kübalı mıydı?

Fidel Castro: Kübalı, köylü.

Frei Betto: Ya babanız?

Fidel Castro: Babam da köylüydü, Galiçyalı son derece yoksul bir İspanyol köylüsüydü hatta.

Ama annemin dini bir terbiye aldığı için dindar bir kadın olduğunu söyleyemeyiz.

Frei Betto: İnançlı mıydı?

Fidel Castro: İnancının çok kuvvetli olduğu tartışmasızdı; ayrıca annemin yetişkin olduktan sonra okuma yazma öğrendiğini de eklemek isterim.

Frei Betto: Adı neydi?

Fidel Castro: Lina.

Frei Betto: Ya babanızın adı?

Fidel Castro: Ángel. Esas itibariyle annemin okuma yazması yoktu; ikisini de kendi başına öğrendi. Bir öğretmeni olduğunu veya böyle bir şeyden bahsettiğini hiç hatırlamıyorum; aksine bizzat kendisi büyük bir çaba harcayarak öğrenmeye çalışıyordu. Aslında, okula gittiğini söylediğini de duymadım; yani kendi kendini yetiştirmişti. Demek ki ne okula ne kiliseye gidebilmişti; ne de dini bir eğitim almıştı. Dindarlığının ailesinin alışkanlıklarından kaynaklandığını, özellikle de yine çok dindar olan annesinden; yani anneannemden kaynaklandığını düşünüyorum.

Frei Betto: Yalnızca evde mi ibadet ediyordu; yoksa kiliseye mi gidiyordu?

Fidel Castro: Kiliseye devam ederek ibadet söz konusu olamazdı; çünkü benim doğduğum yerde, kırın ortasında kilise yoktu.

Frei Betto: Küba'nın hangi bölgesinde doğdunuz?

Fidel Castro: Eskiden Oriente eyaleti olan yerde, eyaletin kuzeydeki merkezine doğru, Nipe Körfezi'ne çok uzak olmayan bir noktada doğdum.

Frei Betto: Köyün adı neydi?

Fidel Castro: Köy bile değildi; kilise yoktu.

Frei Betto: Mezra mıydı?

Fidel Castro: Mezraydı.

Frei Betto: Adı neydi?

Fidel Castro: Mezranın adı Biran'dı ve birkaç yapı vardı. Ailemin evi vardı; onun bir köşesine eklenmiş birkaç küçük yazıhane de vardı. Diyebiliriz ki İspanyol tarzı mimarisi olan bir evdi. Neden Küba'ya uyarlanmış İspanyol mimarisi? Çünkü babam Galiçyalı bir İspanyoldu; mezralarda ufak bir araziyi ekip biçmek ve hayvanlarını kışın ya da genelde evin altında tutmak adettendi. Domuzlar orada beslenirdi; bir inekleri varsa o da orada tutulurdu. O halde benim evimin mimarisi İspanya'dan alınmıştır derim; çünkü ev tahta kazıkların üzerine inşa edilmişti.

Frei Betto: Neden? Su yüzünden mi?

Fidel Castro: Bu anlamda bir ihtiyaç kesinlikle yoktu; çünkü sudan kaynaklanan bir sıkıntı yoktu.

İşe bakın ki yıllar, uzun yıllar sonra kırsal alanda inşa edilen ilköğretim okulları için de benzer projeler yapıldı; çok modern ve sağlam olan bu yapılar da küçük kazıklar üzerine oturtuldu. Ancak sebebi başkaydı; toprağı düzlemeye gerek kalmaması içindi. O zaman, eğer toprakta herhangi bir meyil veya engebe varsa, farklı boylardaki bir dizi beton kazıkla uygun bir düzlem elde edilerek toprağı düzlemek için yapılacak işten tasarruf ediliyordu.

Benim evim niye kazıklar üstündeydi diye düşündüm. Hem de öylesine yükseklerdi ki bazıları altı ayaktan uzundu. Arazi düz değildi ve bu yüzden mutfak tarafındaki, mesela –mutfak da eve sonradan eklenmiş, uzun bir kanadın sonundaydı– oradaki kazıklar alçaktı; diğer tarafta, belli bir eğimin olduğu yerde daha yüksekti. Ama buradaki sebep daha önce açıkladığım, zemini düzeltmeden kaçınmak değildi. O dönemde yani çocukken neyin niye öyle olduğunu düşünmek aklıma gelmediyse de Galiçya'da adetin bu olduğuna inanıyorum. Neden mi? Çünkü hatırlıyorum; ben çok küçükken üç, dört, beş, altı yaşlarımdayken inekler evin altında uyurdu, geceleri oraya toplanırlardı; yaklaşık yirmi-otuz hayvanlık bir sürü. Eve kadar getirilirdi sürü ve orada, evin altında dinlenirdi. Kazıkların birkaçına bağlayarak hayvanları bir düzene sokarlardı.

Söylemeyi unutuyordum, ev ahşaptı; ne betondan ne çimentodan ne de tuğladan yapılmıştı, ahşaptı. Kazıklar da çok sağlam ahşaptandı ve zemin onların üstüne oturtulmuştu. Birinci kat, tahminime göre başlangıçta kare tabanlıydı, sonradan yan tarafa eklenen bir koridorla büyütülmüştü, bu koridor da birkaç küçük

odaya açılıyordu. Bir tanesinde ilaçların durduğu raflar vardı, ecza odası diyorlardı oraya. Ardından tuvaletlerin olduğu oda, sonra küçük bir kiler geliyordu, sonra da koridor yemek odasına açılıyordu; en sonda mutfak vardı. Mutfakla yemek odası arasındaki merdivenden zemin kata iniliyordu. Sonraları eve başka bir ekleme yapıldı. Köşeye bir tür çalışma odası eklendi sonradan. Yani kazıklar üstünde, sonradan başka yapıların eklendiği kare biçimli bir evdi aslında. Aklım ermeye başladığında mutfak vardı. Kare tabanın üzerinde, ondan daha küçük, ben 4-5 yaşına gelene dek ailenin ilk üç çocuğuyla uyuduğu ve cihannüma denen ikinci kat vardı.

Frei Betto: Annenizin ikonaları var mıydı?

Fidel Castro: Evet, bundan bahsedeceğim. Ama önce, deminki konuyu, İspanyol çiftlik mimarisi ve diğer ayrıntılarla ilgili kısmı tamamlayacağım.

O evi babam kendi yöresinin adetlerine uygun biçimde inşa etmişti; o da aynı şekilde köy kökenliydi ve okuyamamıştı. Tıpkı annem gibi, babam da okuma yazmayı büyük gayretle, kendi kendine öğrenmişti.

Babam Galiçyalı son derece fakir bir çiftçinin oğluydu. Küba'nın 1895'te başlayan son bağımsızlık savaşında, İspanyol askeri olarak buraya gönderilmiş. İşte babam, gencecik yaşında İspanya Ordusu'na asker alınıp buraya geliyor.

Savaştan sonra onu İspanya'ya geri götürüyorlar. Anlaşılan Küba'yı seviyor ki bir sürü göçmenle beraber, yüzyılın başında tekrar yola çıkıyor ve beş kuruş parası veya herhangi bir tanıdığı olmadan çalışmaya başlıyor.

O dönem, önemli yatırımların yapıldığı bir dönem. Kuzey Amerikalılar Küba'nın en verimli topraklarını ele geçirmiş, ormanları yok etmeye, şeker kamışı yetiştirmeye, şeker fabrikaları kurmaya başlamışlar; o dönem için büyük yatırımlar bunlar ve babam da bu şeker fabrikalarından birinde çalışıyor.

Frei Betto: Bağımsızlık savaşı hangi yıldaydı?

Fidel Castro: Sonuncu bağımsızlık savaşı 1895'te başladı, 1898'de bitti. İspanya neredeyse yenilmişken ABD'nin bu savaşa fırsatçı müdahalesi başlıyor; asker yolluyor; Puerto Rico'yu, Filipinler'i, Pasifik Okyanusu'ndaki bazı adaları ele geçiriyor ve Küba'yı işgal ediyor. Küba'yı kesin biçimde ele geçiremediler

çünkü Küba çok uzun zamandır savaşıyordu; nüfusu az, sınırlı bir halk olmasına rağmen, uzun zaman kahramanca savaştı. O yüzden Küba'yı alenen ele geçirmeyi tasarlamadılar. Küba'nın bağımsızlık davası Latin Amerika'da ve dünyada büyük sempatiyle karşılanıyordu çünkü biz, daha önceleri de söylediğim gibi, geçen yüzyılın Vietnam'ıydık.

Babam diyordum... Küba'ya dönüyor, çalışmaya başlıyor. Anlaşılan sonra bir grup işçiyi örgütlüyor; bir grup işçinin şefi oluyor ve altında çalışanlarla beraber Yanki şirketleriyle sözleşmeler yapıyor. Bir tür küçük şirket kuruyor; hatırladığım kadarıyla tabii, şeker kamışı dikmek için orman kesiyor veya şeker fabrikalarına odun veriyor.

Muhtemelen bu şekilde bir sermaye kazancı elde etmeye başlıyor; bir grup işçi çalıştıran bu şirketin kurucusu olarak. Demem o ki hiç tartışmasız çok faal, çok hareketli, girişimci bir adamdı ve organizasyon konusunda doğuştan becerikliydi.

Frei Betto: Hangi yıl öldü?

Fidel Castro: Epey erken öldü; ben 32 yaşındayken. 1956'da öldü; bizim Granma seferiyle Meksika'dan dönmemizden bir süre önce. Her neyse, bu soruyu cevaplamaya devam etmeden izin ver de öncekini bitireyim.

Frei Betto: Devrim zafer kazandığında, Ocak 1959'da sizin 32'den küçük olduğunuzu sanıyordum; öyle değil mi?

Fidel Castro: Şimdi, 32 yaşındaydım, 33'üme basmamıştım henüz; 1959'un Ağustos ayında 33 yaşına bastım.

Frei Betto: O zaman babanız 1956'da öldüyse siz daha gençmişsiniz, 30 yaşındaymışsınız.

Fidel Castro: Kesinlikle haklısın. Gerçekten de savaşta geçen iki yılı saymamışım. Savaş iki yıl sürmüştü, tam tamına 25 ay. Babam 21 Ekim 1956'da öldü, yani ben 30'uma bastıktan iki ay sonra. Aralık 1956'da küçük seferimizle Meksika'dan döndüğümde o yaştaydım. Moncada Kışlası'na düzenlenen saldırı sırasında 26 yaşındaydım, 27 yaşıma hapiste girdim.

Frei Betto: Ya Bayan Lina? O ne zaman öldü?

Fidel Castro: O, 6 Ağustos 1963'te, devrimin zaferinden üç buçuk yıl sonra öldü.

Ailesinin Dindarlığı

Önceki konuyu tamamlayacaktım; soruların beni mevzudan biraz uzaklaştırdı. Köyden bahsediyorduk; nerede, nasıl yaşadığımızdan, anne ve babamın nasıl insanlar olduğundan, hakikaten çok yoksul bir ortamdan gelip erişmeyi başardıkları kültür seviyesinden... Sana evimizden bahsettim, İspanyol adetlerini yansıttığını anlattım.

Babamın dindar bir tavır sergilediğini pek hatırlamıyorum, çok çok azdır. Hatta gerçekten inancı var mıydı, onu bile söyleyemem. Ama annemin vardı; hem de çok güçlü.

Frei Betto: Mesela, babanız pazar ayinine katılır mıydı?

Fidel Castro: Yaşadığımız yerde kilise olmadığını söylemiştim sana.

Frei Betto: Noeli nasıl geçirirdiniz evinizde?

Fidel Castro: Noel geleneksel biçimde kutlanırdı. Noel arifesi, yani 24 Aralık gecesi hep bayramdı, sonra yılbaşı yani 31 Aralık gecesi de gece 24.00'ten sonrasına dek bayramdı. Sanırım Mukaddes Masumlar* günü de dini bayram olarak kutlanıyordu, 28 Aralık gecesi yanılmıyorsam ama normalde o gün herkese şakalar yapılırdı, bir hikâye uydurup kandırarak dalga geçmek için. Öyle anlatılırdı, muziplik olsun diye seni kandırıyorum sonra da "Pek masum gördüm seni" diyorum. Bu da Noel dönemindeydi.

Frei Betto: Brezilya'da 1 Nisan'dır.

Fidel Castro: Ee burada yıl sonundaydı. Noel kutlanırdı, Paskalya da.

Ancak hâlâ ilk sorduğun soruyu cevaplamadım, yani ailemin dindar olup olmadığını. Yaşadığımız yerin köy olmadığını, yalnızca birkaç yapının bulunduğunu söylemek gerekir. Ben çok küçükken, evin altında süthane vardı; daha sonra süthaneyi oradan kaldırdılar. Evin altında domuz ağılı ve kümes de vardı, tıpkı Galiçya'daki gibi; orada tavuklar, ördekler, hindiler, beçtavukları, birkaç kaz ve domuzlar gezinirdi. Bütün evcil hayvanlar orada dolaşırdı. Ama sonra evden 30-40 metre uzağa bir süthane yapıldı, çok yakınına küçük bir mezbaha kuruldu ve süthanenin karşısın-

* Matta ve Barnaba İncillerinde geçen, Filistin Kralı Herod'un kehaneti önlemek için Betlehem'de katlettiği binlerce çocuğun ilk Hıristiyan şehitleri olduğu kabul edilir ve 28 Aralık bu şehitlere ithafen kutlanır; İspanya'da 1 Nisan gibi şakalar yapılır, şakanın kurbanına "masum" denir. (ç.n.)

da da alet edevatın, sabanların falan tamir edildiği bir işlik vardı. Yine 30-40 metre uzakta ama diğer yönde fırın, eve yaklaşık 60 metre uzakta, fırının yakınında bir ilkokul, küçük bir devlet okulu vardı; fırının aksi istikametinde, kraliyet yoluna bitişik, eyaletin başkentinden gelip güneye devam eden toprak yola böyle denirdi; önünde gür yapraklı bir ağaç bulunan dükkân yani çarşı vardı. Orası da ailemin mülküydü ve dükkânın karşısında da telgraf ve postane vardı. Oradaki başlıca yapılar bunlardı işte.

Frei Betto: Dükkân ailenizin mülkü müydü?

Fidel Castro: Evet. Devlete ait olan ilkokul ve postane hariç, kalan her şey ailemin malıydı. Ben doğduğumda babam belli bir servete sahip olmuştu.

Frei Betto: Hangi yılda doğdunuz?

Fidel Castro: 1926'da doğdum, Ağustos'un 13'ünde; saati merak ediyorsan, gece iki civarında sanırım. Savaşçı ruhum, devrimci faaliyetlerim üzerinde gecenin etkisi var denebilir; doğanın ve doğum saatinin. Tabii başka şeyleri de hesaba katmak lazım, değil mi? O gün nasıl bir gündü ve doğa insanların hayatlarını bir biçimde etkiliyor mu? Ama eğer yanlış hatırlamıyorsam, bana dediklerine göre, savaşçı doğmuşum çünkü dünyaya gece gelmişim, sabaha karşı 02.00'de.

Frei Betto: Evet, bayağı manidar.

Fidel Castro: Epeyce manidar.

Frei Betto: En azından 26 sayısına hayatınızda sık rastlanıyor.

Fidel Castro: Yani, 1926'da doğdum, doğrudur, silahlı mücadeleye başladığımda 26 yaşındaydım, ayın 13'ünde doğdum, bu da 26'nın yarısı eder. Batista darbeyi 1952'de yaptı, bu da 26'nın iki katı. Böyle bakarsam, 26 sayısıyla ilgili esrarengiz bir durum olabilir.

Frei Betto: Mücadeleye başladığınızda 26 yaşındaydınız. Moncada 26 Temmuz'da oldu ve 26 Temmuz Hareketi'ne kaynaklık etti.

Fidel Castro: Ve 1956'da karaya çıktık; yuvarlak hesap 26'dan 30 yıl sonra.

Neyse, sorunu henüz yanıtlamadım, devam etmeme izin ver Betto.

Orada olanlar bunlardan ibaretti. Bir şeyi atladım. Evin yaklaşık yüz metre ötesinde, yine kraliyet yoluna bitişik dövüş alanı

vardı; hasat zamanı her pazar horoz dövüşleri düzenlenirdi. Boğa değil, İspanya'da hem boğa hem horoz dövüştürülür ama ben orada horoz dövüşü gördüm; pazar günleri ve hem 25 Aralık'ta hem de yılbaşı günü. Bütün bu tatil günlerinde horoz düşkünleri orada toplanırdı, bazıları kendi horozlarını getirirdi, diğerleri yalnızca bahis oynardı. Kıt kanaat geçinen pek çok insan, azıcık gelirini orada harcardı; bahislerde kaybederlerse hiçbir şeyleri kalmıyordu, kazanırlarsa da kazandıklarını hemen roma ve eğlenceye harcıyorlardı.

O dövüş alanının yakınlarında, palmiye yapraklarından yapılma, toprak zeminli, esasen tarımda ve kamış hasadında çalışan, yüzyılın başlarında Küba'ya gelmiş Haitili göçmenlerin yaşadığı çok yoksul evler vardı. Daha o zamandan beri Haiti'den buraya göç vardı; anlaşılan o dönemlerde Küba'daki işgücü yetersizdi, o yüzden de Haitili göçmenler gelmişti. Kraliyet yolu ve diğer yollar boyunca, mesela asıl demiryolu hattı ve şeker kamışının nakledildiği hat boyunca, işçilerin ve ailelerinin yaşadığı kulübeler vardı.

Çiftlikteki başlıca faaliyet şeker kamışı ekimiydi, önem sırasına göre ikincisi hayvancılık, üçüncüsü de meyvecilikti. Yumrulu bitkiler, bazı sebzeler ve biraz da tahıl ekilirdi. Muz, hindistan cevizi, narenciye ve diğer çeşitli meyve ağaçları vardı; narenciye ağaçları evin devamındaki 10-12 hektarlık arazideydi. Ondan sonra, şeker fabrikasının nakil hattına yakın şeker kamışı tarlaları gelirdi.

Benim aklımın ermeye başladığı dönemde, ailemin hem kendi arazisi hem de kiraladığı araziler vardı. Ne kadarı bizimdi? Hektar olarak söyleyeceğim, gerçi Küba'da toprak caballería biriminden ölçülür, o da yaklaşık 13,4 hektar eder. Babamın mülkü olan arazi yaklaşık 800 hektardı.

Frei Betto: Küba'daki hektar Brezilya'dakiyle aynı mı?

Fidel Castro: Bir hektar, kenarları yüz metre uzunluğundaki bir karedir; 10 bin metrekare alana denktir.

Frei Betto: Tam tamına on bin metrekare.

Fidel Castro: Hektar buna denir. Bundan başka, aynı verimlilikte olmasa da çok daha büyük araziler kiralamıştı babam; 10 bin hektar civarında.

Frei Betto: Bu Brezilya'da çok büyük bir arazi, bir düşünün...

Fidel Castro: Şimdi düşün ki babam bu toprakları kiralamış. Büyük kısmı otlaklarla kaplı, birkaç dağ var, çamlıklarla kaplı bü-

yük bir yayla var, yaklaşık 700-800 metre rakımda; altında nikel ve başka madenlerin yatakları bulunan kırmızı topraklar da var; devrim oraları yeniden ağaçlandırdı. Ben o yaylayı çok severdim çünkü çok serin olurdu. 10-12 yaşlarındayken atla yaylaya çıkardım; yamaçları tırmanırken sıcaktan bunalan atların terlemesi, yaylaya çıktıklarında kesilirdi ve birkaç dakikada derileri kuruyuverirdi. Muhteşem bir serinlik olurdu, tepeleri yukarıda birleşerek çatı halini almış, yüksek ve sık çamlardan devamlı bir esinti gelirdi; sayısız dereden akan sular dupduru, içimi hoş ve buz gibiydi. Bu arazi ona ait değildi, kiralanmıştı.

Bahsettiğim dönemde, birkaç yıl içinde aile için yeni bir geçim kaynağı ortaya çıkmıştı; kerestecilik. Yani babamın kiraladığı arazinin bir kısmı ormanlarla kaplıydı, oralarda kerestecilik yapılıyordu. Diğer kısmında da verimli olmayan otlaklar vardı, sürüler otlatılıyordu; bir de şeker kamışı yetiştirilen tarım arazisi vardı.

Frei Betto: Yoksul çiftçiden toprak ağasına dönüşmüş babanız.

Fidel Castro: Şurada, babamın doğduğu, Galiçya'daki evin bir fotoğrafı var. Küçücük bir evmiş, tamamı neredeyse bu görüşmeyi yaptığımız salon kadar, yaklaşık 10-12 metre uzunluğunda ve 6-8 metre genişliğinde olacak. Kumtaşından bir ev; kumtaşı çiftçiler tarafından kır evlerinin yapımında kullanılan, o yörede bol bulunan bir malzeme. Ailenin yaşadığı ev burası işte, yatak odası ve mutfak, her şey tek odada. Sanırım ağıl da. Toprakları yok; bir karış bile toprakları yok.

Küba'da bu araziyi, 800 hektarlık yeri satın almış, kendisinin mülkü artık. Bir de üstüne birkaç bağımsızlık savaşı gazisinden kiraladığı yerler var. O gaziler nasıl olup da 10 bin hektarlık toprağa sahip olmuşlar, onu iyice bir araştırmak, tarihsel bir araştırma yapmak gerekir. Bağımsızlık savaşı sırasında, belli bir rütbeye yükselmiş iki komutan oldukları açık. Buna dair bir araştırma yapmak hiç aklıma gelmemişti ama sanırım onlar için zor olmamıştır; o dönem toprak boldu ve öyle ya da böyle, çok düşük fiyata arazi alabilmişlerdir. Kuzey Amerikalılar da kelepir fiyatına devasa topraklar satın almışlardı. Ancak şu bağımsızlık savaşının subayları hangi parayla veya hangi kaynaklara binaen arazi elde etmişlerdi, bilmiyorum. Yetiştirilen şeker kamışının ve ormanlarından elde edilen kerestenin ederinden belli bir yüzde alıyorlardı. Yani Havana'da yaşayan büyük rantiyelerdi, üstelik başka işleri

de vardı. Gerçekten de bu insanların mal mülklerini elde ediş biçimlerine kefil olamam; yasal yollardan mı yoksa yasadışı yollardan mı bilmiyorum.

Bu devasa büyüklükteki arazi iki kategoriye ayrılıyordu; babamın şahsi mülkü olan kısım ve kiraladığı kısım.

O dönem, o kocaman arazide kaç kişi yaşıyordu? Yani, yüzlerce işçi ailesinin yaşadığı kesin ve çoğunun esasen kendi besin ihtiyaçlarını karşılamaları için babam tarafından verilmiş, küçük bir parsel toprağı vardı. Yarıcı denen, kendi başlarına şeker kamışı yetiştiren çiftçiler vardı. Onların ekonomik durumu işçilerinki kadar sıkıntılı değildi. Toplamda kaç aile yaşıyordu orada? 200, belki 300; ben 10-12 yaşlarındayken bütün arazide yaklaşık bin kişi yaşıyordu herhalde.

Doğup büyüdüğüm çevreyi bilmen için sana bunları anlatmayı uygun gördüm.

Orada kilise yoktu, küçük bir şapel bile yoktu.

Frei Betto: Bir papaz bile gelip gitmedi mi hiç yani?

Fidel Castro: Yok. Yılda bir kere vaftiz döneminde papazın biri gelirdi. Benim yaşadığım yer Mayarí iline bağlıydı ve şu kraliyet yolundan 36 kilometre mesafedeki il merkezinden bir papaz gelirdi.

Vaftiz Oluşu ve Adının Fidel Konmasının Nedeni

Frei Betto: Siz orada mı vaftiz edildiniz?

Fidel Castro: Hayır, orada vaftiz olmadım. Ben doğduktan yıllar sonra, Santiago de Cuba'da vaftiz edildim.

Frei Betto: Kaç yaşındaydınız?

Fidel Castro: Vaftiz olduğumda sanırım 5-6 yaşlarındaydım. Aslında kardeşlerim arasında en geç vaftiz olanlardan biriyim ben.

Şunu açıklamam lazım: O çevrede, ne kilise ne rahip vardı ortalıkta, ne de din öğretimi. Vaftizimi anlatmaya geçmeden önce sana şunu söylemek istiyorum ki hiçbir dini eğitim yoktu. Bana şu yüzlerce aile inançlı mıydı diye soruyorsun. Ben derim ki o yüzlerce aile genel olarak dindardı. Herkes bir kural olarak vaftiz olurdu. Vaftiz olmayana "Yahudi" denirdi, iyi hatırlıyorum. "Ya-

hudi" demekle ne kastedildiğini ben anlamazdım –4-5 yaşlarında olduğum zamandan bahsediyorum–; Yahudi'nin* çok yaygaracı, kara bir kuş olduğunu düşünüyordum ve Yahudi dediklerinde bu kuştan bahsettiklerini sanıyordum. Öğrendiğim ilk kavramlardandır: Vaftiz olmayan "Yahudi"dir.

Dini eğitim yoktu. Okul seküler bir okuldu; küçüktü, aşağı yukarı 15-20 çocuk devam ederdi. Beni o okula anaokulu olmadığı için gönderdiler. Ben üçüncü çocuktum ve o okul benim anaokulum oldu. Çok küçük yaştan itibaren beni oraya gönderdiler; gönderecek başka yerleri yoktu ve benden büyük iki kardeşimle beraber beni de okula yolladılar.

Bu yüzden okuma yazmayı ne zaman öğrendiğimi tam hatırlamıyorum; çünkü beni en önde küçük bir sıraya oturtuyorlardı ve ben tahtaya bakıp bütün söylenenleri dinliyordum. Böylece denebilir ki; benim için anaokulu olan ilkokulda öğrendim okumayı, yazmayı, basit hesap yapmayı, hepsini öğrendiğim yer orasıdır benim gözümde. Kaç yaşlarındaydım? 4, belki 5...

Okulda din dersi yoktu. Orada milli marşı, bayrağı, devlet armasını, buna benzer şeyleri öğretiyorlardı; devlet okuluydu orası.

O ailelerin türlü türlü inancı vardı. Aslında taşrada bu meseleye dair ortamın nasıl olduğunu iyi hatırlıyorum. Tanrıya inanıyorlardı, farklı farklı azizlere inanıyorlardı. Bu azizlerin bazılarının litürjide** yeri vardı; kilise tarafından tanınmışlardı, diğerleri tanınmamıştı. Her birimizin de birer azizi vardı çünkü doğduğu güne göre herkese bir azizin ismi verilirdi; San Fidel benim azizimin günü. Sana o günün çok önemli olduğunu söylerlerdi ve sen de o günü düşünür, o gün dünyaya geldiğinde sevinirdin. 24 Nisan benim günümdü çünkü San Fidel adında bir aziz var; benden önce başka bir aziz vardı; bilesin yani.

Frei Betto: Ben Fidel adının inancı olan kişiden ve aynı zamanda sadakatten, bağlılıktan geldiğini sanıyordum.***

Fidel Castro: Bu açılardan, yani bağlılık ve inançlı olma açılarından adımla tam bir uyum içindeyim. Bazıları dini inanca sa-

* İspanyolca Yahudi anlamına gelen Judío sözcüğü aynı zamanda bir cins guguk kuşunun Küba'daki adıdır. (ç.n.)

** Hıristiyanlıkta ibadetin nasıl yapılacağını belirleyen biçim, yöntem ve kurallar bütünü ve bunlara uygun olarak düzenlenmiş ayinlere verilen isim. (ç.n.)

*** İspanyolcada Fe sözcüğü inanç anlamına gelirken, fidelidad sadakat anlamına gelir; birincinin kökeni Latince fides iken ikincisinin kökü Latince fidelitastır. (ç.n.)

hiptir, bazıları da başka türlü inanca ama kesin olan benim inançlı, sadık ve iyimser bir adam oluşumdur.

Frei Betto: Eğer inançlı olmasaydınız muhtemelen devrim bu ülkede zafere ulaşamazdı.

Fidel Castro: Yine de sana adımın neden Fidel konduğunu anlatacağım, sen de buna güleceksin. Göreceksin ki böyle ulvi sebepleri yok. Adım kendime özgü bir ad bile değil. Bana Fidel adını vermişler çünkü birisi benim vaftiz babam olacaktı. Ama bir dakika, yeniden vaftiz konusuna geçmeden önce sana ortamı anlatmayı bitirmeliyim.

Frei Betto: Ve unutmayın, annenize de geri dönmemiz gerek.

Fidel Castro: Evet, döneceğiz ama sana dini ortamı açıklamak istiyorum. O dönemde, oradaki çiftçiler her türden inanışa sahipti; Tanrı'ya, litürjide yer alan veya almayan azizlere inanırlardı.

Frei Betto: Ve Kutsal Bakire'ye de.

Fidel Castro: Elbette Kutsal Bakire'ye de, doğru, bu çok yaygındı; Küba'nın koruyucu azizesi Caridad del Cobre'ye herkes büyük bir inançla bağlıydı. Ayrıca Aziz Lazarus gibi, litürjide yeri olmayan bazı azizlere de inanılırdı. İşin doğrusu, Aziz Lazarus'a inanmayan fiiliyatta yoktu. Pek çok insan cinlere, hayaletlere de inanırdı. Çocukken hayalet öyküleri dinlediğimi hatırlıyorum; hayaletler, cinler, zuhur etmeler, her önüne gelen bir hikâye uyduruyordu. Ama bunun yanı sıra batıl inançları vardı. Bazılarını hatırlıyorum, mesela bir horoz üç kez ötüp de kimse ona ses vermezse bu uğursuzluk getirebilirdi; eğer geceleri bir baykuşun uçuşu ve çığlığı –sanırım buna baykuşun şarkısı derlerdi– duyulursa, bu da uğursuzluğa işaretti; eğer bir tuzluk düşüp kırılırsa, yerden birazcık tuz alıp sol omuzun üzerinden geriye atmak gerekirdi. Çok yaygın ve tipik bir dizi batıl inanç mevcuttu. Öyle ki içine doğduğum dünya bu anlamda epey ilkeldi; cinler, hayaletler, kıyamet habercisi hayvanlar, ne ararsan var... Benim hatırladığım ortam buydu.

Bu ortamı tüm evlerde gözlemlemek mümkündü, hatta kısmen kendi evimde de. Sana bu yüzden çok dindar olduklarını söylüyorum. Ama diyebilirim ki aile içinde, annem her şeyden önce Katolik Hıristiyan'dı; inandıkları, imanı temel olarak Katolik Kilisesi'yle bağdaşırdı.

Frei Betto: Anneniz çocuklara dua etmeyi öğretir miydi?

Fidel Castro: Şey, aslında daha çok o dua ederdi. Bana dua etmeyi öğrettiğini söyleyemem; çünkü ben 4,5 yaşlarındayken beni Santiago de Cuba'daki bir okula yolladılar. Ama onun nasıl dua ettiğini duyardım.

Frei Betto: Tespih duaları mı?

Fidel Castro: Tespih, Ave María, Göklerdeki Babamız...

Frei Betto: Virgen de la Caridad'ın ikonaları var mıydı?

Fidel Castro: Pek çok ikona vardı; azizlerden Küba'nın koruyucu azizesi Virgen de la Caridad'ın, Aziz Yuhanna'nın, İsa'nın, diğer azizelerin pek çok ikonası vardı; Katolik Kilisesi'nin azizlerine ait ikonalar... Yalnız, evimizde Katolik Kilisesi'nin aziz ilan ettiklerinin arasında yer almayan Aziz Lazarus'un da ikonası vardı.

Annem koyu dindardı, her gün dua ederdi, her zaman Meryem Ana'ya, azizlere mum yakar, her koşulda onlara yakarırdı; hasta bir akraba varsa, her türden güçlük için adak adardı ve yalnızca adamakla kalmaz mutlaka adağını yerine getirirdi. Adağı Santuario de la Caridad'ı ziyaret edip mum yakmak ve belli bir miktar bağışlamak olurdu mesela ve bunu sıklıkla yapardı.

Annemin dışında teyzelerim ve anneannem de çok dindardı. Anneannem ve dedem –anne tarafından olan akrabalarımı söylüyorum– o sırada bizim evimize 1 kilometre mesafede oturuyorlardı.

Hatırlıyorum da teyzelerimden biri doğururken ölmüştü. Onun cenazesini hatırlıyorum. Eğer kesin tarihini bulabilirsem sana ölüme dair ilk imgeyi edindiğim anı da söylemiş olurum. Çok büyük üzüntü vardı, herkes ağlıyordu; hatta ufacıktım ama beni İspanyol bir işçiyle evli olan diğer bir teyzemin de yaşadığı o eve, kendi evimden 1 kilometre uzağa götürdüklerini hatırlıyorum.

Frei Betto: Hem anne hem de bebeği mi ölmüştü yoksa yalnızca anne mi?

Fidel Castro: Anne ölmüştü, kızı –bebek kızdı– bizimle büyüdü. O teyzemin ölümü benim ölüme dair hatırladığım ilk imgedir.

Anneannemler de çok yoksuldu, çok yoksul ailelerden geliyorlardı. Dedem arabacıydı; öküzlerin çektiği arabasıyla şeker kamışı taşırdı. Tıpkı annem gibi, Pinar del Rio kırsalında, Occidente'de doğmuştu. O dönemde, yüzyılın başında tüm ailesiyle beraber eski Oriente'ye taşınmıştı; yaklaşık 1000 kilometreyi arabayla katetmiş ve o bölgeye yerleşmiş.

Frei Betto: Kim taşınmış?

Fidel Castro: Dedem, ailesiyle beraber; annem, dayılarım, teyzelerim... Annemin erkek kardeşleri de arabacıydı, onlar da orada çalışırdı.

İşte dediğim gibi, anneannem çok dindardı. Bence annemin, anneannemin dini bilgileri aile içinde aktarılanlardan kaynaklanıyordu. İkisi de son derece dindardı.

Hatta hatırlarım, devrimin 1959'daki zaferinden sonra, bir gün burada Havana'da onları görmeye gittim. İkisi vardı evde. Anneannemin bazı sağlık problemleri vardı ve oda azizlerle, adaklarla doluydu. Çünkü tüm o mücadele döneminde, büyük tehlike içindeyken hem annem hem anneannem bizlerin yaşamı ve güvenliği için her türlü adağı adamışlardı ve bütün o mücadeleyi tamamına erdirmiş olmamız da hiç kuşkusuz inançlarını katmerlendirmişti. Ben onların inançlarına çok saygı gösterirdim; adadıkları adaklardan, kuvvetli imanlarından bahsederlerdi bana –devrimin zaferinden sonraydı kesinlikle, 1959 yılıydı– ve ben onları her zaman büyük bir ilgi ve saygıyla dinlerdim. Başka bir dünya görüşüm olmasına rağmen onlarla bu konulara dair bir tartışmaya asla girmedim; çünkü dini duygularının ve inançlarının onlara verdiği kuvveti, dayanma gücünü, teselliyi görüyordum. Elbette katı, Ortodoks bir anlayış değildi ama onların içinden gelen, aile terbiyesinde olan ve çok samimi ve yoğun bir histi; böyleydi onların hissiyatı.

Babam daha başka mevzularla ilgiliydi; politikayla, geçim mücadelesiyle... Görev dağılımı yapar, her türden soruna çözüm arardı. Onun dine dair bir fikir belirttiğine hiç denecek kadar az şahit oldum. Belki de din konusunda kuşkucuydu.

Sonuçta benim hatırladığım ortam, dine dair ilk anılarım böyle ve bu bağlamda Hıristiyan bir aileden geldiğimi söyleyebilirim, özellikle de annem ve anneannem dolayısıyla. İspanya'daki babaannem ve dedemin de çok dindar olduklarını düşünüyorum ama onları tanımadım; annemin ailesinin ve özellikle de annemin yaklaşımını biliyorum.

Frei Betto: Adınızın konulmasının hikâyesini anlatıyordunuz, vaftizinizi.

Fidel Castro: Evet, bana tuhaf bir nedenden Fidel adını vermişler. Vaftiz çok önemli bir törendi. Kırsalda, hiçbir dini kül-

türleri olmadığı halde çiftçiler arasında da vaftiz çok revaçta olan bir gelenekti. O dönemlerde hayati riskler çok daha büyük ve fazla, kırsaldaki yaşam beklentisi de görece düşük olduğundan, tüm çiftçi aileler vaftiz babasını çocuğun ona yardım etmekle yükümlü, ikinci babası olarak görürdü; babası ölürse çocuğa yardım edecek, onu destekleyecek biri olacaktı yanında. Bu çok köklü bir duyguydu. En güvenilen arkadaşlar seçilirdi, bazen bir amca veya dayı vaftiz babası olurdu. Ablama ve ağabeyim Ramón'a sormam lazım, onların vaftiz babaları kimlerdi; hatırladığım kadarıyla amcalarımızdan ikisiydi.

Şunu da söyleyeyim ki bizler ikinci evlilikten olma çocuklardık. Babam daha önce de bir kez evlenmiş. Bu önceki evlilikten olan kardeşlerimizle görüştüğümüzü hatırlıyorum. Ben ikinci evliliğinden olan yedi çocuğun üçüncüsüyüm; üç kız, dört erkektik.

Ben babamın bir arkadaşının vaftiz çocuğu olacaktım, öyle karar verilmişti; çok zengin bir adamdı, babamla iş yaptığı da oluyordu, dönem dönem ona borç veriyordu. Evdeki tadilatlar için veya başka masraflar için gereken parayı veren oydu; belli bir faiz oranıyla babama borç verirdi, neredeyse ailemizin bankeri gibi bir şeydi. Çok zengin, babamdan kat kat zengin bir adamdı, milyoner olduğu söylenirdi. Babam için hiç böyle bir şey söylenmedi. Bir kişinin günde bir dolar veya peso kazandığı o devirde milyoner olmak müthiş bir şeydi; milyoner dediğin günlük kazancın bir milyon katına sahip olan adamdı. O zamanlar babamın bütün malvarlığı bu kadar etmezdi. Hali vakti yerinde olsa da babama milyoner denemezdi.

İşte bu adamı benim için vaftiz babası seçmişler. Santiago de Cuba'da yaşayan ve eyaletin pek çok yerinde işleri olan zengin, işi başından aşkın bir adam. Anlaşılan vaftiz babam olacak bu zengin adamın ziyaretiyle, bir papazın Birán'a gelişinin denk düşmesi için gereken koşulları sağlayamamışlar ki sonuç olarak ben vaftiz edilmeden kaldım ve bana bu yüzden "Yahudi" dediklerini hatırlıyorum. "Yahudi bu" diyorlardı. 4 veya 5 yaşındaydım ve Yahudi diye çağırarak beni ayıplıyorlardı. Ben Yahudi'nin ne demek olduğunu bilmiyordum ama vaftiz olmamak utanç verici bir durum olduğundan, hor gören bir tavırla söyledikleri su götürmezdi; oysa bu kesinlikle benim suçum değildi.

Santiago De Cuba'da Geçen İlk Yıllar

Vaftiz olmadan önce beni Santiago de Cuba şehrine gönderdiler. Öğretmen ailemi çok gayretli, uyanık bir çocuk olduğuma ve derslerde başarılı olacağıma ikna etti; bu sözler üzerine hakikaten de beni 5 yaşlarındayken Santiago de Cuba'ya gönderdiler. Hiçbir maddi sıkıntımın olmadığı yerden alıp yoksulluk içinde yaşadığım, açlık çektiğim şehre yolladılar.

Frei Betto: 5 yaşında mı?

Fidel Castro: Evet beş yaşında, onun açlık olduğunu bile bilmiyordum.

Frei Betto: Peki neden yoksul?

Fidel Castro: Yoksul çünkü aslında o öğretmen hanımın ailesi yoksuldu, yalnızca onun maaşıyla geçiniyorlardı. 30'lardaki ekonomik kriz dönemiydi; 1931 veya 1932. İki kız kardeş babalarıyla yaşıyorlardı, üçünden yalnızca biri çalışıyordu ve maaşlar zaman zaman ödenmiyor veya epey geç ödeniyordu. 1930'ların ilk yarısındaki büyük bunalım yıllarında maaşlar çok defa ödenmiyordu ve insanlar son derece yoksuldu.

Ben Santiago'ya, yağmur yağdığında her tarafı ıslanan, ahşap, küçücük bir eve yerleşiyorum. Hâlâ yerinde, o haliyle korunuyor o ev. İşin aslı öğretmen, okul döneminde Birán'da ders vermeyi sürdürüyor, kız kardeşi de onun maaşıyla geçinmek zorunda. Benim bakımım için evden 40 peso gönderiyorlar, bugünkü alım gücüne göre söylersek 300-400 peso eder aşağı yukarı. Ablam ve ben beraber kalıyorduk. Gerçekte, maaş alamadıkları ve üstüne tasarruf etmeleri gereken o büyük yoksulluk içinde, o şartlarda beslenmek için ayrılabilecek kaynak kıttı. O evde kalan beş kişinin beslenmesi gerekiyordu, sonradan altı kişi oldu çünkü birkaç ay sonra ağabeyim Ramón da yanımıza geldi, o da ikinci doğan çocuktu. Biraz pirinç, fasulye, tatlı patates, biraz da muzdan oluşan bir tayın verilen küçük bir aşevine gidilirdi. Önceleri beş, sonradan altı kişi yemeğimizi almak zorunda olduğumuz aşevine giderdik, hem öğlenleri hem akşamları. O zamanlar korkunç iştahlı olduğumu sanırdım, yemeğin tadı muhteşem gelirdi bana ama aslında hissettiğim açlıkmış. Amma da sıkıntı çekmişim.

Her neyse, sonradan öğretmenin kız kardeşi Haiti'nin Santiago de Cuba konsolosuyla evlendi ve benim zengin vaftiz babam

ne bir türlü ortalıkta göründüğünden, ne de vaftiz töreni yapıldığından, ben de artık 5 yaşında ve –dedikleri gibi– henüz vaftiz olmadığım için "Yahudi" olduğumdan; kaldı ki bunun ne anlama geldiğini bile bilmiyordum, artık bu konuya bir çözüm bulmanın vakti gelmişti. "Yahudi" nitelemesinin birtakım dini önyargılarla ilgisi vardır diye düşünürüm; bunların üstünde daha sonra durabiliriz. Böylece vaftiz edildim ve vaftiz babam da öğretmenin kız kardeşi Belén'le evlenen Haiti Konsolosu oldu; Belén iyi ve asil bir insandı, piyano öğretmeniydi, gerçi hiç öğrencisi veya işi yoktu ama.

Frei Betto: Yani babanızın zengin arkadaşı olmadı.

Fidel Castro: Hayır, zengin arkadaşı değil, Latin Amerika'nın en fakir ülkesinin Santiago de Cuba konsolosu oldu. Öğretmen Hanım melezdi, vaftiz annem de melezdi.

Frei Betto: Hâlâ hayattalar mı?

Fidel Castro: Hayır, uzun zaman önce öldüler. Onlara hiçbir biçimde hınç beslemiyorum, aksine. Öğretmen Hanım, maddi çıkarını gözetiyor olmasına rağmen. Her birimiz için evden 40 peso aylık gönderildiğini hesaba katmak lazım. Yine de o yıllar, hayatımın zor dönemlerinden biri oldu.

O sıra bir akşamüstü beni Santiago de Cuba'daki katedrale götürdüler. Tam olarak hangi tarihte, onu şimdi söyleyemem. 6 yaşında olabilirim çünkü beni Santiago de Cuba Katedrali'ne götürdüklerinde, zaten aksilikler ve sıkıntılarla dolu bir dönem geçirmiştim. Beni kutsanmış suya daldırdılar ve vaftiz edildim. Artık herkes gibi, sıradan bir vatandaş olmuştum çünkü nihayet vaftiz edilmiştim, vaftiz annem ve babam vardı. Ama benim için seçtikleri Fidel Pino Santos, yani zengin milyoner değildi. Bu arada onun yeğenlerinden biri devrimin kıymetli yoldaşlarından biridir; önde gelen bir ekonomist, çok çalışkan ve yetenekli bir arkadaşımızdır, ekonomist ve komünisttir. Dikkatini çekerim, çok genç yaştan itibaren komünistti; çok zengin bir adamın yeğeni olduğu halde, vaftiz babam olacakken bana neticede yalnızca adını veren adamın, anlatabiliyor muyum? Bana adını verdi çünkü vaftiz babam olacak diye onun adını, yani Fidel'i bana verdiler. Hangi tesadüflerin bir insanın hak ettiği ada sahip olmasına yardım ettiğini görüyorsun. O dönem hak edip de alabildiğim tek şey adımdı zaten.

Frei Betto: Konsolosun adı neydi?

Fidel Castro: Luis Hibbert.

Frei Betto: Yani adınız Luis Castro olabilirdi.

Fidel Castro: En baştan konsolosu vaftiz babam olarak seçselerdi adım Luis Castro olabilirdi. Gerçi insanlık tarihi boyunca, çok saygın Luisler var olmuştur.

Frei Betto: Evet, pek çok.

Fidel Castro: Kral ve aziz olan pek çok Luis var. Luis adını almış bir papa olmuş mu acaba?

Frei Betto: Hatırlamıyorum. Papaların tarihi konusunda çok yetkin değilim. Benim de bir kardeşimin adı Luis.

Fidel Castro: Beni vaftiz ettirmek için altı yıl bekleyebilirlerdi ama adımı koymak için altı yıl bekleyemezlerdi. Bu adın konmasının nedeni de bu işte; çok zengin bir adama borçluyum adımı gerçekten. Tam olarak İncil'deki açgözlü adam kıssasındaki gibi değil aslında; sana doğruyu söyleyeyim mi? Çoktan ölüp gitmiş insanlar hakkında konuşmak üzücü ama benim muhtemel vaftiz babam çok tutumlu, fazlasıyla tutumlu olmakla meşhurdu. İncil'de anlatılan tarzdaki zengin adamla en ufak ilgisi olduğunu sanmıyorum.

Frei Betto: Bence de öyle.

Fidel Castro: Bana çok hediye almadı, en azından ben hiçbirini hatırlamıyorum. Babama borç verdi bak, uygun faiz oranıyla; o zamanki faiz oranları şimdikinden düşüktü. Sanırım babamın o zaman ödediği faiz %6 civarındaydı.

Bu adam sonra siyasete atıldı, hatta milletvekili adayı oldu. Tabii sen hangi partiden diye soracaksın. Ha işte, iktidardaki partiden aday oldu; çünkü her zaman iktidardaki partiyi tutardı, anlatabiliyor muyum? Sonra bir oğlu muhalefet partisinden vekil seçildi, her şey sağlama alınmış oldu.

Öte yandan seçim dönemlerinde babamın onun kampanyalarına yardım ettiğini hatırlıyorum. Demokrasiye dair derslerimi çok küçükken aldığımı anlamalısın. Seçim dönemlerinde bizim eve çok para girip çıkardı, girmekten ziyade epeyce çıkardı; babamın arkadaşının seçilmesine destek için. Demem o ki babam vekil adayına yardım etmek için kendi cebinden çok para harcardı. O zamanlar siyaset böyle yapılırdı.

Babam toprak sahibi olduğundan haliyle oyların çoğunluğu da onun kontrolündeydi çünkü pek çok insan okuma yazma bile

bilmiyordu; o devirlerde tarlada birini yanında çalıştırmak, ona iş vermek o insana yapılmış büyük bir iyilik olarak görülürdü; birinin sizi çiftliğinde barındırması büyük bir iyilikti; o yüzden de o çiftçi veya ırgat ve ailesi patronlarına minnettar olmalı ve patronun desteklediği adaya oy vermeliydi. Bunun yanı sıra bir de siyasi çavuşlar vardı. Kimdi bu siyasi çavuşlar? Siyasetin uzmanlarıydı bunlar; sosyoloji, hukuk veya ekonomi alanında okuyup uzmanlaşmış müşavirlerden bahsetmiyorum, aksine o yörede yaşayan çarıklı erkanıharp köylüden bahsediyorum; bunlar devlette belli bir iş bulmayı becermiş veya seçim zamanı bir encümen üyesi adayına, belediye başkanına, bölge valisine, milletvekiline, senatöre ve hatta başkana oy toplaması için kendisine bir miktar para verilen adamlardı. O dönemde radyo veya televizyon kampanyaları yoktu ki bence onlar daha da pahalıya mal oluyor.

Frei Betto: Brezilya'da işler halâ böyle yürüyor.

Fidel Castro: Seçim dönemlerinin böyle geçtiğini hatırlıyorum. Bu bahsettiklerim ben aşağı yukarı 10 yaşlarındayken olanlar; öyle şeyler görmüştüm ki daha 10 yaşında siyasetin kurdu olmuştum!

Hatta hatırlarım, tatillerde eve gittiğimde –çünkü 5 yaşından itibaren evden çıkmıştım, beni okumaya göndermişlerdi– bazen bir seçim dönemine denk gelirdi tatil ve kasanın benim uyuduğum odada olması sorun oluyordu. Sen de bilirsin, delikanlılar sabah uykusunu sever ama ben uyuyamıyordum çünkü seçim dönemlerinde çok erkenden, neredeyse sabahın 5.30'unda hareketlilik başlıyordu. Kasa, kaçınılmaz metalik gıcırtısıyla açılıp kapanıyordu çünkü siyasi çavuşlar gelmeye başlamış oluyordu ve onlara dağıtmaları için para vermek gerekiyordu. Yalnız şunu da söyleyeyim, bütün bunlar olabilecek en özverili tutumla yapılıyordu çünkü babam bunu yalnızca o kişiyle olan arkadaşlığından dolayı yapıyordu. Verdiği borç dışında, o beyefendinin ne babamın herhangi bir sorununu çözdüğünü ne de seçim kampanyası için babama para verdiğini anımsarım; harcamalar babamın cebinden çıkıyordu. Ve siyaset böyle yapılıyordu, benim çocukken gördüğüm haliyle gerçekten de böyleydi bu iş.

Oyların belli bir kısmını kontrol eden belirli sayıda insan vardı; özellikle de ücra yerlerde bu böyleydi çünkü en yakındakiler çiftliğin güvenilir çalışanları tarafından kontrol ediliyordu ama

80-100 oyu elinde tutan siyasi çavuşlar 30 kilometre, 40 kilometre uzaktan geliyorlardı. Bu oyların da verildiği sandıktan çıkması şarttı çünkü aksi takdirde siyasi çavuş itibarını, payına düşeni veya işini kaybediyordu.

Benim vaftiz babam olacak adam da milletvekili oldu. Diğer yandan asıl vaftiz babam, Haiti konsolosunun türlü sıkıntıları vardı. 1933'ün bir günü Machado'nun* tiranlığına karşı yapılan devrim başarıya ulaştı –ben 1933'te 7 yaşındaydım artık– ve Machado karşıtı bu devrim ilk zamanlarında, bazı milliyetçi yasaların çıkmasına neden oldu. O dönemde işsiz, aç pek çok insan vardı ve aynı zamanda mesela Havana'daki İspanyol esnafın çoğu yalnızca İspanyolları işe alıyordu. Milliyetçi tarzda bir talep meydana geldi; istihdamın bir bölümünün Kübalılara ayrılması isteniyordu; bu prensipte adil olabilirdi belki ama bazı durumlarda, yabancı olsalar da başka bir geçim kaynağı olmayan ve son derece yoksul insanların işten atılması gibi zalim uygulamalara neden oldu.

Örneğin uzun yıllardır Santiago de Cuba'da ve Oriente bölgesinde yerleşik olan Haitili göçmenleri nasıl sürdüklerini acıyla, hakikaten acıyla anımsıyorum; o Haitililer çok yıllar önce ülkelerindeki açlıktan kaçarak gelmişlerdi, şeker kamışı yetiştiriciliğini ve şeker üretimini çok düşük maaşlar karşılığında, büyük fedakârlıkla yapmışlardı, çok büyük fedakârlıklarla! Neredeyse köleydiler. Eminim ki geçen yüzyıldaki kölelerin yaşam ve bakım koşulları o Haitililerden daha iyiydi.

Frei Betto: Ne sıhhat ne afiyet...

Fidel Castro: Kölelere hayvan muamelesi yapılırdı ama yemek verilir ve yaşamaları, çalışmaları, üretmeleri, plantasyonun sermayesi olarak kalmaları için onlara iyi bakılırdı. Buna karşın o Haitili on binlerce göçmen, yalnızca çalıştıkları sürece karınlarını doyurabiliyorlardı ve açlıktan ölmüşler mi kalmışlar mı kimsenin umurunda olmuyordu; o insanların her türlü sefalete maruz kaldığını hatırlıyorum.

Aslında haksızlıklara ve istismara karşı bir mücadele, bir isyan hareketi meydana getiren 1933'teki sözde devrimin ta kendisi, bir elektrik şirketinin veya yabancı bir yatırımın millileştirilmesini, istihdamın millileştirilmesini talep ediyordu ve istihdamın mil-

* Machado: Kendini anayasaya aykırı şekilde ikinci kez başkan seçtiren Küba'nın 5. Başkanı. (ç.n.)

lileştirilmesi adına on binlerce Haitili merhametsizce Haiti'ye sürüldü; bu bizim devrimci anlayışımızın gözünde hakikaten insanlık dışı bir şeydir. Kim bilir başlarına ne geldi, kaçı hayatta kaldı!

O sırada vaftiz babamın hâlâ Haiti konsolosu olduğunu hatırlıyorum ve "La Salle" adında çift bacalı, büyük bir gemi gelmişti. Çift bacalı bir geminin Santiago de Cuba'ya gelişi sıra dışı bir olaydı. Onu görmeye götürdüler beni bir kez ve o gemi Haitililerle doluydu; Küba'dan sürülmüşlerdi ve Haiti'ye götürülüyorlardı.

İlerleyen zamanda vaftiz babamın ne işi ne konsolosluğu kaldı; sanırım bir geliri filan da kalmadı ve o da Haiti'ye gitti en sonunda. O zaman vaftiz annem uzun yıllar tek başına kaldı. Sonra, epey zaman sonra, vaftiz babam Küba'ya döndü, artık yaşlanmıştı ve bir süre Birán'da sığınmacı olarak yaşadı. Bir geçim kaynağı da yoktu.

Katolik Okullarındaki Hayatı

Frei Betto: Peki dini öğretim veren okula ne zaman başladınız?

Fidel Castro: Birinci sınıftan itibaren Katolik okuluna gittim.

Frei Betto: Kaç yaşında?

Fidel Castro: Açıkçası hesaplamam lazım, herhalde 6,5–7 yaşlarındaydım.

Frei Betto: Los Hermanos de La Salle Okulu'na* mı?

Fidel Castro: Evet. Bu, sana bir kısmını anlatacağım, uzun bir hikâye.

Sana anlattığım dönemde, çok küçük yaşta Santiago de Cuba'ya gönderildiğimde çok sıkıntı ve mahrumiyet çektim. Bir buçuk yıl kadar sonra işler biraz düzeldi. Bu sıkıntıları evdekiler fark ettiler, tepki gösterdiler ve beni yeniden Birán'a götürdüler ama öğretmen hanımın itirazlarını ve açıklamalarını takiben barışmanın ardından beni bir kere daha Santiago'daki eve yolladılar ancak artık kopan gürültüden sonra, durum eskisi kadar güç değildi elbette. O evde toplam ne kadar zaman kaldım? İki yıldan az olmaması

* 1679'da soylu bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelen Jean-Baptiste de la Salle rahip olduktan sonra kendi arazisindeki fakir halkın cehaletine savaş açarak hem zengin hem yoksul erkek çocuklarını, döneme aykırı biçimde beraber ve Fransızca okudukları ücretsiz okullar açmıştır. Bugün itibariyle 85 ülkede bulunan 950 La Salle okulunun arasında İstanbul ve İzmir Saint Joseph ile İstanbul Saint Michel Liseleri de bulunmaktadır. (ç.n.)

lazım. İşin aslı, başlangıçta beni hiç okula göndermemişlerdi ve vaftiz annem bana ders veriyordu; dersler de bir kitapçıkta yer alan dört işlem tablolarını öğrenmekten ibaretti. Hepsini ezbere biliyordum, sanırım onları o kadar iyi öğrendim ki bir daha asla aklımdan çıkmadılar. Zaman zaman neredeyse bir bilgisayar kadar hızlı hesap yapıyorum.

Frei Betto: Evet, geçen gece fark ettim bunu.

Fidel Castro: Neticede evdeki durum buydu. Ders kitabı yoktu, yalnızca o kitapçık ve birkaç okuma metni. Yani tabii ki hesap yapmayı falan öğrendim, okunan metni takip etmeyi, duyduğunu yazmayı; imlam da biraz daha düzelmişti el yazım da ama işin aslı oradaki iki yılı vakit kaybederek geçirdiğime inanıyorum. İşe yarar tek katkısı çetin ve zorluklarla, yoksunlukla dolu bir dönem geçirmiş olmaktı. Anne babamın orada bakılmamız için yolladıkları aylığın, o aile için geçim kaynağı olması nedeniyle, bir sömürünün kurbanı olduğumu düşünüyorum.

Müneccim Krallar'ı* da hatırlıyorum. 5, 6, 7 yaşlarından itibaren aşılanan inançların somut hallerinden biri de Krallar Günü'dür. Sen şimdi dini inançlardan bahsediyorsun ya, bize öğretilen ve inanmamız beklenen ilk şeylerden biri de Müneccim Krallar'dır. Çünkü Krallar Günü... Sanırım bir Müneccim Kral ilk kez göründüğünde 3 veya 4 yaşlarındaydım. Hatırladığım kadarıyla Krallar'ın bana getirdikleri ilk şeyler, birkaç elma, bir oyuncak araba ve biraz şekerdi, buna benzer şeyler işte.

Frei Betto: Brezilya'da tam tersi yapılır. Brezilya'da hediyeler Noel'de verilir, burada 6 Ocak'ta veriliyor.

Fidel Castro: 6 Ocak Müneccim Krallar Günü'ydü; İsa doğduğunda onu selamlamaya giden üç Müneccim Kral'ın her yıl çocuklara oyuncak getirmeye geldikleri öğretilirdi bize.

Krallar Günü'nü öğretmenin ailesiyle üç kez geçirdiğimi hatırlıyorum. Demek ki orada kaldığım toplam süre en az iki buçuk yıl olmalı.

Frei Betto: Kapitalist Noel Baba imgesi Küba'ya yerleşmedi mi?

---

* Los Reyes Magos: İsp. Müneccim Krallar; İncil'de (Matta, 2, 11-13) üç müneccimin doğudan gelerek bebek İsa'yı ziyaret edip ona hediyeler verdikleri anlatılır. Ortaçağ'da bu bilgeler birer kral olarak tasvir edilmiştir. (Hıristiyan Terimler Sözlüğü) Katolik ve Protestan mezheplerinde Müneccim Krallar günü için çocuklar, krallara mektup yazarak dileklerini söylerler ve hediye getirmelerini beklerler. (ç.n.)

Fidel Castro: Hayır, Küba'da o yoktu zaten; develerle yolculuk eden Müneccim Krallar vardı. Çocukların Gaspar, Melchor ve Baltasar'a mektup yazmaları gerekirdi. Ben ilk mektubumu 5 yaşındayken yazdığımı hatırlıyorum; Müneccim Kral'a mektup yazdım ve ondan her şeyi istedim; arabalar, lokomotifler, sinematograflar, aklıma gelen ne varsa... 5 Ocak'ta Müneccim Krallar'a kocaman kartlar hazırlıyordum, ot toplayıp suyla birlikte yatağımın altına koyuyordum, ardından da hayal kırıklığı geliyordu.

Frei Betto: Ot toplama meselesi nedir?

Fidel Castro: Krallar develerle yolculuk ettiklerinden, develer için yatağın altına ot ve bir kap su koymak gerekiyordu.

Frei Betto: Birlikte mi?

Fidel Castro: Evet, ot suyun içinde veya ikisi birbirine çok yakın olmalıydı.

Frei Betto: Ne kadar ilginç! Bunu bilmiyordum!

Fidel Castro: Develere su ve yem vermek şarttı; özellikle de Krallar'ın size muhteşem hediyeler, mektubunuzda istediğiniz her şeyi getireceğini umuyorsanız.

Frei Betto: Peki Krallar ne yiyordu?

Fidel Castro: Şey, onları bilmiyorum. Krallar'a yemek bırakmak kimsenin aklına gelmemişti, belki de bu yüzden bana öyle pek harika davranmamışlardır. Develer otu yiyip suyu içiyorlardı ama karşılığında güç bela bir oyuncak bırakıyorlardı. Bana ilk bıraktıkları karton bir borazandı; yalnızca ağız kısmı metaldendi, alüminyumdan gibiydi. Kurşun kalem boyunda bir borazan; ilk hediyeleri buydu.

Üç yıl arka arkaya bana borazan getirdiler. Bence müzisyen olmalıydım çünkü aslında... İkinci yıl Krallar bana yarısı alüminyum yarısı kartondan başka bir borazan getirdiler. Üçüncü yıl gelen üçüncü borazanın üç tuşu vardı; bu defaki artık tamamen alüminyumdandı.

Neyse, ben artık okula gidiyorum. Orada kaldığım üçüncü yılın sonunda beni okula gönderiyorlar. İşte böyle başladı her şey.

Frei Betto: Hangi okula?

Fidel Castro: La Salle Okulu'na. O evde bir buçuk veya iki yıl kaldıktan sonra –tam süreyi bilemiyorum şimdi, sorup soruşturmam gerekir– beni evden altı, yedi sokak uzaktaki La Salle Okulu'na yolladılar. Sabah erkenden okula gidiyordum, eve dö-

nüp öğle yemeğimi yiyordum –o sırada artık öğle yemeği vardı, aç kalmıyordum– ve okula geri dönüyordum. Beni okula gündüzlü olarak yolladıkları sıralarda Haiti konsolosu, vaftiz babam hâlâ evdeydi. Çok büyük bir ilerlemeydi, hiç değilse okula gidiyordum artık.

Dini Öğretim

O okulda gerçekten de sistematik biçimde dini doktrin ve kutsal tarihin unsurları gibi dini temalar öğretiliyordu birinci sınıfta. O sıralar 6,5-7 yaşlarında olacağım aşağı yukarı çünkü geri kalmama sebep olmuşlardı. Ben ki küçücükken okuma yazmayı öğrenmiştim, bana iki yıl kaybettirdiler. Üçüncü sınıfa gidebilirdim.

Artık gündüzlü olarak okula gidiyordum ve sistemli bir öğretim vardı ama her şeyden önce öğretmenlerimin, sınıfımın, oyun oynayabileceğim ve başka pek çok faaliyeti beraberce yapabileceğim arkadaşlarımın olması sayesinde, öğretim araçlarındaki ve ortamımdaki iyileşme hatırı sayılırdı. Evde yalnız başına, bir kitapçığın arka sayfasında aritmetik çalışırken bu saydıklarımın hiçbirinden yararlanamıyordum. Bu yeni durum, küçük yaştaki ilk isyanımı sonuca taşıyıncaya kadar böyle devam etti.

Frei Betto: Hangi nedenlerle isyan?

Fidel Castro: Açıkçası bu durumdan bıktığım için isyan ettim. Zaman zaman evde şaplak atıldığı olurdu, baskı altına almak için ve tam olarak uslu durmadığımda beni yatılı vermekle tehdit ederlerdi. Ta ki ben günün birinde yatılı olmanın işime geleceğini, evde kalmaktansa yatılı olmanın daha iyi olacağını idrak edene dek.

Frei Betto: Sizi kimler tehdit ediyordu; ağabeyiniz, ablanız mı?

Fidel Castro: Vaftiz annem ve babam, tatillerde geldiğinde öğretmen hanım, her önüne gelen...

Frei Betto: Vaftiz anneniz ve diğer yetişkinler yani!

Fidel Castro: Evet, öyle.

Frei Betto: Peki isyan nasıl çıktı?

Fidel Castro: Şöyle ki, bu insanlar Fransız terbiyesi almıştı, Fransızcayı mükemmel konuşurlardı. Anladığım kadarıyla konsolosla olan ilişki de bununla bağlantılıydı. O iki kız kardeşin Fransız terbiyesi almış olmalarının ne gibi nedenleri vardı tam

hatırlayamıyorum; Fransa'da bulunmuşlar mıydı yoksa Haiti'de mi okula gitmişlerdi bilmiyorum. Fransızca biliyorlardı ve çok katı bir eğitim almışlardı. Beni de küçükten itibaren öyle terbiye ettiler elbette. Yapılmaması gereken bir sürü şeyin içinde istemek de vardı. Bazı çok yoksul çocukların her şeye rağmen çubuk şeker, limonata veya frigo alacak üç kuruşu olurdu ama ben onlardan hiçbir şey isteyemezdim çünkü Fransız terbiyesine göre istemek yasaktı ve bir tanesine "Bana da biraz versene" demek aklıma geldiğinde de benim uymam gereken kuralları bilen çocuklar, o yaşa özgü bencillik ve içinde yaşadıkları umarsız yoksulluk yüzünden, hemen derlerdi ki: "Demek benden bir şey istiyorsun, sizin evdekilere söyleyeceğim."

O aile baştan aşağı terbiyeydi; güzel, bunu eleştirmiyorum. Şunu, şunu yapmak lazımdı, şunu, şunu yapmamak lazımdı; çok katı bir disiplin vardı. Çok terbiyeli konuşmak lazımdı; sesinizi yükseltemezdiniz. Tabii ki uygunsuz tek bir sözcük sarf edemezdiniz. Ve beni yatılı verme tehdidinin ne olduğunu anladığımda, bıkmıştım zaten; açlık çektiğim ve istismara maruz kaldığım dönem –bu görüşmenin amacı bir otobiyografi değil, aksine senin ele aldığın konulara girmek, o yüzden ayrıntılara girmedim– bunlar aklımda yer etmişti artık ve bir gün okuldan geldiğimde, beni yatılı vermeleri amacıyla çıkardığım bilinçli bir isyan dahilinde bile bile terbiyesizlik ettim; hiçbir söyleneni yapmadım, hiçbir kurala uymadım; bağıra çağıra konuştum, bana yasakmış gibi gelen tüm sözcükleri söyledim. İlk fakat son olmayacak isyanım, birinci sınıfta ve en fazla 7 yaşındayken böyle gelişti işte; tam kaç yaşındaydım, onun için okul kayıtlarına bakmak gerekir.

Frei Betto: Aynı okula yatılı mı verdiler?

Fidel Castro: Yatılı oldum okulda. Bunu yaptıklarında mutlu hissetmeye başladım. Demem o ki yatılı olmak benim için özgürlük anlamına geliyordu.

Frei Betto: Peki La Salle'de kaç yıl yatılı okudunuz?

Fidel Castro: Neredeyse dört yıl. Birinci sınıfın ikinci dönemi, ikinci, üçüncü ve beşinci sınıf. Notlarımın yüksekliği nedeniyle sınıf atladım ve üçten beşe geçtim; böylece o süreçte kaybettiğim zamanın bir yılını telafi ettim.

Frei Betto: Dini öğretim nasıldı? İyilikten, güzellikten mi bahsediliyordu daha çok; yoksa Tanrı'nın gazabından, cehennemden

mi? Mevzu nasıl ele alınıyordu? Çok sık ayine katılmak, adak adamak, tövbe etmek gerekiyor muydu yoksa daha olumlu bir çizgi mi izleniyordu? Neler hatırlıyorsunuz?

Fidel Castro: Üç farklı yaşta üç farklı okula gittiğim için anılarım da farklı farklı dönemlere ilişkin. Esasen ilkokul aşamasında bu meseleye dair bir fikrimin olması çok zor. Nasıldı, şimdi düşünmem gerek.

Öncelikle o sırada ailemden ayrıydım. Beni Santiago'ya yollamışlardı ve bu durum başlı başına birtakım sorunlara neden oluyordu çünkü ailemden, evimden, o kadar sevdiğim yerden uzaktaydım; orası benim koşup oynadığım, gezindiğim, özgür olduğum yerdi oysa birdenbire şehre, sıkıntının kucağına düşmüştüm. Demek istediğim maddi sıkıntılarım vardı, ailemden ayrıydım, akrabam olmayan insanların insafına kalmıştım, hayata dair birtakım somut sorunlarım vardı. Daha çok bu sorunları çözmekle uğraşıyordum. O hayattan, o evden, o aileden ve o kurallardan bıkmıştım. Dinle bir derdim yoktu, benim bambaşka sorunlarım vardı; çözmek istediğim ve çözmem gereken, hayata dair ve kişisel konumumla ilgili somut sorunlar. İçgüdüsel olarak, daha doğrusu aslında herkesin davrandığı gibi, yani sezgisel biçimde o otoriteye tamamen karşı geldim nihayetinde.

İşte o zaman değişmeye başladım. Yatılı olmakla gelen somut bir iyileşme oldu. Derslerden sonra tüm çocuklarla birlikte avluda oynayabiliyorum, artık yalnız değilim; artık her hafta, haftada iki defa bizi deniz kenarına, sayfiyeye götürüyorlardı. Bizi Santiago de Cuba Körfezi'ndeki küçük bir yarımadaya götürürlerdi, şimdi orada bir petrol rafinerisi ve başka sanayi yatırımları var. La Salle Biraderler orada denize yakın küçük bir arazi kiralamışlardı, denize girilen yazlık bir kamp ve spor sahaları vardı. Bizi perşembeleri götürürlerdi çünkü hem perşembe hem de pazar günleri ders yoktu; haftayı ikiye bölüyorlardı, üç gün ders, ara, sonra iki gün ders. Yatılı olmak benim için muazzam bir mutluluktu; her perşembe denize gitmek, oradaki serbestlik, balık tutmak, yüzmek, yürüyüş, spor ve bunların hepsini pazarları da yapabilmek... Daha çok bu türden konularla meşguldüm, beni bunlar ilgilendiriyordu.

Dini öğretim, doktrin, ayinler ve diğer ibadetler günlük hayatın sıradan bir parçasıydı; tıpkı dersler ve etüt saatleri gibi. O

zamanlar, tıpkı şimdi aşırı uzun toplantılarda olduğu gibi, en sevdiğimiz şey teneffüstü. Dini öğretim o devirde doğal bir şeydi, o sırada bunu sorgulayabilecek durumda değildim henüz.

Frei Betto: Sizde hiç korku, dehşet veya günaha dair bir izlenim yaratmıyor muydu? Bu, vurgulanan bir konu değil miydi?

Fidel Castro: Bu sorunlarla daha ileriki dönemde ilgilenmeye başladım, bu ilk aşamada değil.

Bu birinci aşamada kutsal tarih tıpkı Küba tarihi öğrenilirmiş gibi öğrenilirdi. Dünya yaratıldıktan sonraki ilk zamanlarda neler oldu filan, dünya üstünde ne varsa onu anlatıyorlardı bize, biz de bunları doğal olgular olarak kabul ediyorduk. Bunlara dair akıl yürütmemizi sağlamaya çalışmıyorlardı. Ben de zaten sporla, denizle, doğayla, çeşitli derslere çalışmakla, buna benzer şeylerle meşgul oluyordum. Bu konuya özel bir eğilimim veya içimde hissettiğim ilahi bir çağrı yoktu. İşin gerçeği bu.

Normalde yaklaşık her üç ayda bir köydeki evimize tatile giderdik. Köy demek özgürlük demekti.

Mesela Noel Arifesi bir harikaydı çünkü on beş günlük tatil anlamına geliyordu. Yalnızca tatil de değil, on beş gün boyunca bayram havası ve eve gönderilen abur cubur; yani bisküviler, şekerlemeler, reçeller, helvalar vs. (...) Ve tabii ki bizim evde bunlardan bol bol olurdu. Her zaman Noel alışverişi yapılırdı, adet olduğu için alınan belli bazı İspanyol malları vardı. Ve gün gelip çattığında, trene bindiğiniz andan oraya varana kadar neşe içinde olurdunuz. Yola atla devam edilirdi. Önce tren, sonra istasyondan eve kadar atla gitmek gerekirdi, ikisine de mecburdun. Yollar çamur deryasıydı. Evde geçirdiğim ilk yıllarda motorlu araçlar yoktu henüz, hatta elektrik bile yoktu! Elektrik birkaç yıl sonra eve geldi. Biz köyde mumlarla aydınlanırdık.

Ama şehirde hapisliği ve açlığı tanımış olan bizler için o açık alan, yiyecek bolluğu; Noel, Noel Arifesi, yılbaşı, Müneccim Krallar Günü gibi günlerin etrafında oluşan bayram havası, bütün bunlar bizim için son derece cazipti. Hoş, insan ortada Kral falan olmadığını kısa sürede anlıyor ya. Bu belli bir kuşkuculuğu uyandıran ilk şeylerden biriydi. Söyledikleri gibi kralların gelmediğini, oyuncakları verenin anne babalar olduğunu keşfetmeye başlıyorsunuz; çocukların masumiyetini yetişkinler bizzat onlardan küçük yaşta alıyor. Bu geleneğe karşı olduğumdan değil, hayır. Bu

konudaki yargımı da aktarıyor değilim ama sonuçta ortada bir kandırmaca olduğunu çabucak idrak etmeye başlıyorsunuz.

Noel tatilleri mutlulukla doluydu. Paskalya Haftası da bir diğer muhteşem fırsattı çünkü bir kez daha evde geçirdiğimiz bir hafta tatilimiz oluyordu. Yaz tatilleri de elbette aynı şekilde; derede yüzmek, ormanda koşuşturmak, sapanla avcılık yapmak, ata binmek... Tatiller sırasında doğayla iç içe ve özgürce yaşıyorduk. Okulun ilk yılları böyle geçti.

Ben tabii ki de köyde doğdum ve sana bahsettiğim sıkıntılardan önceki süreçte orada yaşadım. Üçüncü sınıfa, beşinci sınıfa geçtiğinde artık çok daha fazla şey bilmeye ve etrafını gözlemlemeye başlıyorsun. Köyde Paskalya demek –çok küçük olduğum zamanları bile hatırlıyorum– o hafta boyunca münzeviler gibi yaşamak demekti. Anlatılan neydi? Tanrı Kutsal Cuma günü öldü; konuşamazsın, şakalaşamazsın, en ufak bir sevinç gösteremezsin çünkü Tanrı ölmüştü ve Yahudiler onu her yıl öldürüyordu. Trajedilere ve tarihi önyargılara yol açmış olması çok muhtemel birtakım popüler suçlamalar ve inanışlar tekrar gündeme geliyor işte. Diyorum sana, ben o sözcüğün anlamını bilmediğimden başlangıçta sanıyordum ki Yahudi denen kuşlar Tanrıyı öldürmüş.

Frei Betto: Bir de yemek kısıtlaması vardır.

Fidel Castro: Esasen balık yenilebilirdi ama et yenmezdi. Sonra Kutsal (Kara) Cumartesi gelirdi, o bayram günüydü, halbuki benim anladığım kadarıyla diriliş Kutsal Cumartesi günü gerçekleşmemişti ama insanlar "Kutsal Cumartesi bayram günü, Kutsal Cuma sessizlik ve keder günüdür" derdi. Kutsal Cumartesi günlerinde köydeki dükkânda büyük bir hareketlilik olurdu; köyde de kutlamalar, Diriliş Pazar'ında da süren horoz dövüşleri falan...

Sanırım ben o sıralar daha önce bahsettiğim konularla ilgiliydim; haliyle dini öğretim hakkında yargıya varacak noktada değildim. Ancak tabii ki şunu biliyorum; dine dair her şey dört işlem nasıl anlatılıyorsa öyle anlatılıyordu; 5 kere 5 25 eder, din de böyle öğretiliyordu.

Frei Betto: O halde La Salle'daki Biraderler size rahipten çok öğretmen gibi mi geliyorlardı yoksa onları iyi birer din adamı gibi de görüyor muydunuz?

Fidel Castro: Şöyle, aslında La Salle Biraderleri rahip değildi, rahip olacak formasyonları yoktu. Cizvitler'e kıyasla çok daha az

zorlayıcı, daha esnek bir tarikattı. Bunu daha sonraları, Cizvit okuluna geçtiğimde idrak edebildim.

Frei Betto: Kaç yaşlarında?

Fidel Castro: Bakalım, Cizvit okuluna geçtiğimde...

Frei Betto: Ortaokulda mı?

Fidel Castro: Hayır, beşinci sınıftayken; beşinci sınıfta başka okula geçtim, bu defa Cizvit okuluna.

La Salle Biraderleri'nin okulunda bazı sürtüşmeler yaşandı. İkinci isyanım da orada oldu. Okuldaki öğretim, öğrencilerin yaşam düzeni fena değildi. Yatılı öğrenciler yaklaşık 30 kişiydi. Anlattığım gibi, perşembeleri ve pazarları bizi gezmeye götürüyorlardı. Yemekler fena değildi, genel olarak oradaki hayat fena değildi.

Frei Betto: Cizvit okulundan mı bahsediyorsunuz?

Fidel Castro: Hayır, henüz Cizvitlerden bahsetmiyorum.

Frei Betto: La Salle'dan mı?

Fidel Castro: La Salle Okulu'ndan bahsediyorum, evet. Oradakilerin formasyonu Cizvitlerin seviyesinde değildi, üstelik kınanmayı gerçekten hak eden bir yöntemi, ara ara uyguluyorlardı. Okulun bazı öğretmenleri ve idarecilerinin zaman zaman öğrencilere vurmak gibi bir alışkanlığı vardı. Başka bir öğrenciyle beraber karıştığım bir hadiseye bağlı olarak okulda yaşadığım sürtüşmenin nedeni buydu; o yaştaki öğrenciler arasında kavga çıkması olağandır. Bir öğrenciye şiddet uygulamak gibi günümüzde kötü olarak değerlendirilen pedagojik yöntemlerin uygulanışını gözlemleme fırsatı buldum. O olay, öğrencilerden sorumlu gözetmen biraderin bana epey şiddetli vurduğu ilk seferdi. İki yanağıma da sertçe tokat attı. Onur kırıcı ve insafsızca bir şeydi. Üçüncü sınıfta olmam lazım. Acısı içime oturdu. Daha sonra, artık beşinci sınıftayken iki ayrı olayda kafama yumruğunu indirdi. Sonuncu seferinde artık sineye çekecek halim kalmamıştı ve sonuçta olay gözetmenle benim şahsen, şiddetli biçimde kapışmamızla sonuçlandı. Ondan sonra o okula dönmemeye karar verdim.

O kurumda bazı öğrencilerin çeşitli biçimlerde kayırıldığına da, paraya karşı bir düşkünlük gösterildiğine de tanık oldum. Ailemin geniş topraklara sahip olduğu ve zengin olduğumuz söylendiği için bazı biraderlerin bize ve ailemize çok ilgi gösterdiğinin ve özel bir tutum takındığının net biçimde ayırdına vardım;

yani bu somut ilgiye ve paradan kaynaklanan saygıya tanık oldum, bunların kesinlikle farkındaydım.

Cizvitlerin disiplinine sahip adamlar değillerdi. Bence onlar kadar kurallara bağlı ve ahlaki açıdan da tutarlı değillerdi. Eleştiri olarak söyleyebileceklerim bunlar; aynı zamanda olumlu yönlerini de belirtmeliyim: Öğrencinin doğayla teması, yaşamının düzeni, iyi bir öğretim ve bir dizi başka iyi şey vardı ancak öğrenciyi dayakla eğitme yöntemi, canavarca ve kabul edilemezdi. Disiplin vardı, ben de zaten bizi disipline sokmak istemelerine karşı değilim, tabii ki de bizi disiplin altına almalıydılar. Ancak beşinci sınıfa giden çocuk artık belli bir yaşa gelmiştir, haysiyet duygusu vardır ve şiddet uygulamak, fiziksel ceza; bunlar benim aklıma sığmayan şeyler.

Frei Betto: Cizvitlere geçelim. Okulun adı neydi?

Fidel Castro: Santiago de Cuba'daki Colegio de Dolores Okulu'ydu. Çok daha itibarlı, seçkin bir okuldu.

Frei Betto: O okulda ne zaman yatılı oldunuz?

Fidel Castro: Başlangıçta deneme süresi gibi bir dönem geçirdim yine çünkü beni yatılı olarak göndermediler.

Frei Betto: Nerede kalıyordunuz?

Fidel Castro: Babamın tüccar bir arkadaşının evine yolladılar. Orada bir kez daha, yeni bir durumu tecrübe etmek zorunda kaldım, yani okul değiştirmeyi. Eskisine göre daha sıkı bir okuldu ama her şeyden önce gözetiminde olduğum yetişkinlerin anlayışsızlığıyla karşı karşıya kaldım çok defa. Arkadaş hatırına evine birini kabul eden ailelerden biriydi onlar da ama aslında iyilik timsali de değillerdi; çünkü bu durumlarda maddi çıkar vardır ve her halü kârda farklı bir ilişkidir, onların evladı değilsindir, sana da evladına davrandığı gibi davranamaz; onlar da yapamadılar.

Kanımca ailenizin ahbaplarının, dost oldukları ailelerin yanına gönderilmektense yatılı okumak daha iyidir. Çok sevecen insanlar olmadıkları sürece –böyle insanlar da var– bir işe yaramıyor. Bunlar başıma geldiği sırada içinde bulunduğum toplum, insanları pek çok güçlüğe, fedakârlığa katlanmaya zorlayan bir toplumdu ve müthiş bir bencillik üretiyordu; tüm bunlara kafa yorduğumda böyle düşünüyorum ve söylüyorum da; o toplum gerçekten de insanları genellikle bencil, çıkarcı, sinekten yağ çı-

karmaya çalışır bir hale getiriyordu. Belirgin özelliği, insanlarda sevecenlik ve cömertlik uyandırmak değildi.

Frei Betto: Ama o toplum kendini Hıristiyan sayıyordu, değil mi?

Fidel Castro: Bu dünyada kendine Hıristiyan deyip de korkunç şeyler yapan pek çok insan var. Bir iki örnek vermek gerekirse Pinochet, Reagan ve Botha da kendini Hıristiyan'dan sayıyor.

Her neyse, o aile ibadet ederdi. Yanlarında kaldığım aile Hıristiyan'dı çünkü ayine katılıyorlardı, değil mi ya! Yine de onların özellikle kötü bir yönünü söyleyebilir miyim? Hayır, özellikle kötü olan bir huyları yoktu. Vaftiz annem için de kötü bir insandı diyemem çünkü o da bizimle beraber açlık çekti; esasen o sırada evin idaresi onda değildi. Ablası evi idare ediyordu; maaşı, geliri olan oydu, o idare ediyordu. Ama kendisi gerçekten de iyi, asil bir insandı, buna rağmen söz konusu olan muhtemelen başka türlü davranacağı kendi çocukları değil de o eve yollanmış yabancı biriydi.

Beşinci sınıfa geçmişken işte o tüccarın ailesiyle beraber yaşıyordum. Kötü insanlardı diyemem, bunu iddia edemem ama neticede senin ailen değil; aynı ilgiyi gösteremezlerdi ve katı, yer yer keyfi kurallar koyuyorlardı. Mesela önceki okulda yaşadığım sorunu, şu anlattığım meseleyi, çok daha sıkı bir okula geçtiğimi, psikolojik etkenleri; yeni bir okula, yeni öğretmenlere, beklentileri çok daha yüksek bir kuruma uyum sağlamayı hiç hesaba katmıyorlardı ama azami notu almamı istiyorlardı. Bunu kesin olarak bekliyorlardı ve eğer azami notu alamadıysan asgari haftalıktan oluyordun, o da 10 sent sinema, 5 sent hafta sonu gidilen sinemadan sonra alınan dondurma için ve 5 sent de perşembeleri çizgi roman almak içindi. Bunu çok net hatırlıyorum; Arjantin'den gelen çizgi romanlar vardı, haftalık çıkan *El Gorrión* dergisiyle verilirdi. Bazı hikâyeleri onda okumuştum: "Armut Dibine Düşer" onlardan biriydi. 5 sent! Harçlık esasen haftada 25 sentti, yani normalde alman gereken haftalık ama en yüksek notu almadıysan haftalığını vermiyorlardı. Bu keyfi ve tamamen hakkaniyetsiz bir uygulamaydı çünkü hiçbir şekilde yeni koşulları hesaba katmıyorlardı; 11 yaşındaki bir insanla ilgilenmek için uygun ruhsal yaklaşım bu değildi.

Neden yüksek notlar istiyorlardı? Bu gururla, kendini beğenmişlikle ilgiliydi; gerçi başka etkenler de mevcuttu. O okulun belli

bir itibarı vardı; yatılı veya gündüzlü olsun, çocuğu orada okuyanlar meseleye kibirle, bir tür sosyal gururla yaklaşıyordu. Öyle olunca da eğer sizi doğru yönlendirecek kimse yoksa, çocuk olarak bütün bunlar yüzünden hırpalanıyorsunuz.

Ben okula gündüzlü olarak başladım; Noel tatilinden ve evde geçen sert tartışmalardan sonra. Evdekilerle tartışmak ve beni okula yollamaları için diretmek zorunda kaldım. O sırada okumak için adeta savaştım. Savaşmak zorunda kaldım çünkü önceki okuldakiler, babamlara kötü davrandığımızı söylemişler ve böyle keyfi söylemlerle ailemin bana bakışını etkilemişlerdi. Ben de beni okumaktan alıkoymalarını kabullenmeyeceğimi söyledim. Sorunun ne olduğunu, inatlaşmanın insafsızca, şiddet dolu bir hareketten, öğrenciye fiziksel ceza vermekten çıktığını bildiğimden, meseleye dair kafam çok berraktı. İster içgüdü olsun isterse yavaş yavaş içime yerleşmekte olan adalet ve haysiyet kavramları yüzünden olsun; belki de acısını çektiğim haksızlıkları ve yanlış yapılan işleri çok erken yaştan itibaren ayırt etmeye başladığım içindir ki; belli bazı değerleri kendime katmaya başlamışımdır. O değerler her daim aklımdaydı ve evdekilere beni okutmaları için direttim, hem de büyük bir kararlılıkla; okuma aşkından çok bana haksızlık yapıldığına kesinkes inandığım için olabilir. Neticede beni okula yolladılar. Annem bana arka çıktı; önce onu ikna ettim, o da babamı ikna etti ve beni yeniden Santiago'ya, okula gönderdiler ama gündüzlü olarak. Oraya vardığımda da sana anlattığım sorunlarla karşılaştım.

Böyle böyle yaz geldi, yazın beni orada bıraktılar çünkü ablam ders çalışmaya devam ediyordu. Ablama ders veren bir öğretmen peyda oldu. Danger adında, Santiago de Cubalı, çok bilgili bir zenci hanım. O çok heveslendi çünkü yapacak başka hiçbir işim olmadığımdan lise bitirme sınavlarına hazırlanan ablamla beraber derse katılıyordum ve öğretmenin anlattığı tüm konulardaki tüm soruları cevaplıyordum, bu da onda gerçek bir heyecan uyandırdı. Ben Bakaloryaya girecek yaşta değildim. Beni gayrete getiren, bana bir amaç veren, önüme bir hedef koyan tanıdığım ilk insandı ve içimde bir dürtüyü harekete geçirdi, o küçük yaşta içimde bir okuma heyecanı uyandırmayı başardı; böyle diyorum çünkü o yaştaki bir çocukta sadece belli şeyler heyecan uyandırır. Kaç yaşlarındaydım? 10-11 herhalde.

O noktadan itibaren yeni bir dönem başladı. O yaz tatilinde öğretmenle çalıştım ama sömestir başladığında bir klinikte yatmak zorunda kaldım ve apandisimi aldılar. O zamanlar her önüne gelenin apandisi alınıyordu. Ufak tefek sızı dışında bir rahatsızlık hissetmemiştim ben. Ama yara iltihap yaptı ve yaklaşık üç ay hastanede yattım. Öğretmenin çalışma planı unutuldu ve altıncı sınıfa neredeyse birinci sömestirin sonunda başlamam gerekti.

Yatılı olma kararını bu olaydan sonra aldım. O ortamdan zaten bıkmıştım ve birinci sömestirin sonlarına doğru, yatılı olmak istediğimi dile getirdim. Daha doğrusu bunda epey ısrarla diretmem gerekti. Bu tür çekişmelerde ustalaşmıştım artık. Beni yatılı göndermekten başka çarelerinin kalmayacağı bir durum yaratmaya karar verdim. Böylece birinci sınıftan altıncı sınıfa kadar geçen sürede, üç sorunu çözmek için üç defa mücadele ettim.

Altıncı sınıfta yatılıya geçtiğimde, notlarım mükemmeldi artık ve yedinci sınıfta da sınıfın öne çıkanlarındandım. Orada da pek çok kazanımım oldu; çünkü doğa gezileri, dağlar ve spor elimin altındaydı. Spora çok meraklıydım; özellikle de basketbol, futbol ve beyzbol oynardım.

Frei Betto: Futbol oynanıyor muydu?

Fidel Castro: O da vardı ve ben futbolu severdim.

Frei Betto: Voleyboldan daha mı çok?

Fidel Castro: Şöyle, futbolu severdim ama basketi de severdim, ayrıca beyzbol ve voleybol oynardım, tüm sporları yapardım. Her zaman sporu çok sevmişimdir. Benim için eğlence yerine geçiyordu, bütün enerjimi ona harcıyordum.

İlk Etik Değerlerin Ortaya Çıkışı

Artık çok daha ilkeli, yetkin, dini bütün insanların bulunduğu bir okuldaydım; esasen fedakârlık, kapasite ve disiplin açısından diğer okuldakilerden kıyas kabul etmeyecek denli üstünlerdi. Bana göre, gitmenin işime yarayacağı bir okuldu. Orada başka tarzda insanlarla, öğrencinin karakterini biçimlendirmek için uğraş veren öğretmenlerle karşılaştım. Ayrıca genel olarak İspanyollardı; üzerine konuştuğumuz konularda Cizvitlerin adetleri, asker tipi örgütlenmeleri ve yaklaşımlarının İspanyol karakteriyle birleştiğini düşünüyorum. Öğrenciyle, onun karakteriyle, davra-

nışlarıyla yüksek beklenti içinde ve büyük bir özenle ilgilenen insanlardı.

Demem o ki kişiye belli bir etik, yalnızca dini de olmayan belli ölçütler veriliyordu; kişi belli bir tip insanın, öğretmenlerin otoritesinin, onların değer ölçütlerinin etkisi altında kalıyordu. Spor yapmayı, doğa gezilerini teşvik ediyorlardı ve sporu, gezileri, yürüyüşleri, tırmanışı seven benim açımdan tüm bunlar son derece cazipti. Hatta zaman zaman tüm grubu iki saat beklettiğim olurdu çünkü bir dağa tırmanmakta olurdum. Böyle şeyler yaptığımda, büyük çaba harcadığım bir iş yüzünden geç kalmışsam beni eleştirmezlerdi, bunu atılgan ve sebatkar tavrın kanıtı olarak görürlerdi; yapılan faaliyetler riskli ve zorluysa, şevkinizi kırmazlardı.

Frei Betto: Bir gerilla yetiştirdiklerini tahmin etmiyorlardı herhalde.

Fidel Castro: Esasen ben de kendi kendimi gerilla olarak yetiştirdiğimi düşünmemiştim ama ne zaman bir dağ görsem, bana meydan okuyormuş gibi gelirdi. Bir dağa tırmanıp zirvesine varma fikri beni ele geçirirdi. Onlar beni hangi yollarla teşvik ederdi peki? Bana bir kez olsun engel çıkardıklarını sanmıyorum. Diğer öğrenciler içindeyken, otobüs iki saat beklerdi çünkü ben hâlâ dönmemiş olurdum. Bir seferinde çok şiddetli sağanak bastırdığı ve riskli biçimde yüzerek geçtiğim nehir kabardığı için geciktim mesela. Ama asla beni bu yüzden azarlamadılar. Yani öğrencide gözü karalık, fedakârlık veya kararlılık gibi beğendikleri özellikler görmüşlerse, onu muhallebi çocuğuna çevirmek yerine bu yönlerini teşvik ediyorlardı. Yani öbür okuldakiler de teşvik ediciydi ama buradakiler çok daha fazla öyleydi; Cizvitler öğrencilerinin çetin ceviz olmaları için çok çaba harcıyorlardı.

O devrede aşina olduğum baskın siyasal düşünceler söz konusuysa ve dinin nasıl aktarıldığını konuşacaksak, o noktada da uyuşmazlığa düştüğümden bahsedebiliriz.

Sana anlattıklarımdan, yani aşmak zorunda kaldığım sorunlardan, güçlüklerden ve bana yol gösterecek bir öğretmenim, akıl hocam olmadan üstesinden geldiğim sınanmalar, çekişmeler ve isyanlardan karakterimin nasıl şekillendiğine dair bazı sonuçlar çıkartabilirsin. Gerçekten de bana yol gösteren kimse olmadı. Böyle bir işlevi üstlenmeye en yakın kişi kesinlikle şu Santiago de Cubalı siyahiöğretmen kadın oldu; hani bana kendi

isteğiyle ders veren, öğrencileri lise bitirme sınavlarına hazırlayan Bakalorya öğrencilerine ders veren kadın. Bir hedef koyan, beni gayrete getiren kişi oydu ve sömestirin başında hastalanıp üç ay hastanede yatmak zorunda kalmam nedeniyle her şey suya düştü. Böylece altıncı sınıfta ek ders alma imkânını kaybetmiş oldum. Ardından yatılı okumaya karar verdim; bu kararı aslında ben aldım.

Görüyorsun ki hayatımdaki iniş çıkışlar, beni dinden çok devrimciliğe ve siyasete bağlayan kuvvetli bir etki oluşturmaya elverişliydi.

Frei Betto: Anlıyorum. Cizvitlerin dini çalışmalarına dair anılarınız neler? Size göre iyi miydi, kötü mü? Daha hayata, dünya işlerine mi yoksa cennete, ruhun kurtuluşuna mı dönüktü? Nasıldı mevzu?

Fidel Castro: Şimdi daha iyi değerlendirebiliyorum. Ben Bakalorya'mı da Cizvit okulunda verdim. Bu yüzden, geriye bakıp neyin baskın olduğunu analiz edersem, bana göre olumlu olmayan bir yönü her şeyin tamamen dogmatik olmasıydı diyebilirim. "Bu budur çünkü böyle olmalıdır" ve anlamasan bile buna inanman gerekir; eğer anlamadığın halde inanmıyorsan, o senin kusurundur; günahtır, cezayı hak eden bir tutumdur. Yani bence akıl yürütmenin ve idrakin yokluğu...

Bana göre dini inanç da politik inanç gibi akıl yürütmeye dayanmalıdır, düşüncede ve idrakte gelişimden kaynaklanmalıdır; bu ikisi birbirinden ayrılamaz.

Frei Betto: Cizvitler ve Dominikenler arasında seküler bir tartışmayı derinleştirme niyetim olmadan söylüyorum ki Dominikenler daha çok inancın idrakine, Cizvitler ise iradenin teslimiyetine değer vermeleriyle bilinirler.

Fidel Castro: Bazı insanların özel bir yatkınlığının, mistik bir ruhunun olabileceğini, dinsel bir çağrıya kapılabileceğini, farklı özellikleri bulunan birine göre dini inanca daha eğilimli olabileceğini kabul ediyorum. Ben akıl yürütmeye açık olmuş olabilirim ve sanırım idrakin gelişimine de açıktım. Buna karşılık, bana sağlam bir dini inanç aşılamak, her şeyi açıklamanın yolu dogmadan geçtiği sürece, mümkün değildi: Şuna inanmak zorundasın çünkü inanmaya mecbursun, inanmamak büyük bir kusur; en korkunç cezayı hak eden, muazzam bir günah.

Eğer sen aslında şeyleri sana öyle oldukları söylendiği için öyle kabul etmek zorundaysan, tartışman, fikir yürütmen bile mümkün değilse, üstelik de başvurdukları temel unsur ve sav da ödül ya da cezaysa ve hatta ödülden çok cezaysa, o zaman samimi bir inancın temelini oluşturacak akıl yürütmeyi ve idraki geliştirmek mümkün olmaz. Geriye dönüp bakınca bunu düşünüyorum.

Frei Betto: Ödül neydi, ceza neydi?

Fidel Castro: Ödül çok soyuttu. Bir çocuk için tefekküre, sonsuza kadar sürecek bir mutluluğun hayal edilmesine dayanan, soyut ödüllerin algılanması cezanın algılanmasından bile daha zordur. Ceza daha açıklanabilir bir şeydi; çocuklar sonsuz cehennemi ve acıyı, ezayı ve sonsuz ateşi, tüm bunları anlamaya daha hazırlıklıydı; hatta cezaya çok daha fazla vurgu yapılıyordu. Bunun insanoğluna herhangi bir köklü kanaat kazandırmak için yanlış bir yöntem, kötü bir yol olduğunu düşünüyorum gerçekten ve böyle inanıyorum. Sonraları, siyaset alanında bir kanaat, bir inanç geliştirmem gerektiği zaman, belli değerlere sımsıkı bağlı kaldım ve bu inancın anlaşılmayan bir şeyi temel alabileceğini, herhangi bir şeyden duyulan korkudan veya bir ödül beklentisinden esinlenebileceğini aklımdan bile geçirmedim.

Bana öyle geliyor ki insanların dini inancı anlaşılabilir nedenlere ve o inancın yarattığı içkin değerlere dayanmalıdır.

Frei Betto: Ödülden veya cezadan bağımsız olarak mı?

Fidel Castro: Ne ödül olacak ne de ceza. Çünkü bence korku yüzünden veya ödül beklentisiyle bir şey yapmak ne tam anlamıyla iyilikseverliktir ne tam anlamıyla asilliktir ne de övgüye, hayranlığa ve teşvik etmeye değerdir. Hatta bizim devrimci yaşantımızda, devrimci kavrayışımızda, hayatta çok büyük güçlükleri, çok çetin sınavları beraber göğüslediğimiz insanlar bunlara hiç çıkar gözetmeden, diğerkâmlıkla katlanmayı becerdiler ve en hayranlık uyandıran tarafları, bir ödül veya ceza beklentisiyle hareket etmiyor oluşlarıydı. Kilise de bu sınavlarla karşı karşıya kaldı, yüzyıllar boyunca sınandı, şehitlikle sınandı ve göğüs germeyi bildi. Bence bu yalnızca yürekten gelen bir imanla açıklanabilir.

Frei Betto: Ve bu da korkunun karşıtıdır.

Fidel Castro: Ben şehitleri ortaya çıkaranın iman olduğunu düşünüyorum. Hiç kimse ödüllendirilmeyi veya cezalandırılmayı beklediği için şehit olmaz; bence kimse bu yüzden kahramanca davranmaz.

Frei Betto: Her zaman derim ki korkunun karşıtı cesaret değil inançtır.

Fidel Castro: Kilise'nin tüm şehitleri sadakat duygusu uğruna, tereddütsüz inandıkları bir şey uğruna şehit olmuşlardır diye düşünürüm. Eylemlerinin başka bir hayatta ödüllendirileceği düşüncesi tabii ki onlara yardımcı olmuştur ama onları harekete geçiren asıl nedenin bu olduğunu sanmıyorum. Bir şeyi korkudan yapan insanlar genelde yanmaktan, şehit düşmekten, işkenceden daha çok korkarlar, bunlara meydan okumaya cesaret edemezler. Mal mülk, zevk, ödül peşinde koşanlar hayatta kalmaya uğraşırlar, onu feda etmezler. Tarihi boyunca Kilise uğruna şehit düşenler, korku veya cezadan daha ilham verici bir şeyden etkilenmiş olmalılar. Herhangi birimiz için bunu anlamak çok daha kolay.

Biz de özveri talep ettik, bu doğru; zaman zaman şehit olunmasını, kahramanlık gösterilmesini, hayatından vazgeçmeyi de... Bir adamın ölebileceğini bilerek devrimci bir fikir ve mücadele uğruna hayatından vazgeçmesi ve ölümden öte bir şey olmadığını bilse de bunu yapması büyük bir erdemin örneğidir; bu fikir, bu ahlaki değer öyle yücedir ki onun gözünde, ödülü veya cezayı hesaba katmadan onu sahip olduğu her şey pahasına yani hayatı pahasına savunur.

Gördüğümüz dini öğretimde bilhassa zayıf olan yönler, aslen bunlardı. Ve içimizden aziz çıkartmayı başardıklarını da sanmam. O okulda çok yatılı öğrenci yoktu, aşağı yukarı otuz kişi ama toplamda 200 öğrenci vardı. Cizvit kolejine geçtiğimde, orada da yaklaşık 200'ü yatılı, 1000 öğrenci vardı. Oradan bir sürü rahip çıkmamıştır. O 1000 öğrenciden 10 tanesinin bile rahip olduğunu öğrensem, çok şaşırırım, inan çok şaşırırım!

Frei Betto: Kolejde de sosyal veya ırkçı ayrımcılık var mıydı?

Fidel Castro: Hiç tartışmasız. Bir kere, her şeyden önce kurumun kendisi paralıydı. Cizvitlerde tüccar zihniyeti yoktu yalnız, bunu söyleyebilirim. La Salle Biraderleri'nde de yoktu; her ne kadar getirdiği sosyal itibar nedeniyle paraya düşkün olduklarını gözlemlemiş olsam da. Kolejin ücreti yüksek değildi. Mesela hatırlıyorum, Santiago de Cuba'daki Cizvit kolejinde yatılı okumak 30 peso tutuyordu. O devirde 1 peso 1 dolara eşitti. 1937 yılından bahsediyorum, ben 10-11 yaşlarındayken.

Frei Betto: Aylık 30 peso.

Fidel Castro: Ayda 30 doların karşılığı. Yemek dahildi –yemekler fena değildi–; barınma, geziler, ayrıca bir dereceye kadar tıbbi müdahale de dahildi. Öğrenciler kendi ceplerinden karşılayarak bir sağlık kooperatifine, bir tür yardımlaşma sandığına üye olabiliyorlardı aynı zamanda. Ne deniyordu onlara?

Frei Betto: Mutualist.

Fidel Castro: Evet mutualist. Biz de bu topluluğun parçasıydık, ciddi bir durum olduğunda bizi hastaneye gönderiyorlardı. Suyumuz vardı. Elbette çamaşır yıkatmak isteniyorsa ayrıca para ödeniyordu, ders kitapları ücretliydi. Dersler, beslenme, sportif etkinlikler, orada yaptığımız her şey için 30 peso çok değildi. Eğer yemek, ulaşım, okulun temizlik ve bakımı için çalıştırılması gereken personeli hesaplayacak olursan, 30 peso çok değil.

Bu oradaki rahiplerin maaş almamasıyla mümkün oluyordu aslına bakılırsa, yani rahiplere maaş ödemek gerekmiyordu, yalnızca beslenmeleri karşılanıyordu ve onlar çok mazbut bir hayat sürdürüyorlardı. Rahip olmayan öğretmenler de vardı ki haliyle onlar yüksek olmayan bir maaş alıyorlardı. Bir de çok titiz bir idare. Demem o ki oradaki Cizvitlerde tüccar zihniyeti yoktu, gerçi daha önce de söylediğim gibi La Salle Okulu'ndakilerde de yoktu ama Cizvitlerde bundan eser yoktu. Kalender, disiplinli, özverili ve çalışkanlardı. İnsani emeklerini ortaya koyarlar, masraftan kısarlardı. Eğer maaş alsalardı, bu dediklerimin 30 pesoya yapılması mümkün olmazdı; o zamanlar paranın alım gücü çok yüksek olmasına karşın, iki veya üç katını ödemek gerekirdi. Tüm rahipler maaş alsaydı okul bu denli hesaplı olamazdı. Dediğim gibi, tüccar zihniyeti yoktu.

Ancak o devirdeki toplumda, 30 peso bile çok az ailenin karşılayabileceği bir miktardı. Gündüzlü öğrenciler aşağı yukarı 8-10 peso öderdi. Bu demek ki biz fazladan 20 pesoya okulda yaşıyorduk, her şeyden yararlanıyorduk; beslenme, barınma, su, elektrik... Bu da o adamların kalenderliği ve özverisi sayesindeydi hiç kuşkusuz ama yine de çok az kişi erişebiliyordu.

Frei Betto: Arkadaşlarınızın arasında siyahiler var mıydı?

Fidel Castro: Sana açıklayayım. Zaten kurum çok istisnaiydi; benim geldiğim taşradaki ve eyaletin iç kısımlarındaki küçük şehirlerdeki, okulun ücretini ödeyebilecek az sayıdaki aileye göreydi ancak. Dediğim gibi Santiago de Cuba'da oturan gündüzlüler

yaklaşık 200 kişiydi. Okulun ücretini karşılayabilecek çok az aile vardı çünkü bunun dışında, aileler çocuklarının giyim ve ulaşımına da para ayırmak zorundaydı. Aileye toplam maliyeti 40 pesodan az olmuyordu, hele bir de arada bir dondurma, şekerleme falan filan da alabilsin diye ufak bir harçlık da veriyorsa, o zaman bir çocuğun gideri 50 pesoyu bulabiliyordu ve bunu karşılayabilecek aile sayısı azdı.

Yani kurum, özel bir okul olarak çok ufak bir azınlığın ayrıcalığındaydı ve orada yatılı okuyanlar tüccarların, toprak sahiplerinin, paralı insanların çocuklarıydı. Bir işçi çocuğu orada okuyamazdı, hatta meslek sahibi birininki bile; eğer Santiago'da yaşıyorsa gündüzlü olabilirdi. Ama bir öğretmen çocuğunu o okullardan birine yollayamazdı çünkü öğretmen maaşı ne bileyim, 75 dolardı. Pek çok doktor ve avukat çocuğunu gönderemezdi, tanınmış bir avukat veya doktor olursa anca; çok tanınmış olurlarsa! Onlar gönderebilirdi ancak veya bağ bahçe, fabrika, kahve veya şeker plantasyonu, ayakkabı veya içki fabrikası olan veya belli büyüklükte bir iş sahibi olan aileler gönderebilirdi.

Okuldaki arkadaşlarımın, gündüzlü ve yatılı olanların hemen hepsinin sosyal kökenini hatırlayabiliyorum. Tabii ki Santiago'da yaşayan zengin bir ailenin çocuğunu yatılı vermesi için bir neden yoktu, yarı yatılı olabilirdi ama yatılı vermezlerdi; her gün eve dönerlerdi, büyük bir servis çocukları sabah evden alır akşam da eve bırakırdı. Daha orta halli bir aile gündüzlü okutmayı karşılayabilirdi çünkü o 8-10 dolardı, hatta pek kalburüstü olmayan bir uzman bile karşılayabilirdi ama yatılının masraflarını karşılayabilmek için tanınmış bir avukat ya da doktor veya varlıklı bir aile olmak şarttı.

Çok ayrıcalıklı okullardı bunlar, belli bir zümrenin okullarıydı. Ama kendi sınıfımızda bile iki kategori vardı; Santiago'da yaşayan işadamlarının, tam olarak söylemek gerekirse sanayicilerle meslek sahiplerinin çocukları ve zengin semti Vista Alegre'de oturanlarınkiler. Yani, orta halli bir burjuvazi ve çok zengin bir burjuvazi olarak iki kategori vardı. Çok zengin burjuvaziye dahil olanlarda belli bir aristokrat zihniyeti, diğerlerinden farklı, üstün olma hali gözleniyordu. Demem o ki bu ayrıcalıklı okulun kendi içinde bile iki grup vardı; paradan kaynaklansa da yalnızca para yüzünden değil de sosyal sınıflandırma, oturdukları ev, adetler yüzünden.

Bu sosyal sınıfa dahil olanların sahip olduğu imkânlara benim ailem de sahipti belki ama neyse ki ben o kategoride değildim. Neden? Çünkü benim ailem taşralıydı. Orada hep beraber, herkesle iç içe yaşıyorduk; hepsi de son derece mütevazı olan çalışanlarla, hatta önce de anlattığım gibi, ağılın evin altında olduğu dönemde hayvanlarla; tüm o inekler, domuzlar, kazlarla beraber yaşıyorduk.

Benim ne büyük dedem ne de dedem toprak sahibiydi. Bazen bir toprak sahibinin torunu artık servetini yitirmiş olurdu ama hâlâ aristokrat sınıfına, oligarşik veya zengin sınıfa ait bir kültürü taşırdı. Benim annem de babam da sonradan belli bir varlık edinmiş, bir zenginliğe erişmiş ama aslen çok yoksul köylüler olduklarından ailemde hâlâ zenginlerin, toprak sahiplerinin kültürü oluşmamıştı. Onlar her gün ağır şartlarda çalışırlardı, ne bir sosyal hayatları ne de aynı sınıftan insanlarla ilişkileri vardı. Demem o ki eğer ben bir toprak sahibinin torunu veya torunun çocuğu olsaydım muhtemelen bu sınıf kültürüyle, bu sınıfın zihniyetiyle, bu sınıfın bilinciyle yetişme talihsizliğine uğrayacak ve burjuva ideolojisinden kaçma ayrıcalığından yoksun kalacaktım.

Okulda, her üyesi bu burjuva ve aristokrat zihniyetini taşıyan bir grup olduğunu hatırlıyorum; diğerleri daha mütevazı zenginlerdi ve biraz da belli bir küçümsemeyle karşılanırlardı. Ben bunları gözlemlerdim, çok umursamazdım ama gözlemlerdim ve sınıftakilerin bu gruptakilerle belli ölçüde rekabet ettiğini ve onların da bu çok zengin çocuklara belli bir küçümsemeyle baktığını fark ederdim. En zengin olanlar arasında bile düşmanlıklara yol açan bazı ayrımlar vardı ve ben bunun da tamamen bilincindeydim.

Sözün özü, orada okumak için zaten görece zengin bir sınıfa mensup olmak zorundaydınız; ayrıcalık, burjuva kurumu olmak ve sınıf zihniyeti okulun her yanına sinmişti. Okul ne işçiler, proleterler ne de yoksul çiftçiler içindi, hatta meslek sahipleri için bile değildi; olsa olsa onların en seçkinlerine göreydi.

Belirtmem gerekir ki La Salle Okulu'nda birkaç siyahi öğrenci vardı, bu açıdan daha demokratikti. Dolores Koleji'nde siyahi öğrenci yoktu; orada olanların hepsi sözüm ona "beyaz"dık. Buna kendim de şaşmıştım ve hem o okulda hem de ondan sonra gittiğim La Habana Koleji'nde birkaç defa neden siyahi öğrenci ol-

madığını sormuştum. Tek açıklamanın, bana verilen tek cevabın şu olduğunu anımsıyorum: "Yani esasen sayıca çok azlar ve siyahi bir çocuk bu kadar beyaz çocuğun arasında kendini iyi hissetmeyecektir, o yüzden de 20, 30, 100 tane beyazın arasında bir iki siyahi çocuğun olması münasip olmaz; kendilerini kötü hissetmesinler diye böyle." Öne sürdükleri sav buydu, bunun gerçekten böyle olduğunu söylüyorlardı bana; birden fazla kez sordum ve bana böyle dediler. Başka bir şey aklıma bile gelmedi, işçi ailesinden veya ırk ayrımcılığını ona anlatabilecek bir aileden olmadıkça, altıncı sınıftaki bir çocuğun aklına nasıl gelsin zaten. Irk ayrımcılığı diye bir şeyin olduğunu bile bilmiyordum ki farkına varayım. Neden siyahi çocuklar olmadığını ben sadece meraktan soruyordum. Bana bir açıklama yapılıyordu, ben de onu az çok kabulleniyordum. Bana denilen şuydu: "Yazık, zavallı siyahi çocuklar, burada kendilerini kötü hissederler çünkü öğrencilerin çoğunluğuyla aynı renkten değiller."

O okulda geçirdiğim yıllardan bir tane siyahi öğrenci hatırlamıyorum; hatta melezleri dahi kabul etmiyor olmaları mümkün. Okula yazılacak öğrenciden, Adolf Hitler'in SS'lerinin yapacağı gibi bir kan testi istemiyorlardı elbette ama alenen beyaz değilse okula almadıkları tartışma götürmez. Böyle kaç kişi vardır, deneyen aile hiç olmuş mudur bilmiyorum; herhangi bir çocuğu safkan beyaz olmadığı için reddedip reddetmediklerini bilecek konumda değildim.

Ama bu başka bir mesele, zaten sosyopolitik kategorisine girer. Özetle bunlar ayrıcalıklı kişilerin gittiği okullardı. İyi yönlerini de kötü yönlerini de küskünlük duymadan dile getirebilirim; hatta küskünlük bir yana, o kurumlara, o öğretmenlere şahsen minnettarım çünkü içimde taşıdığım, kuruyabilecek birtakım olumlu şeylerin o okullarda serpilip geliştiğine inanıyorum. Öte yandan kişisel pek çok etkenin, karakterin, kişiye özel durumların da epey rol oynadığını düşünüyorum. İnsanın mücadeleden, zorluklardan, sorunlardan doğduğuna, tüm bunların insana dönüşebilecek ruhu ve bedeni biçimlendirdiğine inanıyorum; bir keskinin ham malzemeyi biçimlendirmesi gibi.

Frei Betto: Biraz da ruhsal inzivalardan bahsetseniz...

Fidel Castro: Şimdi ruhsal inzivalar daha sonraki döneme ait bir konu.

Kendi kendime, o okuldan sonra Cizvitlerin Havana'daki okuluna devam etmeye karar verdim. Orada herhangi bir anlaşmazlık yaşamamıştım, derslerimde ve sporda çok başarılıydım. Ne altıncı ve yedinci sınıfta ne de orada tamamladığım Bakalorya'nın birinci ve ikinci yılında güçlük çekmiştim. Bilinçli bir kararla yeni ufuklara açılmak istedim. Havana'daki okulun saygınlığından, broşürlerinden, binalarından, bu okul hakkında yazılmış kitaplardan etkilenmiş olabilirim. Okulumdan ayrılıp diğerine geçmeye heveslendim, buna karar verdim ve bunu evdekilere söyledim, onlar da diğer okula nakledilmemi kabul ettiler.

Frei Betto: Havana'dakine mi?

Fidel Castro: Havana'dakine.

Frei Betto: Okulun adı neydi?

Fidel Castro: Belén Koleji. Havanalı Cizvitlerin okuluydu ve Cizvitlerin ülkedeki en iyi okuluydu; hatta belki de fiziki imkânlar açısından, tesis açısından –harika bir binaydı– genel anlamıyla ülkenin en iyi okuluydu; Küba aristokrasisi ve burjuvazisinin kaymak tabakasının okuduğu, çok seçkin bir yerdi.

Frei Betto: Bu okul hâlâ mevcut mu?

Fidel Castro: O okul devrimin zaferinden sonra teknik enstitüye dönüştürüldü ve bugün itibariyle, üniversite düzeyinde bir askeri teknik yüksek okul; Askeri Teknik Enstitü. Şimdi de genişletilmiş haliyle harika bir tesis, askeri bir akademi. Bir süre boyunca teknik okuldu, daha sonra Silahlı Kuvvetler'in gelişmesine duyulan ihtiyaç nedeniyle binayı ITM'e, yani Askeri Teknik Enstitü'nün kullanımına vermeyi kararlaştırdık.

Benim zamanımda orada 200 yatılı öğrenci vardı; yatılılar, yarı yatılılar ve gündüzlülerle beraber toplamda 1000 öğrenci. Bu okulun ücreti biraz daha yüksekti, ayda yaklaşık 50 dolar civarındaydı. Haliyle daha fazla çalışan, daha fazla masraf, daha büyük bir alan vardı; hatta muhtemelen yemekler bile daha iyiydi, spor alanları mükemmeldi. Yine de böyle bir okul için ayda 50 doların hâlâ çok düşük olduğu kanısındayım. Dolar üzerinden konuşuyorum çünkü bugün Latin Amerika'da, bu enflasyonla bir pesonun değeri nedir, kimsenin bir fikri yok. Burada da gene Cizvitlerin özverili ve kalender oluşu, görece makul bir ücreti mümkün kılıyordu.

Frei Betto: 50 dolar aylık mı?

Fidel Castro: Evet, aylık. Cizvitlerin özverili ve kalender tutumları, sürdürdükleri hayat, harcadıkları emek ve çaba bu seviyedeki bir okulun maliyetinin bu olmasını sağlıyordu. Bu tarz bir okul, bugün ABD'de aylık 500 dolar tutar. Birkaç basket sahası, birkaç beyzbol sahası, atletizm pisti, voleybol sahası ve hatta yüzme havuzu bile vardı; gerçekten de harika bir okuldu.

Ben yaşça biraz büyüktüm, Bakalorya'nın üçüncü yılındaydım. Daha önce cumhuriyetin başkentine hiç gitmemiştim. Tatil olunca Birán'a gittim, bana kıyafet ve diğer şeyler için bir miktar para verdiler; kayıt parası dışında, ders kitapları ve diğer harcamalar için de para gerekiyordu. Bavulumu hazırladım ve ömrümde ilk kez Havana'ya gittim.

Frei Betto: Kaç yaşındaydınız?

Fidel Castro: 16'ya yeni basmıştım. Ben ağustosta doğduğumdan, eylülde artık 16'ya girmiştim.

Frei Betto: Burada okullar eylülde mi açılıyor?

Fidel Castro: Evet, eylülde açılıyor ve benim doğum günüm de 13 Ağustos. İşte o sırada basketbol takımıyla diğer dalların takımlarına girdim. 16 yaş, yani yıldızlar kategorisinde. Okula adımımı attığım andan itibaren, etkin biçimde spor faaliyetlerine katıldım ve basketbol, futbol, beyzbol ve atletizmde, neredeyse tüm dallarda öne çıkmayı başardım. Yani okula geldim ve başlıca faaliyetimin sporla keşif olduğu geniş bir alan buldum kendime. Dağcılığa, kampçılığa öteden beri duyduğum sevgi sürüyordu, bu alanlarda kendi kendimi geliştirmeye devam ediyordum. Orada halihazırda bir kâşif grubu vardı, anlaşılan ilk katıldığım gezilerde öğretmenlerin gözüne çarptım ve rütbemi yükselttiler, gün geldi okulun kaşif grubunun başı oldum; kâşiflerin generali, öyle deniyordu.

Frei Betto: Kâşifle ne kastediliyor?

Fidel Castro: Kâşifler tam olarak kendi üniforması olan *boy scouts*'lar gibi olmasa da açık arazide, kamp alanlarında bir iki gün kamp kuran bir gruptu; nöbet tutmak gibi işler zorunluydu; bütün bunlara tırmanış ve benzeri maceraları da ekledim kendi çabamla.

O okuldayken Occidente'nin en yüksek dağına tırmandım. Üç gün arka arkaya tatil olmuştu ve üç arkadaşımın katıldığı Pinar del Río kırsalına yapılacak geziyi bizzat organize ettim. Ne var ki

gezi üç yerine beş gün sürdü çünkü dağ kuzeyde kalıyordu ama tam olarak yerini pek iyi bilmiyordum. Dağı bulmak için yola çıktık, keşfedecektik yerini. Trenle yolculuk ediyorduk ancak tren güneye iniyordu ve dağ kuzeydeydi. Yürüyüşe gece başladık ve tırmanması epey güç olan Pan de Guajaibón'u bulana dek tam üç gün yürüdük. Dağa tırmandık ama iki gün gecikmiş olduk, döndüğümüzde dersler başlamıştı. Herkes endişelenmişti çünkü kayıp mı olduk, başımıza bir şey mi geldi; bilmiyorlardı.

O dönem çok faaldim, özellikle de spor, keşif ve tırmanış alanlarında; kendi kendimi devrimci mücadeleye hazırladığımın farkında değildim; o noktada böyle bir şeyi hayal bile edemezdim ya zaten. Bir de ders çalışıyordum. Bu benim açımdan her zaman bir onur meselesi olmuştu. Hani örnek bir öğrenci denir ya, öyle olduğum için değil. Örnek bir öğrenci değildim çünkü tam da spora ve benzeri etkinliklere olan düşkünlüğüm, zamanımın ve aklımın önemli bir bölümünü onlarla meşgul etmeme neden oluyordu. Ancak elbette disiplinli biçimde derslere aksatmadan katılıyordum, bazen az bazen çok ama mutlaka dikkatimi derse veriyordum. Hayal gücüm her zaman epey kuvvetli olmuştur. Zaman zaman hayal gücümü kullanarak sınıftan kaçıp öğretmenin 45 dakika boyunca anlattığı tek bir şeyden bile haberdar olmadan dünyayı dolaşabiliyordum. Yalnız şimdi şunu da söylemem gerek, bunda öğretmenlerin de payı vardı.

Orada şöyle bir şey oldu: Sporcu olduğum ve belli ölçüde ön plana çıktığımdan yarışma, şampiyona dönemlerinde çok üstüme varmıyorlardı ama eninde sonunda tabii ki beni de zorluyorlardı. Şampiyonaların, madalyaların, yarışmaların görkemi geride kaldığında –çünkü bu tarz okullar arasında yarış ve rekabet vardır; bunlar okulun tarihinin, saygınlığının ve isminin bir parçasıdır– işte o zaman beni zorluyorlardı. Tabii bunu dersler açısından söylüyorum yoksa öğrencilerin tutum ve davranışları söz konusu olduğunda genelde müşkülpesenttiler.

Siyasi düşünceleri bakımından felaket olmayı sürdürseler de fiziğe, kimyaya, matematiğe, edebiyata vakıf olan; bilim adamı olan, çok iyi yetişmiş birkaç rahip vardı içlerinde. Bu bahsettiğim dönem 1942'de başlamıştı, 1942-1945 arasını anlatıyorum. Ben Bakalorya'mı 2. Dünya Savaşı biterken, 1945'te verdim. Aynı dönemde, bundan birkaç yıl evvel de İspanya İç Savaşı son bulmuştu

ve tüm o rahipler ve henüz takdis edilmemiş olup da derse girenler, siyasi görüş olarak milliyetçiydiler; açıkça söylemek gerekirse Franco taraftarıydılar, istisnasız tamamı hem de ve hemen hepsi İspanyol kökenliydi. Gerçi bir iki tane Kübalı olan vardı ama çok çok azdı. İspanyol İç Savaşı daha yeni yaşanmıştı ve savaşın korkunçluğu hakkında çok konuşuluyordu; kurşuna dizilen milliyetçilerden, hatta kurşuna dizilen dindar insanlardan hep bahsediliyordu ama infaz edilen cumhuriyetçilerden ve komünistlerden hiç bahseden yoktu. İspanyol İç Savaşı'nın gerçekten de kanlı olduğu ve iki tarafın da zalimce davrandığı anlaşıldığı için bunu söylüyorum.

Frei Betto: Komünizmden bahsedildiğini ilk o zaman mı duydunuz?

Fidel Castro: Bir süredir komünizm hakkında bir şeyler duyuyordum, ne kadar kötü bir şey olduğunu filan; komünizmden hep böyle bahsedilirdi. Sana bunu da anlatabilirim, sanırım bu konulara daha sonra, politikaya geçtiğimizde gireceğiz. Ama şunu söyleyebilirim ki oradaki Cizvitlerin hepsi sağcıydı. Bazıları hiç kuşkusuz son derece iyilikseverdi; aralarında çok sevecen insanlar, dayanışma duygusu taşıyan, pek çok açıdan kusursuz insanlar vardı. Ancak ideolojileri sağcıydı, Franco taraftarıydı, gericiydi. Bunun bir istisnası bile yok, sana söylüyorum. O devirde Küba'da solcu bir Cizvit olduğunu söylemek de olacak iş değil, bu da doğru. Bugün pek çok solcu Cizvit olduğunu biliyorum ve tarihte birden fazla kez solcu Cizvitler görülmüştür. Ama benim okuduğum okulda, İspanya İç Savaşı bitmişken, bir tane bile solcu Cizvit yoktu. Bu açıdan bakıldığında olabilecek en kötü dönemdi.

Ben gözlemliyordum, fazla sorgulamıyordum bunları, sana söylediğim gibi kendimi spora vermiştim. Ayrıca derslerimde ilerlemeye çabalıyordum. Örnek bir öğrenci olmasam bile sınavları geçmeyi ahlaki bir ödev olarak kabul ediyordum, benim açımdan bu bir onur meselesiydi. Notlarım genelde iyiydi, sık sık devamsızlığım ve sınava son dakika çalışmak gibi kötü bir huyum olmasına rağmen. Bugün ülkemizde haklı olarak bu alışkanlığı yeriyoruz.

Okulda üstlendiğim bazı sorumluluklar vardı. Çünkü öğrencilere belli görevler verilirdi: Şu sınıftan veya şu etüt salonundan sorumlu olurdunuz, ayrıca ışıkları, kapı ve pencereleri kapatmak

da sizin göreviniz olurdu. Ben ana etüt salonunun sorumlusuydum; yemekten sonra yatmaya gidene kadar orada vakit geçirirdik. Sınav dönemlerinde, salondan en son çıkması gereken ben, orada 3-4 saat ders çalışırdım. Her ne kadar yaptığım tam olarak doğru bir şey değilse de bunu hoş görürlerdi; belki de kimseye bir zararım dokunmadığından. Sınav dönemlerinde her dakika ders çalışırdım; yemekten önce, yemekten sonra, bütün teneffüslerde.

Dolayısıyla matematikle, fizikle, kimyayla, biyolojiyle ilgili derste öğrenemediğim ne varsa kitaptan çalışarak öğrenirdim; bütün bu dersleri kendi kendime öğrendim; bir şekilde anlamayı becerdim. Anlaşılan fiziğin, geometrinin, botaniğin, kimyanın sırlarını yalnızca metinlerin yardımıyla açığa çıkarmak için bir tür yetenek geliştirdim. Ve sınav dönemlerinde mükemmel notlar alırdım, çoğunlukla da ilk karne notunun üzerinde. Çünkü resmi kurumlardan öğretmenler gelip bize sınav yaparlardı ve o sınavların sonuçları okul açısından çok önemliydi.

Frei Betto: Ne sınavı?

Fidel Castro: Bakalorya'nın yapıldığı resmi kurumlar vardı ve ülkenin yasalarına uygun olarak –unutma ki o dönemde belli bazı durumlar ortaya çıkmıştı: İkinci Dünya Savaşı, halk cepheleri gibi... Bazı ülkelerde eğitim sistemini düzenleyen yasalar yapılmıştı ve 1940'ta onaylanan bizim anayasamızda eğitimle ve seküler okullarla ilgili ilerici bazı maddeler vardı– hiç kuşkusuz ülke nüfusunun en ayrıcalıklı kesimine hitap eden bu özel okullar da yasalara, resmi müfredata uymak zorundaydı. Tek bir müfredat vardı ve sınav zamanı geldiğinde, kendileri de gururlu, gayretkeş ve saygın olan bu öğretmenler de Cizvitlerin ve diğer benzeri okulların pek ayrıcalıklı öğrencilerinin boyunun ölçüsünü vermek istiyorlardı. Gelirlerdi ve bazıları daha az bazıları daha çok ama genel bir kural olarak çok zor sorarlardı; düşünüyorum da bazıları anlayışlı bazıları da anlayışsızdı belki de. Tekrar söylüyorum, halk cephelerinin ve antifaşist dayanışmanın devriydi; hatta anayasanın hazırlanmasına katkı sunan Komünist Parti'nin bile hükümet üzerinde belli ölçüde etkisi vardı ve yasal hükümlerden bazılarının kabulünde rol oynamıştı.

Her neyse, sınav dönemi gelirdi, kurumdan öğretmenler gelir ve genellikle de zor bir sınav yaparlardı. En iyi öğrencilerin bile çoğu kez çuvalladığı ve doğru düzgün cevap veremedikleri

bu sınavlar, anlaşılan benim uzmanlık alanımdı. Zor kabul edilen derslerde en yüksek notu aldım pek çok defa. Küba coğrafyasına dair yapılan sınavı hatırlıyorum, tek geçer not benimkiydi, 90 almıştım. O zaman, okul kurumun öğretmenlerine yaptığı itirazda notların neden bu kadar düşük olduğunu sormuş ve onlar da "Çünkü kullandığınız ders metni iyi değil" cevabını vermişlerdi. Bunun üzerine bizim öğretmenlerimiz de "İyi ama aynı metinle çalışıp da 90 alan bir öğrencimiz var" demişlerdi. İşin aslı biraz hayal gücümü kullanırdım, soruyu açıklamaya gayret ederdim. Sınavlar benim gözümde bir onur meselesiydi.

Sözün özü o dönemde sporla, kâşiflikle, tüm benzer faaliyetlerle çok ilgileniyordum, dersler son sırada geliyordu ama notlarım iyiydi.

O dönemde öğrencilerle de ilişki kurdum, pek çok arkadaş edindim ve hiç aklımdan geçmediği, öyle bir niyetim bile olmadığı halde, arkadaşlarımın arasında sporcu, atlet, kaşif, tırmanışçı ve nihayetinde notları iyi olan biri olarak belli bir popülarite kazandım. Farkında olmadığım bazı siyasi niteliklerim kendini bu dönemde açığa vurdu belki de.

Frei Betto: Ruhsal inzivalardan bahsedecektiniz.

Fidel Castro: O sırada artık ruhsal inzivaya çekiliyorduk. Bu arada şunu söylemem lazım: Bütün o dönem boyunca dini öğretim aynı biçimde devam etti; sana anlattığım La Salle okulundakinin aynısı. O yaşta bile, artık mantık okuduğumuz, felsefenin unsurlarını incelediğimiz zamanda bile aynı sistem uygulanıyordu.

Ruhsal inziva uygulaması vardı zaten. Yılda üç gün, bazen okulun kendi binalarında, bazen de başka bir tesiste yapılıyordu. Aynı dönemdeki öğrenciler toplanır ve üç gün boyunca dini konferanslara katılır, inzivaya çekilerek tefekkür ve suskunluk içinde vakit geçirirlerdi; bu son kısım bir ölçüde inzivaların en zor kısmıydı çünkü birdenbire adeta bir dilsize dönüşüyordunuz, konuşmak yasaktı. Buna rağmen, o sukunetin de hoş tarafları vardı. O kadar felsefe yapmak iştahımızı korkunç derecede açıyordu. O yüzden de öğle ve akşam yemekleri, çok cazip ve tatminkar olan iki muhteşem saatti. Ruhsal alıştırmalar sabah erkenden başlardı.

Eklemeyi unutmadan söyleyeyim, bu okullarda her gün ayine katılmak zorunluydu elbette.

Frei Betto: Her gün mü?

Fidel Castro: Evet. Bu yüzden olumsuz bulduğum başka bir unsurun daha altını çizmiş olayım, yani öğrenciyi her gün ayine katılmaya zorlamanın.

Frei Betto: Hem Dolores'te hem Belén'de mi?

Fidel Castro: Hem Dolores'te hem Belén'de. La Salle'da nasıl olduğunu hatırlamıyorum ama Dolores'te ve Belén'de böyle olduğunu biliyorum; her gün ayine katılmak zorunluydu, gayet iyi hatırlıyorum.

Frei Betto: Sabahları mı?

Fidel Castro: Evet, sabahları; aç karnına kalkıp ayine gitmek gerekiyordu, kahvaltı ondan sonra veriliyordu. Her gün aynı ritüel, mecburi. Ben bunun mekanik olduğunu düşünüyorum. Her gün ayine katılma mecburiyeti basbayağı aşırılıktı, kaldı ki bir delikanlıyı ayine gitmeye zorlamanın ona yardımı dokunacağını hiç sanmıyorum.

Ayinin yanı sıra dua da vardı. Şimdi benim fikrim şu: Göklerdeki Babamız'ı ve Ave María'yı mekanik biçimde mırıldandığın duaları yüzlerce kez tekrarlamanın olumlu bir etkisi olmadı, bu kadarını söyleyebilirim. O duaları kim bilir kaç kez tekrarladım o yıllar boyunca! Peki hiç durup duanın ne anlama geldiğini düşündüm mü? Diğer bazı dinlerde sanki biriyle konuşur gibi, kendiliğinden; kişinin bir isteğini, ricasını, niyetini, hissiyatını kendi sözleriyle, düşünceleriyle dile getirerek dua ettiğini sonraları gördüm. Kimse bize bunu öğretmedi, aksine yazılı olanı tekrarlamayı; mekanik bir biçimde bir, on, elli, yüz kez tekrarlamayı öğrettiler. Bana kalırsa dua etmek bu değil, ses telleri için, ses açmak için bir alıştırma olabilir; aklınıza ne gelirse onun alıştırması, isterseniz sabretmenin alıştırması deyin ama dua etmek değil.

Frei Betto: Mekanik bir şey.

Fidel Castro: Çoğu kez ayinde Latince ve Yunanca olarak da karşılık vermek zorundaydık. "Kyrie eleison, Christe eleison" ne anlama geliyor, bilmiyordum. O zaman ne oluyordu, biri ayinde duayı okuyor diğerleri de "Ora pro nobis" diye karşılık veriyordu. Ne biz söylenenin ne de kendi dediğimizin anlamını biliyorduk, mekanik biçimde tekrarlıyorduk, uzun yıllar içinde buna alışmıştık artık. Şimdi bu sohbette açıkça söylüyorum ki bana verilen dini öğretimin büyük bir kusuru olarak görüyorum bunu.

Frei Betto: Biz de öyle görüyoruz.

Fidel Castro: Ruhsal alıştırmalar tefekküre yönlendiriyordu 16, 17, 18 yaşlarındayken. Üç günlük tefekkür süresince mutlaka ki felsefi, teolojik bir düşünüş ortaya çıkıyordu ancak tartışma asıl konunun, cezanın etrafında dönüyordu ve tüm gidişatla koşullar bunun muhtemel olduğunu gösteriyordu. Ödüle gelince, bizim hayal gücümüzü uyandırmayan bir ödül ve sonsuzluğa dair hayal gücümüzü harekete geçirmeye çalışan bir ceza. Cehennem üzerine, cehennem ateşi, azabı, korkusu, umutsuzluğu üzerine düşünülen uzun vaazları hatırlıyorum. Aslında bize anlattıkları kadar zalimce bir cehennem nasıl uydurulmuş, bir fikrim yok; çünkü günahları ne kadar büyük olursa olsun kimseye bu kadar acımasızca davranılmaz. Ayrıca bir orantı da yoktu basit günahlar için gözetilen. Belirli bir dogmanın anlaşılamayan bir tarafıyla ilgili tereddüt etmek, bir kuşku duymak bile günahtı; inanmak şarttı, eğer inanmıyorsan ve bu kuşku içindeyken başına herhangi bir şey gelse, kaza geçirip ölsen cehenneme mahkûm olabilirdin. Gerçekten de bireyin kusuru ile o ebedi ceza arasında bir orantı yoktu.

Hayal gücünü harekete geçirmek... Bu ruhsal alıştırmalarda sıklıkla verdikleri bir örneği hâlâ hatırlarım. Her zaman yazılı bir malzeme, bir tez, bir yorumlama olurdu ama bize şöyle derlerdi: "Ebediyetin ne olduğuna dair bir fikriniz olması için çocuklar, dünya büyüklüğünde çelikten bir top hayal edin –ben de dünya büyüklüğünde, çelikten bir top hayal ediyordum, çevresi 40 bin kilometre olan–; şimdi her bin yılda küçük bir sinek geliyor ve hortumunun ucunu topa sürtüyor. Peki bu halde önce sineğin hortumunun her bin yılda bir sürtünmesinin sonucu olarak top yok olacaktır, cehennemin yok olmasından önce ve cehennem ondan sonra da ebediyen var olmayı sürdürecektir." Düşünme biçimi buydu işte. Bence bu açıklamalar bir tür zihinsel dehşete, zihinsel terörizme dönüşüyordu zaman zaman.

O halde ben de diyorum ki 20. yüzyılın sonlarındayız, o kadar çok zaman geçmedi. Nispeten çok az zaman geçmiş olması beni hayrete düşürüyor. Kırk yıl! Yalnızca kırk yıl önce, bizim de gittiğimiz ülkemizin en iyi okullarından birinde bize verilen eğitim bu tarzdı işte. Dini duygular uyandırmak için etkili bir yöntem olduğunu sanmıyorum.

Frei Betto: Kutsal Kitap hakkında çok konuşulur muydu?

Fdel Castro: Konuşulurdu ama esasında çok değil; elbette meseller, arada sırada bir meselin anlamı, İncil'den bir parça açıklanırdı. Aslında biz hâlâ kutsal tarihi öğreniyorduk; okulda geçen bütün süre boyunca kutsal tarih çalıştık, her yıl daha kalın bir kitabımız oluyordu. Yani kısa bir metinden ibaret olan içerik her dönem genişliyordu. Kutsal tarih masalsı içeriği dolayısıyla ilgimi hep çok çekmişti. Dünyanın yaratılışından büyük tufana değin, tüm olup bitenler bir çocuğun veya delikanlının zihni açısından fevkalade şeylerdi.

Kutsal tarihten aklımdan çıkmayan bir şey var. Kutsal Kitap'ta böyle bir şey gerçekten söyleniyor mu bilmiyorum; eğer söyleniyorsa da bir çözümleme yapılması gerekir bununla ilgili. Şu denmişti: Büyük tufandan sonra, Nuh'un oğullarından biri –Nuh'un çocukları mıydı?– bir tanesi babasıyla alay etmiş. Nuh bağ bozmuş, sarhoş olmuş ve oğullarından biri onunla alay etmiş ve bunun sonucu olarak onun soyundan gelecekler siyahi olmaya mahkûm edilmiş. Kutsal tarihte, Nuh'un oğullarından biri, Kenan mı bilmiyorum. Nuh'un oğulları kimlerdi?

Frei Betto: Sam, Ham ve Yafet. Kutsal Kitap'ta, Yaratılış kitabında Kenan Ham'ın oğlu olarak görünür ve tabii ki Nuh'un en küçük oğlu olarak geçer. Aslında Nuh'un Kenan'a okuduğu lanet onun en son köle olarak kalmasıdır. Latin Amerika'daki köleler siyahi olduklarından, eski bazı çevirilerde siyahi terimi kölenin eş anlamlısı olarak kullanılmıştır. Ayrıca Kenan'ın soyundan gelen halklar Mısır'ın, Etiyopya'nın ve Arabistan'ın halklarıdır; onların da derileri koyu renklidir. Ancak Kutsal Kitap'taki metinde bu soydan gelenlere dair bir lanet yoktur; apartheid* için dini bir meşruiyet sağlamak gibi bir amaçla peşin hükümlü bir çeviri yapıldıysa başka.

Fidel Castro: Neyse, bana Nuh'un oğullarından birinin soyundan gelenler siyahi olmaya mahkûm edildi diye öğretildi. Bugün de bu öğretiliyor mu ve bir din hakikaten siyahi olmanın Tanrı'nın cezası olduğunu öğretebilir mi, araştırmak gerekir. Kutsal tarih dersinden bu meseleyi hatırlıyorum.

Yine de hepsi bizi büyülüyordu: Geminin yapımı, tufan, hayvanlar, geminin karaya oturması, Musa'nın hayatı, Kızıldeniz'in

* Güney Afrika Cumhuriyeti'ndeki 1994'e kadar sürdürülen ırk ayrımcılığı politikası. (ç.n.)

yarılması, vaat edilmiş topraklar, Kutsal Kitap'taki bütün çarpışma ve savaşlar... Sanırım savaşı ilk kez kutsal tarih dersinde duydum. Demem o ki savaş sanatlarına karşı belli bir ilgi uyandı içimde. Yeşu'nun* Eriha'nın surlarını çökertmesi, surların etrafında dönmeler, çalınan borulardan Şimşon'un** Herkülvari gücüyle bir tapınağı elleriyle yıkabilmesine dek hepsinin müthiş derecede ilgimi çektiğini söylemem gerek. Bizler açısından bütün bu olaylar gerçekten büyüleyiciydi. Eski Ahit olarak adlandırabileceğimiz bütün bölüm –Yunus, onu yutan balina, Babil'in cezalandırılışı, Danyal Peygamber–, hepsi bizim gözümüzde harika hikâyelerdi. Elbette başkalarını da, başka halkların hikâyelerini ve onların yorumlanışını da okuyabilirdik ama kanımca pek azı Eski Ahit'tekiler kadar, kutsal tarih kadar büyüleyicidir.

Frei Betto: Ayrıca, İmitación de Cristo*** adında bir kitapçık yok muydu?

Fidel Castro: Yabancı gelmiyor, öyle bir şey vardı galiba. Bu kutsal tarihin ardından, daha ileriki sınıflarda Yeni Ahit okutuluyordu; onda farklı meseller vardı. Bunlar tekrar tekrar aynı şeyi anlatırdı. Genelde Kutsal Kitap'ın terimleriyle, ahitlerin yazıldığı terimlerle açıklanıyorlardı ve bizim ilgimizi çekiyordu bunlar. İsa'nın çarmıha gerilmesi ve ölüm süreci de; tüm bunlara dair anlatımlar her zaman çocuklar ve gençler üzerinde hiç tartışmasız bir etki yaratıyordu.

Frei Betto: Yoksulların davasına duyarlılığınız ne zaman başladı?

Fidel Castro: Bazı temellerin izini çok küçük yaştan itibaren edindiğim deneyimlerde sürmeliyim. Öncelikle doğduğum, büyüdüğüm yerde bizim ortak bir yaşamımız vardı, tamamen ortak, tüm o yalınayak gezen çocuklarla, dünyanın en mütevazı insanlarıyla... Her türden yoksunluğa maruz kaldıklarına şimdi akıl erdirebiliyorum. İnsanın aklına şimdi gelen, şimdi düşünebildiği, kafa yorduğu her şey; kim bilir ne hastalıklar vardı, tüm o insanların katlandıkları ne sıkıntılar... Bunlara aklım ermiyordu, hatta farkına bile varmıyordum ama çok dolaysız bir ilişkimiz vardı; bizim

* Tevrat'ta Yeşu kitabının 6. bölümünde Eriha kentinin ele geçirilişi anlatılır. (ç.n.)
** Tevrat'ta Hâkimler kitabının 13. bölümünden itibaren Şimşon'un hayatı anlatılır. (ç.n.)
*** *İsa'ya Öykünme*, Thomas a Kempis tarafından yazılmış ibadet kitabı. (ç.n.)

arkadaşımız, her işte yoldaşımızdı onlar; nehre yüzmeye, ormanda, çayırda bayırda koşup oynamaya, avlanmaya onlarla giderdik ve tatillerde bizim arkadaşımız yoldaşımız onlar olurdu. Biz başka bir sosyal sınıfa ait değildik. Sabahtan akşama hep beraber olduğumuz ve sürekli ilişkide bulunduğumuz, o bölgede epey serbestçe sürdürülen bir hayatı paylaştığımız insanlar, onlardı işte.

Birán'da burjuva veya feodal bir toplum yoktu, aileleriyle birlikte yalnızca kendi aralarında görüşen 20-30 tane toprak sahibi yoktu. Benim babam yalıtılmış bir toprak sahibiydi aslında. Zaman zaman bir arkadaşı uğrardı, biz çok nadiren birini ziyaret ederdik. Genel olarak babamlar evden hiç çıkmazdı, başka bir bölgedeki bir aileyi ziyarete gitmezlerdi, sürekli Birán'da çalışıyor olurlardı, biz de yalnızca ve yalnızca orada yaşayan insanlarla ilişki kurardık. Haitililer'in barakalarına, kulübelerine dalardık; bazen bu yüzden azar işitirdik, oraya gittiğimiz için değil de Haitililerin mısırdan yaptığı kavurgadan yediğimiz için. Onların evinde yemek bazen başımıza cidden iş açabiliyordu, sosyal meseleler yüzünden değil ama sağlıkla ilgili olarak. Onunla ya da bununla görüşmeyeceksin diye bir şey bize hiç söylenmedi, bir kere bile!

Şimdi tabii insan pek çok şeye sahip olmanın ayrıcalığını idrak etmiyor. Böyle bir ayrıcalık vardı, bize belli bir özen göstererek davranıyorlardı, az çok hep vardı bu. Ama hiçbir önyargı olmadan bu insanlarla beraber büyüdük ve böyle yetiştirildik; hiçbir biçimde burjuva kültürü, burjuva ideolojisi olmadan, esas gerçek budur. Bu da etki etmiş olması gereken bir unsurdur.

Gitgide farklı ahlaki değerler oluştuğuna inanıyorum. Bu ahlaki değerler eğitimden kaynaklanmış olmalı, yani okulun, öğretmenlerin verdiği eğitimden. Hatta bence iş aileden, evden başlıyor. Yalan söylenmemesi gerektiği çok küçük yaştan itibaren öğretilir. Annemin, babamın, ailemizin bize verdiği terbiye, tartışmasız biçimde ahlakı kapsıyordu, buna hiç kuşku yok. Marksist değildi, felsefi bir ahlak anlayışından değil de dini bir ahlak anlayışından yola çıkıyordu. Size iyi ve kötü kavramlarını, neyin iyi neyin kötü olduğunu öğreterek başlarlar. Bizim tüm toplumumuzda ahlaki bir ilkenin ilk kavramının temeli din olabilir. O ortamda, o dini atmosferde, bir baykuşun uçuşu ve ötüşünün veya bir horozun uğursuzluk getireceği gibi akıldışı şeyler yer almasına rağmen, bir ahlaki kurallar bütünü gelenekler aracılığıyla aktarılıyordu.

Hem sonra; anlattığım hayat kötülük etmenin, ahlakın çiğnenmesinin, haksızlığın, suiistimalin, hilenin ne olduğunu sana hissettirmeye başlıyor. O halde, yalnızca ahlak değil, onun kurallarının ihlal edilişine ve ondan yoksun insanlara dair deneyim de edinmişsin; neyin haklı neyin haksız olduğuna dair bir fikir ve kendine ait bir haysiyet kavramı edinmeye başlıyorsun. Haysiyetin nereden kaynaklandığına dair eksiksiz bir açıklama yapılabileceğini sanmıyorum, çok zor bir şey bu. Bu konuda daha hassas olanlar vardır, olmayanlar vardır; insanın karakteri de etki ediyor, neden biri diğerinden daha asidir? Bence bir insanın yetiştirildiği şartlar onu daha çok veya daha az asi yapar; insanın mizacı da bunda etkili olur, karakteri; uysal olan vardır, o kadar uysal olmayan vardır, bazıları disipline ve boyun eğmeye eğilimlidir, diğerleri değildir. Ancak işin aslı, insan hayatta neyin haklı neyin haksız olduğunu her halü kârda kavramaya başlar; bu haktır, bu haksızlıktır der.

Bu bağlamda ben hayatım boyunca neyin haklı neyin haksız olduğuna dair bir fikre sahiptim, bu fikri de epey erkenden edindim çünkü bunu gördüm ve buna maruz kaldım. Fiziksel egzersizin ve sporun da bunu öğretebileceğini düşünüyorum; ciddiyet, çok büyük bir çabayı harcama kapasitesi, bir hedefe varma isteği, kişinin kendi kendine verdiği terbiye.

Hiç kuşkusuz öğretmenlerin de etkisi oldu, yani Cizvitlerin, özellikle de siyasi görüşlerinden bağımsız olarak, çok ciddi bir haysiyet duygusu aşılamasını bilen, İspanyol Cizvitlerin. Şeref kavramı hemen her İspanyolda vardır ve bir de Cizvitse bu en üst düzeydeydi; karakterli olmayı, dürüstlüğü, mertliği ve açık sözlülüğü, özveride bulunma kapasitesini takdir ederler ve bu değerleri yüceltmeyi bilirlerdi. Öğretmenlerimin etkisi oldu, bu doğru. Tarikatlarının ciddiyeti, disiplini ve değerleriyle beni biçimlendiren unsurların bazılarında ve bir anlamda –çok temel düzeyde bile olsa, bir çıkış noktası olacak biçimde– hakkaniyet anlayışım üzerinde de etkili olmuşlar.

Böyle bir yol tutturduğunda suiistimal, haksızlık, bir başkasının düpedüz aşağılanması akıl almaz hale geliyor; bu değerler gün be gün insanın vicdanında oluşuyor, onları içinizde taşıyorsunuz. Birkaç şeyin birleşimi beni meydana getirdi diye düşünüyorum; öncelikle belli ahlaki değerlere sahip olmak, sonra da ötekinden

farklı ve üstün olan bir sınıf bilinci, bir sınıf kültürü edinmemi hayatın imkânsız kılmış olması. Sonraları politik bir bilinç geliştirmemin temelinde bunların olduğunu düşünüyorum.

Ahlaki değerleri, isyankâr bir ruhla, haksızlığa karşı çıkmayla birleştirdiğinde haysiyet, şeref, ödev gibi diğerlerinin değer vermeyi beceremediği bir dizi şeyi takdir eder ve onlara çok yüksek bir değer verir hale geliyorsun ve tüm bu saydıklarım bir kişinin ileride politik bir bilince sahip olmasının asıl zeminini oluşturuyor kanımca. Hele ki benim durumumda; çünkü yoksul, proleter, köylü, mütevazı bir sınıftan geldim diye, sosyal koşullarım yüzünden bu bilince varmış değilim; ona düşünerek, akıl yürüterek, içten gelen bir sezginin ve köklü bir kanaatin adım adım oluşmasıyla varmışım.

Sana inanca dair; akıl yürütme, düşünme, çözümleme yapma, kafa yorma ve bir sezgi geliştirme kapasitesine dair söylediklerimin adım adım devrimci görüşleri benimsememi mümkün kıldıklarını düşünüyorum. Üstelik, bana özgü bir koşula rağmen; politik görüşleri bana hiç kimse aşılamadı, bir akıl hocasına sahip olma ayrıcalığını tatmadım. Tarihimizdeki tüm adamların seçkin bir hocası, seçkin bir öğretmeni, onlara yol gösteren birisi olmuştur. Ne yazık ki hayatım boyunca ben kendi kendimin akıl hocası olmak zorunda kaldım. Ve 12, 14, 15 yaşımdan itibaren bana yardım edecek birine ne kadar müteşekkir olurdum; bana politikayı öğretse, devrimci görüşleri bana aşılasa ne kadar müteşekkir olurdum.

Bana dini bir inanç aşılamayı akıldışı, dogmatik ve mekanik yöntemler aracılığıyla denediler ama böyle bir inancı içimde uyandıramadılar. Eğer bana "Ne zaman bir inancınız oldu?" diye sorulursa cevabım "Aslında hiçbir zaman" olur. Çünkü hiçbir zaman samimi bir inanca ve imana sahip olmadım, okuldakiler bu değerleri bana aşılamayı beceremediler. Daha sonra, başka türden değerlerim oldu; politik bir inancım, kendi sezgilerime, muhakememe ve deneyimlerime dayanarak kendi çabalarımla biçimlendirmek zorunda kaldığım bir politik inancım oldu.

Soylu ve özverili bir duygu içermedikten sonra politik görüşler beş para etmez. Öte yandan, eğer doğru ve haklı bir görüşe dayanmıyorlarsa insanların soylu duygularının da bir değeri yoktur. Şundan eminim ki bugün bir devrimcinin özverisinin yüksel-

diği aynı temeller üzerinde, dün dini inancı uğruna şehit olanın fedakârlığı yükselmiştir. Sonuçta kanımca din şehidi, kendini değil başkalarını düşünen ve özverili insanın kumaşındandır; tıpkı devrimci kahraman gibi. Bu koşullar yerine gelmeden dini veya politik kahramanın var olması da var olabilmesi de mümkün değildir.

Ben devrimci görüşlerimi geliştirmek için uzun bir yolda, kendi yolumda yürümek zorunda kaldım. Kendi başına vardığı sonuçların birine ifade ettiği muazzam değeri taşıyorlar benim için.

Frei Betto: 1953'te Moncada Kışlası'na saldıran grubun içinde Hıristiyanlar var mıydı?

Fidel Castro: Vardı, bu tartışma götürmez. Ancak şu var ki biz hiç kimseye dini görüşlerini sormazdık. Evet, Hıristiyanlar vardı. Yine de Moncada'ya saldırdığımız sırada ben çoktan Marksist bir çizgideydim.

Marksist Literatürle İlişki

Frei Betto: Çoktan Marksist bir çizgi edinmiş miydiniz?

Fidel Castro: Evet, çoktan Marksist-Leninist bir çizgideydim, epey kapsamlı bir devrimci görüşe sahiptim o sırada.

Frei Betto: Üniversitede mi bu görüşü edindiniz?

Fidel Castro: Evet, gerçekten de üniversitede öğrenciyken.

Frei Betto: Üniversitedeyken, oradaki politik mücadele içinde mi?

Fidel Castro: Evet, üniversitede devrimci literatürle tanışıp okudukça.

Ancak tuhaftır bak, aslında Marksist literatürle tanışmamdan önce ve yalnızca kapitalist ekonomi politik okurken bile, sosyalist çıkarımlar yapmaya ve ekonomisi daha akılcı biçimde işleyecek bir toplum hayal etmeye başlamışımdır. Ütopik bir komünist olarak başladım. Devrimci görüşlerle, devrimci kuramlarla, *Komünist Manifesto*'yla, Marx'ın, Engels'in, Lenin'in ilk eserleriyle gerçekten tanışmam, üniversitenin üçüncü yılına denk geldi. Özellikle de, sana gerçeği söylüyorum; belki sadeliği, anlaşılırlığı, dünyamızın ve toplumumuzun açıklamasını ortaya doğrudan koyuşuyla *Komünist Manifesto*'nun üzerimde müthiş bir etkisi olmuştu.

Elbette ütopik komünist veya Marksist olmadan önce Martí* taraftarıydım, Bakalorya'dan beri öyleydim; Martí'nin düşüncelerinin, ona duyulan hayranlığın hepimiz üzerindeki muazzam etkisini anmadan geçemem. Halkımızın geçen yüzyılda bağımsızlık uğruna verdiği kahramanca mücadelelerin çok büyük ve sadık bir hayranıyım aynı zamanda.

İncil'den bahsettim sana ama ülkemizin büyüleyici biçimde ilginç tarihinden de bahsedebilirdim; benim bakış açıma göre değerler, haysiyet ve kahramanlığa dair örneklerle doludur. Nasıl ki kilisenin kendi şehitleri, kahramanları doğal olarak varsa, her ülkenin tarihinde de şehitler ve kahramanlar vardır; bu da neredeyse bir dinin parçasıdır. Bir sürü savaşa katılmış, pek çok şey başarmış Bronz Titan'ın, yani General Maceo'nun** hikâyelerini dinlerken veya Agramonte'den, ilk günden beri Kübalılarla yan yana savaşan Dominikli büyük enternasyonalist ve muhteşem komutan Máximo Gomez'den ya da 1871'de, sözde bir İspanyol'un mezarına saldırdıkları için kurşuna dizilen, o masum tıp fakültesi öğrencilerinden bahsedilirken hissettiğimiz şey neredeyse huşuydu. Yani Martí'nin, Vatanın Babası Céspedes'in*** bahsini işitiyorsun ve bizim öğretimimizde daha önce bahsettiğim kutsal tarihin yanı sıra, diğer kutsal tarih de, ülkenin ve onun kahramanlarının tarihi de yer alıyordu. Kültür seviyesi yeterli olmadığından bunları evden ziyade okul ve kitaplar kanalıyla öğrendim. Böyle böyle yeni insan ve davranış tiplerini benimsiyorsunuz.

Marksist olmaktan önce ülkemin tarihinin ve Martí'nin büyük bir hayranıydım, Martí taraftarıydım. İki isim de M harfiyle başlıyor ve birbirlerine çok benzediklerini düşünüyorum. Çünkü Martí'nin Marx'ın yaşadığı ortamda yaşasaydı aynı fikirlere, tutumlara sahip olacağından eminim. Martí, Marx'a çok saygı duyardı, bir keresinde onun için şöyle demiştir: "Düşkünlerin yanında yer aldığından şereflidir." Marx öldüğünde hakkında çok güzel şeyler yazmıştır. Bence Martíci düşüncede öyle güzel, öyle

* José Martí: Kübalı devrimci, şair, halk önderi. (ç.n.)

** Antonio Maceo Grajales: Küba Bağımsızlık Savaşı sırasında başkomutan yardımcısı; teninin rengi ve fiziksel gücü nedeniyle emrindeki askerlerin Bronz Titan lakabını taktığı savaş kahramanı. (ç.n.)

*** Carlos Manuel de Céspedes: 1868'de Küba'nın bağımsızlığını ilan ederek İspanyollar'a karşı ilk ciddi savaşı, On Yıl Savaşı'nı başlatan ve kölelerini serbest bırakan isyancı lider. (ç.n.)

harika şeyler vardır ki insan Martíci fikirlerden hareketle Marksist olabilir. Her zaman yoksulların yanında yer almasına, sömürü toplumunun en yıkıcı ahlaksızlıklarını daima eleştirmiş olmasına rağmen, Martí toplumun sınıflara ayrışmasını izah etmiyordu elbette.

Haliyle *Komünist Manifesto* karşıma ilk kez çıktığı zaman, orada bir açıklama buldum; olayların nedenlerini anlamanın çok zor olduğu ve her şeyin bir insani kötülük, kusur, sapkınlık ve ahlaksızlık silsilesi gibi göründüğü tüm o toplumsal aksaklıklar denizinin ortasında, insanların ahlakına veya bireysel davranışına bağlı olmayan başka etkenleri kavramaya; insan toplumunu, tarihsel süreci, her gün gördüğün ayrışmayı kavramaya başlıyorsun; çünkü sınıf ayrımını görmek için bir harita, mikroskop, teleskop lazım değil; yoksul olan açlıktan perişanken diğerinin elindekinin haddi hesabı yok. Peki bunu her iki durumu da yaşamış, hatta kısmen her ikisi yüzünden sıkıntı çekmiş olan benden iyi kim bilebilirdi ki? Mülk sahibinin ve toprağı olmayan, yalınayak köylünün durumunu, kendi yaşadığınız tecrübeyi kavramamak mümkün mü?

Birán ve babamdan bahsederken muhtemelen atladığım bir şeyi burada eklemem lazım. Çok geniş bir arazisi olmasına rağmen babam çok soylu, son derece soylu bir insandı. Politik görüşleri elbette ki toprak sahibi, mal mülk sahibi birinin görüşleriydi çünkü o hakikaten de mal sahibi bilincini benimsemişti, kendi çıkarlarıyla maaşlı çalışanlarınki arasındaki çatışmayı da dikkate alması gerekiyordu; ancak ondan bir şey rica edene, yardım isteyene bir kez olsun olumsuz cevap vermemiş bir adamdı. Bu çok ilginçtir.

Babamın toprakları Kuzey Amerikalılara ait büyük arazilerle çevriliydi. Kendi arazisi de büyüktü ancak onunkini çevreleyen, üç büyük şeker kamışı fabrikasının her biri on binlerce hektarlık toprağa sahipti. İçlerinden yalnızca bir tanesinin 120 bin hektardan fazla arazisi vardı. Bir diğeri bir şeker fabrikaları zinciriydi ki onun arazisi de aşağı yukarı 200 bin hektardı. Kuzey Amerikalılar mallarının idaresi konusunda çok kuralcı, çok katı, amansızlardı. Mal sahipleri orada değil, New York'ta yaşardı, masraflar için bütçesi olan bir müdür olurdu, o da fazladan bir kuruş bile harcayamazdı.

Hasat bittikten sonra ölü sezon başladığında, pek çok kişi ailemin arazisine gelirdi. Babama ulaşabiliyorlardı, ona "Benim şöyle bir derdim var, açız, şu lazım, bir yardım edin, dükkândan veresiye alabilir miyiz?" derlerdi. Normalde orada çalışmayanlar gelip "İşe ihtiyacımız var, bize iş verir misin?" diye sorarlardı. Küba'nın en temiz kamışları babamınkilerdi çünkü diğerleri yalnızca bir tur temizlik yaptırırken babam o işçilere iş çıksın diye, üç veya dört tur temizlik yaptırırdı. Birinin babamdan bir ricası olup da babamın bir çözüm bulmaya uğraşmadığını hiç görmedim. Zaman zaman itiraz ederdi, homurdanırdı, söylenirdi ama her zaman cömertlik gösterirdi, babamın huyu böyleydi.

Tatillerde beni bile çalıştırırlardı, delikanlıyken beni büroya bazen de dükkâna çalışmaya götürürlerdi. Tatilimin bir kısmını buna harcamak ve gönülsüz de olsa çalışmak zorunda kalırdım, başka çare yoktu. Dükkândan alışveriş yapabilmenin bir yolunu bulmaya gelen onca yalınayak, üstü başı perişan, aç, kendi halinde insanın görüntüsünün zihnimden silinmesi mümkün değil. Yine de, ölü sezon denilen dönemde, Yankilerin plantasyonlarında çalışan işçilerin durumuyla kıyaslandığında orası cennet sayılırdı.

Devrimci görüşler edinmeye ve Marksist literatürle haşir neşir olmaya başladığımda, zenginlik ve yoksulluk arasındaki, geniş araziye sahip bir aileyle hiçbir şeyi olmayan arasındaki zıtlıkları çok yakından gördüm. Eğer ben kendi gözlerimle görüp belli bir dereceye kadar da buna maruz kaldıysam, toplumun sınıflara ayrışmasını bana kim, niye anlatacaktı ki?

Eğer isyan etmeye yatkınsan, belli bazı ahlaki değerlerin varsa ve tıpkı benim baktığım her yerde gördüğüm, dünyayı ve içinde yaşadığım toplumu anlamama yarayan görüşler gibi, sana tam bir berraklık sağlayan bir görüşle karşılaşırsan, sahici bir politik aydınlanmanın etkisini hissetmemen mümkün mü? O literatür beni mıknatıs gibi kendine çekti; beni fethettiğini hissettim gerçekten. Nasıl sirenlerin şarkıları Ulysses'i esir ettiyse, Marksist literatürün tartışma götürmez gerçekleri de beni öyle esir etti. Anında kavrıyorum, anlamaya, görmeye başlıyorum; bu deneyimi daha sonra birçok yoldaşla da yaşıyorum çünkü bu konular hakkında en ufak fikri bile olmayan ama dürüst, efendi insanlar olan ve ülkedeki haksızlıklara son vermeye can atan pek çok yoldaş için, Marksist kuramın birkaç unsurunu onlarla paylaşmak yeterli oluyordu ve bu onlarda da aynı etkiyi yaratıyordu.

Frei Betto: Bu Marksist bilinç, 26 Temmuz Hareketi'ne katılan Frank País* gibi Hıristiyanlar bağlamında sizde önyargı oluşturmadı mı? İşin bu yönü nasıldı?

Fidel Castro: Anlatayım. Aslında bildiğim kadarıyla hiçbir zaman, ne ben ne de diğer yoldaşlarım dinle ilgili bir mesele yüzünden biriyle bir kez olsun çatışmadık. Daha önce de söylediğim gibi, o sırada ben çoktan Marksist-Leninist bir çizgideydim. 1950'de üniversiteden mezun olduğumda, kısa süre içinde yalnızca fikir düzeyinde değil aksine, amaçları ve hayata geçiriliş biçimleri, bunun ülkemizin şartlarına nasıl uyarlanabileceği bakımından da topyekûn, devrimci bir tasarıma, –bence– ulaştım. Bunun son derece önemli olduğunu düşünüyorum.

Üniversiteye girdiğimde, henüz ilk yıllarda politik düzenbazlığa, hırsızlığa ve yolsuzluğa karşı çok sert tavır alan bir muhalefet partisiyle ilişki içindeydim.

Frei Betto: Ortodoks Parti** mi?

Fidel Castro: Ortodoks Parti. Resmi adı Küba Halk Partisi'ydi ve çok geniş bir kitlesel destek elde etmişti; pek çok sağlam ve iyi niyetli insan o partideydi. Temel olarak yolsuzluğa, hırsızlığa, hak ihlallerine, haksızlığa, Batista'nın önceki dönemindeki insan hakkı ihlallerini sürekli gündeme getirmeye odaklanmışlardı. Bu odaklanma üniversitede büyük bir mücadele geleneğine, 1871 tıp fakültesi şehitlerine, Machado'ya, Batista'ya karşı verilen mücadelelere eklemlenmişti. O dönemde üniversite de Grau San Martín Hükümeti'nin yolsuzluklarına, zimmete para geçirmesine ve ülkede yarattığı hüsrana karşı tavır almıştı.

Sana bahsettiğim bu literatürle karşılaşmadan önce, neredeyse ilk anlardan itibaren, tıpkı üniversitedeki diğer pek çok genç gibi benim de bu partiyle temasım oldu. Üniversiteyi bitirdiğimdeyse partiyle kuvvetli bağlarım vardı ancak düşüncelerim çok daha ilerideydi.

O sıralarda lisansüstü eğitim almak istiyordum, kendimi bütünüyle politikaya adamadan kendimi ciddi şekilde yetiştirmem

* 30 Temmuz 1957'de Santiago de Cuba'da polis tarafından sokakta kurşunlanan ve öldürülmesi Batista rejimine karşı büyük bir protesto dalgasını başlatan Kübalı devrimci üniversite öğrencisi. (ç.n.)

** Partido del Pueblo Cubano veya Partido Ortodoxo: Devrim öncesi Küba'da hükümetteki Partido Auténtico ile beraber Küba'nın iki büyük siyasi partisinden biri. (ç.n.)

gerektiğinin farkındaydım; tam olarak ekonomi politik okumak istiyordum. Üniversitede hukuk ve sosyal bilimler doktorasının yanı sıra, diplomasi hukukunda lisans derecesiyle mezun olabilmek gayesiyle gereken ek derslerden geçebilmek için büyük gayret sarf ettim; hepsi de bu amacıma uygun burs alabilmek için. Bu arada, bekleneceği üzere evden ayrılmıştım. Ailem ilk yıllarda bana yardım etmişti ama üniversitenin sonuna doğru –evlenmiştim bile– artık onlardan yardım almayı kabul edemezdim. Ancak okumayı sürdürmek istiyordum ve bunun yolu da yurtdışında burs almaktan geçiyordu; bursu kazanmak için üç dalda diploma gerekiyordu. Neredeyse avucumda sayılırdı çünkü iki yılda vermem gereken elli dersten geriye yalnızca iki tane kalmıştı. Benim dönemimdeki hiçbir öğrenci bu hedefi tutturamadığından rakibim de yoktu. Ancak sabırsızlık, gerçeklikle yüz yüze gelmek; bunlar harekete geçmeme neden oldu. Demem o ki eğitimimde üç yıl eksiğim var. Senin Dominiken Tarikatı'nın keşişi olarak manastırda yaptığın şeye, teoloji çalışmaya adadığın yıllara benim de ekonomi okumak ve kuramsal bilgilerimi derinleştirip mükemmelleştirmek için ihtiyacım vardı.

Belli başlı temel fikirleri kuşanmış halde, aklımdaki devrimci kavramı uygulamaya koymaya karar verdim. 10 Mart 1952'deki darbe öncesinden beri, aklımda zaten devrimci bir tasarım ve hatta onu nasıl hayata geçireceğime dair bir fikrim vardı. Üniversiteye girdiğimde henüz devrimci kültürüm yoktu. Bu tasarımın ayrıntılandırılmasından itibaren sekiz yıl geçti ve devrim Küba'da zafer kazandı.

Akıl hocam olmadığını belirttim. Bu kadar az zamanda bu fikirleri ayrıntılandırmak ve uygulamaya koymak için harcanan gayretin çok büyük olduğunu kabul etmek gerekir. Bu noktada Marksizm-Leninizm'den öğrendiklerim belirleyici olmuştur. Küba Devrimi'ne yaptığım katkının, Martí'nin fikirleriyle Marksizm-Leninizm'i sentezlemek ve sonucunda bu sentezi mücadelemize uyarlamak olduğunu düşünüyorum.

Kübalı komünistleri bile dışlanmış buluyordum; öyle buluyordum çünkü komünistleri kuşatan emperyalizm, McCarthycilik ve gericilik, o ortam onları dışlıyordu, bunu açıkça söyleyeyim. İşçi hareketi içinde güç kazanmayı başarmışlardı. Küba işçi sınıfıyla birlikte çalışmış, çok sayıda kendini adamış militan, işçiler için

pek çok şey yapmıştı ve partiye işçiler arasında büyük saygınlık kazandırmıştı ancak o koşullarda, politik anlamda onlardan hiç umudum yoktu.

Dolayısıyla, ben de kökten toplumsal bir devrim yapmak ancak bunu kademe kademe, aşamalı yapmak için devrimci bir strateji oluşturdum. Temel olarak o büyük isyankâr, tedirgin kitleyi hedef aldım; bu kitle, devrim yapacak kadar olgunlaşmış bir politik bilinci olmamasına karşın halkın çok büyük çoğunluğunu oluşturuyordu. Dedim ki işte halk içindeki isyan eden, dürüst, alçak gönüllü bu büyük kitle devrimi yapabilecek olan güçtür, devrim açısından belirleyici olan etkendir; bu kitleyi devrime doğru yönlendirmek ve bunu da aşama aşama yapmak gerek. Çünkü o bilinç bugünden yarına, konuşarak oluşmayacak. Hâlâ kafası karışık, hatta pek çok noktada sosyalizme, komünizme karşı önyargılı, gerçek bir politik kültürden yoksun ve radyo, televizyon, sinema, kitaplar, dergiler, günlük gazetelerle, sosyalizm karşıtı ve gerici vaazlarla, yani elde bulunan tüm imkânlar ve kitle iletişim araçları kullanılarak dört bir yandan, her an her yerde etki altına alınan bu kitlenin, asıl etken olduğunu apaçık gördüm.

Bu arada sosyalizm ve komünizm insanlığın düşmanıymış gibi tanıtılıyordu. Ülkemizdeki yayın organlarının haksız ve keyfi kullanımlarından bir tanesiydi bu. Her yerde olduğu gibi, Küba'daki gerici toplum kesiminin de en çok yararlandığı yöntemlerden biri diyelim. Neredeyse ilk günlerden beri, sosyalizmin vatan fikrini inkâr ettiği, köylülerin topraklarına, insanların mallarına mülklerine el koyduğu, aileleri parçaladığı falan duyulurdu. Daha Marx'ın döneminde kadınların müşterek kılındığı iftirası atılmış, büyük sosyalist düşünür de bu iftiraya layık olduğu oturaklı cevabı vermişti. Devrimci düşünceye karşı halkı zehirlemek için en ipe sapa gelmez, en korkunç ne varsa uyduruldu. O kitlenin içinde pek çok muhtaç haldeki insan antikomünist olabiliyordu; dilenci antikomünistler, açlıktan kırılan antikomünistler, işsiz antikomünistler... Ne komünizmin ne de sosyalizmin ne olduğunu biliyorlardı. Yine de bu kitlenin perişan olduğunu görüyordun, yoksulluktan, haksızlığa uğramaktan, aşağılanmaktan, eşitsizlikten dolayı perişandılar çünkü halkın perişanlığı, yalnızca maddi kıstaslarla ölçülmez, aksine ahlaki kıstaslarla da ölçülür ve yalnızca günde 3000 kaloriye ihtiyacın varken 1500 kalori alabildiğin

için perişan olmazsın, bu duruma eşlik eden toplumsal eşitsizlik yüzünden de perişan olursun. Bir insan olarak sürekli hor görüldüğünü, aşağılandığını hissedersin çünkü kimse seni dikkate almaz; toplamada sıfır, çarpmada bir olarak, bir hiç olarak görülürsün; sen bu kadarsındır işte, bir hiçsindir.

Dolayısıyla ben bu kitlenin belirleyici olduğunu idrak ettim; bu kitlenin ne denli huzursuz, ne denli mutsuz olduğunu da. Toplumsal sorunun özünü kavrayamıyordu, şaşkına dönmüştü; işsizliği, yoksulluğu, okul açığını, hastane açığını, istihdam açığını, konut açığını, her şeyi ya da neredeyse her şeyi yöneticilerin kokuşmuşluğuna, yolsuzluklara, politikacıların sapkınlıklarına bağlıyordu.

Bahsini ettiğim Küba Halk Partisi, bu hoşnutsuzluğu paylaşanları büyük ölçüde kendi yanına çekmişti. Kapitalist sisteme ve emperyalizme az sorumluluk yüklüyordu. Çünkü diyebilirim ki bize öğretilen üçüncü bir din daha vardı; ABD'ne saygı ve şükran dini. Bu da işin bir diğer yönü.

Frei Betto: Daimi ve yakın varlığı yüzünden mi?

Fidel Castro: "Bağımsızlığımızı bize ABD kazandırdı. Onlar bizim dostumuzdur, bize yardım ettiler, ediyorlar." Resmi metinlerde bu epeyce geçerdi, bize böyle öğretilirdi.

Frei Betto: Buraya pek çok Amerikalı turist de geliyordu.

Fidel Castro: Evet tabii ki geliyorlardı ancak sana tarihsel bir gerçeği açıklamaya çalışayım. Bize diyorlardı ki: "Bağımsızlık 20 Mayıs 1902'de kazanıldı." Yani Yankiler'in ilhak ettikleri cumhuriyeti, Küba'ya müdahale hakkı veren anayasal hükümle birlikte geri verdikleri tarih. Bu arada da şimdi bozguncu yayınlarını başlatmayı seçtikleri tarih 20 Mayıs –Radyo Martí demem asla–; Radyo Hitler'i, Radyo Goebbels'i, Radyo Reagan'ı başlattıkları tarih. Cumhuriyete anayasadaki Platt değişikliğini dayattıklarında topraklarımızı dört yıldır işgal etmekteydiler. Ülkeyi dört yıl boyunca işgal ettiler ve sonra da şerefsizce vatanımıza müdahale hakkını dayattılar. Böylece birden fazla kez müdahale ettiler ve bu tür yöntemlerle en verimli topraklarımızı, madenlerimizi, ticaretimizi, maliyemizi ve ekonomimizi ele geçirdiler.

Frei Betto: Bu hangi yılda olmuştu?

Fidel Castro: Bu mesele 1898'de başlamış ve 20 Mayıs 1902'de Küba'da yerleşik Yanki kolonisinin politik ifadesi olan kukla bir

cumhuriyetle sonuçlanmıştı. Küba'nın doğal kaynaklarının ve zenginliklerinin muazzam biçimde sahiplenilmesi süreci de o zaman başladı. Sana babamı anlattım, Yanki şirketlerinden biriyle çalıştığını söyledim; Oriente'nin kuzeyinde kurulmuş şu meşhur United Fruit Company ile çalışıyordu. Babam United Fruit'ta işçiydi; Küba'da çalışmaya, orada başlamıştı.

Ders kitapları Amerikan tarzı yaşamın savunuculuğunu yapıyordu. Bu metinler edebiyatla tamamlanıyordu. Oysa bugün çocuklar bile bütün bunların kocaman bir yalan olduğunu biliyor.

Bütün bu yalanlar zincirini, bütün bu efsaneyi nasıl yok edeceksin? O kitle bilmiyordu ama sürünüyordu, o kitle şaşkın haldeydi ama umutsuzdu da. Mücadele etmeye, belli bir yönde gitmeye muktedirdi. İşte o kitleyi tam bir politik bilinç kazanıncaya ve geleceğine tam bir güven duyuncaya dek devrim yolunda aşama aşama, adım adım yürütmek gerekiyordu.

Şimdi ben bütün bu anlayışa Küba tarihi, Küba halkının kendine özgü özellikleriyle Marksizm hakkında okuduklarım ve derinlemesine düşündüklerim sayesinde ulaştım.

Frei Betto: Siz Ortodoks Parti'nin sol kanadında mı yer alıyordunuz?

Fidel Castro: Bazıları benim nasıl düşündüğümü biliyordu, bazıları da çoktan önümü kesmek için çalışmaya başlamıştı; bana komünist diyorlardı; tabii ki ben olan biteni herkese epey net biçimde anlatıyordum. Ancak o sıralarda sosyalizmi acilen varılması gereken hedef olarak ortaya koymuyordum. Haksızlığa, yoksulluğa, işsizliğe, kiraların yüksekliğine, maaşların düşüklüğüne, köylülerin zorla yerinden yurdundan edilmesine, politik yozlaşmaya ve dört bir yanda görülen acımasız sömürüye karşı kampanya yürütüyordum. Bu hem bir ihbar, hem bir söylev hem de bir program niteliğindeydi ve halk bunun için zaten hazırdı. Hazır olduğu noktadan harekete geçmek ve onu sahiden devrimci bir yola doğru yönlendirmek gerekliydi.

Her ne kadar işçiler üzerinde etkili olsa ve belli bir gücü bulunsa da Komünist Parti'nin dışlandığını idrak etmişim. Onları potansiyel müttefik olarak görüyorum. Tabii ki bir komünist militanı, düşüncelerimin doğruluğuna ikna etmem mümkün olabilir mi hiç. Bunu denemedim bile. Benim yaptığım, zaten Marksist-Leninist bir anlayışa kavuştuğumdan bu görüşlerle ilerlemeyi

denemek oldu. Onlarla çok iyi ilişkilerim olduğu doğrudur çünkü aslında hemen tüm ders kitaplarımı Komünist Parti'nin III. Carlos Sokağı'ndaki kitapçısından veresiye almıştım ve elbette ki üniversitedeki komünist idarecilerin hepsiyle aram çok iyiydi; neredeyse her mücadelede omuz omuzaydık. Ama ben şunu söylüyordum: "Potansiyel olarak devrimci büyük bir kitleyle hareket etme ihtimali mevcut." Batista'nın 10 Mart 1952'deki darbesinden bile önce, bu fikirleri gün geçtikçe pratiğe döküyordum.

Frei Betto: Peki, Moncada Kışlası'na saldıran grup Ortodoks Parti'nin sol kanadından mı çıktı?

Fidel Castro: Ortodoks Parti'den, partinin benim de tanıdığım, nasıl düşündüklerini bildiğim gençlerinin içinden çıktı. Darbe olunca ben de onları örgütlemeye başladım.

Frei Betto: Hangi ad altında?

Fidel Castro: O anda savaşçı hücreleri örgütlüyorduk.

Frei Betto: Böyle mi adlandırılmışlardı, yani hücre olarak?

Fidel Castro: Doğrusu biz askeri bir unsur örgütlüyorduk. O anda adamakıllı bir devrimci planımız yoktu çünkü 1952 darbesini takip eden aylardaydık. Benim 1951'den beri bir planım vardı ancak o planda da öncül bir politik aşama yer alıyordu.

O tarihte ben devrimci bir hareket oluşturmaya çalışıyordum. Belli bir politik gücüm de vardı hatta. Ortodoks Parti seçimleri kazanacaktı; bense biliyordum ki Havana hariç tüm taşrada parti yönetimi her zaman olduğu gibi, daha o zamandan burjuvaların ve toprak sahiplerinin eline geçmişti. Bu halkçı parti gerçekte, daha o anda bile gerici unsurların ve seçim çarkının eline düşmüştü; dürüst politikacıların, entelektüellerin, saygın akademisyenlerin ağır bastığı Havana eyaleti hariç. Gerçi orada da paraya ve mekanizmalara bağlı, geleneksel yöntemlerle kontrolü ele geçirmek isteyen birtakım zenginler partiye sızmaktaydı.

Parti burada, Havana'da epey güçlüydü. Halihazırda 80 bin üyesi vardı. Hatırı sayılır bir rakamdı bu. Özellikle de kurucusu öldükten sonra büyüdü parti. Kurucu, bir devlet bakanıyla girdiği polemik ve söz konusu bakanın Guetamala'daki mülkleriyle ilgili suçlamalarını kanıtlayamamasının sonucunda hayata küsen ve bu kitle üzerinde büyük nüfuzu olan bir adamdı. Onu tuzağa düşürdüler, onu şu Guatemala konusunda bir polemiğe sürüklediler ve ülke yolsuzluğa batmış olduğu halde, o iddia kanıtlanamadı.

Adam da umutsuzluğa kapıldı ve kendini vurdu. Parti, son derece güçlü bir gövdeyle ama başsız kaldı.

Ben bu partinin Temmuz 1952 başkanlık seçimlerini kazanacağı fikrindeydim. Kurulacak hükümetin başına ne geleceğini de biliyordum, o da tam bir hayal kırıklığı olacaktı. Ancak ben o zamandan hareketin politik hazırlık aşamasından devrim yoluyla iktidara el koyma aşamasına geçiş dönemi üzerine düşünmekteydim. Kanımca Marksizm'in bana öğrettiği ve sezgilerimin de bana işaret ettiği kilit noktalardan biri, devrim yapmak için iktidarı ele geçirmenin zorunlu olduğu ve politikanın o döneme dek takip edilmiş, alışılageldik yollarıyla hiçbir yere varılamadığı olmuştur.

Belli pozisyonları, başlangıç olarak kanun teklifleri formatında sunacağım devrimci bir programı öne çıkarmanın zemini olarak kullanmayı tasarlıyordum. Kaldı ki bu program sonradan tam tamına Moncada programı oldu. Henüz tam anlamıyla sosyalist bir program olmadığına dikkatini çekerim ancak geniş kitlelerin gönlünü fethedebilecek ve Küba'da sosyalizmin giriş kapısı olabilecek bir programdı. Moncada programında yer alan fikirleri ben Batista darbesinden çok önce ayrıntılandırmıştım. Artık Havana şehri sakinleri, civar şehirler ve taşradan diğer mütevazı gruplarla güçlü bir taban oluşturuyordum. Ayrıca parti tabanıyla da etkin biçimde çalışıyordum.

Avukat olduğumdan aktif, dinamik bir mücadele yürüten, az sayıdaki yoldaştan oluşan küçük bir grubun çabalarıyla desteklenen bu kesimlerle sıkı bir temas içindeydim. Yönetici pozisyonlarını üstlenmiyordum ama parti tabanının gücüne ve tamamen devrimci bir anlayışa sahiptim. Darbe olunca işler değişti. O program tamamlanamazdı artık. O başlangıç programına askerleri bile katmıştım ben çünkü onları da birer sömürü nesnesi olarak değerlendiriyordum. Devlet başkanının, albayların, kodamanların çiftliklerinde çalıştırılıyorlardı; bütün bunları görüyordum ve suç duyurusunda bulunuyordum, onların arasında da hafiften bir itibar kazanmıştım hatta. En azından suç duyuruları dikkatlerini çekmişti, ilgi gösteriyorlardı. Ben harekete askerleri de katmayı düşünüyordum. Evet, askerler, işçiler, çiftçiler, öğrenciler, öğretmenler, serbest meslek sahipleri; toplumun orta sınıfını oluşturanlar; hepsi kapsamlı tek bir programa dahil.

Darbe olunca tüm manzara değişti. Başlangıçta bir önceki anayasal düzene dönmek gerektiğini düşünürken, şimdi askeri diktayı devirmek gerekecekti. Ben herkesin Batista darbesi denilen bu kepazeliğe tepki gösterip onu ortadan kaldırmak, önceki düzene dönmek için bir araya geleceğini düşünmekteyim. Ortodoks Parti Gençlik Kolları'ndan makul, mücadeleci gençleri kendi kendime örgütlemeye başlıyorum; parti ileri gelenlerinden bazılarıyla da temas kurmuşum ancak işi kendi girişimimle götürüyorum. Silahlı mücadeleden yana olan önderler vardı. Benim açımdan Batista'yı silah zoruyla devirmek ve önceki aşamaya, anayasal rejime dönmek gerektiği açık; zaten bütün partiler de her halü kârda bunu hedefliyor. Ve ben de başlangıçta, anayasal araçlarla düzenlenecek büyük bir kitle hareketinin ilk devrimci stratejisini oluşturmuşum. Böyle bir durum doğarsa hükümetteki partilerin de muhalefettekilerin de, herkesin ama herkesin, Batista rejimini devirmek için birleşeceğini düşünüyorum.

Ve ilk savaşçıları, ilk muharipleri, ilk hücreleri diyelim, birkaç hafta içinde organize ediyorum. Önce teksir makinesinde çoğaltılan bir gazeteyle, birkaç korsan radyo istasyonu kurmaya uğraşıyorum. Bunlar ilk yapılacaklar çünkü. Başımız birkaç kez polisle belaya girdi, bu da bizim açımızdan ileride kullanacağımız büyük bir tecrübe oldu. Çünkü daha sonra, eleman seçiminde ve hücreleri oluştururken son derece ihtiyatlı yöntemler uyguladık; sonrasında gerçek birer komplocuya dönüştük, doğrudur ve tüm partilerin, tüm güçlerin birleşik savaşı olacağını düşündüğümüz şey için, ilk çekirdek hücreleri oluşturmaya başladık. İşte böylece pek çok genç ve aklı başında insan tanıdığım partinin içinden başladım ve şehrin kendi halindeki kesimleri arasında, Artemisa'da, Havana'nın en gösterişsiz mahallelerinde –işçi mahalleleriydi hepsi– ilk andan beri beni destekleyen yoldaşlarla, Abel Santamaría, Montané, Ñico López ve diğerlerinden oluşan küçücük bir grupla arayışımı sürdürdüm.

Tek kişilik profesyonel devrimci kadrosuna dönüştüm. Bu hareketin profesyonel bir kadrosu olmaya başlıyordu, o da bendim, benden ibaretti. Gerçeği söylemek gerekirse Moncada'ya kadar, uygulamada yalnızca bir kadro vardı, yalnızca bir, son günlerde Abel'in gelişiyle, son ay içinde iki kişi olmuştuk.

Bütün hareketi 14 ayda örgütledik. 1200 adama kadar çıktık. Her biriyle tek tek görüştüm, 1200 tanesiyle birden; her hücreyi, her grubu organize ettim. Moncada'dan önce arabayla kaç kilometre yol yaptım biliyor musun? 40 bin kilometre. Bütün bu çaba hareketin örgütlenmesi, eğitimi ve mühimmat sağlanması içindi. Görüşlerimi açıklamak ve talimat vermek için müstakbel muhariplerle kim bilir kaç defa toplandım! Ben artık profesyonel devrimci olduğumdan ve her zaman gecikmiş bir ödeme olduğundan, Abel ve Montané benim ve arabanın masraflarını karşılıyorlardı.

Disiplinli ve azimli bir örgütü işte böyle kurduk; dürüst gençlerle ve vatansever, ilerici fikirlerle. Elbette diktatörlüğe karşı savaşmak için örgütleniyorduk. Bu savaşa liderlik etmeyi değil de tüm gücümüzle içinde yer almayı amaçlıyorduk. Tanınmış ve saygın politik liderlerden ve figürlerden fazla fazla vardı zaten. Ardından bütün bunların bir aldatmaca, yalan dolan, beceriksizlik olduğu sonucuna vardığımız bir aşamaya geldik ve kendimize özgü planımızı yapmaya karar verdik. Bu karar işleri değiştirmeye başladı.

* * *

Röportajın birinci bölümünü bitiriyoruz. Duygusal açıdan gazetecilik dönemlerimin sözde tarafsızlığına artık sahip olmadığımı fark ediyorum. Dinlemekte olduklarım beni kesinlikle heyecana boğdu. Vedalaştığımızda saat sabaha karşı 03.00 olmak üzere.

2

Röportajın ikinci bölümü, 24 Mayıs 1985 Cuma, öğleden sonra 16.45'te başladı.

Moncada Saldırısı

Frei Betto: Moncada'dan konuşuyorduk. O dönemdeki, Frank País ve Moncada'da yer almayan, o sırada Havana'da olan ve Hıristiyan olarak tanınan José Antonio Echevarría gibi bazı devrimciler özellikle ilgimi çekiyor; onlardan bahsetmenizi isterim. Hıristiyan olma durumu nasıl bir algı yaratıyordu, Marksist görüşten insanlarla ilişkileri nasıl etkiliyordu?

Fidel Castro: Anlatayım. Moncada zamanında esasen, en yetkili ve sorumluluğu üstlenen küçük bir grup vardı ve bu grup zaten Marksist görüşü benimsemişlerden oluşuyordu çünkü ben kendim bu harekette en fazla sorumluluk üstlenen bir çekirdek grupla çalışıyordum.

Şimdi bizim bu yoldaşlarda aradığımız özellikler öncelikle yurtseverlik, devrimci ruh, ciddiyet, dürüstlük, silahlı mücadeleye hazır olmaları ve bu mücadelenin hedeflerini ve risklerini kabullenmiş olmalarıydı çünkü planlanan tam tamına Batista'ya karşı silahlı mücadeleydi. Temel unsurlar, özellikler bunlardı. Kimseye dini bir inancı olup olmadığı kesinlikle sorulmuyordu, böyle bir meseleye hiç değinilmedi. Gerçekten de aklıma bir tek vaka bile gelmiyor. Bu herkesin kendi iç dünyasına ait bir mevzuydu ve hiç kuşkusuz –her ne kadar buna dair bir veri, istatistik vb. olmasa da çünkü dediğim gibi, kimse bunu sorup soruşturmuyordu– mutlaka ki Moncada'ya katılanların çoğu inançlıydı.

Sen bazılarının adını andın. Moncada sırasında Frank País'in henüz bizimle bir bağlantısı yoktu, çok gençti. O, harekete tam anlamıyla Moncada eyleminden birkaç ay sonra katıldı ve göze çarpmaya başladı. Anladığım kadarıyla Frank País'in, ailesinden devraldığı bir dini anlayışı vardı.

Frei Betto: Babası papazdı, değil mi?

Fidel Castro: Papazdı. Yine de böyle dini meseleler hiçbir zaman bizlerin arasındaki sohbetlerin konusu olmadı.

Frei Betto: Dinden uzaklaştırmaya çalışmak da mı yoktu?

Fidel Castro: Olamazdı; bir anlamı olmazdı. Biz savaşmaya hazır insanlar arıyorduk. Bu mesele hiç gündeme gelmedi.

Anladığım kadarıyla Echevarría'nın da dini bir bakışı vardı. Bilemiyorum, onunla da bu konular hakkında hiç konuşmadık. Batista'ya karşı mücadele hakkında konuşurduk. Ancak şöyle bir şey oldu; onun ölüm yıldönümlerinden birinde ben sert, çok sert bir eleştiri yaptım –bir yerlerde yayımlanmış olması lazım, bir 13 Mart günüydü– çünkü biri Echevarría'nın politik vasiyetinden Tanrı'ya yakardığı bölümü çıkarmıştı.

Frei Betto: Ne demişti Echevarría vasiyetinde?

Fidel Castro: Ölümüne yol açan eylemden önce yazdığı bir manifestoydu.

Birkaç yıl sonra ölüm yıldönümünde anılıyordu ve ben de törende bir konuşma yapacaktım. O zaman gördüm ki yazdığı vasiyetin metninden Tanrı'ya yakardığı bir bölüm çıkarılmış ve bu beni gerçekten son derece rahatsız etti. Konuşmam sırasında bunu eleştirdim, gazetelerde olmalı. Esasen belgede sahtecilik yapmak sayılacak bir biçimde, bu bölümün nasıl olup da çıkarılabildiğini ve Echevarría'nın hiçbir erdemine gölge düşürmeyen bu yakarışın bizi ne diye kaygılandırdığını sordum; böyle bir şeyin yapılmamış olması gerektiğini belirttim. Bu eleştiriyi hem saygı gösterilmesi gereken tarihsel gerçekler açısından hem de o yakarışın Echevarría'nın değerini azaltacak, onun erdemlerini eksiltecek, yanlış anlaşılmasına yol açacak bir şey gibi değerlendirmekteki önyargı açısından dile getirdim. Bu da görüşümü kamu önünde kuvvetle ifade etmeme neden oldu. Bunlar gazetelerde yayımlanmıştır, hepsinin kaydı vardır. Bilmiyorum sana hiç bahsettiler mi?

Frei Betto: Evet, bir defa bahsedildi.

Şimdi... Daha sonra hapse atıldınız. Santiago Piskoposunun Moncada'ya saldıranların lehine ağırlık koyması nasıl oldu?

Fidel Castro: Bunu kavramak için Moncada Kışlası'nın –gerçekten rastlantısal ancak sonucu belirleyen nedenler yüzünden– ele geçirilememesini hesaba katmak gerekir. Kuvvetlerde bir geri çekilme meydana geldi çünkü bir yandan insanlar farklı noktalarda pozisyon almışlardı ve geri çekilme emri verildiğinde bir kısım çıkış noktamız olan Siboney'deki eve dönmüştü.

Ben osırada hâlâ başka bir eylem organize etmeyi düşünüyorum, Bayamo'dakiler için kaygılanıyorum çünkü görevlerini başarıyla tamamlamaları halinde bir başlarına kalacaklar ve Bayamo'da oldukları varsayılanlara destek olmak bakımından, daha küçük bir kışlaya karşı eyleme geçmek için yoldaşların bir bölümünü yeniden gruplandırmayı tasarlıyorum. Bayamo'dakilerden haber alamamış olsak da amaçlarına ulaştıklarını ve Bayamo Kışlası'nı ele geçirdiklerini varsayıyorum.

Frei Betto: Tarihin cilvesi işte. Ben Siboney'deki küçük çiftliği ziyaret ettim. Oraya gitmeyenler arasında, o sırada çoktan yakalanmış yoldaşlarınız da vardı sanırım.

Fidel Castro: Hayır, yoktu.

Frei Betto: Yok muydu? Çünkü merak ediyorum, acaba onların konuşacaklarından korkmuş muydunuz, her şeyin...

Fidel Castro: Hayır, o an için hayır, hatta bu sorun aklıma bile gelmedi çünkü ana kalesine saldırı gibi, bu kadar beklenmedik ve belki de onlar açısından travmatik bir eylem karşısında, düşmanın karşılık vermeye zamanının olmadığını düşünüyordum.

Biz çıkış noktamız olan çiftliğe doğru yöneldik. Diğer pek çok kişinin de oraya doğru gittiğini varsaydık. Ve hakikaten de bir grup oraya gitmişti. Ben bu grubu organize etmeye çalışıyorum; cephane almışlar, o sırada dağa çıkmaya kararlı olanlar açısından bu yeni durumda daha fazla işe yarayabilecek gibi görünen silahları, onlarınkiyle değiştirmişler.

Daha kesin söylemek gerekirse; ben 20-30 kişilik bir grupla, daha küçük bir kışlaya sürpriz biçimde saldırabilmek için Santiago'nun birkaç kilometre kuzeyinde kalan Caney'e doğru gitmeye niyetliyim. Ama aslında arabaların gittiği yönü –o sırada iletişim kuramıyorduk– yani geldiğimiz çiftliğe doğru gittiklerini görüyorum. O zaman biz de çiftliğe gittik, ne de olsa insanlar ora-

ya gidiyordu. Demem o ki Bayamo'daki gruba yardım etmek için geliştirdiğim fikri uygulamak için yani Caney'deki kışlaya saldırıya geçmek için yeter sayıda eleman bulamadık öncelikle.

Frei Betto: Moncada'ya saldıranlar kaç kişiydi?

Fidel Castro: Toplamda 120 kişi.

Frei Betto: Kaçı öldü içlerinden?

Fidel Castro: Buna sonra geleceğim.

Bir grup pozisyon aldı, Radyo binası gibi kışlanın bir kısmına hâkim olan bazı binaları ele geçirdiler; diğerleri kışlanın arka tarafına bakan binaları işgal etmeye gittiler, bizim grubumuz da kasıtlı olarak önden girmek için kışlanın girişine gitti. Ben ikinci araçtaydım. Atlı polisle karşı karşıya gelinince çatışma orada başladı. Şöyle ki; oradan girecek olan, daha doğrusu girmiş olması gereken grup aşağı yukarı 90 kişilikti. Caddeden gelen konvoyun kışlaya doğru sapması lazımdı ama bazı arkadaşlar yolları iyi bilmiyordu ve kışlaya doğru sapmaları gereken noktada arabalardan bazıları, birkaç tanesi, yoldan düz devam etti. Böylece asıl saldırı noktasına 60-70 kişi varabildik.

Bu benim grubumdu. Diğer taraflarda olanlar, radyo binasıyla hastanede olanlar planı biliyordu. Hesapta biz idareyi ele geçirecek ve o zaman da askerleri kışlanın içine doğru geri çekilmeye zorlayacaktık ve kontrol noktasından içeri giren bizlerle koğuşların bulunduğu arka avluya hâkim olan konumdaki grup arasında sıkışmalarını sağlayarak onları esir alacaktık.

Nizamiyenin dışında atlı devriyeyle karşılaşınca, çarpışma planlandığı gibi kışlanın içinde değil de dışında başladı. Binden fazla asker alarma geçti, baskın yapma imkânı ortadan kalktı ve plan uygulanamaz hale geldi. Buna rağmen ilk araçtakiler, nizamiye kapısını işgal edip kontrol altına almayı başarmıştı. Geri çekilirken bir ara, ben son araçtan indim ve yerimi, orada perişan kalakalmış bir yoldaşa verdim. Yeniden içeri girip beni de almayı Artemisalı bir yoldaşım akıl etti ve beni dışarı çıkardı.

Asıl bu yüzden, geldiğimiz caddeye yeniden çıktığımda gerçekten aklımda Caney Kışlası'na doğru gitmek vardı. Artık yanımda adam yoktu çünkü bir bölümü, 60-70 kişinin yaklaşık yarısı, belki de daha azı önden gitmiş ve Siboney'deki kaldığımız eve dönmüştü. O zaman, baskın başarısız olduktan sonra, bazıları gerçekten de cesaretlerini yitirdiler –sivil olduklarını akılda tut-

mak gerekir ve her ne kadar örgütlenmiş olsalar da ilk kez bir çatışmaya giriyorlardı– ve üstlerindeki askeri kıyafetleri çıkarmaya başladılar ama hâlâ savaşmaya kararlı olan bir grup da vardı. O zaman, aşağı yukarı karşımızda kalan, Santiago yakınındaki dağlara, Sierra Maestra'ya geldiler benimle. Sierra Maestra'yı bilmiyorduk. Yola benimle devam etmek isteyen silahlı bir grupla dağlara doğru ilerledik.

Neredeyse göğüs göğüse denebilecek bir çatışma için uygun olabilecek silahlar, 22 kalibre otomatik tüfekler, 12 kalibre otomatik, iri saçmalı çifteler hiç kuşkusuz tasarlanan eylemde etkili olurdu –kaldı ki başka silahımız yoktu– ama açık arazide savaşmaya uygun değillerdi. Ufak kalibreli tüfekler ve çiftelerle dağlara yöneldik.

Elbette yöreyi tanımıyorduk ve karanlık bastığında hâlâ zirveye varmamıştık. Ve o sırada düşman dört bir yana askerleri salmış, sıradağların zirvelerindeki kilit noktaları çoktan ele geçirmişti. Tabii ki sonradan edindiğimiz tecrübemiz o sırada olsaydı, buna rağmen yandan kuşatma yapabilirdik ama deneyimsizlik, yöreyi tanımıyor oluşumuz, ele geçirilmiş zirveleri yaracak farklı geçitleri bulamadığımızda, bizi yeniden dağların orta yükseklikteki yamaçlarına inmeye ve Sierra Maestra'ya, Santiago de Cuba Körfezi'nin öbür yanından, yani şehrin batısından yaklaşmaya itti.

Eğer şehri savunamayacak olursak, yapacağımız genel grev çağrısı ve ülkeyi felç etme girişimimiz başarıya ulaşmazsa, eğer düşman şehri elimizde tutmamızı önlemeye yetecek kuvvette bir karşı saldırı yaparsa, özgün planımıza göre, 2000-3000 silahlı adamla Sierra Maestra'ya çekilecektik. Düşünülen buydu. Kışlayı bir kere ele geçirdik mi Santiago de Cuba şehrinin bizi destekleyeceği ön kabulünden yola çıkıyorduk elbette.

Sonraları edindiğimiz deneyimlere o sırada sahip olsaydık bütün o konuşlanmalarla ve askerlerle dalgamızı geçebilirdik. Sana söylüyorum, mevzilenmiş askeri gücün yoğunlaştığı alandan uzaklaşmak için Sierra Maestra'nın öbür yanına geçmenin imkânsız olduğu sonucuna gerçekten de acemilikten, o andaki bilgisizliğimizden varmıştık. Ve Santiago de Cuba Körfezi'ni batı tarafından geçip Sierra Maestra'nın en sarp ve stratejik bölgesine girme planını biçimlendirmeye başladık.

Grup küçüktü; içinde durumları ağır olmasa da yaralı olanlar vardı. Ancak bir kaza oldu, bir yoldaşın silahı ateş aldı ve yoldaş ağır yaralandı; onu ve diğer yararlıları kurtarmanın bir yolunu bulmamız gerekti. Böyle böyle grubun sayısı daha da azaldı. Diğer yoldaşların da tükenmiş oldukları besbelliydi; bana göre dağda çarpışmanın güçlüklerine göğüs gerebilecek fiziki şartları haiz değillerdi. Hareket kabiliyeti sınırlı, son derece bitkin düşmüş yoldaşların Santiago'ya dönmelerine karar verdik.

O sırada dönmeleri neden mümkündü? Çünkü saldırıyı takip eden saatler ve günlerde ordu pek çok kişiyi yakalamıştı; Moncada'ya girdiğimiz sırada yolu şaşıranlardan bazıları, kışlanın öbür tarafında, farklı noktalarda mevzilenmiş ve anlaşılan kilit operasyonun başarıya ulaşamadığını fark etmekte gecikmiş olanlar –içlerinden bir kısmı vaktinde geri çekilmiş, bir kısmı da geç kalmış ve kuşatılmışlar– ve başka yollardan yakalanmış olanlar; yani sivil giysiler içinde bir otele yerleşmeye çalışırken, sığınacak yer ararken, Santiago de Cuba'dan çıkmaya uğraşırken ve son olarak da kırsal alanda yakalananlar...Farklı yoldaşlar başka başka noktalarda ele geçirildi.

Frei Betto: Siz askeri kıyafet mi giyiyordunuz?

Fidel Castro: Evet. Aslında çarpışma sırasında çok az kayıp verildi. Çok çok az! Onların kayıpları görece olarak daha yüksekti; 11 ölü ve 22 yaralı..

Frei Betto: Ya sizden kaç kişi öldü?

Fidel Castro: Aslında başlangıçtaki çarpışmada öldüğü haberini aldığımız 2-3 yoldaşımız vardı ve birkaçı da yaralanmıştı. Buna rağmen pazartesi günü Batista 70 isyancının öldüğü haberini verdi, yani devrimcilerden 70 kayıp vardı. Onlar pazartesi günü muhtemelen Santiago'daki ve Bayamo'daki eylemlere katılmış, toplam 160 yoldaşın 70'ini henüz infaz etmemişlerdi ancak 70 isyancının ölümünden bahsediyorlardı. Pazar öğleden sonra sahiden birkaç düzine yoldaşı esir almayı başarmışlar ve onları öldürmüşlerdi. Bu böyle neredeyse bir hafta sürdü, ilk dört beş gün tüm esirlere korkunç işkenceler yaptılar ve onları öldürdüler.

Bütün bunlar Santiago de Cuba şehri sakinlerinde muazzam bir karşı çıkış yarattı; ellerine geçen her esiri öldürdükleri anlaşılmaya başlandı. Yurttaşlar toplandı, harekete geçti ve Santiago de Cuba'nın Başpiskoposu, İspanyol kökenli Monsenyör Pérez

Serantes'i ziyaret ettiler; o da insani gayelerle hayatta olanları kurtarabilmek için araya girdi. Bayamo'daki 40 yoldaşı da hatırda tutmak gerek; onlar da görevlerini tamamlamada güçlüklerle karşılaştılar ve onların da bir bölümü farklı noktalarda esir düştü.

Genel kural olarak Batista Ordusu'nun uygulaması bir dizi iftira atmak, Santiago de Cuba'da kışladaki hastanede bulunan hasta askerlerin boğazını kestiğimize dair şerefsizce bir suçlamayla bize karşı ordunun nefretini galeyana getirmeye çalışmak oldu. Oysa aslında sana da anlattığım gibi, sair zamanda orada olmayan ama karnavala denk gelen pazar olduğu için oraya konuşlandırılan atlı devriyeyle tesadüfen karşı karşıya kalınmasından dolayı, çatışma planlandığı gibi kışlanın içinde değil, dışarıda başladı.

Frei Betto: Kışlaya ait bir devriye mi?

Fidel Castro: Evet. Karnaval günü olduğu için oraya atlı devriye koymuşlar ve her ne kadar birinci kamyon nizamiyeyi ele geçirdiyse de bizim içinde olduğumuz ikinci kamyonla devriye arasında çatışma çıktı. Bizim kamyon durdurulunca arkadaki araçlarda bulunanlar aşağı indi ve kışlanın içindeki tüm tesislerin askeri bir görünümü olduğundan sol taraflarındaki binalara doğru ilerlediler. Hatta bir grup kışla binasına girdiğini sanarak hastaneye giriyordu ki ben bunu idrak edince şahsen hastaneye girip onları dışarı çıkararak grubu yeniden düzene sokmaya çalıştım. Çünkü saldırı durmuştu, ivme kaybedilmişti, sürpriz etkeni de tamamen yok olmuştu. Yeniden kışlaya hücuma kalkmak için çabaladık ancak artık mümkün değildi; garnizon ayaklanmış ve savunma pozisyonu almıştı. Yalnızca sürpriz baskınla elde edilebilecek başarıyı imkânsız kılan bu oldu işte. Garnizon bir kere alarma geçtikten ve mevzilendikten sonra mümkün değildi; ne buna uygun silahlarımız vardı ne de kışlayı ele geçirmeye yeter sayıda adamımız.

Çok yakınımda biri hastane olan binada beliren askeri kıyafetli birine ateş açtı, neredeyse sağır oluyordum. Bunun sonucu olarak bir sağlık görevlisi öldü veya yaralandı. Ancak onlar her ne kadar yalnızca alt kata, lobiye girilmiş de olsa, hastaneye girilmiş olması gerçeğini, muazzam bir kara çalma kampanyasına dayanak yapmak ve hastanedeki hasta askerlerin boğazını kestiğimizi söylemek için kullandılar; hepsi külliyen yalan ancak yine de pek çok asker buna inandı.

Esirleri sistemli bir biçimde öldürdüler. Birkaçını alıyorlar, bir süre sorguya çekiyorlar, canavarca işkence ediyorlar, sonra da öldürüyorlardı.

Bu koşullarda, dediğim gibi kamuoyu güçlü bir tepki verince, kilise makamını temsil eden Santiago de Cuba Başpiskoposu konuya dahil oldu ve kurtulanların hayatlarını kurtarmak için içlerinde en önemli/dikkat çeken kişi olarak, şehrin diğer ileri gelenleriyle beraber hareket etti. Gerçekten de hayatta kalanlardan bazıları, Santiago de Cubalıların muazzam öfkesinin yarattığı atmosferden yardım alan Başpiskoposos'un ve diğer şahsiyetlerden oluşan grubun girişimleri sayesinde kurtuldular. Bu yeni durum karşısında, benimle birlikte olan yoldaşlardan fiziksel açıdan en kötü durumda olanların Başpisikopos aracılığıyla yetkililere teslim olmasına karar verildi. 6-7 kişilerdi, sayıyı netleştirmek gerekir.

Ben diğer iki grup lideriyle beraber kaldım. Bu Sierra Maestra'ya çıkmak ve mücadeleyi yeniden örgütlemek için körfezi geçmeyi planladığımız küçük grup. Geri kalanlarımız tükenmişti ve hayatlarını kurtarmanın bir yolunu düşünmek gerekliydi.

Bu grupla Başpiskopos'un buluşmasını ayarlayacak olan sivil biriyle görüştük. Bir evin yakınına geldik ve evde kalanlarla konuştuk. O noktada 6-7 kişilik yoldaş grubundan ayrıldık, Başpiskopos onları şafak vakti gelip alacaktı. İki yoldaşım ve ben de Santiago de Cuba Körfezi'ne inen karayoluna gece vakti çıkmayı düşünerek evden yaklaşık iki kilometre mesafeye çekildik.

Ordunun bunu fark ettiğine hiç kuşku yok; belki de telefonları dinlerken öğrenmişlerdi. Anlaşılan evdekilerin Başpiskoposla yaptığı görüşme dinleniyor ve çok erkenden, şafak sökmeden önce karayolu çıkışına, tüm civara devriyeler gönderiliyor.

Tutuklanmasından Sonraki Koşullar

O sırada iki kilometre mesafede olan biz, orada geçirdiğimiz günler boyunca yapmadığımız bir hatayı yaptık. Tepelerin yamaçlarında, battaniye falan hiçbir şey olmadan, çok kötü şartlarda uyumak zorunda kaldığımızdan biz de yorgunduk ve bu nedenle kendimize bir kulübe bulduk. Ufacık bir yer, 4 metre boyunda üç metre genişliğinde, buralarda dam altı da derler; daha

çok alet edevatın konulduğu yerler. Kendimizi biraz olsun sisten, nemden ve soğuktan korumak için orada gecelemeye karar verdik. Ve sonuçta tam tamına gün doğarken, biz daha uyanmadan askeri devriye gelmiş, içeri doluşmuş ve bizi göğsümüze dayadıkları tüfeklerle uyandırmıştı. Tahmin edersin ki daha kötüsü düşünülemez; düşmanın seni böyle silahla uyandırması yani ve hiç yapmamamız gereken bir hata yüzünden oldu.

Frei Betto: Hiçbiriniz nöbet tutmadı mı?

Fidel Castro: Hayır, nöbette kimse yoktu, üçümüz de uyuyorduk; düşünebiliyor musun? Kendimize epeyce güveniyorduk, bir haftayı geçirmiştik ve o kadar arayıp tarayıp iz sürmelerine rağmen kimse bizi bulamamıştı; onları atlatmıştık. Düşmanı hafife aldık, bir hata yaptık ve kucaklarına düştük.

Temas kurduğumuz insanların bizi ele verdiğini hiçbir biçimde aklımdan geçirmek istemem. Buna inanmıyorum da, tam tersine anlaşılan o ki telefonla konuşmak gibi bazı ihtiyatsızca hareketleri olmuş hiç kuşkusuz, bunlar da orduyu alarma geçirmiş ve o noktaya bizi yakalayan devriyeyi yollamışlar.

Böylece orduya esir düştük. Kana susamış adamlardı aynı zamanda, bizi oracıkta öldüreceklerine kuşku yoktu. Ancak inanılmaz biçimde talihimiz güldü. Sarría adında siyahi bir teğmen vardı. Kudretli bir adamdı, katil olmadığı belliydi. Askerler bizi öldürmek istiyorlardı, galeyana gelmişlerdi; en ufak bir bahaneye bakıyorlardı, o arada bizi bağlamışlar ve namlusuna kurşun sürülmüş tüfekleri bize doğrultmuşlardı. En başta bize kim olduğumuzu sordular, kendi adlarımızı vermedik, başka adlar söyledik. Kulübedeyken beni tanımadıkları açıktı, kim olduğumu bilmiyorlardı.

Frei Betto: Siz çoktan tanınan bir sima haline gelmiş miydiniz Küba'da?

Fidel Castro: Görece tanınmıştım ancak nedense o askerler beni tanımıyordu. Bununla beraber, her halü kârda bizi öldürmek istiyorlardı; eğer biz kendimizi tanıtsaydık isimlerimiz duyulduğu anda kurşunlanırdık. Tartışmaya başladık onlarla çünkü bize katil dediler, oraya askerleri öldürmeye gittiğimizi, kendilerinin Kurtuluş Ordusu'nun devamı olduklarını söylediler. Biz de cevap yetiştiriyoruz; ben diyorum ki, siz İspanyol Ordusu'nun devamısınız, Kurtuluş Ordusu'nun asıl devamı biziz; o zaman iyice zıvanadan çıktılar.

Biz öleceğimize çoktan kesin gözüyle bakıyoruz haliyle; hayatta kalacağımıza dair en ufak bir umudum yok benim. Onlarla tartışmaya girişiyorum. O zaman teğmen müdahale ediyor ve diyor ki: "Ateş etmeyin, ateş etmeyin." Askerleri bastırıyor ve bunu derken daha alçak sesle tekrarlıyor: "Ateş etmeyin. Fikirler ölmez. Fikirler ölmez." Adamın dediklerine bakar mısın? Üç defa filan söyledi fikirleri öldüremezsiniz diye.

Tesadüfen, yanımdaki iki yoldaştan biri masondu; hâlâ hayatta olan Oscar Alcalde'den bahsediyorum. Halen Banco de Ahorro'nun* başkanı çünkü finans uzmanı oydu; Hareket'in para kaynaklarını o idare ediyordu. Ve aklına teğmene mason olduğunu söylemek geliyor. Çünkü bu şansımızı artırabilir veya teğmeni daha da yüreklendirebilir. Zira bilindiği kadarıyla, o zaman subayların arasında mason olan çok kişi var; ama tabii ne olursa olsun bizi sımsıkı bağlamışlar ve ayağa kaldırıp götürecekler. Birkaç adım attıktan sonra teğmene seslendim, adamın tavrını görmüşüm ya, yanıma çağırıp diyorum ki: "Sizin tutumunuzu gördüm ve sizi kandırmak istemem, ben Fidel Castro'yum." O da bana "Sakın hiç kimseye söylemeyin, hiç kimseye" diyor. Bana kendisi öğütlüyor, hiç kimseye söylemeyin diye.

Birkaç metre daha ilerliyoruz, 700-800 metre mesafede silahlar patlıyor, askerler etrafta mevzileniyor. Çok gerginler zaten, kendilerini yere atıyorlar.

Frei Betto: Aşağı yukarı kaç asker vardı?

Fidel Castro: Devriyede yaklaşık on iki asker olurdu.

Frei Betto: Teğmen aşağı yukarı kaç yaşlarındaydı?

Fidel Castro: 40-42 civarındaydı herhalde.

Askerlerin mevzi aldıklarını görünce, olan bitenin bizi vurmanın bahanesi olduğunu düşünerek ayakta kaldım; herkes yere kapanmış ben ayakta dikiliyorum. Teğmen bir kez daha yanıma yaklaşınca, ona diyorum ki: "Yere yatmıyorum. Ateş etmek istiyorlarsa bizi ayakta vurmaları gerekecek." O zaman teğmen de "Çok yürekli delikanlılarsınız. Çok çok yürekli" diyor. Böyle bir şey hiç aklına gelir mi, sen söyle? Ben binde bir ihtimal veririm. Ama bu sayede kurtulmuş olmadık, bu sayede hayatta kalacağımız kesinleşmedi. Teğmen bir kere daha hayatımızı kurtardı.

* Tasarruf Sandığı. (ç.n.)

Frei Betto: Bir kere daha mı?

Fidel Castro: Evet, bizi bir kere daha kurtardı çünkü karayolunun yakınındaki grubun yerini, Başpiskopos gelmeden tespit edip onları esir almışlardı. Demin bahsettiğim silahlı çatışmanın nedeni de buydu. O zaman iki grubu birleştirdiler, teğmen bir kamyon buldu ve diğer esirleri kamyonun kasasına çıkardı. Beni ise öne, şoförle kendisinin arasına oturttu.

Yolda giderken bir komutan çıkıyor karşımıza; Pérez Chaumont adında, en eli kanlılarından biri, çok sayıda insana kıymışlardan biri. Kamyona rastlayınca durduruyor ve teğmene bizi kışlaya götürmesini emrediyor. Teğmen onunla tartışıyor ve emrine karşı gelerek bizi kışlaya götürmek yerine, sivil mahkemeye bağlı olan Santiago de Cuba'daki Vivac'a* götürüyor. Kışlaya gitsek kesinlikle hepimizi kevgire çevirecekler.

Öyle olunca, Santiago de Cuba halkı bizim esir alındığımızdan ve orada tutulduğumuzdan haberdar oluyor. Bunu artık şehirdeki herkes biliyor ve hayatımızı kurtarmak için büyük bir baskı oluşturuluyor. Elbette alay komutanı bizi sorguya çekmek için oraya geliyor ama o anlar çok önemli çünkü oluşan tepkiden bizzat askerler, subaylar etkileniyor. Diyebilirim ki yer yer bir tür saygı, bir hayranlık gösteriyorlar ve buna yenilmez ordunun saldırıyı savuşturup saldırganları yakalamasının verdiği tatmin duygusu eşlik ediyor. Psikolojik bir unsur daha vardı bu ikisine eklenen, o da vicdan azabı. Çünkü o sırada 70-80 esiri öldürmüşlerdi ve halk bunu biliyordu.

Frei Betto: Yoldaşlarınız mıydı öldürülenler?

Fidel Castro: Evet, ilk gruplardan; farklı anlarda yakalananlardan 70-80'ini öldürmüşlerdi. Bir bölümü kaçabilmişti, benimle olanların da içinde bulunduğu bir grup da tutuklanmıştı; buna başka yerlerde yakalanıp da öldürülmekten ezkaza ve tabii kamuoyunun karşı çıkması ve halkın itirazını dillendiren başpiskoposla diğerlerinin müdahalesiyle kurtulanlar dahil. Birkaç kişiyi kurtarmayı başardılar; bir kısmı kendi kendine bir kısmı da başpiskopos aracılığıyla teslim oldu. Ancak bizim küçük grubumuz açısından belirleyici unsur, ordudaki o teğmen olmuştur aslında.

* Santiago de Cuba'nın 1845'te kurulan ilk hapishanesi. Bağımsızlık Savaşı kahramanlarından ve Moncada saldırısında yer alanlardan bazıları tutuklu olarak burada kalmıştır. (ç.n.)

Frei Betto: Devrim zafer kazandıktan sonra ne oldu o teğmene?

Fidel Castro: O teğmen zaferden yıllar önce, bizi öldürmediği için suçlandı. Bizi öldürememiş olmalarının suçunu ona yüklediler.

Beni gizlice öldürmeye çalıştılar birkaç defa ancak becerememediler. Daha sonra hapishane dönemi geldi, hapisten çıkınca da sürgün. Sonra Granma'yla yolculuk, dağda savaş... Gerilla ordumuz kuruldu. Bir kez daha, başlangıçta sekteye uğradı, yeni aksilikler oldu. Gerilla ordusunu yok ettiklerini de düşünmüşlerdi ama ordumuz küllerinden yeniden doğdu, gerçek bir kuvvete dönüşerek ufkunda zaferle savaşmaya başladı.

O dönemde teğmeni ordudan uzaklaştırdılar ve devrim zafer kazanınca biz onu yeniden orduya aldık, rütbesini yüzbaşıya yükselttik ve devrimin tayin ettiği ilk başkanın muhafız alayına komutan oldu. Yani başkanlık sarayındaydı ve başkanlık muhafız alay komutanıydı. Ne yazık ki –belki de yaşı 40'tan biraz fazlaydı diye düşünüyorum– devrimin zaferinden 8-9 yıl sonra kansere yakalandı ve ordunun bir subayı olarak 29 Eylül 1972'de öldü. Herkesin büyük saygısını ve sevgisini kazanmıştı. Kurtarılamadı. Adı Pedro Sarría'ydı.

Üniversitede bulunmuşa benziyordu, kendi kendini yetiştirmişti, okumaya hevesliydi. Büyük ihtimalle beni oradan tanıyordu veya görmüşlüğü vardı. Hakkaniyet duygusu gelişmiş bir insan olduğuna hiç kuşku yok. Şerefli bir adamdı işte. Ancak sıra dışı olan, en kritik anlarda, işte böyle alçacık bir sesle tekrarlayıp durduğu, asıl düşüncesini yansıtan sözleriydi. Ben o sözleri askerlere ateş açmamalarını emrederken duymuştum: "Fikirler ölmez!" Bu cümleyi nereden bulmuştu? Belki sonradan onunla röportaj yapan gazetecilerden bilen vardır. Ona sormak hiç aklıma gelmedi. Daha yaşayacak çok zamanı var diye düşünüyordum. Devrimin o ilk yıllarında, bazı işleri yapmak, olayları araştırmak, netleştirmek için çok zaman olduğu düşünüldü hep. Ama nereden çıktı o cümle? "Ateş etmeyin; fikirler ölmez!" O şerefli subayın tekrarladığı sözler bunlardı.

Bir de şu jesti var. Ona kim olduğumu söylüyorum; bana "Bunu kimseye söylemeyin, hiç kimseye" diyor. Ardından diğer bir cümle: "Çok yürekli delikanlılarsınız, çok yürekli." Bunu iki

defa tekrarladı. Bu binde bir denk gelecek adam, hiç kuşku yok ki bir biçimde bizim davamıza ahlaki yönden belli bir yakınlık duyuyordu ve o anda hayatta kalmamızı gerçekten de o sağladı.

Hapishane ve Savaş

Frei Betto: O noktada hapse girdiniz ve Isla de Juventud'daki hapishanede 22 ay yattınız.

Fidel Castro: Evet. Yaklaşık 1 Ağustos'tan itibaren.

Frei Betto: Ve mahkûmların affedilmesi için düzenlenen ulusal bir kampanya sayesinde salıverildiniz. Kilise'nin bu af kampanyasına katılıp katılmadığını hatırlıyor musunuz?

Fidel Castro: Esasen af kampanyası farklı görüşlerden çok geniş bir kesimin hareketiydi. Tüm muhalefet partileri, halk güçleri, toplumsal örgütler, önemli şahsiyetler, entelektüeller, gazeteciler, pek çok insan kampanyaya katıldı. Kilise kampanyayı mutlaka desteklemiştir ancak merkezinde değildi. Yine de Pérez Serantes'in idaresinde, Moncada saldırısına bağlı olarak Santiago de Cuba'da yaptıkları, gösterdiği çaba ve kurtardığı hayatlar dolayısıyla kilisenin halk nazarında büyük itibar kazandığına hiç kuşku yok.

Kamuoyunun bu şiddetli baskısının dışında, affın kararlaştırılması nihai olarak farklı etkenlere bağlıydı. İşledikleri ve başlangıçta Santiago de Cuba'da bilinse bile ülkenin kalanında çok bilinmeyen, öğrenildiğinde de halkta muazzam bir infial yaratan suçlar mesela. Biz bu suçları dava başladığı andan itibaren ihbar ettik; basına mutlak bir sansür uygulanıyor olmasına rağmen. Beni davadan keyfi biçimde ayırdılar; ilk günlerde iki üç duruşmaya götürdüler. Ben kendimi savunuyor ve bir yandan da işledikleri tüm suçları ifşa ediyordum çünkü takındığımız tutum, tüm sorumluluğu üstlenmek ve isyan eyleminin ahlaki, yasal ve anayasal açıdan meşru olduğunu göstermekti. Pozisyonumuz buydu; kimse bu şerefli sorumluluğu üstlenmekten kaçınmadı. Herkes yaptıklarımızdan sorumlu olduğumuzu ve gurur duyduğumuzu beyan etti. Böyle bir politika uyguladık. Daha sonra, tüm belgeler el altından yayıldı, halkın tamamı işlenen suçların canavarlığını öğrendi; Küba'nın tarihinde işlenmiş en akıl almaz suçlardı bunlar. Hükümet kanadında duyulan bir vicdan azabı vardı. Ayrıca

bir yandan da aslında kendi içinde bütünleştiği, sağlamlaştığı düşünülüyordu.

Silahlı mücadele konusunda sözde kararlı olan, tüm diğer politik güçler hiçbir şey yapmadılar, giderek devreden çıktılar. Biz mahkûmken pek çoğu seçim denen oyuna katıldı ve o zaman da zaten yerini sağlamlaştırmış hisseden Batista, iktidarını meşrulaştırmak, bir geçişle hükümeti fiilen anayasal olarak seçilmiş hale dönüştürmek istedi ve iktidarını meşrulaştırabileceğine güvenerek "Batista"nın aday olduğu bir seçim programladı. Çünkü bir yandan da pek çok gücün çekimserliği, itibarını yitirmiş bir muhalefet vardı oysa onu destekleyen bir grup parti ve devletin kaynakları elinin altındaydı. Rejimine yasal bir kılıf uydurmak istedi.

Bu çok etkisi görülen bir etken oldu çünkü Küba tarihinde geleneksel olarak afsız seçime gidilmezdi. Şunu demek istiyorum; af yalnızca kamuoyu baskısına boyun eğerek değil aksine başka etkenlerle de çıkıyor: İşlenen suçlardan duyulan vicdan azabı, ilk tutuklamalardan itibaren yaptığımız suç duyurusu ve halkı yönlendirme kampanyasının yanı sıra; Batista'yı seçim kararı almaya götüren, hükümetine, yasal bir kılıf bulma ihtiyacı. Bu etkenlerin tümü belirleyici oldu. Ve geriye kalan yoldaşları, yirmi küsur kişilik grubu küçümseyerek, bu insanların kaynaklarının, güçlerinin olmadığını, silahlı eylemi bastırdığını sanarak af yasasını onayladı.

Frei Betto: Siz orada kalırken adı Isla de Pinos'tu*, değil mi?

Fidel Castro: Evet.

Frei Betto: Sonradan Sierra'daki sefere katılan Peder Sardiñas'la ilk defa orada mı temas kurdunuz?

Fidel Castro: Mümkündür. Orada tutukluyken bir iki kez, birkaç rahibenin bizi ziyaret ettiği olmuştu. Yalnız, ben çok az süre diğer yoldaşlarla beraber kaldım.

Frei Betto: Tecrit mi edilmiştiniz?

Fidel Castro: Yaklaşık üç ay veya daha üç ay bile dolmadan, Batista'nın cezaevini ziyaret etmesine bağlı olarak. Bugünkü adıyla Isla de Juventud'da birkaç düzine kilovatlık bir elektrik santralinin açılışını yapmak gibi, saçma sapan bir nedenden gelmişti. Bu memlekette sonradan bilmem kaç bin kilovatlık üniteler inşa

* Isla de Pinos: Çamlı Ada, devrimden sonra adı Isla de Juventud'a yani Gençlik Adası'na çevrilmiştir. (ç.n.)

edildi ama hiçbiri için açılış töreni yapılmadı çünkü o kadar çok tesisi açmakla uğraşacak vakit yoktu. Oysa Batista bir mikro santralin açılışı için gitti oraya. Haliyle cezaevi idaresi Batista için karşılama töreni filan düzenledi ve biz de buna tepki gösterdik. Hatta "Batista'nın geldiği gün ne yemek yiyeceğiz ne de avluya çıkacağız" diye karar aldık. O zaman bizi içeri kapattılar ama santral, cezaevinin bizim kaldığımız koğuşunun hemen yakınlarında olduğundan, Juan Almeida adındaki yoldaş pencereden Batista'nın küçük tesise girdiğini gördü. Bizim hemen dibimizdeki tesisten çıkmasını bekledik ve çıktığı anda da 26 Temmuz Marşı'nı söylemeye başladık.

Başlangıçta Batista bunun düzenlenen törenlerin bir parçası olduğunu sandı; ona düzülen bir methiyeyi seslendiren bir koro olduğunu düşündü belki de. Başta halinden memnundu, yanındakilere susmalarını emretti. Sonra sessizce dururlarken marşımızın "Küba'yı kötülüğe boğan doymak bilmez tiranlar" dizesine geldiğimizde sinirlendi. Almeida bütün hepsini penceresinden gördü. Şimdi düşün ki polis içeri giriyor ve biz marşı söylemeyi sürdürüyoruz; içerde Pistolita* namlı, korkunç bir tip, dehşet bir haydut olmasına rağmen. Koğuşta kilitli kaldık. O günden itibaren beni çıkana dek ayrı tuttular. Böylece toplam mahkûmiyet süremin çoğunda –çünkü Santiago'da da yargılanana dek beni tecrit etmişlerdi– yani 22 ayın 19'unda tek başımaydım. Gerçi son zamanlarda tecrit görece sınırlanmıştı çünkü aftan birkaç ay önce Raúl'u yanıma göndermişlerdi.

O yüzden soruna cevap veremiyorum, Peder Sardiñas Moncada mahkûmlarıyla o sırada da temasa geçti mi; sanırım bunu Montané'ye sormak gerekir, o Isla de Juventud'un yerlisiydi.

Peder Guıllermo Sardiñas

Frei Betto: Peder Sardiñas'ın Sierra Maestra grubuna nasıl katıldığını hatırlıyor musunuz? Ona dair anılarınız neler?

Fidel Castro: Nasıl olduğunu tam hatırlamıyorum ama halkın giderek artan desteği söz konusu olduğundan, dikkatimizi çekmemişti. Gerilla Sierra Maestra Dağları'na iyice yerleştiğinde böyle oldu; değişik insanlar gelip gidiyordu, bazen bir doktor ba-

* İspanyolca tabanca anlamındaki pistola sözcüğünün küçültme eki almış hali. (ç.n.)

zen bir teknisyen... Birliklere ve yöre halkına verdikleri hizmetlerden dolayı özellikle doktorlar gözümüzde çok kıymetliydi. Ve günlerden bir gün, savaşın ortalarına doğru –çünkü bizimle epey uzun zaman kaldı– davamıza yakınlık hisseden devrimci bir rahip, Peder Sardiñas çıkageldi ve gerillaya katıldı.

Frei Betto: Biliyor musunuz bilmiyorum ama ilginç bir bilgi vereyim, o sıralarda Kilisenin tarihinde henüz sosyalizm yanlısı rahipler filan daha görülmemişken, Peder gerillaya bireysel bir eylem olarak değil piskoposunun desteği ile katılmıştı.

Fidel Castro: O asker değildi, rahip olarak kaldı. Yanımızdaydı, bizimle yaşıyordu; işini yapması için, hatta ayin düzenlemesi için gereken her şeyi vardı, her şeyi. İşini kolaylaştırması için ona bir yardımcı verilmişti çünkü bizim birliğimiz hareket halindeydi. Bölgeye daha hâkim olduktan sonra, o 10-15 günde bir yer değiştirmeye başladı. Bütün birlik ona çok cana yakın davrandı. Ayrıca, sana anlattığım gibi, vaftiz bu ülkede sosyal bir kurumdur; köylü buna çok değer veriyordu. Pek çok aile çocuklarının vaftiz babası olmamı istiyordu ve Peder Sardiñas orada düzinelerce köylü çocuğunu vaftiz ediyordu. Yaptıklarından biri de buydu. Aileler geliyor, çocuklarını getiriyor ve benden vaftiz babası olmamı istiyorlardı; vaftiz babası Küba'da baba yarısı sayılır. Sierra Maestra'da bir sürü vaftiz çocuğum var, pek çoğu belki orduda subay belki de üniversite mezunu olmuştur. Demem o ki köylüler bizimle bir bağ kurdular, arkadaşlıktan çok akrabalık bağına yakın bir bağ.

Frei Betto: Peki peder köylülere vaaz veriyor muydu, mücadeleyi inanç açısından açıklıyor muydu?

Fidel Castro: O dönemde peder elbette politik açıdan kendisinin devrim taraftarı olduğunu beyan ediyordu ve devrimi destekliyordu. Bunu da bizzat gerillaya katılarak göstermişti; o sırada bizimle çok büyük işler yaptı. Tabii ki bugün verilenler gibi veya gerilla hareketlerinde yer alan bir rahip gibi vaazlar verdiği yoktu çünkü Peder Sardiñas'ın harekete katıldığı dönemde, geride kalan köylüler bizim birliklerimizle zaten ilişki kurmuşlardı. Bombardıman korkusundan veya evleri ateşe verip köylüleri öldüren ordunun baskısı yüzünden, bir kısmı Sierra Madre'yi terk etmişti. Orada kalanlar bize çok bağlıydı.

Hatırladığım kadarıyla Peder Sardiñas'ın böyle bir söylemi yoktu. Çoğu zaman köylülerin yanında bir yerlerde kalırdı, sa-

nırım onlara sahiden inanca dair vaaz vermiştir. Onun köylüler arasındaki çalışması politik değil, aksine daha çok dinle ilgiliydi. Ve o zamanlar sana daha önce anlattığım gibi, oralara hiç rahip gitmezdi ve köylüler vaftiz meselesini çok ciddiye alırlardı; çok önemli ve anlamlı bir toplumsal ayindi.

Bence onun oradaki varlığı ve pek çok çocuğu vaftiz ederek rahiplik görevini yerine getirmesi, köylüleri devrimle kaynaştırmanın, ailelerle gerilla arasında bir bağ kurmanın, köylü nüfusuyla gerilla yönetimi arasındaki zaten var olan ilişkiyi sağlamlaştırmanın bir yoluna dönüşmüştü; diyebiliriz ki dolaylı yoldan onun devrim lehine yaptığı politik çalışma buydu. Ayrıca cana yakın bir adamdı. Herkes onu çok severdi, herkes onu el üstünde tutardı.

Frei Betto: Daha sonra binbaşı rütbesi verildi, değil mi?

Fidel Castro: Doğru, bu rütbe ona savaşta geçirdiği süre ve gösterdiği onurlu davranış dolayısıyla verildi. Kurumsal rahiplik* (Capellán) anlayışı burada tam anlamıyla yoktu. Hiyerarşik konumu ve meziyetlerinden ötürü kendisine binbaşı rütbesi verildi.

Frei Betto: Gerilla üniformanızla taktığınız küçük bir haçınız vardı sizin de.

Fidel Castro: Şimdi bana Santiago'dan, her kesimden pek çok insan hediyeler gönderirdi; hem çocuklar hem yetişkinler. Ve Santiago'dan bir kız çocuğu bana ucunda haç olan bu zinciri, yanında çok tatlı bir mesajla yollamış, o yüzden ben de evet, onu taktım. İşin aslı, bu dini inançla ilgili mi diye sorarsan, hayır derim; evet dersem yalan olur çünkü. Ama o çocuğa karşılık vermek için yaptığım bir şeydi. Diğer taraftan yanımızda rahibimiz vardı, ben bir sürü köylü çocuğunun vaftiz babası oldum, hiçbir biçimde bu meselelere dair bir önyargı yoktu.

Frei Betto: Sizin bir arkadaşınız mıydı bu kız?

Fidel Castro: Evet, Santiago de Cubalı bir kız, bizim sempatizanımız.

Frei Betto: Ben annenizin zinciri olduğunu sanmıştım.

Fidel Castro: Hayır çünkü onunla temasta değildik. Her adımını takip ettiklerinden çok zordu. Hiç kolay değildi. Yine de annem sayısız adak adıyordu.

---

* Capellán: Ordu, hastane, cezaevi gibi kurumların kadrosunda görevli bulunan rahip. (ç.n.)

Katolik Kilisesi ve Devrim

Frei Betto: Şimdi isterseniz Katolik Kilisesi'nin devrimle olan ilişkilerinin zafer kazanıldığı andan itibarenki durumuna biraz değinelim. Devrimin zaferine Kilise ve Hıristiyanlar nasıl tepki verdi? İlişkiler ilk başlarda nasıldı, bu ilişkilerde kriz hangi noktada ve neden başladı?

Fidel Castro: Başlangıçta tüm sosyal kesimlerle ilişkiler son derece iyiydi. Batista'nın devrilmesi denilebilir ki istisnasız her sosyal katmanda sevinçle karşılanmıştı; Batista rejimine göbeğinden bağlı olan unsurlar hariç. Yolsuzlukla, soygunla, rejim sayesinde haksız kazanç elde etmiş, servet sahibi olmuş insanlar ve yüksek burjuvazinin Batista rejimine sıkı sıkıya bağlı bazı kesimleri. Ama diyebiliriz ki nüfusun en az %95'i –o dönemde kamuoyu araştırmaları yapıldı– zaferi büyük bir memnuniyetle, sevinçle karşıladı; zira Batista rejimi büyük nefret toplamış, pek çok suç işlemiş, pek çok hakkı ihlal etmişti. Halk devrimi büyük bir umut olarak gördü ve her şeyden önce özellikle de son yılları daha da kanlı olan ve yedi yıl süren bu korku rejiminden kurtulmuş olmaktan dolayı son derce memnundu. Zorluklar ilk devrim yasalarıyla başladı.

Frei Betto: Örneğin?

Fidel Castro: Şöyle ki, ilk çıkan yasalardan biri –gerçi bunun o kadar etkisi olmadı– haksız kazançla elde edilen tüm malların kamulaştırılmasıydı. Tiranlık rejimi süresince yolsuzlukla mal elde edenlerin her şeyi kamulaştırıldı: Çiftlikler, iş yerleri, fabrikalar; buradan götüremedikleri ne varsa hepsi kamulaştırıldı. Kamulaştırmanın darbe döneminden öncesini de kapsaması istenmedi çünkü Batista'yla mücadele döneminde, önceden hükümette olan farklı farklı partiler şu veya bu biçimde mücadeleyi desteklediler, öyle veya böyle katkı sağladılar. Şayet yasayı geriye dönük genişletseydik kamulaştırmaya uğrayacak insanların sayısı çok daha büyük olurdu. Ancak ben tam da ayrışmalara yol açmaması, devrimi zayıflatmaması, rejime karşı çıkmış tüm politik güçlerin birliğinin mümkün olduğunca sağlanması için Batista öncesi dönemdeki zimmete geçirmelerin bir tür affa uğramasına razı olduğumuzu söylüyordum. Dolayısıyla, tüm kamulaştırmaları 10 Mart 1952 tarihinden itibaren edinilmiş haksız kazanç-

lara yaptık. Çünkü eğer geriye, cumhuriyetin kuruluşuna kadar gitseydik o zaman bu ülkedeki hırsızların torunlarının mallarına kadar el koymak zorunda kalacaktık, ne de olsa hırsızdan bol bir şey olmamıştı. Yine de bunu 10 Mart 1952'den itibaren Batista dönemiyle sınırladık.

İkinci yaptığımız ve yine genel bir destek gören şey, işkence ve işlenmiş suçlardan sorumlu tüm kişilerin yargılanmaları için mahkemeye çıkarılmalarıydı çünkü binlerce insan işkenceye uğramış ve öldürülmüştü. Bununla beraber şunu da söylemem lazım; o dönemde baskı sonradan Şili, Arjantin, Uruguay gibi Latin Amerika'nın diğer ülkelerinde görüldüğü üzere, incelikli bir hal almamıştı çünkü bu olaylar 1950'li yıllarda, benim andığım vakalarsa yaklaşık 20 yıl sonra, Kuzey Amerikalılar Vietnam deneyiminden geçtikten, CIA baskı ve işkence araçlarında ileri bir teknolojiye ulaşıp bunu Latin Amerika'nın baskıcı güçlerine aktardıktan sonra meydana geldi. Emperyalizm Vietnam'da suç işleme ve dehşet salma tekniklerini mükemmelleştirdi; zaten sonra da bu ülkeler 1970'lerde teknik açıdan çok daha donanımlı, yöntemleri çok daha incelikli, baskıcı kuvvetlerle karşı karşıya kaldılar.

Doğruyu söylemek gerek: Batista'nın uyguladığı baskı çok kanlı olmasına rağmen, saydığım ülkelerden bazılarında sonraları uygulanan baskı çok daha kötüydü hiç kuşkusuz ve bunun sorumluluğu da ABD'ye ve CIA'ye aittir; çünkü öldürmek, işkence etmek, infaz etmek ve ortadan kaldırmak sanatında tüm bu insanları yetiştiren onlardır. Gözaltı kayıpları denen şeytanlık burada, Batista döneminde hemen hemen hiç yoktu. Gerçekten öldürülenlerden cesedi bulunamayanların sayısı çok azdır.

Frei Betto: Brezilya'da, doğduğum şehirde Dan Mitrione* silahlı kuvvetler üyelerine nasıl işkence yapılacağını öğretmek için dilencilere işkence ediyordu.

Fidel Castro: Sen son kez geldiğinde bana tam da bu olayı anlatmıştın. Neyse, ne yazık ki bunlar oldu ama her halü kârda Batista pek çok insan öldürdü. Öğrencileri öldürdü, köylüleri öldürdü, işçileri öldürdü; işlemediği suç kalmadı. Örneğin bir keresinde Batista'nın askerleri, Sierra Madre'deki bir köyde 62 köylüyü öldürdü; köyün tüm erkeklerini öldürdüler. Bunu nereden kopya-

* FBI ajanı ve ABD Yardım Ofisi Kamu Güvenliği Direktörü, 1970'te Uruguay'da Tupamaru gerillaları tarafından kaçırıldıktan on gün sonra ölü bulundu. (ç.n.)

ladılar bilmiyorum; Nazilerin Çekoslovakya'daki Lidice kırımından* kopyaladılar belki de çünkü bu hadise ordunun bir bölüğünün pusuya düşürülmesinden sonra meydana geldi. Hiçbir şeyle ilgisi bile olmayan, tarımla uğraşan bir köy, hatta mezra çünkü oralarda köy yoktu, çiftçiler genelde birbirinden uzak yaşardı ama bazen az sayıda nüfusun bir araya geldiği olurdu. Babanın ve beş altı erkek çocuğun öldürüldüğü aileler vardı, çok gaddarca bir şeydi.

Biz devrimin zaferinden önce, Sierra Maestra'da henüz cenin halinde bir devletken savaş suçlarının cezalandırılmasını öngören yasalar çıkardık. Bu Nüremberg'den bile farklıydı çünkü Nüremberg'de savaş suçlarını yargılamak için önceden çıkarılmış bir yasa yoktu. Müttefikler aralarında anlaştılar ve suçluları yargıladılar. Onları cezalandırmaları adil değildi demiyorum, hiç kuşkusuz o insanların cezayı hak ettiklerini düşünüyorum. Ama yaptıkları hukuki açıdan çok da savunulabilir bir iş değildi çünkü hukukta geriye yürümezlik ilkesi vardır. Tekrar söylüyorum, biz çok önceden Sierra Maestra'da hukuki ölçüt olarak savaş suçlarını cezalandıran yasayı çıkardık. Devrim zafere ulaştığında, ülkedeki adli yargı mahkemeleri bu yasaları, devrimin zaferiyle birlikte geçerlilik kazanan ve zaten yürürlükte olan yasalar olarak kabul etti ve onlara binaen kaçamamış pek çok savaş suçlusunu yargılayıp cezalandırdı. Bazıları idam cezasına bazıları da hapis cezasına çarptırıldı.

İşte bu, yurtdışında Küba karşıtı ilk kampanyaların düzenlenmesine neden oldu, özellikle de ABD'de çünkü ABD, karşısında pek de uysal olmayan, farklı bir hükümet olduğunu çok erken teşhis etmişti ve Küba karşıtı saldırgan kampanyalara başladı. Ancak bu henüz Küba'daki hiçbir kesimle aramızı bozmamıştı, ne zengin sınıfıyla ne de Kiliseyle.

Tam aksine, diyebiliriz ki tüm kesimler –o süreçte de kamuoyu yoklamaları yapılmıştı– bu iki yasayı onaylıyordu, yani 10 Mart 1952'den itibaren haksız kazançla elde edilen taşınmazların ka-

* 1942 Ağustos'unda Reich Ana Güvenlik Dairesi Başkanı ve Bohemya ile Moravya Genel Valisi Reinhard Heydrich'in iki Çek direnişçinin düzenlediği suikast sonucu ölmesinden sonra, Prag yakınlarındaki Lidice köyü Naziler tarafından yerle bir edilmiş ve köydeki tüm erkekler ve kadınların bir kısmı öldürülmüş, bir kısmı çocuklarla birlikte toplama kampına yollanmıştır. (ç.n.)

mulaştırılmasına ve işkence yapan, savaş suçu işleyenlerin ibret verici biçimde cezalandırılmalarına dair yasaları.

Daha sonra ekonomiye yönelik bazı yasalar çıktı; elektrik kullanım fiyatlarının düşürülmesi gibi. Fahiş fiyatlandırmadan nefret edip tiksinmiş halkın öteden beri var olan bir talebiydi bu; fiyatlar neredeyse yarıya indirildi. Batista'nın Telefónica gibi çok uluslu şirketlerin çıkarlarını gözeten diğer yasa ve düzenlemeleri de feshedildi. İşte bu, artık ülkemizdeki yabancı şirketlerle belli sürtüşmelerin başlamasına neden oldu. Ardından kiraların düşürülmesi geldi; bu ekonomik ve sosyal nitelikli, çok önemli bir yasaydı. Bütün kiralar yaklaşık %50 indirildi. Bu yasa milyonlarca insan tarafından muazzam bir memnuniyetle karşılandı. Hatta bu yasa sonradan, kiracıların ödedikleri kira sayesinde mülkün sahibi olmalarını sağlayan bir yasaya dönüştürüldü; çıkarılan ilk Kentsel Reform Yasası oldu.

Bu yasaların yanı sıra bir dizi başka düzenlemeler de yapıldı: İşyerlerinde işten çıkarmalar durduruldu ve tiranlık rejimi sırasında atılmış olanlar işe geri alındı. Kazanılmış hakların iadesini sağlayacak temel düzenlemeler yapıldı. Kumsallarda spor, eğlence ve dinlenme tesisleri inşa edilmeye başlandı. Tüm kumsallar ve kamusal alanlar halkın tamamının kullanımına açıldı. Yani ilk anlardan itibaren kulüplerdeki, kumsallardaki halkı ayrıştıran uygulamalara son verildi. Ülkenin en güzel kumsallarının çoğunluğu özeldi; pek çoğunda otellere, barlara, dinlenme tesislerine siyahiler alınmıyordu. Devrimin zaferiyle birlikte tüm bunlar ortadan kalktı.

Bazı yerlerde bu kolay olmadı çünkü Küba'daki bazı mesire yerlerinde, mesela Santa Clara'da beyazların belli bir tarafa, siyahilerin başka bir tarafa gitme alışkanlığı vardı. Bazı yoldaşlar bu konuda acil düzenlemeler yaptılar hatta. Biz onlara ihtiyatlı olmalarını önerdik; bu düzenlemelerin zorla hayata geçirilemeyeceğini, büyük ölçüde rızaya dayalı biçimde çözümler getirilmesi gerektiğini yani mesire alanlarında insanları karışık halde zorla tutmamalarını söyledik çünkü önyargılar vardı. Burjuva toplumu tarafından ve ABD'nin de etkisiyle yerleştirilmiş bu önyargıların bir günde ortadan kalkması mümkün değildi doğrusu.

Sinir bozucu dışlamalar ortadan kalkmaya başladı. Bu da, beyazlara özel kumsal veya kulüplere artık izin verilmediği andan

itibaren, ayrıcalıklı kesimleri rahatsız eder oldu. Bu düzenleme hoyratça yapılmadığı halde. Böyle meselelerde zora başvuramazsın çünkü bırak sorunu çözmeyi, tersine daha da ağırlaştırır. Yasal düzenlemelere ikna edici bir söylem, razı etme, politik bir çalışma da eşlik etmelidir zira köklü birtakım önyargılar sarsılıyordur.

Ülkemizde ırkçı önyargıların ne noktada olduğunu gördüğümde ben bile hayrete düştüm. Derhal sinsice kampanyalar başladı: Yok devrim beyazlarla siyahileri evlendirmeye kararlıymış da, ırkları keyfimize göre karıştıracakmışız da. İşte böyle düzenbazlıklar. Bu meseleleri açıklamak, böyle bir şeyin olmadığını, bunun kandırmaca olduğunu, her bir bireyin haklarına, bu konuyla bağlantılı olan her karara saygı gösterdiğimizi; izin vermeyeceğimiz şeyin işyerlerinde, okullarda, fabrikalarda, dinlenme tesislerinde ayrımcılık yapılması olduğunu anlatmak için birden fazla kez televizyona çıkmak zorunda kaldım. Çıkıp anlatmak zorunda kaldım çünkü her tür düzenbazca kampanya düzenlendi. Ayrıcalıklı kesimlerin, devrimin onlara bir açıdan zararı dokunuyormuş gibi hissetmeye başladıkları belliydi.

Ardından toprak reformu geldi. Bu reform, ülkenin zengin ve ayrıcalıklı kesimleri, ABD ve çokuluslu şirketlerle devrim arasında gerçek bir kopuşa yol açan ilk yasa oldu. Çünkü cumhuriyetin kuruluşundan beri en verimli topraklar, onlara ya el koymuş ya da onları çok ucuza kapatmış olan Kuzey Amerikalı şirketlerin elindeydi. Çıkardığımız yasa radikal görünmüyordu bize çünkü 400 hektarlık üst sınır getiriyordu ve çok iyi düzenlenmiş, verimliliği yüksek, yoğun tarım yapılan birimlerde istisnai olarak 1200 hektara kadar onay veriyorduk. Çin'de devrim yapıldıktan sonra, 400 veya 1200 hektarlık arazisi olan toprak sahibi kalmış olsun, ben bilmiyorum. Bununla beraber bu yasa ülkemiz açısından çok radikaldi zira 200 bin hektardan fazla toprağı olan Kuzey Amerikalı şirketler vardı.

Bu yasa kapsamında kendi ailemin toprakları da etkilendi ve mülkiyetleri 400 hektarla sınırlandı; kendi topraklarının yarısını ve sana daha önce bahsettiğim, kiraladıkları arazinin tamamını kaybettiler.

Bu yasa birkaç yüz şirketi etkiledi; yaklaşık 1000 civarı mülk sahibi etkilendi denebilir, çok fazla değildi çünkü çiftlikler çok büyüktü. Ayrıcalıklı kesimler sahiden de devrim olduğunu, Ku-

zey Amerikalılar da bu hükümetin farklı olduğunu idrak etmeye başladılar.

Sonuçta ilk olarak yaptığımız şey, Moncada programını uygulamaya koymak oldu. Daha önce de bahsettiğim, 1951'den beri aklımda olan, 1953'teki Moncada olayına bağlı olarak ortaya konulmuş, toprak reformunu ve bizim devrimin ilk aşamasında aynılarını hayata geçirdiğimiz bir dizi sosyal düzenlemeyi içeren şu program. Belki de pek çok insan, bu programların hiçbirinin uygulanmayacağına güveniyordu çünkü Küba'da programlardan hep bahsedilirdi ve hükümetler iktidara geldiklerinde bunları asla uygulamazlardı. Rahatı en yerinde olan kesimler, ne ABD'ye 90 mil uzaktaki ülkemizde devrim yapılabileceğini ne de ABD'nin bu ülkede devrim olmasına izin verebileceğini hayal edebiliyorlardı. Kendi gençliklerindeki devrimcilerin hezeyanı gibi diye düşünüyorlardı herhalde; ne de olsa bunlar Küba tarihinde daha önce pek çok kez söylenmiş ama hiç yapılmamıştı.

Ancak hükümeti idare etmeye alışmış tüm bu kesimler, bu kez kendilerinin yönetemeyeceği ve ABD tarafından yönetilmeyi de kabullenmeyen, adil ve düzgün hareket eden, farklı bir hükümetin mevcut olduğunu kavradılar. Halk da kendisini savunan, sahiden kendisinin çıkarlarıyla özdeşleşen bir hükümet olduğunu görmeye başladı.

Aslında her ne kadar herkes destekleyip alkış tuttuysa da başlangıçta genel bir sempatizanlık hali yaygındı, halkın tamamında militan devrimcilik yoktu. Bu ilk devrimci yasalar çıkarılmaya başlandığında devrim yaygınlık anlamında güç kaybeder oldu, yani nüfusun %95-96'sı tarafından destekleniyorduysa bu destek %92'ye, %90'a düşmeye başladı. Ancak derinlik anlamında kazanıma geçti. Bu %90 giderek militan devrimci olmaya ve gün be gün devrime daha fazla bağlanmaya başladı.

Burada andığım bir dizi düzenleme; ırkçı ayrımcılığa son verilmesi, Batista döneminde işten atılanların geri alınması, kiraların düşmesi, işçilerin güvenceye alınması, toprak reformu meyvelerini verdi.

Ezilegelmiş işçiler de devrimin zaferiyle beraber haklarını talep etmeye başladılar ve hatta pek çok işveren, yaranmak için her türden hakkı tanımaya başladı. Gerçekten de hükümette olan bizlerden çok işverenler işçilerin farklı taleplerini kendiliğinden kar-

şılamaya başladı ve ilk zamanlarda sendikalar da kendi başlarına sayısız hak kazanımı sağladı.

Hatta bu arada ben de tüm şeker kamışı işçileriyle görüşmek zorunda kaldım çünkü şeker fabrikalarında dördüncü vardiyanın yapılmasına dönük, çok güçlü bir talep vardı. Yalnızca üç vardiya vardı ve ülkede çok fazla işsiz olduğundan bu talep çok güçlü bir destek bulmuştu. Ben tüm ülkeden gelen delegelerle görüşmek zorunda kaldım. Toplanılan tiyatro salonunda, ben katılana dek dördüncü vardiya hararetle destekleniyordu; hatta bizim kendi örgütümüzün içinde de çok coşkuyla destekleyenler vardı bu öneriyi. Ben de neden bunun bize göre işsizliğin çözümü için tutulacak yol olamayacağını uzun uzun anlatmak üzere bir akşam katılmak zorunda kaldım. Bunu yapmak hâlâ tüm şirketler özelken pek kolay bir şey olmamıştı çünkü işçilerle işveren arasındaki çıkar çatışması gibi algılanabilirdi. Biz toplanan kaynağın, elde edilen kazancın kalkınmaya yatırılması gerektiğini, toplanan paranın götürülmesine izin vermeyeceğimizi, aksine bu ülkeye yatırım yapmakta kullanılacağını açıkladık. Her ne kadar ben o noktada sosyalist bir anlayışa sahiptiysem de yine de sosyalist bir programı başlatmak için uygun bir süreç değildi bence.

İşçinin, çalışanın kendi çıkarlarıyla işyerinin, özel şirketlerin sahiplerinin çıkarlarının çatışması olarak gördüğü ve kendilerinin almadığı her kuruşun patronun kâr hanesine yazıldığını düşündüğü bir ortamda, ona açıklama yapmak, ondan anlayış göstermesini, özveride bulunmasını istemek sosyalist bir konumdayken daha kolay. O koşullarda işçilere sorunları açıklık ve nesnellikle açıklamak –çünkü biz laf ebeliğinden kaçınmak için azami çaba gösterdik her zaman– laf ebeliğine sığınmamak hiç kolay değildi.

Şimdi tabii kiraların düşürülmesi gibi bazı düzenlemelerin, iktisadi bakış açısından bugün enflasyonist tarzda olduklarını söyleyebiliriz. Ancak bu çok eskiden beri gelen, çok güçlü bir talepti çünkü halk gerçekten de kira adı altında korkunç bir haracın mağduru olmuştu.

Katolik Kilisesi İle Yaşanan İlk Gerginlikler ve Nedenleri

Frei Betto: Peki o sırada Kilise ile aranızda gerginlik var mıydı?

Fidel Castro: Şimdi Kilise'yle ilk gerginlikler, devrim tüm bu ayrıcalıklı kesimlerle takıştığı anda başladı. Bu tarihsel bir gerçek.

Öncelikle, daha sonra kardinal olan Havana Başpiskoposu'nun –sanırım onu devrimden önce kardinalliğe yükseltmişlerdi– Batista diktatörlüğüyle resmi ilişkileri mükemmeldi.

Frei Betto: Adı neydi?

Fidel Castro: Manuel Arteaga. Batista'yla araları son derece iyiydi; en çok eleştirildiği konulardan biriydi bu.

Devrimin ilk günlerinde tüm yetkililere nezaket gösterdik. O ilk günlerde pek çok insan benimle görüşmek istiyordu, ben de nezaket ve kibarlık gereği beni görmek isteyen herkese vakit ayırmaya çalışıyordum. Açıkgözlerden telefonlar gelmeye başladı. Sanayiciler birliği başkanı, tüccarlar birliği başkanı, şu derneği, bu derneği, Kilise'nin üst düzey idarecileri, tüm bu kuruluşlar benden görüşme talep ediyorlar, ben de beni görmek isteyen herkesi kabul ediyorum.

Hatırlıyorum da Havana'daki ilk günlerde, üç dört hafta içinde belli bir düzeni oturtmayı başardığımızda, ben kendi işlerimi düzenlemeye giriştim ve tıka basa dolu bir ziyaret takvimiyle yüz yüze geldim. Böyle 15-20 gün geçirdim, yaklaşık iki üç hafta; bu süreçte sürdürdüğüm hayatın dünyadaki en kısır yaşam biçimi olduğunu ve böyle devam edersem kendimi bütünüyle ziyaretçi kabulüne adamak zorunda kalacağımı gördüm. Bu ziyaretçilerle hükümeti ziyaret edenler aynı kişilerdi, benim idari bir görevim olmamasına rağmen. Oysa hükümet görev başındaydı, bense İsyancılar Ordusu Başkumandanı'ydım ve hükümetin işlerine müdahil olmamaya çok özen gösteriyordum.

Frei Betto: Cumhurbaşkanı Urrutia mıydı?

Fidel Castro: Evet, geçici bir cumhurbaşkanı vardı. Santiago de Cuba'daki adil tavırlarıyla devrimcilerin gönlünü kazanmış bir yargıç; meziyeti buydu. Bu arada, devrim sürecinde hiçbir şekilde rol almadığı halde biz bu göreve onu getirdik çünkü devletteki makamlar uğruna mücadele etmediğimizi kesin olarak kanıtlamak istiyorduk. Ve hakikaten de devrim zafer kazandı ve

hükümeti ona devrettik. Ama ne oldu, bu kişi dünyadan bihaber çıktı; adamda mantıktan eser yok, daha ilk günden sorun çıkarmaya başladı; bir afra tafra içine girdi, hatta işçi karşıtı bir tutum bile takındı, bizi güç durumda bıraktı. Ben işçilerle görüşmek, anlayış göstermeleri, sabretmeleri için açıklamalar yapıp ricada bulunmak zorunda kaldım. Aynı zamanda bakanlar kuruluyla da toplanıp onlara politik sorunlar çıktığını söylemek zorunda kaldık.

Devrimin çıkardığı ilk yasalarla bir sorun çıkmamıştı ama aslında sağcı bir başkan olarak tanımlayabileceğimiz ve bu özelliği nedeniyle bir noktadan sonra ciddi bir çatışmanın tarafı olmaya sürüklenen bu yargıç, antikomünist beyanlarda bulunmaya; Amerikalıların, en gerici gazetelerin, en gerici kesimlerin kampanyalarına çanak tutmaya ve devrimci güçler arasında hizip yaratmaya başladı. Böylece bir çatışma doğdu. O zaman dedim ki: "Madem öyle, biz ne yapacağız?" Halk bizim yanımızda, halkın tamamı, diyelim ki o anlarda halkın %90'ı devrimi destekliyor, İsyancılar Ordusu'nu destekliyor, devrimci yönetimi destekliyor ama Urrutia'yı desteklemiyor. Eğer Urruita bir saniye için bile bu desteğin çantada keklik olduğunu veya şahsına verildiğini düşündüyse, bundan daha acayip bir şey olamaz. Ancak anlaşılan bir noktada buna inandı ve bu inanca uygun düşecek biçimde davranmaya başladı, dolayısıyla da bir çatışmaya neden oldu. Ben düşünüyorum, bu iş nasıl çözülecek? Bu güç kullanarak çözülemez, olacak iş değil. Devrimci güçler ve başkan arasında bir ihtilaf çıkarsa, biz ne duruma düşeriz? Görevden mi alacağız adamı? O zaman tüm ülkenin gözünde darbe yapmış gibi görüneceğiz. Bu konu hakkında çok düşündüm, çok kafa patlattım.

Daha önce başbakanlık için benim adım geçmişti. Yürürlüğe konan devrim yasalarının çıkmasından önceydi. Bakanların bizzat kendileri benden rica ettiler, o sırada başbakan olan kişi diğerlerinin adına bunu bana söyledi ve bu konu Urrutia'ya açıldı; bakanlar kurulunun önünde açıldı. Ben tek bir şart koşmuştum. Demiştim ki: "Başbakanlık görevini kabul edeceksem sizler de bana yürütülecek politikanın, yani çıkarılacak devrim yasalarının sorumluluğunu vermek zorundasınız." Benim şartım buydu. Bu şart pürüz çıkmadan kabul edildi; başbakan olarak çıkarılacak devrimci kararnamelerin sorumluğu bendeydi.

Bu andan itibaren bir dizi devrim yasası yapıldı ancak daha sonra başbakanlık ve cumhurbaşkanlığı arasında kurumsal bir ihtilaf ortaya çıktı. Bu konuya çok kafa yoruyorum, herhangi bir kışkırtmaya kapılmama izin vermiyorum, sonuçta istifa etmeye ve cidden istifa etmeye karar veriyorum; zaten sahiden istifa ettim. Dedim ki: "Darbeyi andıracak bir şey olmadan ben görevimden istifa etmeyi tercih ediyorum." İstifa ettim, istifam gazetede yayınlandı, televizyona çıktım ve istifamın nedenlerini anlattım. Cumhurbaşkanı sarayındaydı, bense televizyondaydım.

Frei Betto: Bu hangi tarihte oldu, zaferden ne kadar zaman sonra?

Fidel Castro: En azından beş ay kadar sonra olmalı, belki de daha fazla. Kayıtlara bakmam gerek.

Frei Betto: Hâlâ 1959 yılıydı ama?

Fidel Castro: Evet, 1959'du. Birkaç ay sonra. O saraydaydı ben televizyonda. O yüzden niye istifa ettiğimi açıkladım. O bir beyanat vermek için gazeteleri aramış, hâlâ konuşurken bana haber verdiler. Ben de dedim ki: "Kameraları oraya gönderin, kamu önünde televizyonda tartışalım, tüm halkın gözü önünde." O herkesin gözü önünde, televizyonda tartışmak istemedi ve birkaç saat sonra, yalnızca kamuoyu baskısı nedeniyle istifa etti. Devrime gerçekten de katılmış, saygın bir yoldaş, bakanlar kurulu tarafından cumhurbaşkanı olarak atandı. O zaman benim hükümette olmadığım bir dönem oldu çünkü ben gerçekten de başbakanlık görevini yeniden kabul etmek istemiyordum; istifamın yalnızca sorunu çözmek için atılmış, taktik amaçlı bir adım olarak görülmesini hiçbir şekilde istemiyordum. Tek söylediğim açıkça şuydu: Güç kullanmaya mecbur kalmamızdan önce, ben istifa ediyorum. Elbette ki devrimden istifa edecek değildim, bunun lafı bile olmaz; devrimden ayrılmıyordum. Ama en azından bu görevden ayrılıyordum çünkü o koşullarda bu görevi yerine getirmeyi sürdüremezdim. Ancak güç kullanmadan bu meseleyi halletmeye kararlıydık.

Meseleyi halk çözdü, halk pek çok meseleyi çözmeye kadirdir. Sonrasında göreve dönmemek için epey direndim. Yoldaşların ve kamuoyunun baskısı karşısında direnişim neredeyse gülünç bir hal alıncaya kadar. Yeniden başbakanlık görevini ve hükümetin temel sorumluğunu üstlendim.

Frei Betto: Kardinalle olan temaslarınızdan bahsedecektiniz.

Fidel Castro: Doğru, sana ilk günlerde keşfettiğim durumu anlatıyordum, herhalde şubat ayı olacak, hani şu günlerimin olabilecek en kısır, en verimsiz şekilde geçeceğini, zamanımı protokolle, önemli şahsiyetlerle görüşerek harcayacağımı anladığımı anlatıyordum. Bu önemli kişiler içinde iki semirmiş tip, birden fazla kez görüşme talep edip geldi. Ben soruyorum: "Kim bunlar?" "Kardinalin yeğenleri" diyorlar.

Kardinalin yeğenleri beni görmek istiyor. Kardinalin yeğenleriyle iki veya üç kez görüştüm ve kendi kendime dedim ki: "Şu işe bak, ömrümü kardinalin yeğenleriyle görüşerek geçirmek zorunda kalacağım demek ki." İşadamı olduklarından bilmek istedikleri şeyler vardı ve gazetelere çıkmaya da meraklıydılar çünkü bu aynı zamanda sosyal bir hadiseydi; ertesi gün gazetede şu çıkıyordu: "Falancayla filancayı kabul etti." Benim hiç hoşuma gitmeyen bir şeydi bu gerçekten ve neyse ki kısa sürede bu tarz işlerden kurtuldum. Dedim ki: "Tamam artık, şimdi yalnızca gerçekten ilgimi çeken insanlarla görüşeceğim, gerçekten ilgimi çeken yerlere gideceğim. Bunlar gibi, kesinlikle hiçbir şey üretmeyen, hiçbir sorunu çözmeyen kim bilir kaç insanla daha, benimle görüşmek istiyorlar diye esir olmayacağım." Ve yöntem değiştirdim. Ama o günlerde pek çok semirmiş, karnı tok sırtı pek gencin her gün görüşme talep ettiğini ve ömrümü yalnızca bu görüşmelere adamak zorunda kalacakmışım gibi geldiğini hatırlıyorum. Kardinalin de arası devrimci hükümetle son derece iyiydi.

Herhangi bir sorunun kaynağı bu değildi. Sorunlar devrimci yasalarla beraber çıktı; Kentsel Reform Yasası, Toprak Reformu...

Frei Betto: Gelelim okul meselesine. Okullarla ilgili yasa ne zaman çıktı, ne zaman müdahale edildi?

Fidel Castro: Şöyle. Başlangıçta hiç müdahale olmadı. Yaptığımız ilk düzenlemeler ne özel okulların devletleştirilmesine yönelikti ne de okulların devletleştirilmesine dair acil eylem planı olarak değerlendirilmişti. Bizim derdimiz okuma yazma kampanyası başlatmak ve ülkenin her köşesine öğretmen gönderebilmekti.

Devrimci düzenlemelere paralel biçimde dağlık bölgelerde yol, hastane, poliklinik, sağlık ocakları inşasına giriştik; kırsal alanın tamamında, her yerde okul yapmaya başladık ve 10 bin kişilik

öğretmen kadrosu açıldı. Bu da devrimin ilk aylarında yapılan düzenlemelerden biridir. 10 bin kişilik kadro yaratıldı ve ülkenin dört bir yanına öğretmen gönderildi.

Devrim yasaları çatışma meydana getirmeye başladı, buna hiç kuşku yok. Çünkü zengin kesimler, burjuvalar ve toprak sahipleri, devrimle birlikte tavır değiştirdiler ve muhalefet etmeye karar verdiler. Onlarla beraber, onların tüm çıkarlarına hizmet eden kurumlar da devrime karşı kampanya yürütmeye başladı. Kiliseyle ilk sürtüşmeler böyle ortaya çıktı çünkü bu kesimler Kiliseyi, devrim karşıtı bir araç olarak kullanmak istediler.

Böyle bir şeye neden heveslenebildiler? Tamamen Küba'ya has bir nedenden ötürü. Brezilya'da, Kolombiya'da, Meksika'da, Peru'da, Latin Amerika ülkelerinin çoğunda görülmeyen bir durumdan dolayı yani; Küba'daki Kilise halkçı değildi, olması gerektiği gibi halkın kilisesi değildi; işçilerin, köylülerin, sıradan insanların, nüfusun mütevazı kesimlerinin kilisesi değildi. Bu ülkede rahiplerin köylülerle, işçilerle, yerel halkla yan yana çalışması uygulamada hiç görülmedi. Oysa bazı ülkelerde çoktandır yapılıyordu, sonra bu anlayış Latin Amerika'da yaygın hale geldi. Nüfusun %70'inin köylü olduğu bu ülkede, kırsalda bir tane bile kilise yoktu. Bu önemli bir veridir: Kırsalda bir tane bile kilise yoktu! Bir tane bile rahip yoktu! Yani nüfusun %70'inin yaşadığı yerde. Sana dün anlattığım, benim doğup büyüdüğüm yerdeki şartlar her yerde geçerliydi; İncil'e dair, apostolik* bir çalışma yoktu. Nasıl desem –siz buna ne ad veriyorsunuz bilmiyorum–, halka dini eğitim veren yoktu.

Frei Betto: İncil'i vazetme.

Fidel Castro: İncil'i vazetme. Dediğim gibi, toplum Katolik olarak değerlendiriliyordu ve vaftiz adeti vardı, sana dün anlattığım tüm o şeyler. Ancak ne din gerçekten öğretiliyordu ne de gerçekten ibadet ediliyordu.

Küba'da dinin dallanıp budaklanması, yaygınlaşması temelde özel okullar aracılığıyla olmuştur; yani rahipler ve rahibeler tarafından yönetilen, sana dün bahsettiğim kolejler tarafından olmuştur. Genellikle o okullarda ülkenin en zengin ailelerinin, en köklü aristokratlarının veya aristokrat olduğunu sananların, üst

* Hıristiyan Terimler Sözlüğü: Havarilere dair veya havarilerin faaliyetlerine benzeyen, onların yaptıklarının devamı olan işler. (ç.n.)

orta sınıf ailelerin ve orta sınıfın bir kısmının çocukları okuyordu. Ya da dün de anlattığım gibi, belki bir doktor çocuğunu 10 dolar karşılığı bir ücret ödeyip gündüzlü olarak okula yollayabilirdi. Okul, bu ülkede dinin temel yayılma aracı olmuştur ve bunun sonucu olarak dini bir eğitim alan, disiplinli ve metodik biçimde olmasa da ibadetlere katılanlar da bu sınıflar olmuşlardır. Çünkü belki de bu sınıfların ayırt edici özelliklerinden biri, adetlerinin çok gevşek oluşu, ibadet konusunda disiplinden yoksun olmalarıdır çünkü mesela bazıları ayine gitmiyorlardı. Hakiki bir Katolik Pazar ayinine gitmekten vazgeçmez ama bunların pek çoğu pazar ayinine sosyal bir faaliyet veya yakışık alan bir iş olarak bakıyordu, sonra da refahının ve servetinin tadını çıkarmaya dönüyordu. Dinlerinin temel ilkelerinin uygulanışına bağlılık göstermeleriyle ayırt edilen insanlar değillerdi.

Bu ülkede Katolik Kilisesi'nin temel taşı bu kesimler tarafından konulmuştu ve genellikle de zengin mahallelerde kurulmuş cemaatlere kuvvetli bağlarla onlar bağlıydı. Elbette bir süreden beri şehirlerin sıradan mahallelerinde de birkaç kilise bulunuyordu ancak hepsi de yüksek burjuvazinin, çok zenginlerin konutlarının yer aldığı gelişmekte olan semtlerdeydi. Oralarda şahane kiliseler inşa ediliyordu, onlara hizmet verilmesi garantileniyordu. Yoksul semtlerde, köylü ve işçilerin mahallelerinde hiçbir dini hizmet temin edilmiyordu. Zengin sınıfının piskoposlarla ve Kilise'nin yüksek hiyerarşisiyle dostane ilişkileri vardı genellikle.

Bunun yanı sıra ruhban sınıfının büyük bölümü yabancıydı; yabancıların büyük bölümü ise İspanyol'du. Sana dün de Cizvitlerden bahsederken anlattığım gibi, gerici fikirler, sağcılık, İspanyol milliyetçiliği ve hatta Franco taraftarlığı içlerine işlemişti. Ne zaman ki bu insanlar Kiliseyi bir araç olarak, devrim karşıtı bir cephe olarak kullanmaya kalktılar işte o zaman Kilise'yle ilk gerginlikler ortaya çıktı.

Elbette yalnızca Katolik Kilisesi'nin seçkin okulları yoktu. Bazı Protestan Kiliseleri'nin de okulları vardı, çok değil birkaç tane ve bu okullar da belli bir saygınlığa sahipti. Mesela Oriente'nin bir kasabasında, El Cristo'da bir okul vardı, en küçük kız kardeşim de orada okudu bu arada, orası saygın bir Protestan okuluydu. Çok pahalı değildi, hatta ekonomikti; kilise yardımı alıyor muydu

bilmiyorum. Cárdenas'ta Escuela Progresiva* adlı bir okul vardı, o da saygın bir Protestan kolejiydi; pek çok eski öğrencisi devrime katılmıştı. Mesela yoldaş Pepín Naranjo bu okulun öğrencisiydi. Okulun en saygın müdürü Emilio Rodríguez Busto hâlâ hayatta, daima devrimi desteklemiştir. Bir sorun olmadı, onlar daha mütevazıydı.

Havana'da da birkaç Protestan okulu vardı; bazılarının adı İngilizce'ydi. Bir tanesi yanlış hatırlamıyorsam Candler College'dı. Çok lüks bir okuldu diyebiliriz, adı bile İngilizce'ydi. Bunu iyi hatırlıyorum çünkü sporda bizim rakiplerimizden biriydi; ben Belén Koleji'nde okurken basketbol ve beysbol takımlarımız rakipti. Bir de seküler özel okullar vardı.

O halde, çok az birkaç istisna dışında tüm okullar Katolik okuluydu, sonuçta benim okuduğum okul gibi. 1000 öğrenci! Ülkenin en büyük okuluydu. Bugün her birinde 4500 yatılı öğrencinin okuduğu birkaç okulumuz var. O okulda 1000 öğrenci vardı, bunların 150-200'ü yatılıydı. Belén Koleji, ülkenin en büyük okulu ve en saygınlarından biriydi.

Kilise esas itibariyle bu okullardan besleniyordu. Halk inanışı diyebileceğimiz inanışları bir kenara koyuyorum. Bakire Meryem için duyulan coşku dolu sevgi, bu çok yaygındı; mum yakılan Aziz Lazarus'a beslenen sevgi, o da yaygındı, tıpkı halkın büyük çoğunluğunun vaftizi adet edinmesi gibi.

Frei Betto: O zaman siz Küba halk kültüründe sofuluğun yaygın olduğunu inkâr etmiyor musunuz? Örneğin, buradaki halk her zaman seküler olmasına, dini geleneklerden yoksun olmasına karşın Martí'nin eserlerinde böyleymiş gibi algılanıyor; gerçi çoğu zaman böyle bir izlenim verilmek istenmiş de olabilir. Bu ülkeyi tanıdığım kadarıyla, Santeria'nın, Afrika dinlerinin burada etkilerini bıraktığı ve sofuluğun halk kültürünün yaygın bir parçası olduğu fikrindeyim. Siz bu görüşü doğrular mısınız, sizce durum nasıl?

Fidel Castro: Ben de tam bunu açıklıyordum: Bakire Meryem kültü, Aziz Lazarus kültü, diğer ilahi varlıkların kültü. Daha önce de sana izah ettim; ruhçuluk dedikleri de çok yaygındı, her türden inanış vardı. Afrika'dan gelen miras, animist dinlerin mirası da

* (İsp.) İlerici Okul. (ç.n.)

bize devroldu ve bunlar sonra Katoliklik'le ve diğerleriyle karıştı. Yaygın bir sofuluktan söz ediyorsun. Güzel, ben de insanlık tarihinde yaygın bir sofuluğun görülmediği hiçbir toplumun olmadığını söylüyorum.

Kolomb buraya kilisesiyle geldiğinde... O da Katolik Kilisesi'ydi. Kolomb buraya gelirken bir elinde kılıç, diğerinde haçla geldi. Kılıcıyla fetih hakkını Tanrı'ya adadı, haçıyla da bunu kutsadı. Burada bulunan Kızılderililerin kendi dini inançları vardı, hepsinin vardı. Cortés Meksika'ya ulaştığında kültürün ve sofuluğun, Avrupa'dan bile daha yaygın ve kapsamlı olduğunu görmüştü. Ben Azteklerin aslında İspanyollardan çok daha dindar olduklarını da söyleyebilirim; o derece dindarlardı ki rahiplerinin tanrılarına adak olarak insan kurban etmesi bizi bugün bile çarpıyor. Ve devletleri de teokratikti. Bu yöntemleri konu alan kitaplar, farklı eserler yazıldı bu konuda. Sonra ne oldu? Hıristiyanlar kendi ahlaklarıyla geldiler ve onları zalim ilan ettiler. Bir Aztek İspanya'ya gitseydi, o da bir papazın yaz sıcağında cübbeyle dolaşmasını veya başka şeyleri çok zalimce bulabilirdi belki. Çünkü onlar da kendi hükümlerini verselerdi İspanyolları barbar bulurlardı zira İspanyollar Tanrı'ya adak sunmuyor bunun yerine sapkınları diri diri ateşe atıyorlardı.

Hangisinde ne kadar barbarlık, ne derece zalimlik var, düşünmek lazım. Ancak Aztekler kimseyi o insana karşı zalimce bir davranış olsun diye kurban etmiyorlardı, aksine bunu kurban açısından varılabilecek en büyük ayrıcalık olarak görüyorlardı. Tıpkı bazı Asya dinlerinde kadının kocasının cesediyle beraber yakılması gibi. Onlar buna en yüce mutluluk gözüyle bakıyorlardı; taştan tanrılarının ayakları dibinde kurban edilmeyi ödüllerin en büyüğü, kutluluk sayıyorlardı. Mayalardan veya Azteklerden daha dindar bir toplum bulmak zordur. Meksika'yı piramitlerle, dini yapılarla öyle bir kaplamışlardır ki "Peki bu büyük yapı, şu kocaman piramit ne işe yarıyordu?" diye sorduğunuzda hep aynı cevabı alırsınız; hepsinin dini bir işlevi vardır. Demem o ki Azteker İspanyollardan çok daha kapsamlı biçimde sofuydular.

Peru'daki İnkalar da Pizarro ve tüm diğerlerinden yani fatihlerden daha dindardı. Pizarro İncil'i düşündüğünden çok daha fazla altını düşünüyordu ve tüm o fatihler de esasen altını düşünüyorlardı. Ötekilere taşa tapıyorlar diye kusur buluyor oysa ken-

dileri altına tapıyorlardı; taştan tanrılara insan kurban ediyorlar diye kusur buluyor oysa altın ve zenginlik tanrısına binlerce insan kurban ediyorlardı çünkü milyonlarca Kızılderiliyi madenlerde çalıştırarak öldürdüler, İspanyolları da öldürdüler. Bizzat İnka Kralı Atahualpa'yı esir aldılar, üstelik onu aldattılar da; çünkü bir oda dolusu altın eşyayı fidye olarak aldılar ve sonra da onu öldürdüler.

Bu yüzden diğer yarıküreden buraya fetih için gelenlerin, buradakilerden daha dindar oldukları söylenemez bile. İşin aslı bana göre o fatihlerin dindarlıkla ilgisi yoktu.

O halde, Hindistan'ın, Çin'in, Afrika'nın tüm tarihini, tüm halkların tarihini analiz ettiğinde bulduğun ilk şey dindarlık. Ve üstelik bunu saf halde buluyorsun, her ne kadar kavrayamasak da, her ne kadar yöntemleri bize barbarca, adetleri saçma gözükse de, her ne kadar pek çok defa "Bunlar barbar, Ay'a inanıyorlar, şu hayvana, bu nesneye inanıyorlar" denmiş olsa da. Ancak insanlık tarihinde, dört bir yanda görülen ilk şey yaygın bir dindarlık. Yani bu belli bir topluma uyarlanabilecek bir ilke değil. Aksine, tüm toplumlarda şu veya bu biçimde vardı ve hiç kuşku yok ki Küba'da da vardı. Ama sana neyin olmadığını söyleyebilirim; örgütlü, sistematik, metodik bir din geleneği, bir dinin uygulanışı ve onun militanlığı yoktu; çeşitli dinlerin büyük bir karışımı ve ayrıca genellikle dini düşünceler ve inanışlarca yönlendirilen bir ruh vardı.

Bundan hiçbir toplumun kaçamadığına inanıyorum. Örnek vermek gerekirse Meksika'da buradakinden fazlaydı elbette, diğer Latin Amerika ülkelerinde buradakinden fazlaydı. Bahsettiğin bu yaygın dindarlık, bizzat İspanya'da çok daha belirgin biçimde mevcuttu ama burada dinin sistematiği, uygulaması yerine bin bir türlü inanışla kendini ortaya koyuyordu.

Frei Betto: Harika. O halde başlangıçtaki gerginlikler konusuna geri dönmek isterim, örneğin okullarda verilen eğitim meselesine. Devrimin Kiliseyle ilişkisinde en tartışmalı noktalardan biri bu olmuştur diye düşünüyorum.

Fidel Castro: Sürtüşmeler başladığında... Bunlar aslında sınıfsal çatışmalardı çünkü kiliseleri tekeline alan zengin sınıfın onları araçsallaştırmaya; rahipleri, piskoposları ve Katolikleri karşıdevrimci bir konuma sürüklemeye uğraştığını açıklamıştım. Elbette bu da söz konusu karşıdevrimci çizgiyi kabullenmeyen Katolik

kesimde, orta sınıfta ve daha dar gelirliler içindeki Katolik kesimde karşıt bir tepki ortaya çıkardı. Devrimin getirdiklerine karşı son derece duyarlı bir kesim olan kadınların ön ayak olduğu faal bir Katolik grubu, Haçın ve Vatanın Yanında adı verilen bir örgüt kurdu ve bu örgüt devrimi azimle destekledi. O kadınlardan pek çoğu Kübalı Kadınlar Federasyonu'nun kurucusu oldu.

Öte yandan, İncilci kiliselerin idaresindeki bir farklılığı da görmek gerekir. Ben İncilci kiliselerin genellikle halkın daha çok yoksul kesimleri arasında tutunduğunu görebildim; bunu öteden beri gözlemlemişimdir. Aynı şekilde onların dini uygulamalarında daha militan bir tavır takındıklarını da gözlemledim; demem o ki İncilci kiliselerin kendi kavrayışlarında, tarzlarında, yöntemlerinde, ibadetlerinde daha disiplinli olduklarını gördüm.

Frei Betto: Daha tutarlılar.

Fidel Castro: Evet, ibadetleriyle yaşantıları arasında tutarlılık vardı. Sayıca fazla değillerdi ancak işte o okullardan çıkanlar veya pek çok farklı İncilci kiliseden herhangi birinin cemaatinde olanlar, genelde dini duyguları ve kavramlarıyla Katoliklerden çok daha belirgin biçimde tutarlı davranışlar içinde, daha disiplinliydiler. Bu nedenle İncilci cemaatlerle gerçekten bir sorun yaşanmadı, aksine onlarla kurulan ilişkiler genellikle çok iyi ve pürüzsüz oldu.

Animizm inanışıyla veya başka herhangi bir inanışla da sorun çıkmadı. Ve Katolik inancıyla da sorun çıkmadı; sorun, Katolik kurumlarla yaşandı ki ikisi aynı şey değil.

İncilci kiliseler içinde bazılarının kendine özgü özellikleri nedeniyle devrimle sorun yaşadığı doğrudur, mesela Yehova Şahitleri'nin ancak Yehova Şahitleri'nin hemen her yerde sorun yaşadığını okudum.

Frei Betto: Her yerde, Brezilyalı cunta da dahil.

Fidel Castro: Ulusal simgeler, okul, ülke savunması, sağlık, birçok konuda ters düştüler ve bu açıdan bizler özellikle hassastık. ABD'nin tehdidi altındayken ve güçlü bir savunmaya ihtiyacımız varken askerlik görevine karşı çıkan bir söylemle yüz yüze geldik. Sorun inanışlar değildi aksine belli bazı anlayışlardı; bu anlayışların dini mi yoksa daha çok politik mi oldukları da belli değildi ve çatışma iki ya da üç İncilci kiliseyle, Küba'nın devrimle birlikte gelen özel şartlarından dolayı çıktı.

Katolik kurumlarla ihtilafa düşüldüğü, aramızda çatışma çıktığı doğrudur. Tartışılacak tarafı yok bunun ancak asla şiddet içeren bir çatışma olmadı gerçekten; ama politik çatışmalar yaşandı. Başlangıçta ne bu öngörülmüştü ne de okulların devletleştirilmesi gündeme gelmişti. Elbette ki devrimciliğin tanımı gereği devlet okullarının özel okullar kadar, hatta onlardan iyi hale gelmesini amaçlıyorduk. Ve bu amacımıza ulaştığımızı düşünüyorum çünkü artık binlerce okulumuz var; ülkenin tamamında yuvalar, yarı yatılı öğrenciler, tam yatılı burslu öğrenciler dahil bir milyondan fazla öğrenci için kontenjan mevcut.

Söylediğim gibi, büyük meslek liselerimizden yalnızca bir tanesinin 4500 öğrencisi var, eskiden ülkenin tamamındaki yatılı öğrenciden daha fazla yatılı öğrencisi var. Sana en kalabalık okulların rakamlarını verirsem göreceksin: Belén Koleji'nde yaklaşık 200, Santiago de Cuba'daki Dolores Koleji'nde 30 kadar; burada kendi gittiğim iki okulun rakamlarını veriyorum. Bizim burslu öğrenci dediğimiz tam yatılıların sayısının geçmişte 2000'i bulduğundan kuşkuluyum; oysa bugün bizim 600 bin burslu öğrencimiz var ve bunların yalnızca eğitimleri, barınmaları ve beslenmeleri ücretsiz değil; aynı zamanda kıyafetleri, ders kitapları, sağlık hizmetleri, ulaşımları, her şeyleri karşılanıyor. Demek ki bizim burjuva ve toprak sahiplerinin zamanındakinden 300 kat fazla burslu öğrencimiz var. Böylece bugün kendi halinde bir köylü, Sierra'nın dağ köylerinden kendi halinde bir aile, bir işçi –eğer gerek görürse çünkü kırsalda yaşıyor– her ne sebeple olursa olsun, kızının veya oğlunun eğitimi güvence altında, üstelik önceden ülkenin ayrıcalıklı kesiminin çocuklarının aldığı eğitimden daha iyi şartlarda.

Bugün devrimden önce olmayan yuva kurumumuz var, yaklaşık bin çocuk yuvası mevcut; bugün işitme, görme veya konuşma bozukluğu veya başka herhangi bir bozukluktan muzdarip öğrenciler için 42 bin kişilik kontenjanı bulunan özel eğitim okullarımız var, bugün pek çok okul öncesi kuruma sahibiz. Üniversitelerde 10 binlerce burslu öğrencimiz var. Bu da devrimin 26. yılında amacımızı uygulamaya koymuşuz, eskiden ayrıcalıklı ailelerin erişebildiği en iyi okullara daha mütevazı ailelerin de erişmesini mümkün kılmışız demektir; bunu sağlayan da toplumdur, sosyalist devlettir.

Şimdi bu çatışmalar olmasaydı, söz konusu okulları kamulaştırmak gibi bir gereklilik hiçbir biçimde doğmayacaktı. Muhtemelen pek çok insan bir tür özel okula para ödemek yerine devlet okulunu tercih eder. Ne de olsa Latin Amerika'daki meslek sahibi insanların çoğunluğu, devlet üniversitelerinden yetişmiştir. O okullarla bizimkiler arasında bir öykünme hali, bir yarış da doğabilirdi belki. Ancak özel okulları kamulaştıracağımıza dair alınmış bir karar yoktu. O dönemdeki çatışmalar, henüz yeni okullar da yapılmamışken, özel okulların kamulaştırılmasına neden oldu çünkü devrim karşıtı zenginlerin çocukları tam da o okullarda, özellikle de Katolik okullarında okuyordu ve devrim karşıtı faaliyetlerin odağına dönüşmüşlerdi. Katolik okullar kamulaştırıldı diye bir şey yok, Protestan okulları da, seküler özel okullar da kamulaştırıldı; demek istediğim şu ki yalnızca Katolik ve Protestan okulları değil tüm okullar kamulaştırıldı.

Şimdi bunu gözden geçirmem ve bir çözümleme yapmam gerekirse –doğaçlama konuştuğumuzu hatırlatırım– bu süreci tetikleyen şeyin benim hatırladığım kadarıyla ne olduğunu anlatıyorum sana. "Bu okullar 26 yıl sonra da var olurlar mıydı?" diye bana sorarsan, cevabım şu: Belki de olurlardı. Yani şunu diyorum, eğer çocuklarını bu okullara yollayan ailelerle devrim arasında çatışma yaşanmamış olsaydı bu özel okulların kamulaştırılmasının zorunlu olmayacağını iddia etmiyorum, öne sürmüyorum, tespit etmiyorum çünkü zaten bu okullar devrim karşıtı faaliyetlerin yuvasına dönüşeceklerdi, hele ki bu faaliyetler şiddet içerir hale geldiğinde, hele ki sabotajlarla, bombalarla ve her yerden harekete geçen CIA'in diğer faaliyetleriyle, ABD'nin saldırganlığıyla, ülkeyi kendini savunmaya mecbur bırakan ekonomik ambargoyla birleştiklerinde; başka bir seçenek kalmayacaktı. Toplum içinde gerçekten de uyum içinde sürdürülen ilişkilerin olduğu şartlarda ekonomik açıdan bakarak şunu diyebilirsin: Şimdi benim eğitime ayırdığım 300 milyon pesom varsa, ben bunun 200 milyonunu okul masrafını karşılayamayan kesimlere harcarım ve kamu sağlığına, konut yapımına, ekonomik kalkınmaya aktarabileceğim 100 milyon pesodan tasarruf ederim; okul masrafını ödeyebilecek kesimler için harcamama gerek olmaz. Çünkü bugün bile Küba'da özel okulu karşılayabilecek aileler var; sanayici veya toprak sahibi oldukları için değil, aylık hane gelirleri 1000 peso olduğu için,

doktor, mühendis veya işçi oldukları için. Aylık hane geliri 1000 pesonun üstünde aileler var, pek çok aile var çünkü evde birden fazla çalışan kişi var ve diyelim ki bir çocukları var, onun okulu için 50 hatta 100 pesoya kadar masrafı karşılayabilirler.

Sosyalist bir devlette bile paralı okullar olabilir; elverişli olacağı düşünülüyorsa ve geri kalan çocuklar için okul olmaması veya var olanların kalitesinin düşük olması gibi bir durumun söz konusu olmaması kaydıyla. Eğer devrim başlatmış bir ülkede özel, dini okullar olsaydı, ulusun eğitimine katkı sağlayan, eğitimin maliyetini azaltmaya yardımcı olan kurumlar olarak değerlendirilebilirlerdi. Parası az, ihtiyaçları çok olan Üçüncü Dünya ülkeleri, kalkınmakta olan ülkeler şunu diyebilir: Ben bu 100 milyonu başka bir amaç uğruna harcayacağım.

Dolayısıyla, özel okulların kamulaştırılmasını, dogmatik biçimde bir zorunluluk olarak görmeye çok uzağım, hatta bunu belli bazı kesimlerin ülke ekonomisine yaptıkları katkı ve diğer türlü bu okullara ayrılmak zorunda kalınacak kaynağı ülkenin diğer önemli ihtiyaçlarına ayırmaya yardım eden bir unsur olarak değerlendirebilirim. Bunu devrimin bir dogması olarak görmüyorum. Bize özgü olan deneyimi aktarıyorum. Bizim deneyimimiz farklı oldu. İdeal denebilecek bir şeyi oturtmayı başardık; kaliteli eğitimde ülkenin tüm çocuklarına fırsat eşitliği sağladık.

Frei Betto: Kumandanım, ben çocukken bazı papazlar komünizme, sosyalizme karşı savaşmamız gerektiğini çünkü sosyalizm geldiğinde kiliselerin kapanacağını, papazların öldürüleceğini, rahibelere tecavüz edileceğini, piskoposların asılacağını söylerlerdi. Sorum şu: Brezilya'daki askeri rejim sırasında yapıldığı gibi, Küba'da kiliseler kapatıldı mı, papazlar kurşuna dizildi mi, piskoposlara işkence edildi mi? Ne oldu?

Fidel Castro: Anlatayım. Tarihteki klasik devrimler sırasında, devrimle, politik hareketlerle Kilise arasında çok ciddi çatışmalar yaşanmıştır; bu olmuştur. Bazen Katolik Kilisesiyle olmuştur veya bazen de Çarlık dönemi Rusya'sındaki gibi, Ortodoks Kilisesiyle olmuştur.

Frei Betto: Meksika'da, Meksika Devrimi sırasında.

Fidel Castro: Evet, onu da sayacaktım ama bu olgunun izini çok daha önceki dönemlerden sürmek istiyorum. Luther'in ve Calvin'in ve diğer kiliselerin başlattıkları hareketler ortaya çıktı-

ğında, reform dönemi bile çok kanlı çatışmalara neden olmuştur. Reformlar şiddete yol açmış, ortalığı kan gölüne çevirmiştir.

Çok küçük yaşımdan itibaren bana Fransa'daki Aziz Bartolomeus* gecesi anlatılmıştır; tarih bu, dini ihtilaflar yüzünden binlerce insan öldürülmüştür. Demek ki şiddet yalnızca politik ve toplumsal çatışmalarda görülmemiştir, aksine büyük çaplı ve yoğun şiddet dini hareketlerin kendi arasında da görülmüştür. Bu neden yüzünden öldürülen kaç kişi olduğunu hesaplayan çıkmış mıdır, onu bilmem.

Frei Betto: Ya da Engizisyon yüzünden?

Fidel Castro: Evet, bir tarafın veya diğerinin uyguladığı engizisyon yüzünden çünkü benim anladığım hepsi de öyle veya böyle şiddet uygulamıştır; bunu bazen devlet bazen de Kilise yapmıştır. Demek ki yalnızca bir Kilise ile bir politik hareket arasındaki çatışmada şiddet görülmemiş, aksine –demek istediğim de bu zaten– bizatihi dini hareketlerin içinde yoğun şiddet kullanılmıştır. Hıristiyanlık ortaya çıktığında Roma'nın eski pagan kilisesi adına milyonlarca Hıristiyan'ın kurban edildiğini söylememe gerek var mı?

Roma İmparatorluğu'nun, öldürdüğü ilk Hıristiyan olan İsa'dan itibaren imparatorluğun resmi dini olarak kabul edilmezden önce öldürdüğü son Hıristiyana dek, 300 yıl boyunca kaç insanın kanına girdiği bilinmiyor.

Demek ki Kilise'nin kendi mücadelesinde de çok kurban verilmiştir, Kilise'ye karşı şiddet uygulanmıştır ve sonra da Kilise'nin kendisi de kayda değer biçimde şiddet uygulamıştır. Bu yüzden devrimci politik hareketle Kilise arasında şiddetin yer bulmasında hiçbir biçimde bir tuhaflık yoktur.

Klasik devrimleri, mesela tarihi açıdan çok önemli bir olay olan Fransız Devrimi'ni ele alırsak, bu devrim sırasında Kiliseyle devrim arasında şiddet olmuştur. Gerçi bu şiddet Kilise'nin tamamıyla değil bir kısmıyla yaşanmıştır. Çünkü Fransız Devrimi'nin nasıl başladığını unutmamak gerekir; üç toplumsal sınıfın, soyluların, ruhban sınıfının ve sıradan halkın yani orta sınıf olarak adlandırabileceğimiz tüccar, esnaf ve zanaatkarların, meslek sahiplerinin bulunduğu temsilciler meclisinde ortaya çıkmıştır. Bazıları geride durmuş olsa da orta sınıfın belirleyici olmasını

* 1572'de Fransa'da Katoliklerin iki gün boyunca on binlerce Protestan'ı öldürdüğü kıyım. (ç.n.)

sağlayanlar piskoposlardır. Böylece Kral meclisi topladığında orta sınıf halkı bazı soylular bile desteklemiştir ama onların belirleyici çoğunluğu elde etmesini, bu soylularla birlikte esas olarak papazlar ve piskoposlar sağlamıştır. Devrimi destekleyen La Fayette'i ve diğerlerini unutmamak gerekir. Bu, modern çağın ilk klasik devrimidir ve kanlıdır. Çarpışmalarda yalnızca bir görüşten değil, her iki taraftan da piskoposlar ve papazlar öldürülmüştür ancak ruhban sınıfının, papazların Fransız Devrimi'nin ortaya çıkışında belirleyici bir rol üstlendiği unutulmamalıdır.

Bu çatışmalar çağımızın ikinci büyük toplumsal devrimi olan Bolşevik Devrimi sırasında da şu veya bu biçimde tekrarlanmıştır. Elimde çok veri yok ancak tüm devrimler, devrimle Kilise arasında çatışmaya yol açmıştır mutlaka diye düşünüyorum ve papazlar kurşuna dizilmiş olabilir. Kesin konuşamam çünkü insan böyle muazzam tarihi süreçlerin verilerine pek dikkat etmiyor; ben bu açıdan Fransız Devrimi sırasında olanlara dair daha çok bilgi sahibiyim, onun hakkında pek çok eser yazıldı ancak yine de çatışmalar olmuştu.

Bizim yarıküremizde yapılan bir devrim Meksika Devrimi'dir ve o da toplumsal bir devrimdir; sosyalist değil sosyal bir devrimdir. Orada da her türden örnek görüldü; Kilisenin bir bölümü devrimin yanında bir bölümü karşısında yer aldı, bu da ciddi ve şiddetli çatışmalara yol açtı, kanlı çatışmalara.

İspanyol İç Savaşı'ndan bahsedecek olursak mesela, oradaki çatışmanın da kanlı olduğunu, iki tarafın da zalimce davrandığını görürüz. Bir cephenin kurşuna dizdiği rahipler vardı, muhtemelen diğer cephe tarafından kurşuna dizilen rahipler, piskoposlar da olmuştur. Bizim devrimimize gelecek olursak, bu devrim derinlikli bir toplumsal devrimdir. Buna karşın bir piskoposun kurşuna dizildiği tek bir vaka yoktur, bir rahibe işkence edilen, fiziksel olarak zarar verilen bir tane bile vaka yoktur. Bu konuyla ilgili en dikkate değer olan şey, ne bir rahibin de seküler birinin zarar gördüğü bir vakanın olmasıdır. Çünkü biz Sierra Maestra'ya çıktığımızdan ve sana bahsettiğim işkenceye ve öldürmeye karşı yasaları çıkarttığımız andan itibaren, tüm muhariplerimizde insan hayatına saygıyı, insana saygıyı; keyfiliğe, haksızlığa, insana, esirlere fiziksel şiddet uygulanmasına karşı çıkmayı içkinleştirecekleri tam bir farkındalık yarattık.

Biz savaşı yalnızca savaşarak kazanmadık. Aksine, tutsaklar için bir politika geliştirmeyi becerdiğimiz için de kazandık. Kurşuna dizilmiş tek bir tutsak asker vakası olmamıştır, önemli bilgiler elde etmek için dahi işkence edilmiş bir tane bile tutsak düşman olmamıştır. Bizim elbette ki yasalarımız vardı, bir casusu tespit edip onu yargılayabilir, cezaya çarptırabilir ve infaz edebilirdik. Ancak ağzından herhangi bir şey almak için ona işkence etmezdik. Genellikle bu durumda kalan insanların ahlaki değerleri yok olur ve biz bunu yaparsak kendi kendimizi de yozlaştıracağımızı hissettik.

Bizim insanlarımız tam da işkenceye ve suça duydukları nefretten ilham alıyorken nasıl olur da askerlerimize işkence ve suç işlemekte örnek teşkil edebilirdik ki? Bu bizi ahlaksızlaştırırdı. Ve bir devrimde temel etkenin ahlak olduğunu kavrayamayanlar yolunu kaybetmiştir, başarısızlığa uğramıştır; insanı manen silahlandıran şey değerlerdir, ahlaktır. Sen de takdir edersin ki inanışı ne olursa olsun, biz hiçbir devrim savaşçısını öteki dünyada verilecek büyük bir ödül ya da öldüklerinde sonsuz bir mutluluğa kavuşacakları vaadiyle harekete geçirmeyiz. O adamlar ölecekti ve inançlı olmayanları bu halde bile ölmeye hazırdı çünkü ellerindeki tek şey hayatları bile olsa, uğruna onu feda etmelerinin değeceği değerler vardı. O halde o adamın senin için bunu yapmasını nasıl sağlayabilirsin ve hiç o değerleri kirletip yok edebilir misin?

Bizim savaşımızda tutsak alınmış bir askerin kurşuna dizildiği tek bir vaka olmadı. Bunun çok yardımı oldu çünkü bize saygınlık, otorite ve bizim aksimize kesinlikle işkence eden, öldüren, her türlü suçu işleyen bir düşman karşısında devrimci kuvvetlere moral kazandırdı. 26 yıl boyunca, devrimden bu yana geçen yıllar boyunca, bu adetimizi koruduk çünkü sağlam, kararlı bir politikamız vardı; bundan sapmayı asla hoş görmedik. Düşmanlarımız ne derlerse desinler, önemi yok! Olmadık şeyler söylüyorlar, onları ciddiye almıyoruz. Her dakika başka bir telgraf geliyor, okuduğunda görüyorsun ki rahatsızlar, öfkeliler çünkü aslında devrimin cinayet işlediğine, devrimin bir kişiye işkence yaptığına, devrimin birini gözaltında kaybettiğine dair tek bir kanıt bile sunamıyorlar; yok, bulamıyorlar, 26 yıla dair tek bir kanıt bile bulamayacaklar. Ben diyorum ki bu kurallı bir devrim olmuştur, böyle denebilir; yani devrim büyük bir düzen içinde gelişmiştir.

Biz çok radikal davrandık ancak aşırılığa varmadan; devrimin üzerine bina edildiği değerleri çiğnemek, onları kirletmek için hiçbir meşruiyet aramadık, aramayacağız da. Bu açıdan şunu da söylüyorum ki bırak bir tek piskoposu, bir tek rahibi, devrimin yöneticilerine suikast düzenleyen –ve CIA'in planladıklarının sayısı düzineleri bulmuştur– en azılı düşmanımız bile böyle bir muameleye maruz kalmadı. Bir ara iş öyle bir noktaya geldi ki karşıdevrimci 300 tane örgüt mevcuttu. Her defasında devrime karşı ABD'nin heveslendirmesiyle, ABD'nin kışkırtmasıyla, ABD'nin desteğiyle 5-6'sı bir araya gelip bir organizasyon oluşturuyor, CIA'in kendilerine arka çıkacağına inanıyorlardı. Bunun böyle sürmesi mümkün değildi ve o örgütlerin içine her türden fırsatçı sızmıştı ayrıca. Çok ciddi bir olayın sorumlusu olanlardan herhangi biri kurşuna dizilebilirdi ama önceden çıkarılmış yasalara, mahkeme kararına ve kişinin yaptıklarına dair çürütülemez kanıtlara binaen kurşuna dizilebilirdi. 300 tane örgüt diyorum bak ve biz yaptıklarına dair kendilerinden daha fazla bilgi sahibiydik çünkü tam da güvenlikten sorumlu kurumlarımızda işkence yapılmadığı için bu kurumlar kendilerini geliştirmiş, çok verimli işleyen yapılar olmuşlar ve düşmanın ne yaptığını, onu tanıyıp içine sızmanın değişik yollarını bulmuşlardı. Sonlara doğru öyle bir an geldi ki bizim adamlarımız, devrimciler neredeyse tüm karşıdevrimci örgütlerin önderleri oldular çünkü hepsi de kimseye fiziksel şiddet uygulamadan bilgi elde etme mücadelesinde, son derece titiz ve kusursuz bir çalışma yürüttüler. Ve bir karşıdevrimci Ocak 1961'de bir dizi şey yapmış olsun, biz onun ayın herhangi bir gününde ne yaptığını, nerede, kimlerle olduğunu biliyorduk. Her şeyi biliyorduk ve artık tehlikeli bir unsur haline geldiğinde, diyelim ki 1962 yılında tutuklandığında o kişi büyük ihtimalle ocak ayının şu günü ne yaptığını veya kiminle görüştüğünü tam bir kesinlikle hatırlamıyordu ama bunların hepsi arşivlerde vardı. Genellikle bu insanların morali bozuluyordu. Çünkü dikkat edersen, bu insanların köklü inançları yoktu; bencil zihniyetli, maddi çıkarlarına düşkün, maddi hırsların peşinde insanlardı ve ahlaktan yoksun oldukları, son derece yüksek ahlaka sahip bir devrim gerçeğiyle yüzleşmek zorunda kaldıkları için de genellikle dayanıklı olamıyorlardı; dirençleri neredeyse tutuklanır tutuklanmaz, her şeyin bilindiği onlara kanıtlanır kanıtlanmaz kırılıyordu ve

kendiliğinden her şeyi anlatıyorlardı. Yalnız, kimseden fiziksel şiddet uygulanarak bir beyan veya bilgi elde edilmedi, asla.

Şu sorulabilir: Karşıdevrimci faaliyetleri nedeniyle kurşuna dizilen bir papaz oldu mu hiç? Cevabım hayır. Yasal olarak bu mümkün müydü? Evet yasal olarak mümkündü ve bazı ciddi suçlar da işlendi.

Frei Betto: Domuzlar Körfezi Çıkarması'na katılan üç papaz vardı.

Fidel Castro: Kesin olarak bakmak lazım çünkü tam olarak hatırlamıyorum ama üç tane olduklarından neredeyse eminim. Teknik açıdan çıkarmaya katılanların tamamı, vatana ihanet suçu işlemişlerdir; çünkü siz kalkıp düşman bir yabancı ülkeye gidiyorsunuz ve o ülkenin emri altında kendi vatanınızı işgal ediyor, kana ve cana mal oluyorsunuz; bu teknik olarak ihanettir, hemen hemen tüm kanunlarda bunun cezası idamdır.

Bundan başka önemli karşıdevrimci faaliyetlerle suç ortaklığı yapılan ve kurşuna dizilmek gibi ağır cezaların verilmesiyle sonuçlanabilecek durumlar da oldu. Buna rağmen tek bir vaka yaşanmadı çünkü biz böyle bir şeyin meydana gelmesine asla fırsat vermedik. Çünkü bu tarz bir şeyin olmasını ve bir papazı kurşuna dizen devrim imajını yaratarak gericilerin ve emperyalizmin tuzağına düşmeyi hiçbir koşulda istemiyorduk; buna her zaman özen gösterdik. Bazı vakalarda ciddi suçlar işlediler ama asla en ağır cezaya çarptırılmadılar. Ve ciddi olaylara karışanların sayısının az olduğu da muhakkaktır çünkü politik muhalefet yapmak, karşıdevrime ideolojik ve politik bir kılıf uydurmak bir şeydir, karşıdevrimci vahim faaliyetlerin ve sabotajların hayata geçirilmesi başka bir şeydir. Gerçekten sayıca azlardı ancak meşru olacağı halde bu vakaların hiçbirinde yasanın öngördükleri uygulanmadı; rahiplere her zaman özel bir özen gösterildi. Bazı davalarda karşıdevrimci faaliyetler yüzünden hapis cezasına çarptırıldılar ancak buna rağmen hiçbir zaman cezanın tamamını yatmadılar; içeride asgari süreyi geçirdiler, her zaman salıverilmelerini sağladık. Cezası meşru biçimde verilmiş bile olsa mahkûm bir rahip imajının, devrimin rahipleri mahkûm edip hapse attığı bir imajın oluşmasını istemiyorduk.

Bunda çok zeki, çok becerikli bir Papalık elçisinin, Monsenyör Zacchi'nin burada bulunması da etkili oldu. Kendisi harika bir

Papalık elçisi, çok zeki, yapıcı kapasitesi son derece yüksek, insan ilişkilerine son derece hâkim bir insan ve Kiliseyle devrim arasındaki bu çatışmaların yarattığı sıkıntıyı görmüş, engellemeye yardımcı olmuş bir kişidir. Bu çatışmaların derinleşmesini önlemeye önemli katkı sağladığına inanıyorum. Biz de onun aracılığıyla, bahsettiğim hüküm giymiş az sayıdaki rahibi serbest bıraktık.

Frei Betto: Peki kiliseler kapatıldı mı, rahipler sürüldü mü?

Fidel Castro: Hayır, bu ülkede kapatılmış bir tane kilise yoktur, bir tanecik bile. Yalnız politik mücadelenin çok sertleştiği belli anlarda ve belli bazı rahiplerin özellikle de İspanyol kökenli olanların politik açıdan militan bir tutum takınmaları nedeniyle, ülkeden ayrılmalarını talep ettik ve burada bulunma izinlerini askıya aldık, doğrudur. Evet, böyle bir durum doğdu ve alınan önlemler de bu doğrultuda olmuştur. Bununla beraber ülkeden ayrılmalarını talep ettiğimiz rahiplerin yerine başkalarının gelmesine de izin verilmiştir. Yine de denilebilir ki bu türden önlemlerden uygulanan bir tek bu olmuştur ve bu önlemi almak da belli bir noktada, yalnızca bir kez gerekli görülmüştür. Sonrasında ilişkiler gitgide normalleşmiştir.

Frei Betto: Girón'un işgali sırasında Arjantin Büyükelçiliği'ne sığınan kardinalle ilgili ne söyleyeceksiniz?

Fidel Castro: Evet, bu Girón'un işgali nedeniyle oldu. 1961 Nisanı'nın ikinci yarısında, Girón'un işgali sırasında, anlaşılan kardinal korkuya kapılmış. Bu korkuya kapılmasının nedenlerini bilmiyoruz ama bu olaylar yaşandığı sırada Arjantin Büyükelçisi'nin evine yerleşti. Yaşını epey almış bir insandı. Arjantin Şubat 1962'de ilişkiyi kesince, Vatikan maslahatgüzarı onu Küba'da kalmaya ikna etti. O zaman Marianao'daki bir huzurevine götürüldü ve ölümüne dek orada yaşadı. Olanı biteni bu işte.

Sana kayıtlara geçmiş davalardan örnekler vereyim. Kardinalin bir akrabası Oriente Eyaleti'nde silahlı bir ayaklanma düzenliyor. Bu sırada Santiago de Cuba'daki Cobre Manastırı ve Ruhban Okulu'nda kalıyor. Oradan dağa çıkıyor ve karşıdevrimci bir gerilla oluşumu örgütlüyor. Elbette yerleri tespit edildi, kuşatıldılar ve teslim oldular. Suçun vahametine karşın yalnızca hapis cezasına çarptırıldı. Sen de belli bir faaliyet çizgisini görebilirsin burada: Kardinalin karşıdevrimci bir yakını, bir ruhban okulunu kullanarak gerilla örgütlüyor, bir sürü silah yığıyor ve devrime karşı

ayaklanıyorlar hem de Kuzey Amerika'nın tehditlerinin, saldırılarının olduğu sıkıntılı günlerde. Ve biz böyle bir durumda bile çok katı davranmadık. Yalnız tabii ki hapis cezasına çarptırıldı.

Benim bildiklerim bunlar ama elçiliğe sığınmasına neler sebep oldu, onu gerçekten bilemiyorum. Aslında bir sebebi olamazdı çünkü bu olaylara bir şekilde ortak olmuş bile olsa, biz politik etmenleri göz önünde tutarak kardinali tutuklamazdık. Onunla görüşebilir, yaptığının doğru olmadığını belirtebilir ve ona engel olurduk. Girón'u işgal edenlerle suç ortaklığı yapmış bile olsa ne sığınmaya ne de kaçmaya ihtiyacı vardı çünkü biz zaten ona karşı sıkı önlemler almazdık.

Frei Betto: Devrimin sosyalist karakteri 1961'deki Girón Plajı işgalinden sonra mı ilan edildi?

Fidel Castro: İşgalin başladığı gün ilan edildi.

Küba Komünist Partisi ve İnananlar

Frei Betto: Başlangıçta üç devrimci hareketi; 26 Temmuz Hareketi, Devrimci Yönetim ve Küba Komünist Partisi'nin o zamanki adıyla Sosyalist Halk Partisi'ni birleştiren Birleşik Devrimci Örgütler vardı ve bu bileşenler Küba Komünist Partisi'nin temelini oluşturdu.

Fidel Castro: Evet.

Frei Betto: O halde, Küba Komünist Partisi içinde Hıristiyanların varlığı kabul edilmiyor mu?

Fidel Castro: Doğru, edilmiyor.

Frei Betto: Edilmiyor. Tanrı'nın var olmadığını beyan eden, ateist bir parti olmak bakımından din referanslı bir parti. Sorum şu: Gelecekte laik bir parti olması ihtimali var mı? İkinci sorum ise; Kübalı devrimci bir Hıristiyan'ın gelecekte partinin saflarında yer alması mümkün mü?

Fidel Castro: Bu sorduklarının, din ve devrim konularıyla ilişkili olarak sorduğun en ilginç, en önemli sorular arasında olduğunu düşünüyorum.

Sana 1951'den birkaç yıl öncesinden itibaren yalnızca devrimci bir anlayışa sahip olmakla kalmadığımı, aksine politik mücadeleye dair sosyalist, Marksist-Leninist bir anlayışımın olduğunu ve hatta o erken dönemde bile bu mücadeleyi nasıl sonuca ulaştıracağıma

dair stratejik bir anlayış geliştirdiğimi anlatmıştım. 26 Temmuz Hareketi'ni organize edenlerin içinden çekirdek bir grubun bu anlayışa çoktan vardığını söylemiştim. Bununla beraber, aşamalı bir programımızın, bir stratejimizin olduğunu da belirtmiştim. Bundan sana dün bahsetmiştim, tekrarlamaya gerek yok. Başlangıç evresinde, teknik açıdan ulusal kurtuluş, ulusal bağımsızlık olarak adlandırabileceğimiz bir programdı bu; ileri düzeyde toplumsal reformları belli bir düzen içinde takip edecek ve artık sosyalist özellikler taşıyabilecek yeni birtakım düzenlemelerden oluşacaktı.

Tabii şimdi biz 1985'te konuşuyoruz bunları. 1956'da, 1958, 1959 ve 1960'ta, bugün sahip olduğumuz deneyimimize doğal olarak sahip olmadığımız zamandaki halimizi düşün. Yalnızca neyin, nasıl, ne zaman yapılabileceğine dair sağlam, temel fikirler vardı elimizde. Eğer bana o günü, o yılı, o dönemi planlamış mıydınız diye sorarsan cevabım hayır olur. Ülkemiz koşullarında toplumsal bir devrimi nasıl yapacağımıza, bu devrimi farklı aşamalarla nasıl yürüteceğimize; gerçekten de sonradan vuku bulduğu üzere, kendi başına bir sonuca varabilsin diye kitlelerin, halkın eğitiminin ve devrimci fikirlerin yaygınlaşmasının devrimle nasıl el ele yürümesi gerektiğine dair temel bir fikrimiz vardı. Bu noktada halkımızın politik bilinçlenişine ve ilerlemesine devrim yasaları olağanüstü bir katkı yapmıştır çünkü daha ilk andan itibaren halk, nihayet onu temsil eden, onun olan bir hükümet görmüştür. Tarih boyunca –bunu İspanyolların Küba'yı fethinden itibaren başlatabiliriz– halka ait bir hükümet olmamıştır. Çünkü buradaki İspanyol hükümeti, Diego Velázquez'in, Pánfilo de Narváez'in ve Küba'yı fetheden diğerlerinin hükümetleri, şehirler kurmuş ve ülkeyi bölge bölge yönetmişlerdir. Bu hükümetler Kızılderililerin hükümeti olmamıştır ki. Kızılderililer işçi olmuş, köle olmuştur; nehirlerde altın kırıntıları arayan, madenlerde, kızgın güneş altında çalışan Kızılderililer olmuştur. O kadar ki Kızılderili nüfusunun %90'ı sömürgeciler eliyle yok edilmiştir. Kızılderililerin soyu tükenmek üzereyken yüz binlerce Afrikalı topraklarından koparılmış ve kızgın güneşin, tropikal sıcağın ve nemin yarattığı ağır koşullarda, kahve ve şeker plantasyonlarıyla madenlerde çalıştırılmak üzere köleleştirilmiştir. İspanyollarla Kızılderililerin ve zencilerin karışmasından melezler doğmuştur ki onlar da kendisi de köle olan köle çocuklarıdır.

Sonraları, gitgide bir ulus oluşup artık İspanyolların beyaz torunlarında, melezlerde, Kızılderili ve siyahilerin özgür çocuklarında Kübalı kavramı ortaya çıkarken, yüzyıllar boyunca hükümetler onların değil İspanyolların hükümetleri olmuştur. Böylece son bağımsızlık savaşının ardından ABD birliklerinin müdahalesinin ve 1902'ye dek süren işgalinin başladığı 1898 yılından, burada ABD'nin adayı ve hatta ABD vatandaşlığı da almış olan bir adam tarafından ABD'nin hükümeti kurulduğundan itibaren, 1959'a kadar işbaşına gelen hükümetlerin tamamı toprak ağalarının, zenginlerin, ayrıcalıklıların, yabancı şirketlerin, ABD'nin hükümeti olmuştur. Tarihinde ilk defa 1959'da hükümet, halkın hükümeti olmuştur; bu da hangi halk olursa olsun onun tarihinde olağanüstü sonuçlar doğurur. Bu yeni bir şeydi çünkü eskiden devletle halk iki ayrı şeydi, halkla hükümet iki ayrı şeydi.

ABD'nin tehditlerinin ortaya çıktığı andan itibaren halk örgütlenip silahlanmaya ve otoritenin bizatihi kendisinde olduğunu idrak etmeye başladı. Eskiden tamamen profesyonellerden oluşan, halktan kopuk bir ordu vardı; halk bu otoriteyle özdeşleşmiyordu. Bir adamın elinde bir tüfek varsa bu grevleri, öğrenci gösterilerini, köylü hareketlerini bastırmak için kullanılıyordu, daima iktidarın tarafındaydı. Devrim gerçekleştiği zaman halk o asker oldu, memur oldu, yönetici oldu; toplumsal düzenin, devletin, otoritenin parçası oldu. Öyle ki 18. yüzyılın başında, mutlakiyetçi Fransa'da bir kralın "Devlet benim" diyebilmesi gibi, 1959'da devrim zafer kazandığında, halk iktidara geldiğinde, halk silahlanıp ülkeyi halk savunduğunda da, işte o zaman bu ülkenin kendi halindeki sıradan yurttaşı "Devlet benim" diyebildi. Halkın gönlünü fetheden devrimci yasalar ve sosyal adalete ilişkin düzenlemeler devreye girmeye başladı. Bu bilinçlenmeye, halkımızın bilincinin derinleşmesine ve sosyalist bir politik bilinç geliştirmesine büyük katkı sundu.

Şimdi 26 Temmuz Hareketi veya sonradan 26 Temmuz olarak anılacak olan hareketimiz kurulduğundan itibaren, Batista'yla mücadelemiz yönetici bir çekirdek gruptan hareket etti. Ben en değerli ve yetkin yoldaşlarımızdan oluşan bir grupla, çekirdek bir örgüt oluşumunun başını çektim ve bu görece büyük çekirdek içinden, en hassas ve gizli faaliyetleri yürütmesi için üç kişilik bir yönetici çekirdek seçildi. Seçilen yoldaşlar Abel Santamaría, Raúl Martínez adında bir diğer yoldaş ve bendim.

Frei Betto: Bay Martínez nerede şu an?

Fidel Castro: Raúl Martínez Moncada'dan sonra Hareket'le bağını kopardı. Bayamo eylemini o yürütmüştü. Aktif, planlı hareket eden bir çocuktu. Pek ideolojik değildi, esas itibariyle aksiyon hoşuna gidiyordu. Diğer yandan Abel son derece aktif, son derece yetkindi ve ayrıca devrimci fikirlere, gelişmiş bir devrimci anlayışa sahipti. Bu düzen içinde benim de açıkça tanımlanmış görev ve sorumluluklarım vardı. Böylece, mücadele etmek için bir örgüt kurmaya karar verdikten sonra ilk yaptığım şey kolektif bir yönetim oluşturmak oldu.

Ardından savaş başladı. Savaş sırasında ben İsyancılar Ordusu'nun Başkomutanıyım. İşi bir düzene oturtmaya çalışırken öyle bir an geldi ki hem kendimin hem diğer ikisinin başkomutanı oldum. Ardından 7-8 kişilik bir grup yoldaşın başkomutanı oldum ve zaferle sonuçlanan ilk çatışma, 22 silahlı arkadaştan oluşan bir grupla 1957'nin Ocak ayında meydana geldi. Yanlış hatırlamıyorsam 17 Ocak'ta. Demem o ki orijinal grubu tamamen dağıtmalarından bir buçuk ay sonra, ilk silahlı çatışmamızı kazandık. Ben o birliğin komutanıydım ve bir orduda çarpışma sırasında birliklere emredersiniz, bu temel bir ilkedir; emir vardır, emre itaat vardır.

Ancak biz bir harekete, 26 Temmuz Hareketi'ne dahildik ve dört dörtlük işleyen ulusal bir yönetimimiz vardı. Kırsal alanda ve şehirlerde Hareket'in tüm sorumluluğu, esas itibariyle bu yönetime aitti. Biz Meksika'da sefer hazırlıklarıyla uğraşırken Küba'da Hareket'in tüm sorumluluğu onlardaydı. Biz dağlardayken ülkenin geri kalanında Hareket'i onlar yönetiyordu. Çok ciddi bir mesele çıktığında birbirimize danışıyor ve tartışıyorduk. Temel kararlar beraberce alınıyordu ancak her zaman yetkilerini kullanan ulusal bir yönetim işbaşındaydı. Hatta zaman zaman fazlaca yetkisi vardı diyebilirim; yetkinin azlığından çok fazlalığı sorundu. Çünkü çoğunluğun görüşü onlardan yana olduğunda biz buna kesinkes uyuyorduk, başka bir yolu yoktu. Zaman zaman bunu tarihsel açıdan analiz ederim; çoğunluğun dile getirdiği görüş her zaman doğru değildi. Buna karşın biz buna razı geliyorduk, yani geliştirmekte olduğumuz nüve haldeki ordumuz razı geliyordu.

Örgütümüzün kuruluşundan beri, Moncada'nın öncesinden beri kolektif, kalabalık olmayan, az kişiyle sınırlandırılmış ve çok

güvenilir bir yönetim anlayışı hep mevcuttu çünkü politik bir hareketi başka türlü yürütemezsiniz. Çekirdek kadro, kolektif yönetim anlayışı ve sorumlulukları bölüşmek... Bu, devrimin zafer kazandığı 1 Ocak 1959'dan önce oluştu. Tabii ki zaferde İsyancılar Ordusu'nun hatırı sayılır bir rolü vardı. Silahlı, tam olarak söylemek gerekirse savaşa uygun silahlanmış 3 binden fazla adam vardı. Biz yalnızca 3 bin adamla Oriente kırsalında 17 bin askeri kuşatıp adayı ikiye böldük. Rejim yıkılmıştı, Batista'nın ordusu daha fazla direnemiyordu. Demem o ki savaşın sona ermesinde İsyancılar Ordusu'nun savaşçı birlikleri temel bir rol oynamıştır.

Halkın desteği elbette ki belirleyici etkendir. Bu durum kendini, Batista'nın ordusunun üst kademe subayları bizimle olan anlaşmalarını bozarak darbe yapmaya kalkıştıklarında gösterdi. Çünkü düşman ordusunun komutanı benden görüşme talep ediyor, savaşı kaybettiğini kabul ediyor ve bizimle bir anlaşmaya varıyor. Ona bizzat ben "Zarif bir çıkış yolu bulacağız, subayların çoğunu kurtaracağız" diyorum. Çünkü ne yazık ki Silahlı Kuvvetler'in başlıca komutanlarının zalim olmasına rağmen bütün subaylar katil değildi. Ancak bu komutan –Sierra Maestra'daki son saldırıya komuta eden de oydu; 300 adama karşı 10 bin asker; dikkate değerdir çünkü 10 bin kişi 300 kişiyi 70 gün boyunca yenemedi ve sonunda biz 300 kişiden 805 kişiye çıktık, onlara 1000'den fazla kayıp verdirdik; silahlarının çoğunu ele geçirip gücümüzü üçe katlayarak saldırıyı ve düşmanın en iyi birliklerini çökerttik. Bu birliklere komuta eden işte o adam, yetenekli ve saygın bir subaydı, cani değildi.

Esasen biz de bunu ve bize karşı harekât yapan bütün birliklerin komutasının onda oluşunu dikkate almıştık. Savaşın neredeyse sonuna doğru bu adam benimle buluşuyor ve diyor ki: "Biz savaşı kaybettik." Ben ona beraber ayaklanmayı teklif ediyorum. "Suça bulaşmamış, iyi yetişmiş, pek çok değerli subayı kurtarabiliriz" diyorum. Mutabık kalıyor ancak Havana'ya gitmekte ısrar ediyor. Ben bunu yapmamasını tavsiye ediyorum, riskli olduğunu söylüyorum. O ise yeterince bağlantısı olduğunda ve kendisine dokunamayacaklarında ısrar ediyor. İşte o zaman ona üç şart koşuyorum: Amerikan Büyükelçiliği ile temas kurulmasını, başkentte bir hükümet darbesi yapılmasını ve Batista'nın kaçmasına müsamaha edilmesini istemiyoruz. Arada kim bilir kim bu ada-

mın aklını nasıl çeldiyse, harekâta katılan birliklerin 31 Aralık'ta ayaklanmasını sağlayacak anlaşmaya vardıktan sonra kalkıyor ve tam tamına yapmamaya söz verdiği üç şeyi yapıyor; Kuzey Amerika Büyükelçiliği ile temasa geçiyor, başkentte hükümete darbe yapıyor ve Batista'yı havaalanına uğurluyor. Ertesi gün biz genel grev kararı alıyoruz, tüm birliklere ateşkes yapmamaları emrini veriyoruz ve 72 saat içinde ordunun kalanını teslim alıyoruz.

Bunu anlatarak, İsyancılar Ordusu'nun belirleyici bir rol oynadığının altını çizmek istiyorum. Hareket'in kendini gösterdiği temel alan olan gerilla ordusunun arkasında ise bir halk seli var. "Bu kadar çok insanı ne örgütleyebilecek ne de içerebilecek küçük bir dereden, halk Amazon Nehri gibi akıyor" derdim ben; çünkü devrimin arkasında Amazon Nehri gibi çağlayan halkla, görece küçük bir politik örgütlenme vardı. Ve elbette ki bizim kendi Hareket'imiz içinde de biraz sağda veya biraz solda gördüğümüz akımlar, belli bazı çelişmeler vardı.

Ancak ben devrimi destekleyen halk kitlelerinin bizim Hareket'imizden çok daha büyük, çok daha geniş olduğunu ve hizipçi davranamayacağımızı gayet iyi anlamıştım. Çünkü diyebiliriz ki Hareket'in oynadığı rolden ötürü, halkın tam desteğine sahiptik ancak hegemonik görüşleri bir kenara koyduk; üstelik, istesek mutlak bir hegemonya kuracak şartlar elimizdeyken. Bizim Küba'da bulunduğumuz şartlarda olsa, kaç kişi, kaç politik lider hegemonya fikrinden vazgeçebilirdi, merak ederim.

Frei Betto: Siz hizipçi davranmama gereğinden bahsedince, Marksizm-Leninizm'in klasik sloganlarının sıkça kullanılmasından kaçınmak da bu tutuma dahil mi diye merak ettim. Bu soruma bir izlenimimi de eklemek isterim. Küba'ya ilk kez gelince, emperyalizmin bizde yaratmaya çalıştığı izlenimin tersine, sokaklarda Marx'ın veya Lenin'in resimlerinin hemen hemen hiç olmaması bizi hayrete düşürdü. Buna karşılık, Martí'nin figürü her yerde görülüyor. O halde bu hizipçi olmayan tutumun içinde, çoğu kez insanların kolayca kavrayamadığı ancak onlar için önem taşıyan şeylere özen göstererek halk kültüründe bir anlam ifade eden ulusal değerlerin ve simgelerin geri kazanılması da var mı?

Fidel Castro: Ben bunu tam olarak bununla ilişkilendirmezdim çünkü bu zaten başka etkenlere, başka ölçütlere, başka görüşlere bağlıdır. O halde ben hizipçilik derken, Hareket'imizin

savaşta ve devrimin zaferinde oynadığı temel rolü, tüm halkın desteğini almış olmasını kastediyorum; yani kendi örgütümüzü ve Hareket'imizi kilit rolü oynayan parça olarak ön plana çıkarmaya uğraşabilirdik. Şunu diyebilirdik: Güzel, madem tüm örgütler içinde en güçlüsüyüz, sorumlulukları paylaşmayız, hepsini yalnız biz üstleniriz. Tarihte sayısız defalar yaşandı bu, istisnası neredeyse yoktur. Buna karşın, bizim izlediğimiz yol bu olmadı. Devrimin başarılarının gerisinde, çoğu kez gerçekten doğru, ağırbaşlı ve akılcı çözümlerin yattığını düşünüyorum.

Mücadele ettiğim ilk hizipçilik, biz dağda olanların başlattıkları hizipçi tutumdu çünkü ovada olanları, yeraltı direnişinde olanları farklı gözle görmeye başlamışlardı. Ben çıkıp diyorum ki hayır, onlar da savaştı, onlar da risk aldı, hatta bizden daha fazla. Tamam, belki bizim geçtiğimiz yerden geçmediler, bizim çıktığımız dağlara çıkmadılar ama her gün risk aldılar. Biz bölgede hâkimiyet kurduğumuzda tabii ki şafak vakti, gece çökerken, günün ortasında, herhangi bir anda uçaklar ortaya çıkıp bizi tespit edebiliyordu elbette ama bunlar bizim öngördüğümüz, başka türden risklerdi. Ancak yeraltındaki yoldaşlar bir sürü risk aldı, pek çoğu öldü, hatta muhtemelen gerillalardan daha fazla kişi yeraltı direnişinde öldü. Tabii ki askeri bir birlik içinde yer alan bir gerilla, bir savaşçı olmak, daha fazla disiplin, daha ortaklaşa düşünmeyi gerektiriyor; yeraltı direnişçisi ise daha bireyci, tek başına, yalıtılmış halde. Kardeşlik, disiplin ve ortaklaşma bilincinin gelişmesine, açık savaş yeraltı mücadelesinden daha fazla yardım ediyor.

Savaşmak gereken ikinci hizipçi eğilim de örgütümüzün kendinden daha küçük ve güçsüz olan diğer örgütlere ilişkin tutumuydu. Bu eğilim yalnızca 26 Temmuz'dan sonra en büyük örgütlü güce sahip olan ve her ne kadar Hareket'imiz yani gerilla ordusu, ülkedeki işçiler arasında muazzam bir saygınlık kazanmış olsa da tüm sendikalar üzerinde, daha doğrusu sendikaların yönetimleri Batista'nın elinde olduğu halde, işçi kesimi üzerinde etkili olan Sosyalist Halk Partisi'ne karşı yoktu. 1 Ocak günü, tam da başkentte bahsettiğim darbenin yapıldığı gün, biz de devrimci genel grev kararı aldık. Bu karar beş buçuk yıl önce Moncada'ya saldırdığımız zaman alınmış karardı; aynı temel düşünceydi. Birliklere ilerleyişlerini sürdürmeleri emrini verdik ve işçilerden, halktan tüm faaliyetleri durdurmalarını istedik. Onlar da hay-

ranlık uyandıran bir disiplinle durdurdular; ülkede yaprak kımıldamıyordu. Buna karşılık radyo ve televizyon istasyonlarında çalışanlar, Başkomutanlık radyosu olan İsyancı Radyosu'nu tüm ülkedeki istasyonlardan eşzamanlı olarak yayına aktardılar. Durdurulmayan tek şey radyo ve televizyon yayını olmuştu, onu da İsyancı Radyosu'na bağlayıp bırakmışlardı. Artık tüm halka seslenebiliyorduk çünkü bir onlar çalışmaya devam ediyordu. Demem o ki işçiler çok yüksek bir ahlak sergilediler.

Elbette Sosyalist Halk Partisi, parti deneyimi ve politik örgütlülüğü daha fazla olan, daha eski militanlardan oluşan bir partiydi. Biz mücadeleyi zafere taşımış, yeni militanlardan oluşan, kısıtlı bir gruptuk; her ne kadar süreç boyunca aramıza son derece nitelikli genç yoldaşımız katılmış olsa da. SHP'nin ardından öğrencilerin kurduğu ve liderliğini, ölümü dolayısıyla başka bir yoldaşımız, Faure Chamón almadan önce, bizzat Jóse Antonio Echeverría'nın üstlendiği Devrimci Yönetim geliyordu. Savaşan üç örgüt bunlardı.

Ama bir de silahlı mücadeleye katılmamış olmasına rağmen Batista rejimine karşı olan tüm diğer siyasi parti ve örgütler vardı. Ve ben herkesle görüştüm; tüm örgütler ve siyasi partilerle, iktidardan düşürülmüş, güvenilmez hale gelmiş, eski partilerle bile görüştüm. Onları bile dışlamak istemedik ve tüm güçleri birleştirmenin bayraktarlığını yaptık.

Halkın %95'i devrimin arkasındaydı dersek, bu kitlenin %85-90'ı 26 Temmuz Hareketi'ndendi; diğerlerinin payı ister %10 ister %5 olsun, biz dedik ki bu%5'e ihtiyaç var, birliğe ihtiyaç var çünkü devrim söz konusuysa birlik yalnızca niceliksel bir mesele değildir!. Diğer partiler gücün %10'luk kısmını mı %15'lik kısmını mı oluşturuyor, buna bakmam. Hayır. Çıkar derim ki, diğer partiler devrime bir nitelik kazandırıyor, o nitelik de birliktir, birlik olma ilkesidir. Diğer her şeye baskın çıkmazsa, birlik ilkesi seni diğer partilerden koparmakla kalmaz, kendi örgütünü de bağrından deler. İşte o zaman farklı eğilimler, farklı ölçütler, hatta sınıf düşmanlığına kadar varan düşmanlıklar ortaya çıkar. Kaldı ki bizim Hareket'imiz daha heterojendi, ayırt edici özelliği, o zaman da olduğu gibi bütün o büyük kitleyi, küçük bir dereden Amazon Nehri gibi akan halk selini barındırmasıydı ki o selin içinde hem şundan hem bundan, her kesimden biri vardı.

Biz de birlik ilkesini tüm örgütlere uyguladık. Devrimin yanında devam etmeyenlerin, buna fırsat bulamadıkları için değil, bunu istemedikleri için etmediklerinden emin olabilirsin. Çünkü biz herkese şans tanıdık. Ancak o zaman da huzursuzluk, hırs, hayal kırıklığı devreye girmeye başladı. ABD'nin bölücü ve yıkıcı politikası baş gösterdi, çıkar çatışmaları başladı ve haliyle söz konusu partilerden çoğu, ABD'nin çıkarları veya gerici kesimin çıkarları lehine hareket etmeye yöneldiler. Esasen savaşta en fazla saygınlığı kazanmış olan üç ana örgüt kalıyordu geriye; onlar da 26 Temmuz Hareketi, eskiden Komünist Parti olan Sosyalist Halk Partisi ve öğrencilerin politik örgütlenmesi olan Devrimci Yönetim'di. Ve derhal, her şeyden önce koordinasyonu sağlamaya yöneldik.

Bu kolay olmadı çünkü ardından hizipçilik geldi. Biz kendi içimizdeki hizipçilikle savaşmıştık ama SHP kendisininkiyle gerçekten mücadele etmemişti. Tartışmalara ve muhalifliğe yol açan ve bir noktada kökünün kurutulması gereken hizipçilik ortaya çıkmıştı. Devrimci Yönetim'de kısmen hizipçilik içeren birtakım çıkışlar yapılmış olabilir ancak yalnızca ilk günlerde.

Gerçekten de bu kuvvetler arasında, tabanda olduğu kadar yöneticiler arasında bir işbirliği ve birleşme meydana geliyordu, öyle ki devrimden birkaç ay sonra farklı güçlerin temsil edildiği, kolektif bir yönetim oluşturmaya çoktan başlamıştık. Bu yönetimde elbette ki öne çıkan kadrolar vardı çünkü Che, Raúl ve ben vardım; İsyancılar Ordusu'ndan ve 26 Temmuz Hareketi'nden gelen bir grup yoldaş ve diğer örgütlerden yoldaşlar vardı.

Kolektif yönetim ilkesi, adet olduğu üzere devrimi takiben çabucak yerleşti. O kadar ki henüz örgütler organik biçimde iç içe geçmemişken bizim çoktan, devrimin ilk günlerinden itibaren, bir kez daha kolektif bir yönetimimiz mevcuttu ve düzenlemeleri analiz ederek bu yönünü tartışıyorduk. Demem o ki yönetim organını daha devrimin ilk anından bu yana oluşturageliyorduk. Ve bu ilkeye bugüne dek de sadık kalındı çünkü bunun ardından tüm güçlerin bütünleşeceği, farklı farklı örgütlerin ortadan kalktığı ve tek bir örgütün kurulduğu bir an geldi. O sırada ilk ORI (Bütünleşmiş Devrimci Örgütler) ortaya çıktı.

Bu süreçte hizipçilik olgusu görüldü. Hizipçilik nereden kaynaklanıyordu? Sosyalist Halk Partisi'nin örgütü bizimkine kıyasla

daha homojendi çünkü işçi kökenliydi. Ayrıca politika adabına daha hâkimlerdi. Bizim örgütümüzse daha heterojendi ve kendine özgü zorluklar ve eğilimler barındırıyordu. Emperyalizmin faaliyetleri çok keskin biçimde, o sırada başladı. Bizim sahip olduğumuz kadro görece sınırlı olduğundan, kadronun tümünün güvenini gerektiren politik bir görev olduğunda, bunu zaman zaman eski bir komünist militana vermek zorunlu oluyordu. Bazen de başka tipte, yeni ve tam yetişmemiş bir yoldaşı seçmek bize daha güvenli geliyordu.

Sosyalist Partililer gerçekten de çok faydalı insanları işe kattılar. Hareket'imizinkiyle kıyaslanamayacak olmasına rağmen yine de bir kitleleri vardı ama destekleri aslında kitlesel anlamda olmadı. Ancak halihazırda kadrosu olmanın avantajını kullanarak çok önemli bir kadro desteği verdiler. Bizim Hareket'imizin ortaya çıkışından zafere kadar yalnızca 6 yıl geçmiş olduğunu hatırlatırım. 15-20-25 yıllık militanları olan bir hareket olduğumuz söylenemezdi. Sosyalist Parti on yıllardan beri örgütlüydü, ideolojik açıdan iyi yetişmiş üyeleri vardı; kadroları onlar oluşturdu. Elbette Hareket'imizden de pek çok kişi görev üstlendi, kadroların çoğunluğu bizden çıkmıştı ancak onların katkısı çok değerliydi. Aynı biçimde Devrimci Yönetim'inki de öyle.

Diğer örgütlerin taraftarı olanlar da devrimden yana çıktılar, önderler çekip gitti ancak safları tutan, sıradan insanlar bizimle kaldı. Son derece sınırlı sayıdaki sempatizanlarının bir bölümü, yola devrimin yanında devam etti. Son derece sınırlı diyorum çünkü bizatihi devrimci süreç, arkasından sürüklediği halk seliyle zaten geleneksel partilerin tamamını silip süpürmüştü. Bazıları "Benim arkamdan gelen 100 veya 200 adam var" diyebilirdi ama devrimin arkasında milyonlar vardı. O zaman biz de temel bir ilke olan birlik ilkesini hayata geçirdik. Kolektif yönetim de her zaman mevcut olan, başka bir temel ilkeydi.

Anlattığım gibi, sorunlar oldu. Gün görmüş militanları söz konusu olduğu için Sosyalist Parti'nin kadrolarının güvenilir olması hali, eski Komünist Parti'den kaynaklanan belli bir hizipçiliğin nedeni oldu. Bu sorun öteden beri vardı, birlik doğunca ortaya çıkmadı; aksine eski partinin içinde, tam da yeraltı mücadelesi ve Batista'ya karşı savaş döneminde bile, yeraltı koşullarından faydalanarak aşırı yetki kullanmaya başlamış, yanlış

yöntemlere başvuran muhteris insanlardan kaynaklanan bu tür hizipçilik örnekleri görülmüştü. Ve bütünleşme meydana gelirken bu unsurlar da mevcuttu ama hizipçilikle sürekli savaşarak sorun çıkmadan işler yoluna koyuldu. Çünkü benim yaptığım buydu, hizipçilikle mücadele. Önce gerillalarınkiyle, sonra Hareket'imizin içindekiyle, ardından diğer örgütlerin içindekiyle ve sonra da herhangi bir nedenle ortaya çıkabilecek yeni bir hiziple. Evet, Sosyalist Halk Partisi hizipçilik yapmıştı ama onlar yaptı diye başka hiziplerin de oluşmasına izin vermemek için mücadele verdik biz. Birliği ayakta tutmak ve her türlü hizipçilikle savaşmak için verilen kesintisiz bir mücadeleydi. 1965'te partiyi kurana kadar böyle ilerledik.

O süreçte, 1961'de sosyalizm ilan edildi. Bu ne zaman oldu? Girón'un işgalinin akabinde.

İşgal başladığında biz pek çok yasa geçirmiştik çünkü ABD'nin Küba'ya karşı çoktan aldığı önlemler, uyguladığı ambargo, ekonomik ambargo, çoktan hayata geçmişti ve biz de buna Kuzey Amerikan şirketlerini kamulaştırarak karşılık veriyorduk. Şeker kotasını düşürüyorlardı, biz de belli sayıdaki fabrikayı, tüm şeker fabrikalarını kamulaştırıyorduk, önleme karşı önlem alıyorduk. ABD'nin bize karşı alıp durduğu önlemler, tüm bunlar, kamulaştırma sürecini hızlandırdı.

O sıralarda büyük komünist karşıtı kampanya çoktan başlamıştı. Bu, kitlelerin büyük çoğunluğunun politik cehaletinden, halkın politika adabından ve kültüründen yoksun oluşundan, on yıllardır ektikleri tüm önyargı tohumlarının hasadından yararlanmak için başvurdukları ilk çare olmuştu.

Ne kepazelikler yaptılar. Ülkeden toplu göçü teşvik etmek için yaptıklarından bir tanesi şuydu mesela: Bir gün, anne babaları ebeveyn haklarından yoksun bırakacak bir proje için olduğunu, bakanın birinden alındığını söyledikleri, baştan aşağı sahte bir kararname icat ettiler. Şu saçmalığa bakar mısın? Öte yandan, bilindiği gibi böyle saçmalıklar, akla değil içgüdülere hitap ettiğinden korku ve dehşet aşılıyorlar. Bir insan düşündü mü, bu söylenene mümkün değil inanmaz ama anneye dönüp gözünün önünde duran çocuğunun elinden alınacağını, Sovyetler Birliği'ne gönderileceğini filan söylüyorlardı.

Peki ben de soruyorum;, bunları bize karşı mı uydurdular? Şolohov'un sonradan Nobel Ödülü alan *Durgun Akardı Don* adlı

romanını ve diğer tüm eserlerini okuduğumda ne göreyim, bütün bunlar Bolşevik Devrimi'nin kendisi kadar eskiymiş. O dönemde icat ettiklerinin aynılarını kırk küsur yıl sonra bize karşı kullanıyorlar, malzeme eski; daha taze bir hayal gücünün ürünü bile değil. Bu kampanyaların pek çoğu Küba'ya karşı da düzenlendi.

Frei Betto: Bu saçmalıkların çoğu ilk yüzyıllarda Hıristiyanlar için de söylenmiştir; mesela insan eti yedikleri.

Fidel Castro: Bu doğru, yerinde bir örnek verdin. Bu benim de aklıma ara sıra gelirdi, yani o dönemde Hıristiyanlara yapılan karalama kampanyaları. Fransız Devrimi sırasında da benzer şeyler uydurulmuştur herhalde, her yerde uydurulmuştur.

Başka amaçların yanı sıra toplu göçü kışkırtmak içindir bu. ABD çağrı yaptı; daha önce hiç yapmadığı halde. Bizleri akademisyenlerden, öğretmenlerden, doktorlardan, mühendislerden, teknisyenlerden yoksun bırakmak için gitmek isteyen herkese kapılarını açtı. Vasıflı meslek sahiplerinin göçü başladı; yüksek maaşlar önerdiler, daha önce hiç önermedikleri şeyleri önerdiler.

Biz bu meydan okumayı kabul ettik, insanların çıkıp gitmesine engel olmadık. Dedik ki tamam, biz de meslek sahibi, teknisyen ve gidenlerden üstün olacak yeni bir nesil yetiştireceğiz. Geride kalanlarla üniversitelerimizi ayağa kaldırmaya başladık.

Frei Betto: O dönem kaç kişi ülkeden ayrıldı?

Fidel Castro: Örnek vermek gerekirse, ülkede 6000 doktor vardı, 3000'i gitti. Bugün sağlık endeksinde üçüncü dünya ülkelerinin arasında ilk sırada ve bazı gelişmiş ülkelerin önündeyiz. Ülkenin doktorlarının yarısıyla sağlık programımızı başlattık. Bugün 20500 doktorumuz var ve birkaç ay içinde, bu sömestirin sonunda 2436 tanesi daha mezun olacak. Mezun sayısı yıldan yıla artacak ve 1988'den itibaren yılda 3000 doktor mezun edeceğiz. 1990'dan sonra yılda 3500, önümüzdeki 15 yıl içinde 50.000 yeni doktorumuz olacak. Ancak öyle bir devir yaşadık ki ülkenin doktorlarının sayısı yarıya düşüverdi. Bizi, meydan okumalarını kabullenmeye mecbur ettiler, halbuki bize pek çok defa meydan okunmuştu, bu yüzden buradayız bence.

Düşman yolu şaşırtmak, kafa karıştırmak, yaralamak için önyargıya, yalana, karalamaya başvurdu. Halkın henüz sağlam bir politik kültürü yoktu ama kesinlikle devrimden yanaydı, devrime güveniyordu ve biliyordu ki devrim halkın yanında bir hükümet demekti.

Programımızı hayata yavaş yavaş geçiriyorduk. Bütün bu saldırılar devrimci süreci hızlandırdı. Sürecin sebebi oldular mı? Hayır, böyle söylemek yanlış olur. Küba'daki sosyalizmin nedeni bu saldırılarmış gibi davranmam. Bu doğru değil. Biz Küba'da sosyalizmi en düzgün biçimde, makul bir süreye yayarak, asgari sayıda travma ve sorun çıkararak inşa edecektik ancak emperyalizmin saldırganlığı devrimci süreci hızlandırdı.

Devrimin ihanet ettiği tezi de dolaşıma sokuldu; güya halka bir şey söyleyip sonra başka şey yapmışız. Sonradan *Tarih Beni Aklayacaktır* adıyla basılan Moncada savunmasını kim okursa, yaptığımızın bu olmadığını görecektir. Bu programı yaparken hesaplamadığımız şey, hiç kuşkusuz şeker kotasını kaldırmaları, sert önlemler almaları, devrimi silah zoruyla yıkmaya çalışmaları ve hatta ülkeyi işgal etmeleriydi. O dönem, egemen bir ülke olduğumuza göre, yaptığımız doğru ve haklı işlere tüm dünyanın saygı göstereceğine dair idealist inancının hâlâ etkisindeydik belki de.

Bu konuda dersimizi uygulamalı olarak aldık gerçekten; emperyalizmin toplumsal değişimlere izin vermediğini, bunları kabullenmediğini ve kaba kuvvetle bunları yok etmeye uğraştığını gayet güzel öğrendik. O sırada gösterdiğimiz kararlılık da belirleyici oldu. Eğer tereddüt etseydik, korkuya kapılsaydık, geri adım atsaydık köşeye sıkışırdık.

Bir işgal yaşanırken böyle olur. İlk önce sahip olduğumuz az sayıdaki uçağı yok etmek için hava kuvvetlerimize ait tüm tesislere, 15 Nisan 1961'de şafak vakti, sürpriz bir bombalı saldırı düzenlendi. Ben komuta karargâhında tüm gece ayaktaydım çünkü kıyıya yakın bir noktada tespit edilen düşman kuvvetlerinin Oriente'de karaya çıkacaklarına ilişkin haberler gelmişti.

Raúl Oriente'deydi. Böyle durumlarla ne zaman karşılaşsak bölgeleri kendi aramızda paylaşıyorduk. Almeida ülkenin orta bölgesine, Che Occidente'ye giderdi, ben de Havana'da kalırdım. Bugün sahip olduğumuz düzene o zamanlar hiçbir açıdan sahip değildik elbette. Olası çıkarmanın haberini alınca tetikte bekledim ve şafakta, burada Vedado'daki* bir evde bulunan karargâhın çok yakınından geçip birkaç saniye sonrasında da Ciudad Libertad'daki hava üssüne füzelerle saldırdıklarını gördüm. Birkaç muharip öldü.

* Havana'da, iş merkezlerinin ve büyük otellerin bulunduğu semt. (ç.n.)

Orada çok etkileyici bir nokta var. Orada ölenlerden biri, yaralı halde, kan kaybediyorken duvardaki bir tabelanın üstüne kanıyla benim adımı yazıyor. Tabela muhafaza ediliyor, bir müzede olması lazım. Dediğim gibi, çok etkileyici bir olay, insanların tavrını yansıtıyor: Genç bir milis ölmek üzere ve bunu adımı kanıyla yazarak protesto ediyor.

Korkunç bir öfke var. 16'sında, ölenleri toprağa veriyoruz; cenaze törenine düzinelerce silahlı milis ve İsyancılar Ordusu'nun birlikleri de katılıyor. Ordu henüz küçüktü o sırada ve kalabalık muharip kadrosunun büyük çoğunluğu silahlanan halktan meydana geliyordu; işçiler, çiftçiler, öğrenciler... O gün benim Girón çarpışmalarına cevap verdiğim gündür. Yalnızca askeri bir cevap değil, aynı zamanda politik cevabımı da devrimin sosyalist karakterini ilan ederek verdim o gün.

Aynı gün saat 24.00 civarında, ayın 16'sını 17'sine bağlayan saatlerde çıkarmalar başladı. Onlar tam bir hava sahası hâkimiyeti sağlamak için bizim hava kuvvetlerimizi yok etmeye çabaladılar ancak yine de pilottan fazla uçak kaldı geriye; 8 uçağımız ve 7 pilotumuz vardı hâlâ. 17'sinin şafağında, tüm gemiler ya batmıştı ya da kaçıyorlardı. Sahip olduğumuz üç beş uçakla bütün filoyu kaçırdık. Şafak sökerken saldırının asıl çıktığı yerin orası olduğunu fark ettiğimizde, Girón'a doğru havalandılar. Çarpışmalar da orada meydana geldi ama bundan bahsetmeyeceğim. Yine de devrimin sosyalist karakteri o gün ilan edildi.

Böylece Yankilerin organize ettiği işgale karşı, halkımız sosyalizm uğruna savaştı. 1956'dan beri anayasa için, Batista'nın devrilmesi için, ileri düzeyde bir toplumsal program için savaşıyordu tabii ki ama henüz sosyalizm için değil. Sosyalizm uğruna o an savaşıldı. Ve bunun büyük bir simgesel değeri vardır çünkü on binlerce insan karşılarına ne çıkarsa çıksın, onun üstesinden gelmeye hazırdı. Bu çarpışmaların kıyıdan 3 mil açıktaki Kuzey Amerikan donanma filosunun gözü önünde yani kruvazörlerinin ve uçak gemilerinin önünde yaşandığı da unutulmamalı. Çarpışmaların yaşandığı yerden üç mil açıktaydı ve on binlerce insan büyük bir azimle savaştı; yüz kişiden fazlası o çarpışmalarda öldü. Ölenlerin sayısı, eğer ABD'nin birlikleri vatan toprağına çıksaydı ölmeye hazır olacakların yanında çok değil. Muazzam ve muzaffer karşı saldırı, işgali meşrulaştırmak için gereken ve

ince ince planlanmış politik koşulların asgarisini oluşturmalarına zaman bırakmadı.

Demem o ki artık 16'sından itibaren –sonucu belirleyecek çarpışmaların arifesinde halka da söylendi bu– sosyalizm uğruna savaşıldı.

Partiye girenlere dair öbür soruya gelince... Bu sürecin öncesinde, sana da anlattığım gibi pek çok mücadele yaşandı. Ne oluyordu? Kiliseyi tekelinde tutan, tüm o ayrıcalıklı kesimler devrime karşı çıkıyordu; o yüzden biz de partiyi örgütlerken bir kişiyi illa Katolik olduğu için değil ama potansiyel bir karşıdevrimci olduğu için dışarıda bırakıyorduk. Bu tüm Katolikler öyledir demek değil, alakası bile yok.

İdeoloji ve doktrin açısından çok katı standartlar koymak zorundaydık. Öte yandan kişinin doğrudan doğruya ateist olmasını şart koşmuyorduk, yani din karşıtı olmasını öneriyor değildik. Bizim istediğimiz Marksizm-Leninizm'e eksiksiz ve mutlak bir bağlılıktı. Bu katılık elbette, partimizin ideolojik saflığını gözetmekten başka çaremizin kalmadığı, o sıradaki mevcut koşullar tarafından belirlenmişti. İçinde bulunduğumuz şartlarda bunu yapmanın politik açıdan mümkün olduğu açıktı çünkü nüfusun, halkın büyük bölümü; işçilerin, köylülerin, bize destek verenlerin büyük bölümü militan Katolik değildi. Bireyden talep edilen bir şey yoktu. "Partimize üye olmak için inancınızı inkâr etmeniz gerek." Böyle bir şey yoktu. Partiyi kabul edenin partinin politikasını ve doktrinini her yönüyle benimsemiş olduğu varsayılıyordu.

Bu başka bir ülkede olabilir miydi? Hayır. Eğer ülkemizde büyük halk kitleleri Hıristiyan olsaydı; geniş işçi kesimi, geniş köylü kesimi, üniversite öğrencileri kesimi militan Hıristiyan olsaydı, devrimci bir partiyi kuramazdık. Böyle bir zeminde devrimci bir parti inşa edemezdik. Sıradan insanlar karşıdevrimci olsaydı belki devrimi de yapamazdık; hoş o zaman böyle bir şey asla umulamazdı zaten. Ancak militan Katoliklerin büyük çoğunluğu, esasen karşıdevrimi destekleyen zengin sınıftan çıktığı, ayrıca büyük kısmı da ülkeyi terk ettiğinden biz bunu yapabildik ve yapmak zorundaydık. Yani katı, ortodoks bir standart getirmek zorundaydık. Marksizm-Leninizm'in tüm yönleriyle benimsenmesi, yalnızca politik olarak ve bir program niteliğinde değil, felsefi açıdan

da benimsenmesi gerekiyordu. O şartların meydana çıkardığı bir kural olarak yerleşti bu.

Sen bana "Böyle olması şart mı?" diye sorabilirsin. Ben de derim ki: "Hayır, şart değil; şart olmadığına dair en ufak bir kuşkum yok. Ve hatta tarihte böyle olmadığı da görülmüştür. Aynen Polonya örneğinde olduğu gibi; orada nüfusun ezici çoğunluğu Katoliktir ve Polonya Komünist Partisi'nin üyeleri arasında pek çok Katolik vardır. Böyle ülkeler var. Demek ki bu durum, ne devrimci hareket geleneğinin ne komünist hareketin parçası, ne de Latin Amerika'da bu var."

Frei Betto: Peki Küba Komünist Partisi'nin faal bir üyesi olarak, şimdi Şubat 1986'da toplanacak 3. Kongre'de partinin laik karakterinin ilan edilmesini ihtimal dahilinde görüyor musunuz ve gelecekte Kübalı devrimci Hıristiyanların partiye katılmaları ihtimali var mı?

Fidel Castro: Açık konuşmak gerekirse, bunun için ülkemizdeki şartların henüz –kongre çok yakın bir tarihte– olgunlaşmadığını düşünüyorum hâlâ. Şubat kadar yakın bir tarihten söz ediyorsun. İkimiz bu konular hakkında çok konuştuk, hatta bundan bile bahsettik.

Halihazırda içinde bulunduğumuz aşama, Partiyle kiliseler arasında karşılıklı saygı ve bir arada var olma aşamasıdır. Katolik Kilisesiyle yıllar önce, artık üstesinden geldiğimiz sıkıntılar yaşandı; belli bir noktada mevcut olan tüm sorunlar artık ortadan kalktı. Katolik Kilisesiyle yaşanan sıkıntıları asla Protestan Kiliseleriyle yaşamadık, onlarla ilişkilerimiz daima kusursuz oldu ve hâlâ öyledir de. Yalnızca Katolikler değil, bize hep destek vermiş militan Protestanların da pek çoğu çıkıp "Bizi ayrımcılığa maruz bırakan bu uygulama adil değil" diyebilirler. Elbette ülkede Protestan'dan çok daha fazla sayıda Katolik var ama yine de Protestanlar bu ülkenin vatandaşlarının önemli bir kısmını oluşturuyorlar ve devrimle son derece iyi ilişkiler içindeler.

Barış içinde bir arada var olmaktan daha fazlasını yapmak gerektiğini konuştuk seninle. Devrimle Kilise arasında daha sıkı, daha iyi ilişkiler hatta bir işbirliği ilişkisi olmalıydı. Çünkü ne de olsa artık toprak ağalarının, burjuvaların, zenginlerin kilisesi değil. Toprak ağalarına, burjuvalara, zenginlere ait o Kiliseyle bir yakınlaşma ve işbirliğinin gelişmesi mümkün değildi. Bu bağlam-

da hem biz hem de bizatihi Kilise kurumları, bu yönde bir çaba harcamamış olmamızla, bir arada var olup birbirimize saygı göstermekle yetinmemizle ilgili olarak bir özeleştiri yapmalıyız.

Senin de çok iyi bildiğin gibi, vatandaşların dini inançlarına saygı gösterilmesi ilkesi, en ufak bir tavize yer vermeyecek şekilde cumhuriyetin anayasasına konulmuş ve anayasa tarafından güvence altına alınmıştır. Bu, basit bir politik taktik değildir. İnananlara saygı politik bir ilke olarak doğrudur; zira pek çok inananın bulunduğu bir dünyada yaşıyoruz ve devrimlerin dini inançlarla karşı karşıya gelmesi veya emperyalizmin dini inançları devrime karşı bir silah gibi kullanabilmesi sakıncalıdır. Ne diye bir işçinin, bir köylünün, kendi halinde bir insanın inancını kullansınlar? Politik açıdan doğru bir tutum olmadığını söyleyebiliriz. Ancak biz bunu yalnızca politik bir görüş gibi görmüyoruz, bir ilke olarak görüyoruz. Politik bir taktik söz konusu değil. Tıpkı vatandaşların sağlığına, yaşamına, özgürlüğüne ve diğer tüm haklarına saygı gösterilmesi gerektiği gibi dini inançlarına da saygı gösterilmelidir. Şunu diyorum: Kendi felsefi düşüncesini, dini inancını, bunlara sahip olması ya da olmamasını, bireyin devredilemez bir hakkıdır! Bireyin diğer birçok hakkı gibi, bunun da devredilemez olduğuna inanıyoruz; yani bu basit bir politik taktik meselesi değildir.

Sen bana şartlar oluştu mu diye soruyordun. Bence hayır çünkü bu uğurda çaba harcamadık; bu yönde daha fazla gayret göstermiş olmalıydık. "Bu devrim için hayati önemde mi?" diye sorarsan da cevabım şu olurdu: "Devrimin politik ve ideolojik açıdan muazzam bir kudreti olduğunu göz önünde tutarsak, hayati değil. Öte yandan bu ortamı yaratmayı başaramazsak, o zaman devrimin kusursuz bir eser olduğunu söyleyemeyiz; çünkü toplumsal ödevlerini, tüm diğer bireyler gibi yerine getirebileceği haklarından birtakım dini inançlar nedeniyle yoksun kalan bir grup vatandaş olduğu sürece, bizim devrimci eserimiz tamamlanmamış demektir.

Frei Betto: Tabii ki fakat bu söylem partinin din referanslı karakterini terk etmesini de içermiyor mu?

Fidel Castro: Senin partinin zümreci karakteri sözüne katılamayacağım. Gerçi meseleyi bu formülle ifade etmenin dayandığı bir yer, bir temel olduğunu da anlıyorum ama bu kesinlikle züm-

recibir formül değildir –bu sorunu nasıl gördüğümü açıklıyorum sana– ve bizim felsefemizde yeri yoktur. Bu sana da açıkladığım gibi bir ihtiyaçtan, tarihsel konjonktürden doğmuştur ve bunu bir değer örneği olarak sunmak gibi bir niyetimiz de yok. Devrimci sayılmak için gereken tüm vasıflara sahip kişilerin dini inançlarından bağımsız olarak, devrime sıkı sıkıya bağlı ve diğer herkesle eşit değerlendirmelere tabi olmalarını aslında ben de tercih ederim.

Bu yüzden zümreci olamaz diyorum. Senin söylediğin şekliyle, bir tür dine benzemeye başlaması veya dönüşmesi, inançsızlığı bir felsefe olarak veya ateizmi din olarak benimsemek... Hakikaten böyle bir şey düşünmüyoruz.

Ben sana, bir parçası olduğum tarihin nasıl yaşandığını anlatıyorum. Ve bunlar başkalarının değil, aksine bizzat benim, o şartlar altında koyduğum ölçütlerdi. Bu katılıkta başlıca sorumluluk bana aittir ve bunu da inkâr etmiyorum çünkü bunu ortaya atan bendim: "Olmaz, şu şu şartlarda doğru olan budur ve yüzde yüz saflığa ihtiyacımız var. Bunu sağlamaya mecburuz çünkü ABD bize karşı ve bizi tehdit ediyor; çünkü en ufak bir çatlak sesin çıkmadığı, en küçük bir anlaşmazlığın olmadığı, sımsıkı kenetlenmiş bir partiye ihtiyacımız var. Çok kuvvetli bir partiye ihtiyacımız var çünkü bizi bölmeye uğraşan düşmanımız çok kudretli. Çünkü karşımızda, dini devrim karşıtı bir ideoloji olarak kullanan bir düşman var ve işte bu yüzden de böyle olmalı." Bunları ileri süren bendim. Bugün bunun sorumluluğu bana ait. Eğer tarihsel olarak bu sorumluluk birine aitse, o benim çünkü bunu ben ileri sürdüm ve çeşitli savlarla savundum. Tıpkı şimdi ölçütlerini, görüşünü, bakış açısını, bu durumun tarihsel nedenlerini ve hakikaten "Bu düzlemde bazı ilerlemeler sağlayacak şartların oluşturulmasına yardımcı olmalıyız çünkü ne de olsa devrimin zaferinin üzerinden 26 yıl geçti" deme ihtiyacını ortaya koyduğum gibi.

Geçmişte partinin faal üyelerinin katı bir elemeye tabi tutulmasına bizi mecbur bırakan şeylerin tortusunun, gölgesinin yok olmasını sağlayacak şartları yaratmak yönünde bir gayret sarf etmediğimiz için hem bizim hem de kiliselerin, özellikle de Katolik Kilisesi'nin özeleştiri yapabileceğini söylüyorum. Ayrıca, bunun örnek olmaması gerektiğini düşünüyorum; bir devrimci, bir politikacı olarak bizim yaptığımızın model alınmaması ve Latin

Amerika'da bu işin başka türlü yapılması gerektiğini düşünüyorum. Bunu hiç kuşku duymadan, böyle kati biçimde söylüyorum.

Frei Betto: Küba özelinde, siz kendi açınızdan baktığınızda devrimci sürece dahil olmak isteyen bir Hıristiyanın okulda, üniversitede, çalıştığı yerde ayrımcılığa maruz kaldığı ve bölücü olarak değerlendirildiği fikrine katılıyor musunuz?

Fidel Castro: Öncelikle şunu belirteyim, hiçbir tür ayrımcılığın yanında yer alamam ben. Bu kadar kesin. Açık ve net söylüyorum. Eğer bana Hıristiyanlara üstü örtülü bir ayrımcılık yapılıyor mu diye sorulursa, evet derim. Samimiyetle bunu kabul etmem ve henüz aşamadığımızı söylemem gerekir. Bu kasten yapılan, planlı programlı bir şey değil. Ama var ve biz bu evrenin üstesinden geleceğimiz şartları yaratmalıyız. Ve bunun yanı sıra güvenin şartlarını da emperyalizmin bizi hâlâ tehdit ettiği ve dışarıdakilerin çoğunluğunu, dini devrim karşıtı bir ideolojiye dönüştürmüş eski burjuvaların, toprak ağalarının, ayrıcalıklı kesimlerin oluşturduğu bir ortamda yaratmalıyız. Öteki taraftakilerden, emperyalistlerden ve onların müşterilerinden bizimle işbirliği yapmalarını istemeyeceğiz. Bunu onlardan isteyecek değiliz ancak onların dinin karşıdevrimci bir araç olarak kullanımı bağlamındaki faaliyetlerinin, burada, ülkemizdeki tüm devrimciler arasında oluşacak güven ve kardeşlik tarafından etkisizleştirileceği şartları yaratmak zorunda olduğumuzu söylemeye mecburuz.

Ne düşünüyorsam onu söylüyorum. Ben her tür ayrımcılığın karşısındayım. "Bunu gelecek kongrede yapabilir misiniz?" diye soruyorsun. Henüz hayır diyorum ben de; çünkü bu daha tüm parti üyelerine açıklanmalı, tüm o üyelerle tartışılmalı. Biz yöntem olarak tepeden inmeciliği benimsemeyiz. Bu böyledir filan... Politbüro veya merkez komite toplantısında çıkıp "Bu böyledir" ya da "Bu böyle olmalıdır" filan demeyiz. Çünkü söz konusu şartlar ve bilinç oluşmadığı sürece ben insanlara bırakın söylemeyi, bunu ileri bile süremem. "Tamam, şimdi de üyelerin tepesine bineceğiz." Onlara ne diyeceğiz peki? Çünkü parti üyelerinin bir açıklamaya ve o açıklamayı kavramaya ihtiyaçları var. Sizlerin bu konuda çok yardımının dokunacağını düşünüyorum. Sen bu konuda verdiğin konferanslarla yardım edebilirsin, yarıküremizde bulunan pek çok ilerici rahip yardım edebilir. Kilise'nin Latin Amerika'daki yoksullarla bütünleşen kısmı, örnek oluşturmasıy-

la, pek çok ülkede yoksullar uğruna mücadele edişiyle, senin ülkende, Nikaragua'da, El Salvador'da ve diğerlerinde yaptıklarıyla yardım edebilir. Küba kiliselerinin de bu anlayışla çalışması için onlara yol gösterebilir.

Çünkü bu sorunların çözülebilmesi için senin hatta benim düşünmem yetmez. Senin düşünmene, benim düşünmeme ve üyelerimizin, kadrolarımızın, merkez komitesinin bunu anlamasına ihtiyaç var. Halkımızın ve Küba Kiliselerinin de bunu düşünmelerine ihtiyaç var. O halde, bu yönde gayret sarf etmemiz gerektiğine inanıyorum. Bu açıdan seninle kurduğumuz temas, yaptığımız fikir alışverişi bana çok önemli bir çaba olarak gözüküyor.

Frei Betto: Evet, burada işlerin tepeden inme yapılamayacağını biliyorum artık. Sorudan önce sizin partinizdeki üye kimliğinizi vurgulamıştım, genel sekreter oluşunuzu değil.

Fidel Castro: Doğru, ben de sana parti üyesi, devrimci, parti yöneticisi ve de başbakan olarak cevap verdim.

Teybi kapattığımda 22.00 olmasına birkaç dakika var daha. Kumandan Arjantin Büyükelçiliği'ndeki bir yemeğe katılmak zorunda. Ayrılmadan önce bana çok değerli bir hediye veriyor; 26 Temmuz Hareketi'nin ilk afişinin bir reprodüksiyonu. Ön planda bir tüfeğin namlusu ve Fidel'in yüzü çizilmiş. Orijinali 1959'da hazırlanmış. Afişin üzerine şu ithafı yazıyor: "Henüz başaramamış olmasına rağmen, beni inançlı yapabilecek bir kişi varsa o da Frei Betto'dur. Devrimin ilk yılına ait bu afişi ona ithaf ediyorum. Kardeşlik duygularımla, Fidel Castro."

3

25 Mayıs 1985 Cumartesi günü, öğleden sonra Hıristiyan Öğrenci Hareketi Üniversiteler Federasyonu'nun üyesi olan, yaklaşık kırk kişilik bir grup genç Hıristiyan'ın Havana'daki manastırımızda düzenledikleri toplantıya katılıyorum. İsa'nın Nasıra'daki bir havrada, Yeşaya Peygambere ait bir pasajı okuyuşuna dair Aziz Luka'nın aktarımı (Luka, Ayet 4, Bap 16-19) üzerine tefekkür edilecek:

İsa, büyüdüğü Nasıra kenti'ne geldiği zaman, her zamanki gibi Şabat Günü havraya gitti. Kutsal Yazıları okumak üzere ayağa kalkınca O'na Peygamber Yeşaya'nın Kitabı verildi. Kitabı açarak şu sözleri buldu:

"Rab'bin Ruhu üzerimdedir. Çünkü O beni yoksullara Müjde'yi iletmek için meşhetti. Tutsaklara serbest bırakılacaklarını, körlere gözlerinin açılacaklarını duyurmak için, ezilenleri özgürlüğüne kavuşturmak ve Rab'bin lütuf yılını ilan etmek için beni gönderdi."

"Lütuf Yılı" her elli yılda bir gelen ve tüm Yahudilerin borçlarını ödemeleri veya alacaklarını silmeleriyle, kölelerini serbest bırakmaları gereken yıldır. Tanrı'nın adaleti ve merhametinin simgesidir.

Toplantının koordinatörü metnin bugün sürdürdüğümüz hayat, Küba'nın gerçekleri bağlamında ne anlama geldiğini analiz etmek üzere gençlerin gruplara ayrılmasını öneriyor. Gruplardan birine katılıyorum. Söylenenleri not alıyorum.

"Küba'da toplumsal özgürleşmeyi bencilce bir bakış açısıyla değerlendirenler var. Dünyada ve Latin Amerika'da neler olup bittiğini idrak edemiyorlar. Özgürleşmeye ciddiyetle yaklaşmıyorlar. İsa Mesih'in bildirdiği kurtuluşu ruhla sınırlı sanıyorlar ve yalnızca ruhu değil, insanı bir bütün olarak özgürleştirmenin ödevimiz olduğunu unutuyorlar. Hıristiyanın, inancına ve topluma karşı yükümlülükleri vardır. Tanrı zengin, yoksul herkes için geldi. Ancak zenginlerden mallarını paylaştırmalarını istedi. Ve yoksullara tam bir kurtuluşun, insan olarak gelişmelerinin müjdesini verdi."

Grubun yöneticisi yorumunu tamamladığında uzun bir sessizlik hüküm sürüyor. Etrafımdaki altı genç de kilitlenmişe benziyor. Yakınımızdaki gruplarda böyle bir durumun yaşanmadığını görüyorum.

Şakayla karışık "İsterseniz, ben gideyim de siz konuşun" diyorum.

Bir delikanlı sessizliği bozuyor: "İsa Mesih kurtuluşu müjdelemek için geldi. Peki, hangi gerekçeyle Peygamberin sözü kendi memleketinde dinlenmedi?" Kimsenin cevap vermemesine rağmen, sorunun arkasında pek çok Kübalı genç Hıristiyan'ın, iş yerindeki veya okuldaki arkadaşları tarafından "bölücü" olarak görülmekten duyduğu belli bir rahatsızlığın yattığını herkes anlamışa benziyor. Sanki inanç bizatihi bir ideolojik sapmaymış gibi.

Naçizane katkımı sunuyorum: "Evet, İsa bize tam kurtuluşu getirmek için geldi. Ve onun için, bedenle ruh birbirinden ayrı değildi ve aynı biçimde insan da toplumdan ayrı düşünülemezdi. Hastaları iyileştirerek Tanrı'nın yaşamdan yana taraf olduğunu açıkça ortaya koyuyordu. Tanrı hastalığı istemiyor ve yoksulluktan haz etmiyor. Bizim inancımız özünde altüst edicidir. Babamız olan bir tek Tanrı'nın varlığına inanıyorsak eğer, o zaman hepimiz kardeşiz demektir ve aramızda yapılacak ırksal ya da sosyal hiçbir ayrım meşru olamaz. Eşitlik için mücadele etmek demek, Tanrı'nın dileği olan kardeşlik gerçekleşsin demektir; zira insanları birbirinden ayıran engellerle mücadele etmeyi bırakırsak Tanrı'nın babamız oluşunu inkâr ederiz."

Bir diğer genç söz alıyor: "Bugün Küba'da, ilk başlarda olumlu olmayan biçimde karşı karşıya geldiğimiz, sosyalist bir toplum

var. Ancak pek çok Hıristiyan kinini ve fikir ayrılıklarını aşmayı ve inançlı olmayanlarla diyalog kurmayı bildi. Bu diyalog, bu ülkede kimsenin açlıktan ölmediği gerçeğinde zemin bulmuştur. Karneden şikâyet eden var ama delinemez bir ambargo olduğu halde bile kimse aç kalmadı burada. Sağlık sorunlarımızı çözmek için kuyruk olmamıza gerek yok, hastanelerimiz ve polikliniklerimiz var; burası doktora ödeyecek parası olanlara öncelik tanınan diğer ülkeler gibi değil. O ülkelerde, olduğu söylenen demokrasiye rağmen eşitsizlik var ve pek çok insan sefalet içinde. Bizim burada böyle dertlerimiz yok. Ama bir sürü Hıristiyan bunu unutuyor. Bugün Latin Amerika cari açık denen büyük bir sorunla karşı karşıya. Okuduğumuz metinde İsa Mesih Yahudilerin tüm borçlarının silindiği ve adaletin sağlandığı, her elli yılda bir kutlanan lütuf yılından bahsediyor. Fidel Excelsior Gazetesi'ne verdiği röportajda, dış borcun ödenemez olduğunu belirtirken İsa Mesih'in dediklerini tekrarladı. Ve adalete böyle seslenen kişi bir Marksist. Zaman zaman biz Kübalılar, endişelerimizin diğer milletlerin dertlerinin yanında ne kadar bayağı kaldığını göz ardı edip şikâyetle ömür tüketiyoruz."

Aynı fikirlerin ele alındığı panele katılıyorum. Protestan bir gencin "Kilise'nin kültürel yenilenişi"ne dair kısa konuşmasını dinliyorum. Benden biraz Brezilya'daki durumdan bahsetmemi istiyorlar. Joelmir Beting'in Kumandan'a aktardığı verilerden bazılarını, başka bilgiler de ekleyerek tekrarlıyorum. Kısa süre sonra bana bir telefon geliyor. Devrim Sarayı'nın kalemi arıyor. Röportajın üçüncü bölümüne başlayabileceğimi haber veriyorlar.

Kübalı yöneticinin ofisine girdiğimde saat neredeyse 20.00 olmuştu.

"Bu röportaj ruhsal inzivalardan daha kötü" diyor Fidel, neşesi yerinde.

"Arada fark var Kumandan; Cizvitler'in inzivalarında susup dinlemek sizin işinizdi, şimdiyse benim."

Masada yerlerimizi alıyoruz.

Kuzey Amerikalı Katolik Piskoposlarla Görüşmeler

Frei Betto: Bugün röportajın üçüncü kısmına başlıyoruz Kumandan ve Küba Devrimi için verdiğiniz mücadelenin tarihinden yavaş yavaş çıkıp Küba'da devlet, hükümet ve Kilise arasındaki ilişkilerin iç yüzüne geleceğiz. İki soru var bu noktada; birincisi: Kuzey Amerikalı piskoposlarla bu yılın ocak ayında, burada Küba'daki görüşmeniz nasıl geçti? İkinci sorumsa, Küba Piskoposlar Meclisi ile ilişkiler şu anda nasıl?

Fidel Castro: Kuzey Amerikalı piskoposlarla yapılan toplantıyı olumlu değerlendiriyorum. Onların ülkemize yapacakları, planlanmış bir ziyaret söz konusuydu ve adanın değişik yerlerini kapsayan programlarını gerçekleştirebilmeleri için her türlü kolaylık sağlandı. Santiago de Cuba'da bulundular ve Kübalı piskoposlar tarafından hazırlanan bir program çerçevesinde çeşitli faaliyetlerde bulundular. Bu program dahilinde, bir günün piskoposların Küba hükümetiyle temaslarına ayrılması kararlaştırıldı. Yani programı hükümet tarafından belirlenecek bir gün kalıyordu. O gün erken saatte başladı, önce birkaç yeri ziyaret ettiler, mesela UNESCO ile varılan anlaşma çerçevesinde insanlığın kültür mirası sayılan ve restorasyon çalışmalarının tamamlanmak üzere olduğu Havana'nın tarihi semtlerini gezdiler.

Ardından Havana merkezinde yeni yapılmış, modern bir hastaneyi ziyaret ettiler. Daha sonra Havana'nın yakınlarındaki 4500 öğrencili meslek lisesini gezdiler. Bunu takiben yeni yapılmış bir okulu görmeye gittiler. Devrim tarafından birkaç yıl önce başlatılmış olan çok önemli okul projelerinden biri kapsamında, 600 civarında köy okulumuz var; onların ilk yapılanlarından birini ziyaret ettiler. Böylece öğrencilerimizle temas kurmak için epey fırsatları oldu.

Akşamüzeri birkaç saat süren bir toplantımız oldu. Henüz konuşmayı bitirmemiştik ama onların onuruna verdiğimiz ve Kübalı tüm piskoposlarla, toplumsal faaliyetlerde görev alan bazı rahibelerin de katılacağı küçük bir resepsiyon dolayısıyla toplantıyı kestik ve resepsiyona gittik. Görüşmeye de resepsiyondan sonra devam ettik.

Frei Betto: Kübalı piskoposlarla son görüşmenizden bu yana ne kadar zaman geçmişti?

Fidel Castro: Bazılarıyla, Jesse Jackson'ın Küba ziyareti dolayısıyla karşılaşıp selamlaşmıştım. İncilci Kiliseler tarafından Martin Luther King için bir anma töreni düzenlenmişti ve Katolik Kilisesi de törene katılmıştı. Jackson beni orada yapacağı konuşmasını dinlemem için davet etti. Bu arada benden de birkaç kelimelik bir konuşma yapmamı istediler, ben de bu isteği memnuniyetle yerine getirdim. İşte o fırsattan istifade, aralarında Katolik Kilisesi yöneticilerinin de bulunduğu, değişik kilise örgütlerinden rahiplerle selamlaşmış oldum.

Kuzey Amerika'daki Katolik Kilisesi'nin aldığı konumu evvelden beri takip ederim çünkü orada saygın bir piskoposluk mevcut. Günümüzün bir dizi önemli meselesinde, bize göre doğru ve cesur bir tavır takınmışlardır. Barıştan yana olmayı ve silahlanma yarışına karşı çıkmayı örnek olarak sayabilirim. Atom bombasının kullanımına dair ahlaki yönü ağır basan tezler de geliştirmişlerdir, esas itibariyle atom bombasının şehirlerde ve sivil halka karşı kullanılması temelinde. Hâlâ milyonlarca Kuzey Amerikalıyı süründüren yoksulluktan ciddi biçimde kaygı duyuyorlar ve adaletten yana tutum alıyorlar. Aynı zamanda Latin Amerika'ya müdahale eden bir politika uygulanmasına karşı çıkıyor ve çekincelerini belirtiyorlar. Buna az gelişmiş ülkelerin başta yoksulluk olmak üzere tüm sorunlarına dair duydukları kaygı da ekleniyor. Yani devasa boyutlardaki yoksulluğun Üçüncü Dünya ülkelerinde yaşayan milyarlarca insanı ezip geçtiğinin farkındalar. Bence aslen önemli meseleler bunlar.

Benim niyetim bu konularda ve konuşulmasını istedikleri diğer her konuda, açık sözlü bir tavırla ve etraflıca sohbet etmekti. Elbette onlar da Küba'yla ilgili olarak Kilise ile hükümetin ilişkilerini, bizim bu konudaki görüşlerimizi ve tutumuzu öğrenmek istiyorlardı. Ayrıca Kilise ile devrim arasında daha dikkate değer bir yakınlaşma ve karşılıklı anlayışın oluşması için çabalamaya hevesliydiler. Dün seninle bu konuları görüşürken yaptığıma çok benzer biçimde, yaşanmış ihtilafların kökenlerini ortaya serdim. Aynı zamanda politik-devrimci birtakım tarihi olayların gelişimine dair bazı analizlerimi, büyük bir açık sözlülükle paylaştım ve bunları Katolik Kilise'nin tarihsel gelişimiyle karşılaştırdım. Onlara, benim görüşüme göre devrimle Kilisenin doktrinleri arasında pek çok ortak nokta olduğunu söyledim.

Frei Betto: Örnek olarak?

Fidel Castro: İstersen önce kritik noktalara temas edeyim. Bir an geldi ve ben şunu dedim: "Biz zaman zaman dogmatik olduk ama siz de dogmatiksiniz ve bizden daha fazla böylesiniz; tarih boyunca başka hiçbir kurum Katolik Kilisesi kadar dogmatik olmamıştır." Ayrıca şunu da söyledim: "Zaman zaman devrimler katılaşmıştır ancak tarih boyunca hiçbir kurum Katolik Kilisesi kadar katı ve kalıplaşmış olmamıştır. Günü gelmiştir bu kalıplaşmışlık, bu katılık, bu tahammülsüzlük, sırf Kilise'nin görüşlerine aykırı görüşleri var diye yüzyıllar boyunca insanları ateşe atmayı benimseyen kurumların doğmasına sebep olmuştur. Onlara Torquemada'nın* marifetlerini, Kilise'ye karşı çıktıkları için diri diri yakılan düşünürleri, bilim adamlarını hatırlattım.

Frei Betto: Torquemada, benim gibi Dominiken'di. Aynı zamanda Giordano Bruno, Tomás de Campanella, Savonarola ve Bartolomé de las Casas gibi özgürlük uğruna savaşan diğer Dominkenlerin de kardeşi olmakla avunuyorum.

Fidel Castro: Campanella** Dominiken diye senin ütopyacı bir komünist olacağını düşünmüyorum.

Frei Betto: Ütopyacı olmadığımı umarım. Her halü kârda, komünizm içinde ütopyadan epey şey barındırıyor ve biz de teolojik açıdan, içinde ütopyayı barındıran şeye Tanrı'nın Krallığı diyoruz; çünkü tüm çelişkiler ve hatta devlet ortadan kalktığında, işte o zaman insan hayatında ruhani niteliklerin hüküm sürdüğü bir dünyaya ulaşacağımıza inanıyoruz.

Fidel Castro: Seninle hemfikirim çünkü devrimin baştan sona, büyük işler başarmaya dair büyük umutlar taşıdığı ve bunu hayal ettiği bir gerçektir. Devrimci bir fikir, içinde barındırdığı ütopya oranında bütün umutlarını gerçeğe dönüştüremeyebilir. Ayrıca, Hıristiyanlığın da tıpkı sosyalizm ve komünizm gibi, ütopik unsurlar taşıdığını ben de düşünüyorum. Öte yandan, şu son 26 yılda bu ülkede olanlarla ilgili kendi deneyimlerime dayanarak sana

---

* Tomas de Torquemada: 1420-1498 yılları arasında yaşamış ve Yahudiler'in İspanya'dan sürülmelerine yol açan engizisyonun, İspanya'daki ilk önemli uygulayıcısı. Engizisyonun zalimliğini, bağnazlığı, dinsel fanatizmi anlatmak için sıklıkla örnek gösterilen isimlerden biri olmuştur. (ç.n.)

** Tomasso Campanella:1568-1639; Rönesans hümanizmi ile Roma Katolik Kilisesi doktrinini uzlaştırmaya çalışan, Dominiken tarikatı üyesi İtalyan düşünür ve yazar. (ç.n.)

diyebilirim ki Küba söz konusu olduğunda, bizim gerçekliğimiz düşlerimizi aştı. Ütopik değil, ütopya öncesi bir aşamadan geçtiğimizi de belirtmem gerek. Demem o ki hayallerimizdeki ütopyanın gerisinde kaldık ama gerçekliğimizdeki ütopyanınsa ötesine geçtik.

Torquemada'nın senin tarikatından olduğunu hiç bilmiyordum ama bana çok saygın ve parlak isimler de saydın; buna çok memnun oldum.

Devrimle Kilisenin Doktrinleri Arasındaki Ortaklıklar

Piskoposlarla yaptığım konuşma ne polemiğe girme ne de eleştirme amacını taşıyordu; tam tersine, tarihsel deneyimler ve olayları ele almamdan ibaretti. Ardından onlara ortak noktalarımız olduğunu, Tanrı'nın yasasının neredeyse tüm maddelerinin altına rahatlıkla imza atabileceğimizi, bizimkilerle pek çok benzerlik taşıdıklarını söyledim. Kilise "Çalmayacaksın" diyorsa, biz de aynı ilkeyi katılıkla uyguluyoruz; çalmayacaksın. Devrimimizin en ayırt edici özelliklerinden birisi de hırsızlığı, zimmeti ve yolsuzluğu ortadan kaldırmış olmasıdır. Kilise "Komşunu kendin gibi seveceksin" diyorsa, işte bu tam da sosyalizm ve komünizmin özünde bulunan, insani dayanışma duyguları ve aynı zamanda en takdire değer emellerimizden olan kardeşlik ruhunun yayılması aracılığıyla anlatmaya çalıştığımız şeydir. Kilise "Yalan söylemeyeceksin" diyorsa, bizim de yargıladığımız, en sert biçimde eleştirip kesinlikle kabullenmediğimiz şeylerin arasında yalan var, aldatmaca var. Örneğin Kilise "Komşunun karısına yan gözle bakmayacaksın" diyorsa, biz de tam olarak bunu, yani aileye saygıyı, yoldaşın eşine saygıyı, sizin deyişinizle komşunun karısına yan gözle bakmamayı devrimciler arasındaki ilişkilerin ahlaki unsurlarından sayıyoruz. Örneğin Kilise özveri ve kalenderlik ruhunu yüceltirken, mütevazılığa özendirirken biz de bir devrimcinin görevinin özverili olmak ve kalenderce, alçakgönüllü bir yaşam sürmek olduğunu söylerken tam tamına bunu kastediyoruz.

Frei Betto: Santa Teresita del Niño Jesús'un yaptığı tarifi çok beğeniyorum: "Mütevazılık hakikate bağlılıktır" demiş.

Şimdi... Benim eklemek istediğim bir şey var. Bana kalırsa siz önemli bir buyruğa daha uyuyorsunuz yani Rab'bin adını boş yere ağza almıyorsunuz. Çünkü Tanrı'nın adı, Reagan ve diğer pek çok kapitalist politikacı tarafından boş yere söylenip duruyor. Ben bir politikanın ideolojik nedenler adına yapılmasındansa, insani ilkeler adına yürütülmesini tercih ederim; çünkü sömürgeci, emperyalist, faşist politikalar çoğunlukla Tanrı adına yapılır.

Benim içimi rahatlatan, dini olgunun içinde putlaştırmanın var olduğu bilgisinin İncil'de yer alması. Başka bir deyişle, pek çok insan birtakım tanrılara inanıyor ama o inandıkları İsa Mesih değil. Örneğin şunu pek çok defa kendime sordum; Latin Amerikalı köylülerin, işçilerin ve benim inandığımız Tanrı'yla Reagan'ın Tanrı'sı, Pinochet gibi Şili'nin katil generallerinin Tanrı'sı arasında nasıl bir özdeşlik var? Ve olmadığına ikna oldum, aynı değiller, farklı anlayışlar bunlar ve bu anlayışlardan biri baştan sona putperestlik. Putperestlik olmayan anlayışı tanımlamak için İncil'in koyduğu ölçüt tam da komşunu ve her şeyden önce yoksulları sevme taahhüdü işte.

Fidel Castro: Bence çok anlaşılır örnekler verdin. Denebilir ki tüm bu mevzuda, yalnızca belli bir tür putperestlik değil, aynı zamanda korkunç bir ikiyüzlülük de var. Bizi tiksindiren şeylerin başında yalanın geldiğini belirtmiştim. Ne kamuya ne de herhangi bir kimseye karşı yalanı kullandık çünkü yalan söyleyen adam kendi kendini aşağılar, kendini küçültür, kendi kendini pazarlar ve ahlaksızlaştırır. Buna rağmen ABD politikasında, yalnızca Reagan'ın değil, neredeyse tüm yetkililerin sistematik biçimde her gün yalana başvurduğunu gözlemliyorum; yalnızca bir gün değil, aksine her gün kasten yalan söylüyorlar.

Pinochet gibi bazı "beyefendi"lerin durumundan bahsettin. Pinochet sözüm ona son derece dini bütün biri. Oysa binlerce insanın; kurşuna dizilmiş, işkence edilmiş ve ortadan yok edilmiş binlerce insanın ölümünün yükünü vicdanında taşıyor. Halk korkunç bir baskı altında ve çok büyük fedakârlıklar yapmaya zorlanıyor. Bugün itibariyle Şili, Latin Amerika'daki işsizlik oranının en yüksek olduğu ülke ve belki de ülke tarihinde şimdiye kadar hiç görülmemiş yükseklikte bir oran bu.

Milyonlarca insanın emperyalizme ve zenginliğe hizmet eden bir politika yüzünden maruz kaldıkları acıları hayal bile edemeyiz

belki de. İkinci Dünya Savaşı sırasında atılanların tamamından fazla bombanın atıldığı Vietnam Savaşı, milyonlarca insanın hayatına mal oldu. Hıristiyanlık'ın bir örneği olmadığına hiç kuşku yok. O savaş da bir yalandan çıkarıldı; tüm o Tonkin Körfezi hadisesi, efsanevi biçimde uydurulmuştu. O savaşı çıkarmak için öne sürdükleri mazeretlerin tamamı önceden imal edilmişti.

Bunu ABD'nin El Salvador, Nikaragua, Güney Amerika hakkında verdiği her beyanatta aralıksız görüyoruz. Küba hakkındakiler de demeyeceğim, Küba hakkında 26 yıldan beri yalan söylüyorlar. Çoğu kez bu suçları işlemek için Tanrı'nın adından faydalanan bu insanların korkunç derecede ikiyüzlü olduğu bir gerçektir.

Frei Betto: İznimizle Kumandan. Ben şunu diyorum: "Sizin, Marksist-Leninistlerin inkâr ettiği tanrıyı ben de inkâr ediyorum; sermayenin tanrısını, sömürünün tanrısını, İspanya ve Portekiz'in uğruna Latin Amerika'da (İncil'i vazeden) misyonerlik faaliyetleri yaptıkları ve Kızılderililieri soykırıma uğrattıkları tanrıyı, Kilise ile burjuva devletinin bağlarını meşrulaştırıp kutsallaştıran tanrıyı, bugün Pinochet'ninki gibi askeri diktatörlükleri mazur gösteren tanrıyı. Sizin inkâr ettiğiniz tanrıyı, Marx'ın kendi devrinde ifşa ettiği tanrıyı biz de inkâr ediyoruz. O İncil'in Tanrısı değildir; İsa'nın Tanrısı değildir."

Kim gerçekten Tanrı'nın rızasına uygun davranıyor; bunun İncil'deki ölçütleri Matta'nın 25. bölümündedir: "Çünkü acıkmıştım bana yiyecek verdiniz; susamıştım bana su verdiniz." Bugün şunları ekleyebiliriz: Öğrenimden yoksundum bana okullar verdiniz; hastaydım bana sağlık verdiniz; yatacak yerim yoktu bana bir yuva verdiniz. Ondan sonra şöyle buyurur İsa: "Size doğrusunu söyleyeyim, en basit kardeşlerimden biri için yaptığınızı, benim için yapmış oldunuz."

Şimdi bir grup Kübalı Hıristiyan öğrencinin toplantısından geldim. Ayaküstü benden bir konuşma yapmamı istediler ve içlerinden biri, pek çok kişinin ateist olduğu bir toplumda Hıristiyan olmak hakkında ne düşündüğümü sordu. Ben de ona "Bakın, bence ateizm sorunu, Marksizm'in sorunu değil, biz Hıristiyanlar arasındaki bir sorundur. Ateizm bizler, Hıristiyanlar, tarihsel olarak inancımızı tutarlılıkla ortaya koymayı beceremediğimiz için vardır. O halde, mesele işte buradan başlıyor. Dinin gökte ödül

uğruna yerdeki sömürüyü meşrulaştırarak tersyüz olması analiz edildiğinde, ateizmi doğuran şartların yaratıldığı zemin görülür.

İncil'in bakış açısından, halkın yaşaması için gereken koşulları sağlayan sosyalist toplumun farkında olmadan biz din adamlarının, tarihte Tanrı'nın işleri olarak adlandırdığımız şeylerin ta kendisini yaptığını söylemek isterim."

Fidel Castro: Söylemekte olduğun bazı şeyler son derece ilginç. Ve aramızdaki bu fikir alışverişine kaynaklık eden Kuzey Amerikalı piskoposlarla yaptığım sohbette, tam da Hıristiyanlık'ın öğretisiyle ortak noktalardan, bizzat bize çocukluğumuzda ve gençliğimizde öğrettiklerinden yola çıktım. Mesela Kilise oburluğu eleştiriyordu; sosyalizm, Marksizm-Leninizm de oburluğu eleştiriyor, hatta diyebiliriz ki neredeyse aynı sertlikle eleştiriyor. Bencillik bizim en çok eleştirdiğimiz şeylerden biri ve Kilise tarafından da eleştiriliyor. Açgözlülük ortak ölçütlerle yaklaştığımız başka bir eleştiri konusu.

Hatta piskoposlara dedim ki: "Sizlerin örneğin Amazonlar'da, Kızılderili topluluklarıyla birlikte yaşamaya giden veya cüzzamlılar için çalışmaya giden, dünyanın pek çok yerinde hastalarla ilgilenen misyonerleriniz var. Bizim de enternasyonalistlerimiz var. Çünkü on binlerce Kübalı enternasyonalist çalışmalarda bulunuyorlar." Örnek olarak Nikaragua'ya giden öğretmenlerimizi verdim. Köylü ailelerle birlikte, son derece ağır şartlarda yaşayan 2000 öğretmen. Hem erkek hem kadın öğretmenler; en ilginç tarafı da bu çünkü Nikaragua'daki öğretmenlerin neredeyse %50'si kadındı; pek çoğunun ailesi, çoluğu çocuğu vardı. Nikaragua dağlarının en kuytu yerlerinde, kırsalın en ücra noktalarındaki köylülerle birlikte yaşamak, basit bir kulübede onlar ne yiyip içiyorsa onu yiyip içmek için ailelerinden iki yıl ayrı kalıyorlardı. Ve genellikle aynı evde anne babanın, çocukları ve torunlarının, öğretmenin ve hayvanların beraber kaldığını ben biliyorum.

Bir süre sonra bu öğretmenlerimizin sağlığıyla ilgili endişeye kapıldık. Onlara gıda yardımı yapmaya çalışıyoruz, sağlık durumlarından, beslenme koşullarından endişeliyiz çünkü ancak sorunu çözmek mümkün olmadı. Denedik ama işe yaramadı. Kendisine bir paket çikolata, biraz süt tozu veya koyulaştırılmış süt gelen hiçbir öğretmen, bunlara erişemeyen çocukların yanında oturup kendi başına yemedi. Ne geldiyse hepsini anında dağıttılar.

Gerçekten de Küba'da, oraya göndermek için gönüllülere çağrı yaptığımızda 29.000 öğretmen başvurdu ve gidenlerden birkaçı vurulduğunda sayı 100.000'e çıktı. Ben o zaman şunu sorarım: "Günümüzde hangi Latin Amerika toplumu böyle şartlardaki bir iş için 100.000 bin öğretmeni seferber edebilir? O öğretmenlerin gönüllü olarak yaptıkları bu iş için 500 kişiyi, haydi 100 kişiyi seferber edebilirler mi, merak ediyorum. 10 milyon nüfuslu, küçük bir ülke olduğumuz halde, oraya gitmeye hazır, 100.000 kadın ve erkek öğretmenimiz vardı bizim. Angola, Mozambik, Etiyopya gibi Afrika ülkelerinde de, Güney Yemen gibi Asya ülkelerinde de öğretmenlerimiz var. Asya'da, Afrika'da, dünyanın en ücra köşelerinde hizmet veren, yaklaşık 1500 doktorumuz, farklı enternasyonalist çalışmalarda görev alan on binlerce vatandaşımız var.

Ben piskoposlara, Kilise'nin misyonerleri varsa bizim de enternasyonalistlerimiz olduğunu hatırlattım. Eğer sizler özveri ruhunu ve diğer ahlaki değerleri takdir ediyorsanız, biz de bu değerleri öne çıkarıyoruz, yüceltiyoruz ve vatandaşlarımızın bilincine aşılamaya çalışıyoruz.

Onlara bir şey daha söyledim: 'Eğer Kilise bu ilkelere bağlı olarak bir devlet kuracak olsaydı, kaçınılmaz olarak bizimki gibi bir devlet kurardı.' "

Frei Betto: Evet ama umarım Kilise böyle bir şeye yine niyetlenmez ve sağcı Hıristiyanlık solcu Hıristiyanlık'a dönüşmez.

Fidel Castro: Ben piskoposlara tam olarak bir devlet kurmalarını önermiş değilim ama Hıristiyan öğretisiyle tutarlı bir devlet kursalardı bizimkine benzer bir tane kurarlardı; dediğim bu. Çünkü onlara şunu söyledim: "Hıristiyan ilkeleriyle yönetilen bir rejimde, siz kesinlikle şans oyunlarına izin vermez, kumarı önlemek için elinizden geleni yapardınız. Biz kumarın kökünü kazıdık. Siz sokaklarda dilenenlerin, sadaka isteyenlerin olmasını istemezdiniz; burası dilenen veya sadaka bekleyen birilerinin olmadığı tek Latin Amerika ülkesi. Çocukların terk edilmesine meydan vermezdiniz; bu ülkede bir tane bile terk edilmiş çocuk yok. Siz yaşlıların yardım, destek alamamasına izin vermezdiniz; bu ülkede yardım edilmeyen, tek başına bırakılan bir tane bile yaşlı yok. Siz işsizlerle dolu bir ülke fikrini kabullenmezdiniz; bu ülkede işsizlik yok. Siz uyuşturuculara geçit vermezdiniz; ülkemizde uyuşturucunun kökü kurutuldu. Siz fuhuşa, kadınları bedenlerini satarak

yaşamaya mecbur bırakan o korkunç düzene izin vermezdiniz; ülkemizde ayrımcılığa son vererek, kadın için insani koşullarda iş imkânları yaratarak ve onu toplumda ön plana çıkararak fuhuşun kökü kazındı. Yolsuzlukla, soygunla, zimmete geçirmeyle savaşıldı. Demek ki bizim mücadele ettiğimiz, çözdüğümüz tüm sorunlar, eğer Kilise Hıristiyan öğretisine uygun bir devlet kursa çözmeye çalışacağı sorunlardır."

Frei Betto: Tek sorun o zaman da bankalarımızın varlığını sürdürecek olması ve ben Kilise'nin banka sahibi olması fikrinden hoşlanmıyorum.

Fidel Castro: Şimdi tabii banka Kilise'ye ait olmazdı o zaman; Kilise'nin kurduğu devletin bankası olurdu. Ve devlet bankası olurdu, Kilise'nin bankası sayılmazdı.

Kilise ve İnananların Günümüzde Oynadıkları Rol

Konuşmalar genellikle bu çerçevedeydi çünkü bu meselelerin temeline temas ettik.

Onlar da Kilise'nin kaygıları, görüşleri dolayısıyla, doğal olarak saha uygulamalarını bilmek istediler. Nasıl yardım edebileceklerini, somut biçimde nasıl kaynak desteği sağlayabileceklerini bilmek istediler. Ben kültürel miras olarak değerlendirdiğimiz bir dizi Katolik Kilisesi'nin bakımı ve onarımına yardım ettiğimizi, böyle bir işbirliği yaptığımızı ve başka dini tesislere bu tür bir kaynak ayırmalarına itirazımızın olmadığını açıkladım. Kilise ile devlet arasındaki ilişkilerin daha iyi olmasıyla özellikle ilgileniyorlardı. Onlara da dün sana söylediklerime benzer şeyler söyledim; yani aslında başlangıçta ortaya sorunlar çıktığını ve bunların artık aşıldığını ancak bu noktada kaldığımızı, yalnızca bir arada yaşamakla yetindiğimizi ve ileriye doğru adım atmanın her iki tarafın da sorumluluğu olduğunu anlattım.

Onlara Küba Piskoposluğu'yla bir görüşme yapmaya niyetli olduğumu belirttim. Aynı gün, resepsiyonda bu konulardan bahsettik ve yakın bir gelecekte tekrar toplanacağımızı söyledim. Bu toplantı hâlâ askıda çünkü son birkaç aydır iş yüküm inanılmaz yoğunluktaydı ve ben meseleye layıkıyla zaman ayırmak istiyordum; bir tek toplantıyla pek mesafe alınamaz herhalde. Buna ek

olarak, piskoposlukla görüşürken diğer kiliselerin de toplantıya katılmasını uygun bulduğumdan diğer Hıristiyan kiliselerini de toplantıya davet etmiştim. Aynı zamanda resepsiyonda bulunan rahibelere de toplantı fikrini açmıştım tabii ki. Belli toplumsal hizmetleri yürüten kadın din görevlileriyle sık sık temaslarda bulunuyoruz çünkü.

Mesela burada, rahibeleri hastanelerde, huzurevlerinde çalışan tarikatlar var. Her ne kadar ülkemizde bu hastalığın kökünü kurutmakta olsak bile cüzzam hastanemiz de var. Söz konusu hastane kuruluşundan beri, rahibelerin hizmet ettiği bir cüzzam hastanesi olmuştur. Başka rahibe tarikatları da farklı sağlık kuruluşlarında hizmet veriyorlar. Örneğin Havana'da çok güç bir işin üstlenildiği, hastalıkları doğuştan olan anormal çocukların bakıldığı bir hastane var; orada rahibelerle komünistler, aynı hastanenin içinde omuz omuza çalışıyorlar.

Ben rahibelerin bu çalışmalarına gerçekten hayranlık duyuyorum ve bunu sırf sana söylüyor değilim; bunu herkesin duyması için söylüyorum. Bazen karşılaştırmalı analizler yapıyorum; rahibelerin yönetiminin bizim kendi idaremizden daha verimli ve tutumlu olduğu huzurevleri olduğunu görüyorum. Gereken süre boyunca çalışmaya hazır insan eksikliği çektiğimizden mi yoksa? Hayır. Eğer ağır, zor işleri tam da Caridad tarikatından bir rahibenin yapacağı gibi, büyük bir sevecenlikle yerine getiren binlerce hemşirenin, doktorun, sağlık teknisyeninin ve hastane personelinin olduğunu söylemezsem haksızlık etmiş olurum. Ancak Hermanas de la Caridad'ın ve diğer tarikatların rahibeleri, işlerini büyük bir sevgiyle yapmanın yanı sıra kaynakların kullanımı söz konusu olduğunda da son derece dikkatliler, son derece tutumlular; onlar tarafından idare edilen kuruluşlar son derece ekonomikler. Bunu söylüyorum çünkü biz bu kuruluşlara büyük bir şükranla yardımcı oluyoruz.

Elbette kamu sağlığı kuruluşlarında masraflar devlet tarafından karşılanıyor. Ruhban tarafından yönetilen huzurevlerinde de masrafların önemli bir kısmı devletten karşılanıyor. Gelir kaynaklarından birini yaşlı vatandaşın yapacağı katkı oluşturuyor; vatandaş emekli olduğunda maaşının bir kısmını veya tamamını kuruma bağışlıyor. Ancak devrimin zaferinden beri, rahibeler tarafından idare edilen tüm huzurevleri devletin tam desteğini

almıştır; hiçbir eksikleri yoktur, hiçbir şeye muhtaç değillerdir. Doğrudan bana bağlı çalışan ekipteki arkadaşlarımdan hastaneleri, bakımevlerini ziyaret etmelerini, ne sorun yaşanıyorsa öğrenmelerini ve çözmek için yardım etmelerini ben şahsen istiyorum. Bir kadın yoldaşım düzenli olarak rahibelerce yönetilen bakımevlerini dolaşır. Onların herhangi bir talebi olduğunda, ister yapı malzemesi olsun ister ulaşım için araç olsun, tüm bu yıllar boyunca istedikleri her türlü destek derhal sağlanmıştır.

Devlet kuruluşunu idare eden seküler bir kişi veya bir yoldaş, isterse parti üyesi olsun, kaynak talep ettiğinde her zaman talebini analiz ederim, tartışırım, incelerim. Oysa bugüne kadar rahibelerin yönettikleri kuruluşların müdirelerinden gelen tek bir talebi bile analize tabi tutmadım. Neden mi? Çünkü asla ihtiyaçtan fazlasını istemezler, hatta çoğunlukla tam aksine, daha azını isterler çünkü çok tutumludurlar. Ve ben Ulusal Meclis'in bir oturumu sırasında, tam da bu huzurevlerinden bahseder ve maliyet karşılaştırmaları yaparken bu rahibe kardeşlerimizin örnek komünistler olduklarını alenen söyledim ve bu televizyondan tüm ülkede yayınlandı. Her zaman o rahibelerin davranışının örnek komünistin davranışı olduğunu belirttim çünkü tüm komünist üyelerimizin sahip olmasını istediğimiz bütün şartları yerine getiriyorlar.

Ayrıca rahibeler birikimlerini de işe katıyorlar; bu da rahibeler tarafından yönetilen bir huzurevinin maliyetinin düşük olmasını sağlayan etkenlerden biridir. Oralarda çalışan herkesin tarikat üyesi olduğunu da söylemeye çalışmıyorum. Rahibelerle çalışan, mutfakta, tamiratta, farklı alanlarda yardımcı olan pek çok seküler çalışanlar da var.

Devrimin başlarında neredeyse kendiliğinden gelişen düzenlemelerden biri, çoklu görevin önüne geçilmesi oldu. Yani şu demek: Eskiden herhangi bir işyerinde birden fazla görevi üstlenen çalışanlar vardı; diyelim ki görevi duvarları temizlemekti ama ambarda yüklemeye de yardımcı oluyordu, başka bir anda başka bir iş daha yapıyordu. Bu adet ortadan kalktı ve tekrar ediyorum, neredeyse kendiliğinden oldu bu. İşsizlik ve muhtemelen de işçi kuruluşlarının çalışan kişi sayısını azaltan bir işyeri organizasyonunu ortadan kaldırmak üzere baskı yapmış olması, bunu etkilemiş olabilir. Rahibeler çoklu görev düzenini korudular ve zaten kendileri çok görevli olmanın örneğidir. Mesela adı Sör Fara olan

bir müdire tanıyorum; o hem huzurevinin müdiresidir hem de gereken teknik eğitimi almış, yetkili bir hemşiredir ve koğuşlardan birinden sorumludur. Tesiste bir değişiklik, bir yenilik yapmak gerektiğinde, diyelim yaşlıların kullanımına uygun banyo olsun veya bir alet olsun, yapılması gereken şeyin tasarlanmasına katılır, ayrıca tesise ait aracı da o kullanır.

Ben bunu ekibimdeki yoldaşın kurumu ziyareti sayesinde öğrendim çünkü benden bir damperli kamyon talep ettiler. Talep çöp toplanmasına dayandırılmıştı ve bu iş için kamyon kiralamaya mecbur kaldıklarında çıkan masrafı da belirtmişlerdi.

Yoldaşa şöyle dedim: "Git bak bakalım, mesele neymiş. Huzurevindeki yaşlıların sayısına göre belki de kamyondan yeterince yararlanılmayabilir veya ihtiyaç duydukça kiralamaktan daha masraflı olabilir." Bu belki de taleplerini sorguladığımız tek örnek olmuştur. Ayrıca istedikleri kamyonun büyüklüğünü de öğrenmek gerekiyordu. Yoldaş gitti, inceledi. Söz konusu olan yalnızca çöpün toplanması değildi, aynı zamanda inşaat malzemelerinin taşınması gibi başka kullanım alanları da söz konusuydu ve yalnızca bir değil, iki huzurevi için kullanılacaktı. O zaman biz de onlara bu işler için bir kamyon tedarik etmeye karar verdik. Müdire anında "Birinci sınıf ehliyet alacağım" dedi. Bununla ne kastetmişti? Kamyonu kullanabilmek için uygun sınıfta ehliyetini alacağını. Görüyorsun değil mi? O yüzden, huzurevindeki bu çalışma yöntemini onlar diğer çalışanlara da uyguluyorlar ve personel sayısını az tutuyorlar. Böyle daha çok tasarruf ediliyor.

O gün yapılan konuşmalar bende büyük ilgi uyandırdı. Rahibelerle yapacağım genişletilmiş toplantı da aynı şekilde ilgimi çekiyor çünkü onlar bana bu konuya dair dikkat çekici bilgiler aktardılar. Bazı kuruluşlarında koğuşlar ortak alan olduğundan, evli bir çift kalmaya geldiğinde onları ayırmak zorunda kalıyorlarmış ve biri bir koğuşta biri diğer koğuşta yaşıyormuş. Bana dediler ki: "Bunca yıl beraber yaşamışken, biz onları nasıl olur da ayırırız?" Bazı huzurevlerinin genişletilmesini ve evli çiftlerin beraber kalabileceği ayrı odalar olmasını önerdiler.

Devrimin son yıllarda modern, karakteristik bir projeye dayanarak inşa ettiği huzurevlerinde –gerçi bir açıdan huzurevinden çok turistik otel sayılır– tüm bu imkânlar mevcut. Bazı huzurevleri daha önceden yapılmış, onlarda bu tür kolaylıklar yok.

Öte yandan rahibeler bana artan bir talep olduğunu da aktardılar; bu da elbette ortalama yaşam süresinin artışıyla açıklanıyor. Ülkemizde insanlar, 20-30 yıl öncesine göre çok daha uzun bir ömür sürüyorlar ve bunun sonucu olarak yaşlıların sayısı artıyor.

Sana anlattığım gibi, pek çok okul, hastane, yuva inşa ettik. Buna karşın tüm ihtiyacımızı karşılamaya yetecek sayıda huzurevi inşa etmedik. Bunu bilerek, farklı kuruluşlar üzerine düşünüyoruz çünkü mutlaka huzurevinde yatması gerekmeyen kişiler de var. Bazı yaşlılar evinde, ailesiyle birlikte yaşıyor; çocukları çalışıyor ve onların sıkıntısı bütün günü tek başlarına geçirmeleri, beslenmeleriyle ve başka ihtiyaçlarıyla ilgilenecek kimsenin olmayışı. O halde bazı yaşlılar yalnızca gün içerisinde kendileriyle ilgilenileceğini bildikleri bir yere gitmeye ihtiyaç duyuyorlar. Bu türden çözümler üzerinde de duruyoruz çünkü haliyle bildik tarzda bir huzurevi masraflı bir yer; yaşlıların bakımının masraflı olduğunu bilmeni isterim, farklı yollar geliştirmeye çalışıyoruz.

Onlarla yaptığım konuşmalarda temel olarak ilgilendiğim şey bu zemindeki deneyimlerine dair ayrıntılar; bu zeminde geliştirdikleri ve bizim açımızdan son derece öğretici ve yararlı olan çalışma alışkanlıkları, yöntemleri, biçimleri.

Frei Betto: Kuzey Amerikalı piskoposlarla olan sohbetinizi aktardınız. Kübalı piskoposlarla yapacağınız görüşme için ne söylersiniz?

Fidel Castro: Yalnızca piskoposlarla değil, görmezden geliniyorlarmış gibi anlaşılmaması için İncilci Kiliseler'in temsilcileriyle de görüşeceğim, bir de huzurevlerini işleten rahibelerle. Üç toplantı olacak. Bu toplantıları son haftalar içinde yapamadıysam da haber verdim. Hepsi de bu toplantıların yapılacağını biliyorlar ve gerçekten de bu yaklaşımdan dolayı çok heyecanlılar. Ortak olarak ilgilendiğimiz alanlarda ciddi, anlamlı tartışmalar yapmak istiyoruz.

Kuzey Amerikalı piskoposların bazı karşıdevrimci mahkûmların davalarıyla ilgilendiklerini de eklemeden geçmeyeyim. Dediklerine göre, bu mahkûmlardan bazıları, yaşlarından veya sağlık durumlarından dolayı sorunlar yaşadıklarını aktarmışlar. Piskoposlar birtakım listeler getirmişler ve ben de gerçek bir sağlık sorunu olan ne kadar mahkûm varsa hepsinin davasının araştırılacağına dair onlara söz verdim. Neden cezasını çekmekte olan

karşıdevrimci mahkûmların bulunduğunu, onları serbest bırakmanın ve ABD'ye yollamanın, yalnızca Küba'ya karşı eylemlere, sabotajlara girişen, suç işleyen unsurların saflarını güçlendirmek olacağını veya aynı şeyleri yapmak için başka bir ülkeye gidebileceklerini çünkü Nikaragua'da, El Salvador'da zaman zaman bu karşıdevrimci unsurlardan bazılarının kullanıldığını ve oralara da türlü işler karıştırmak için gönderildiklerini açıkladım. Bizim karşıdevrimci suç işleyen bir kimseyi tabii ki intikamcı bir ruhla hapsetmediğimizi, aksine bunun, devrimi savunmanın bir gereği olduğu için yapıldığını ve daha sonra ABD'nin Küba'ya karşı kullanacağı yeni araçlar olacak bu kimseleri, sırf bu yüzden serbest bırakamadığımızı belirttim. Bu meselede bir sorumluluğumuz olduğunu ancak gerçekten ciddi sağlık problemleri yaşayan ve Küba'ya ya da başka ülkelere karşı şiddet eylemlerinde kullanılamayacaklarına kanaat getirdiğimiz kişilerin durumlarını inceleyeceğimizi söyledim.

Bazı Batista taraftarı mahkûmlardan da bahsettik zira suç işlemiş ve işkence yapmış, cezaya çarptırılıp uzun yıllar hapis yatmış, eski askerler de mevcut. Onlara şunu söyledim: "Neredeyse kimse bunlarla ilgilenmiyor, daha çok ABD'nin emri altına aldığı karşıdevrimciler için endişelenenler var, ahlaki açıdan kendilerini bu mahkûmlara karşı borçlu hissediyorlar." Şayet biz bu eski asker mahkûmları serbest bıraktığımızda onları ABD'ye kabul etmeye hazırlarsa, söz konusu mahkûmların durumlarını kendi açımızdan inceleyeceğimizi, en yaşlı ve sağlık sorunları en ciddi olanlarla ilgili bir teklif sunacağımızı söyledim. Daha sonra, Kuzey Amerika Kilisesi temsilcilerinin, akıbetleri için kaygılandığı adamların listesinde Batista taraftarı olanların da bulunduğunu doğrulayabildim.

Biz listeleri aldık, analiz ettik, bu şartlara uygun biçimde inceledik, hâlâ hapiste olan eski Batista taraftarlarının dosyalarını gözden geçirdik ve geçenlerde, tiranlık rejiminin mahkûmlarının ağırlıkta olduğu, karşıdevrimci mahkûmları da kapsayan ve sonuca kavuşturmaya hazır olduğumuz tüm vakalara dair mesajımızı ilettik. Toplamda 72 veya 73 kişi söz konusuydu. Aileleri dahil mahkûmların vize işlemlerini hallederlerse, onları serbest bırakmaya hazır olduğumuzu belirttik. Çünkü bu mahkûmların bazılarının yol açtığı sorun, önceden Batista'nın askeri veya subayı

olup insanlara işkence etmiş, onları öldürmüş olmaları, 26 yıldan fazla zaman geçtikten sonra bile halkın bu yapılanları unutmaması ve bu mahkûmların, kurbanların çocuklarının, kardeşlerinin veya başka akrabalarının karşılarına çıkıverebilecek olmalarıdır. Aldıkları cezalar yüksekti, bazıları artık ihtiyarladı ve cezaevinde uzun yıllar geçirdi. Devrimci cezaların asıl amacı hiçbir zaman intikam olmamıştır, aksine devrimi düşmanlarına karşı savunmak ve halkta bu kadar çok acı ve yasa neden olmuş olayların cezasız kalmasına engel olmaktır. Ne yazık ki, pek çoğu cezalandırılmadan kaçmış ve ABD tarafından açık kollarla karşılanmıştır.

Piskoposlara şunu önerdik: "Önereceğimiz vakalar için vize işlemlerini sizin yürütmeniz daha uygun olur. Onlar için burada bir çözüm üretmek zor." Geçenlerde, Küba'nın ABD'deki Çıkarları Dairesi'nin başkanı, bizi ziyaret eden piskoposlarla temasa geçti ve verdiğimiz kararı onlara bildirdi. Bu arada onlar da bu karardan büyük memnunluk duydular çünkü tartıştığımız temeller üzerinden hareketle, tüm bu vakalar için bir çözüm bulunabildi. Şimdi geriye Kuzey Amerika Kilisesi'nin vize işlemlerini halletmesi kaldı.

Katolik Kilisesi ve Latin Amerika'daki Devrimci Hareketler

Frei Betto: Başka bir konuya geçelim. Sizinle ilk kez karşılaştığımız akşam Kumandan, tam da Sandinist Devrim'in birinci yıldönümüydü, yani 19 Temmuz 1980. Şu anda Nikaragua Başkan Yardımcısı olan Sergio Ramírez'in evinde, ortak arkadaşımız olan Peder Miguel D'Escoto sayesinde tanışmıştık. O gece yaklaşık iki saat kadar Latin Amerika'da din ve Kilise hakkında konuşma fırsatımız olmuştu ve siz bana Küba'da devrim ve dinin son derece ilginç bir resmini çizmiştiniz.

O zaman size Küba Hükümeti'nin Kilise'ye dair nasıl bir tutum benimsemeyi düşündüğünü sormuştum. Benim bakış açıma göre üç ihtimal vardı; birincisi Kilise'yi, dini ortadan kaldırmak. Oysa tarih, yalnızca bu tutumla hiçbir şey elde edilemediğini göstermekle kalmaz, ayrıca bu yolla emperyalizmin Hıristiyanlık'la sosyalizmin uyuşmayacağına dair kampanyasının güçlendiğini de gösterir.

İkinci seçenek Kilise'yi ve Hıristiyanları marjinal kılmak olabilir. Ve gözlemlerime göre bu durumda, yalnızca emperyalist politikanın sosyalist ülkelerde hep böyle olduğu, hep böyle olacağına dair suçlayıcı söylemi desteklenmiş olmuyor, bir de aynı zamanda sosyalist ülkelerde yaşayan inançlı kimselerin, Hıristiyanların potansiyel olarak karşıdevrimci olup çıkmalarına yol açabilecek şartlar öyle veya böyle besleniyor.

Üçüncü ihtimalse, adalet ve kardeşlik toplumunun inşasına Hıristiyanların da dahil olmasını sağlayacak bir kapı açmaktır.

Geçen yıllar boyunca, sizlerin beni davet etmesi yeniden buluşmaya imkân verdi. Hatta Küba Hükümeti din ve Kilise'ye dair derinlemesine bir araştırma yapma niyetinde olduğundan, alışılmadık ve takdire şayan bir tavırla, bu konularda bir sohbet serisine başlamam için davet ettiniz. O sırada ben de size başka bir öneriyle karşılık verdim; Küba Kilisesi'yle de olabildiğince yakınlaşmaya hazır olduğumu belirttim.

O zaman, Şubat 1983'te Küba Piskoposlar Meclisi'nin toplantısına katılma fırsatı buldum ve piskoposlara şöyle dedim: "Kilise'den aldığım bir yetki yok ve olmayacak da. Fakat Küba realitesi içinde Kilise ile devletin yakınlaşması sürecine mümkün olduğunca yardım etmeye hazırım."

Şimdi, siz benim Kilise'ye duyduğum sevgiyi, onu el üstünde tuttuğumu biliyorsunuz. Politikanın beni cezp ettiğini fakat rahip olduğumu, Tanrı'nın çağrısına kulak verdiğimi, rahip oluşum dolayısıyla burada bulunduğumu ve yine rahip oluşum nedeniyle bu işi yapacağımızı söyleyebilirim.

Size şunu sorsam: "Sizlerin, Küba Hükümeti'nin ve sosyalizmin katılımcı bir Hıristiyan topluluğundan, etkin bir Kilise'den ne kazancınız olur? Çünkü emperyalizmin çok defa yaptığı propaganda, sosyalizmin dini herhangi bir söylemin radikal biçimde karşısında olduğudur. Siz buna nasıl bakıyorsunuz?"

Fidel Castro: Nikaragua'da, Sergio Ramírez'in evinde tanışmış olmamıza da değindin. Sandinist Devrim'in zaferinin birinci yıldönümü için düzenlenen tören vesile olmuştu. Davet ettiler, ben de katıldım. Son derece yoğun bir programın ortasında, sabaha karşı veya neredeyse sabaha karşı çünkü gecenin geç bir vaktiydi, beni Sergio Ramírez'in evine götürdüler. Seninle de orada sohbet ettik ve bu konulara değindik.

Tabii o zaman sen 1971'de, Allende Hükümeti döneminde ziyaret ettiğim sırada, Şili'deki Sosyalizmden Yana Hıristiyanlar ile yaptığım görüşmeleri zaten gayet iyi biliyordun. Rahiplerden ve Hıristiyanlardan oluşan grubun tamamıyla hoş ve son derece ilginç bir toplantı yapmıştık. Sayıları epeyceydi, 200 civarındalardı. Bu arada içlerinde, başka ülkelerden gelenler de bulunuyordu. Ben Sandinist, yazar ve şair olan Peder Cardenal'le daha önceden tanışıyordum zaten.

Frei Betto: Küba hakkında şahane bir kitap yazmıştı.

Fidel Castro: Şili için yola çıkmamdan tam bir gece önce onunla görüşecektik ve gece onu arabayla aldım; yaklaşık iki saat boyunca tur atarak Nikaragua'daki durum ve diğer bazı konular hakkında konuştuk. Bu adamın bizim burada konuştuğumuz şeyleri nasıl da birkaç haftada büyük bir isabetle tespit ettiğini, üstüne üstlük onları böylesine güzelce ifade edebildiğini gördüğümde gerçekten hayretler içinde kaldım. Şili'de de görüşecektik ama denk gelemedik. Sosyalizmden Yana Hıristiyanlarla uzun uzun sohbet ettik orada ve o erken tarihlerde, yani on üç yıl önce bu konuları ele aldık. Akabinde bir Jamaika ziyareti dolayısıyla, Jamaika'daki farklı cemaatleri temsil eden din adamlarıyla da görüştüm. 1977'nin Ekim ayında. Onlarla da tezlerimden bazılarını açıkladığım, Marksizm ve Hıristiyanlar arasında bir ittifak fikrini dile getirdiğim, uzun ve ciddi bir sohbetimiz oldu. Bana "Taktiksel bir ittifak mı?" diye sordular. Ben de "Hayır, halklarımız için gereken toplumsal değişimleri yürütecek, stratejik bir ittifak" cevabını verdim. Şili'de zaten bu fikri ileri sürmüştüm.

Açıkça hemfikir olduğumuz, üçüncü dünya ülkelerinin sorunlarıyla, ayrımcılığa karşı, Apartheid'a karşı yürütülen mücadelenin sorunlarıyla ve benzer nitelikteki bir dizi sorunla yakından ilgilenen Dünya Kiliseler Konseyi'nin bazı ileri gelen yöneticileriyle de ilişkim vardı.

Latin Amerika'da Kilise'nin içinden işçilerin, köylülerin, yoksulların sorunlarıyla ilgilenmeye, ülkelerimizde adalete duyulan ihtiyacı vazetmeye başlayan dört dörtlük bir hareketin meydana çıkmış olmasının, bu fikirlerin gelişimi üzerinde büyük etkisi olmuştur. Başka adlarla da anılan bu hareket böyle ortaya çıktı. Şili'deki adı Sosyalizmden Yana Hıristiyanlar. Küba Devrimi'nin zaferinin akabinde Latin Amerika'nın farklı yerlerinde bu hareket

ortaya çıktı. Demek ki son 25 yıllık evrede bu hareket meydana geliyor. Biz Latin Amerikan Katolik Kilisesi'nin ve diğer kiliselerin bağrında, toplumsal problemlerin vahametine, halkların içinde yaşadığı korkunç koşullara dair bir bilinçlenme yaşandığının ve artan sayıda Hıristiyan'ın yoksullar uğruna savaşmayı seçtiğinin farkına vardık.

Bu durum, Hıristiyanların Nikaragua'daki davranışlarında, Somoza'ya karşı ve ülkelerindeki toplumsal adalet ve reformlar uğruna yürüttükleri mücadelede oynadıkları rolde kendini ortaya koyuyor zaten.

Peder Ernesto Cardenal'le tanışıklığımızın Sandinist Devrim'in zaferinden çok önce başladığını anlatıyordum. Görüşlerini bilir ve kendisine hayranlık duyardım; yazarlığına, şairliğine ama en çok da devrimciliğine hayrandım. Akabinde kardeşi Fernando Cardenal, onun peşinden de D'Escoto gibi insanlarla tanıştım ve böylece kendilerini halkla özdeşleştiren, onun uğruna mücadele eden ve bu mücadeleyi gerçekten de derin bir vicdan meselesi ve dava olarak gören, emperyalizmin tüm baskılarının karşısında sağlam bir çizgide durarak devrimi destekleyen bir grup saygın rahip ve şahsiyetle tanışmış oldum. İşte bu yüzden Nikaragua'yı ziyaretim vesilesiyle bir grup dini önderle toplantım vardı.

Frei Betto: Ben de oradaydım.

Fidel Castro: Bir başka sefer daha söylediğim gibi, o toplantının karakteri hem Şili'deki hem de Jamaika'daki toplantınınkinden ayrıydı. Çok kısa sürmüştü ve meselelerin derinine inmek mümkün olmamıştı. Öncelikle bir araya gelmek, daha çok da ayaküstü bir hal hatır sorma söz konusuydu. Bu arada o toplantı sayesinde, Nikaragua'da çalışan Maryknoll Tarikatı'*ndan rahibelerle tanıştım. Son derece sevecen, coşku dolu, asil insanlardı; üzerimde hatırı sayılır bir etki bıraktılar. Kuzey Amerikalı rahibelerdi. Toplantıya katılmışlardı ve bu konular hakkında sohbet ettik. Bize karşı çok nazik ve cana yakın davrandılar.

Bana göre Nikaragua'da Kilise'nin içindeki, halkın, yoksulların ve toplumsal adaletin yanında yer alan hareket, çok yüksek bir seviyeye ulaşmıştır.

* 1912'de ABD'de, rahibelerinin yurtdışında görev yapması için kurulan Katolik tarikatı. Halen 400'ün üzerinde rahibesi 20'den fazla ülkede çalışmaktadır. (ç.n.)

O günlerde El Salvadorlu devrimciler de ülkenin on yıllardır acısını çektiği suçlara, tiranlığa bir son vermek için, Hıristiyanların desteğini alarak çok sert bir mücadeleyi sürdürüyorlardı. Özellikle El Salvador Başpiskoposu Monsenyör Romero'nun tutumu ön plana çıkmıştı; işlenegelen tüm suçları ifşa ederek cesur ve haysiyetli bir biçimde yol gösteriyordu. Bu hayatına mal oldu hatta.

Bir süre sonra, Maryknoll Tarikatı'dan, içlerinde o gün bizimle sohbet edenlerin de olduğu dört rahibenin El Salvador'da vahşice öldürülmesine dair, şoke edici bir haber aldım. Elbette, olayların nasıl cereyan ettiği, suçluların kimler olduğu sonradan anlaşıldı: ABD'nin desteklediği, baskıcı rejim unsurları dört rahibeyi tahkir ve tezyif ederek canlarına kıymışlardı. Tıpkı El Salvador'un Başpiskoposu Monsenyör Romero'yu gaddar ve haince bir saldırıyla öldürenlerin, aynı şekilde CIA ve emperyalizmle bağlantılı oluşu gibi.

Neyse... Artık Latin Amerika ve Karayipler'deki Hıristiyan grupların yöneticileriyle görüşmelerim arkadaşça bir havaya bürünmeye başlamıştı. Onlar benim ne düşündüğümü biliyorlardı, ben de onların yaptıkları çalışmaları çok takdir ediyordum. Seninle tanışmamız ve demin bahsettiğin, bana Kilise'nin Brezilya'da yaptığı çalışmaları anlattığın sohbet, tam da o şartlarda gerçekleşti. Sen halihazırda benim konuya bakışımdan haberdardın elbette ve Küba'da dini ortadan kaldırmak gibi bir düşüncenin aklımızdan bile geçmediğini de biliyordun. Bu konuda seninle uzun uzun konuştum. Yalnızca politik bir bakış açısı söz konusu değildi. Bizler devrimciyiz ve devrimci demek de sözcüğün en yüce ve saf anlamıyla politikacı demektir. Politik gerçekleri kavramayan kimsenin devrimci bir program başlatmaya bile hakkı yoktur çünkü ne halkını zafere taşıyacak ne de programını hayata geçirecektir. Yine de dinle bağlantılı olarak, politik unsurdan önce, ahlaki unsuru ve ilkeleri hesaba katarım çünkü derinlemesine toplumsal değişim, sosyalizm ve komünizmin, herhangi bir bağlamda bir insanın iç dünyasına müdahale edilmesini, onun kendi düşüncelerine ve inançlarına sahip olma hakkının inkâr edilmesini tasarlayan bir şeymiş gibi tasavvur edilmesi de böyle anlaşılması da mümkün değildir. Bize göre bu tamamıyla insanın mahremidir ve dolayısıyla 1975 tarihli Sosyalist Anayasa'mızda tanınmış olan hakları,

basit bir politik mesele olarak değil, tam aksine çok daha geniş kapsamlı bir şey, bir prensip meselesi, kişinin kendince uygun bulduğu inancı benimsemesine saygı duymak olarak görüyoruz. Bu sosyalizmin özünde, bu komünizmin özünde ve dini inançlar söz konusuysa devrimci düşüncenin özünde mevcuttur. Sana da dediğim gibi, insanın hayatına, onuruna, haklarına, emeğine, refahına, sağlığına, eğitimine, kültürüne saygı nasıl devrimin ve sosyalizmin özünü oluşturuyorsa, inanca saygı da aynı biçimde bunun parçasıdır.

Elbette ülkemizde Kilise, daha önce açıkladığım nedenlerden ötürü, diğer Latin Amerika ülkelerinde sahip olduğu etkiye ve konuma sahip değildi. Zengin azınlığın kilisesiydi ve zengin azınlık, esas itibarıyla göç etti aslında. Yine de bu, ülkede bir tane bile kilisenin kapanmasına veya kuruma karşı bir önlem alınmasına gerekçe olarak asla görülmedi; önce de açıkladığım üzere, bu insanlar devrime karşı militan bir tavır takındıkları halde. Ve çoğu ABD'ye gittiler. Bazı rahipler de militan bir tavır takındılar, ABD'ye gidip devrim karşıtı kampanyalar yaptılar. Örnek vermek gerekirse, bir suç olan Girón'un paralı askerlerce işgalini bile kutsamışlardır; Küba'ya karşı uygulanan ambargoyu ve emperyalizmin ülkemize karşı işlediği tüm suçları kutsamışlardır ki bence bu Hıristiyanlığın ilkeleriyle mutlak biçimde çelişir. Ama yine de bu Kilise'ye karşı hiçbir türden önlem alınmasına yol açmamıştır. Ve cemaatin sayısı azalmış olmasına rağmen –çünkü esas kalabalığı oluşturanlar zenginliğin ve emperyalist ideolojilerin cazibesine kapılarak çekip gitmiş ve geriye az sayıda kişi kalmıştır; ne nicelik olarak büyük bir güç oluşturabilecek, ne de ülke içinde politik bir güç olarak bile tanımlanabilecek kadar– politik değil, tamamen prensiplere bağlı nedenlerden ötürü; inançlara ve dini kurumlara devrimci kurallarla tutarlı biçimde saygı göstermişizdir.

Şimdi... Başlangıçtaki sıkıntılar –bunu da sana anlatmıştım– hiçbir türlü travma yaşanmadan, görece kısa bir süre içinde aşıldı ve bu kısmen, Papalık Elçisinin benimsediği tutum sayesinde oldu. Bundan dün bahsetmiştim zaten. Bununla beraber, o dönemde marjinalleşme diyemeyeceğimiz, Kilise ile devrimin karşılıklı, mutlak bir saygıyla bir arada var olması durumu doğdu ancak bundan öteye geçilmedi. Bu sana dün aktardığım görüşüm.

Hiç şüphesiz ki diğer kiliselerle, İncilci Kiliselerle ilişkiler tüm bu yıllar boyunca hiçbir çatışma çıkmadan, mükemmel biçimde yürüdü. Sana bazı tarikatların yalnızca sosyalizmle veya Küba Devrimi'yle değil, her yanda sorun çıkardığını söylediysem de bu tarikatların tavrı yalnızca ve yalnızca ABD ve Küba arasındaki durum söz konusu olduğunda, doğal olarak ABD'nin işine gelmiştir. Çünkü küçük ülkemizde bir tarikatın ABD'nin gözü önünde, devrimin bütünlüğüne, güvenliğine ve çıkarlarına nesnel olarak aykırı biçimde, "ülke savunmasında silahlara başvurulmamasını, bayrağa selam durulmamasını, milli marşın okunmamasını" önermesi, ülkemizi tehdit eden çok kudretli bir devlet olarak ABD'nin ve emperyalizmin çıkarlarına uygun düşmekteydi. Ama bu tarikatların pek çok yerde sorun çıkardığını söylemem gerekir. ABD gibi kudretli bir ülkede hiçbir zarar vermezler. İyisi mi orada kök salsınlar ve galaksiler arası savaşa bile muhalefet etsinler. Becerebilirlerse dünyaya iyilik etmiş olurlar.

Konuştuğumuz açılım fikri Şili'de ve Jamaika'da ileri sürdüklerime kesinlikle dahildir; onların içinde yer alır ancak bu yönde ilerleme olmadı. Yani seninle görüşmemiz sırasında, devrimle Hıristiyanlık arasındaki –böyle adlandıralım, Kilise değil Hıristiyanlık diyelim– ikisi arasındaki ilişkiye dair karşılıklı bakış açılarımızı çabucak kavramamızı sağlayacak tüm şartlar oluşmuştu.

Demek ki o zamanki görüşmemizin arkadaşça ve uyumlu bir zeminde gelişmesi bu yüzdendi. Ardından sen burada faaliyetlerde bulundun; benim yaptıklarından pek haberim olmadı çünkü görüşmemizin ardından günlük hayat, mücadele, savaşım her zamanki seyrini sürdürdü. Burada olduğunu ve yaptıklarını ben sonradan öğrendim. Yakın zamana dek yeniden görüşmedik ama senin konuştuklarımızın azimle, ısrarla takipçisi olmanın, üzerinde kafa yormayı sürdürmenin beni memnun edip heye canlandırdığını da itiraf edeyim. Bunu öyle ciddiye aldın ki ayrıı konuları daha derinlemesine ele aldığımız, yakınlardaki son buluşmamızda, meseleye iyice vakıf olmak için uygun bulduğun bu röportaj ve fikir alışverişini yapmak üzere anlaşmaya vardık.

Biz de bu ruhla, gerçekten de tam bu ruhla ilerleme kaydettik çünkü benim Kübalı piskoposlarla yapacağım görüşmenin Kuzey Amerikalı piskoposlarla yaptığım görüşmeyle doğrudan bağlantısı yok. Onlarla yaptığım toplantıda tüm bunlar hakkında

ne düşündüğümüzü ifade edip açıkladım ve Küba Piskoposluğu ile toplanmak niyetimizi dile getirdim; orada yaptığım şey bundan ibaret. Bizim kurduğumuz tüm temaslar sonucunda ortaya çıkarak gelişen bir durumdan onları haberdar etmekti yaptığım. Önce fikirler ortaya döküldü. O fikirler de özgürlük uğruna mücadelede; sömürüye, haksızlığa, bağımlı olmaya karşı mücadelede Kilise'nin, Kilise olmasa bile pek çok Hıristiyanın, çok sayıda ve çok değerli rahibin, piskoposun, Kilise'den pek çok farklı şahsiyetin bizim kanaatimizce doğru bir konum aldığını, adil bir tavır takındığını gözleyişimizden doğdu. Şimdi anlattığımız toplantıda dile getirilmiş düşüncelerin gerçek ilham kaynağı, ilk kıvılcımı bu oldu. Bu temasların kurulmasına yardımcı olan da buydu çünkü kıvama gelişi nereden baksanız on beş yılı, kesin olarak söylemek gerekirse on üç yılı buldu. Yalnız şu var; somut adımlar atma anının gelmek üzere olduğunu düşünüyorum, aslında onlar da atılmaya başlandı artık.

Demek ki olaylar fikirleri ve sonra o fikirler yeni olayları doğuruyor; eğer daha da ileri götürmek istiyorsak, işte şimdi gerçekten de belirleyici bir an.

Dün bunun artık yalnızca bir prensip meselesi olmadığını söylüyordum sana, hatta hatta yalnızca etik meselesi de değildir; belli bir açıdan bu bir estetik meselesidir. Estetikle neyi kastediyorum? Devrimin mükemmelleştirilmesi gereken bir eser, bir sanat eseri olması gerektiğini düşünüyorum.

Frei Betto: Güzel bir tanım!

Fidel Castro: Şimdi, bir devrimde –kaç kişi oldukları fark etmez, 10 milyonun içinde ille 2 milyon, 1 milyon 500 bin olmasına gerek yok; 10 milyonda 100 bin olsun– vatandaşların belli bir yüzdesi inanca bağlı nedenlerle anlaşılmadığını, hatta dün de değindiğimiz parti üyesi olmak bağlamındaki gibi, bir tür politik ayrımcılığa maruz kaldığını hissediyorsa; bu arada buna ayrımcılığın daha üstü kapalı biçimleri de eşlik edebilir çünkü karşılıklı anlayışın olmaması ve bu yüzden bir sıkıntının yaşanıyor olması, göze çarpmayan biçimlerde ifadesini bulabilecek hatta güvensizliğe bile yol açabilecek olması bile, tek başına bu bile bizim tatmin olamamamız için yeterlidir.

Bunun tamamen tarihsel bir nedene dayandığını çünkü devrimin, milyonlarca Kübalının hayatı pahasına bile olsa, onu or-

tadan kaldırmak isteyen çok kudretli bir düşmana karşı verdiği savaşta ayakta kalmaya kararlı olduğunu sana açıklamıştım. İlk yıllarda Kilise hiyerarşisi, karşıdevrim ve emperyalizm arasında yaşanan özdeşleşme, bu güvensizliğin kaynağını oluşturmuştur. Ve bu güvensizlik de örneğin parti üyeliğinde; vatana karşı temel ödevlerle, militan devrimcilikle belli bir inanç arasında bir çelişkiye yol açacağı düşünülen, diğer bazı hassas politik faaliyetler söz konusu olduğunda, adı konmamış bir ayrımcılığı doğurmuştur.

Peki şimdi bana dense ki 100 bin kişinin böyle bir derdi var –Küba'daki Hıristiyanlar'ın tam sayısını bilmiyorum– ve bu kişiler vatana ve devrime ait değerleri benimseyebilecek, iyiliksever, çalışkan, sözünün eri insanlar; bu tatmin olmamak için bir neden sayılmalıdır. Dense ki böyle 50 bin, 10 bin hatta hatta, yalnızca bir kişi var, bir sanat eseri olarak devrim henüz tamamlanmamış demektir. Tıpkı kadın olduğu için ayrımcılığa uğrayan bir vatandaş var denmesi gibi. Peki Latin Amerika'da hangi ülke kadına ayrımcılık yapılmasına karşı Küba'dan fazla mücadele edip yol almıştır? Önceden ırkçı ayrımcılık da vardı bizde. Eğer derisinin rengi yüzünden ayrımcılığa maruz kalmış biri var, yalnızca bir tek kişi var dense, bunun derin bir endişeye sebep olması gerekir çünkü sanat eseri yani devrim tamamlanmamış demektir. İşte bunu kastediyorduk.

Bu kavramlara, ölçütlere, ilkelere ayrıca bir de politik türden değerlendirmeler ekleniyor. Küba'daki sosyalist devrimde olduğu gibi, adalete sıkı sıkıya bağlı olan bir devrimde, dini bir nedenden dolayı bir kişi herhangi bir biçimde ayrımcılığa uğrasa bu yalnızca sosyalizmin, devrimin düşmanlarının işine yarar; yalnızca Latin Amerika ve Karayipler'deki halkları sömüren, yağmalayan, tehdit eden; onlara müdahale eden, saldıran, boyun eğdiren ve ayrıcalıklarını kaybetmektense onları yok etmeyi yeğleyenlerin işine yarar. Demem o ki bu kavramlara, aynı zamanda hesaba katılması yerinde olan, politik türden değerlendirmeler de ekleniyor.

Bu akıl yürütmeler hem bizim düşüncemizin temellerini hem ilkelere verdiğimiz önemi hem de politik kelimesinin en olumlu anlamıyla yani bir eser olarak bazı açılardan halen tamamlanmamış olan devrimin bu kısıtlamalardan kurtulması anlamıyla, nedenlerimizi gerçekten ortaya koyuyor.

Kurtuluş Teolojisi

Frei Betto: Pekâlâ, Kumandan. Şunu sormak isterim: Sizin de bildiğiniz gibi –daha önce de bahsi çok geçti zaten– XXIII. Ionnes tarafından toplanan II. Vatikan Konsili'nden ve konsilin Latin Amerika ayağı sayılabilecek 1968'de Medellín'de yapılan Latin Amerika Episkopal Konferansı'ndan sonra, bizim kıtamızdaki Kilise'de pek çok değişim baş gösterdi. Özellikle de Brezilya gibi uzun yıllar askeri diktatörlükle yönetilmiş ülkelerde, Kilise yoksullara daha çok yöneldi. Bense şunu söylüyorum; Kilise'nin baskıcı güçlerle yoksullar arasında bir seçim yapmasından çok, yoksullar halk hareketleri, sendikal hareketler yerine Kilise'yi seçti. Başka bir deyişle örgütlü, bilinçli, ifade gücü yüksek ve eyleme dönük halde bulunmak amacıyla, kendilerine Kilise içinde yer aradılar. Ve bu bağlamda –şimdi söyleyeceklerim şaka filan değil, en azından iki Brezilyalı piskopostan işittiğim sözleri tekrarlıyorum– yoksullar Kilise'yi istila ettikçe Katolik papazlar ve piskoposlar Hıristiyanlık'a dönmeye başladılar. Şimdi, tüm Latin Amerika'da sayısız Çekirdek Hıristiyan Cemaatleri* var. Brezilya'da köylülerden, işçilerden, toplumun dışına itilmiş gruplardan oluşan ve yaklaşık 3 milyon insanı bünyesinde barındıran, 100 bin civarı Çekirdek Hıristiyan Cemaati var.

Kıta genelinde, bu Çekirdek Hıristiyan Cemaatleri ne diye oluştu sizce?

Fidel Castro: Kaç milyon kişi dedin?

Frei Betto: Brezilya'da 3 milyon. Şili'de var, Bolivya'da çok sayıda var, Peru'da, Ekvator'da, Guatemala'da, sizin de vurguladığınız üzere, özgürleşme sürecinde hatırı sayılır bir rol üstlenen Nikaragua'da, Meksika'da, El Salvador'da, hatta gerilla tarafından kurtarılmış bölgelerde bile var. O halde, bunun nedeni nedir, ne için var?

Biz Latin Amerika'da bir köylüye, bir işçiye, bir hizmetçiye "Dünya görüşünüz nedir?" diye sorsak, hiç kuşkusuz alacağımız

* Comunidades Eclesiales de Base: Az sayıda üyeden oluşan, üyelerin on iki havarinin yaşamına öykünerek yardımlaşmayla ortak yaşadıkları ve inançları gereği Tanrı'nın egemenliğini kurmak için çalışma taahhüdünü yerine getirdikleri cemaatlerdir. İncil'de vazedilen değerlerin içselleştirilmesini ve günümüz sorunlarının çözümünde bu değerlerin rehber edinilmesini amaçlarlar. (ç.n.)

yanıt dini türden bir ifade olacaktır. Latin Amerika'daki mazlum insanlarımızın en temel dünya görüşü, dini bir görüştür.

Bana kalırsa, Latin Amerika'da solun, özellikle de Marksist-Leninist gelenekten gelen solun yaptığı en vahim hata, kitlelerle muhatap olurken ateizmi vazetmesi olmuştur. Düşündüklerini söylememeleri gerektiği için değil. Hayır, mesele bu değil. İnsanların dini görüşlerine hassasiyetle yaklaşmaktan çok kendi politik tasarısıyla kitle arasında bağ kurulması ihtimalini engellemiş oldukları için.

Örneğin bir işçiyi, bir köylüyü sosyalizm uğruna mücadele etmek gerektiğine ikna etmek kolay değil ancak şunu demek çok kolay: "Bak kardeşim, biz tek bir Tanrı'ya inanıyoruz, o bizim babamızdır. Eğer bu doğruysa o zaman hepimizin kardeş gibi yaşaması gerekir. Şimdi, içinde yaşadığımız toplumda Tanrı'nın isteği olan bu kardeşlik yok; ırkçı ayrımcılık, sınıf eşitsizliği, ekonomik çatışmalar, birkaç kişinin çok zengin çoğunluğun çok yoksul oluşu buna engel oluyor. Demek ki bizim işimiz, inancımızın tam temelinde yer alan kardeşlik uğruna savaşmak yani toplumsal eşitliği, adaleti, özgürlüğü; işinden, derisinin renginden, inançlarından bağımsız olarak her insanın haysiyetini korumasını tarih boyunca ve somut biçimde engelleyen tüm bu durumlara karşı savaşmaktır." O zaman bu işin son yıllarda nasıl böyle büyüdüğü de açıklanmış oluyor.

Şimdi, bu cemaatlerden yayılan; Guatemala'da, Peru'da, Brezilya'da, El Salvador'da, tüm ülkelerde insanları özgürlük uğruna savaşmaya yönelten ışık görevini gören ve teologlarca sistematik hale getirilen inanca dair görüş, tam da bugün Kurtuluş Teolojisi dediğimiz görüştür.

Siz bu cemaatleri nasıl görüyorsunuz, bunu bilmek isterim. Şu sıralarda Kurtuluş Teolojisi'ne dair dört başı mamur bir polemik yürütülüyor; hatta bu görüş Santa Fe Belgesi* ve Reagan tarafından şiddetli yıkıcılığın bir unsuru olarak değerlendiriliyor. Kurtuluş Teolojisi'ni siz nasıl değerlendiriyorsunuz, buna dair düşünceleriniz neler?

* 1980 yılında Reagan için hazırlanan ve Latin Amerika'daki kiliselerde İncil'in solcu bakışla yorumlanmasının yaygınlaşmasına karşı önlemler alınmasını öneren kapsamlı rapor. Santa Fe şehrinde hazırlanan belge aynı isimle anılmaktadır. (ç.n.)

Fidel Castro: Mevzuyu uzun sayılabilecek ama çok ilginç bir biçimde ortaya koydun ve en sonda soruyu dile getirdin. Sorunu cevaplayabilmem için senin ortaya koyduklarına belli ölçüde değinmem gerekecek.

Politik bir hareketin, Marksist-Leninist sol hareketin Latin Amerika'da din problemine odaklanma ve ateizmi vazetme biçiminden bir hata olarak bahsettin. Esasen ben Latin Amerika'daki tüm sol hareketlerin, tüm komünist veya diğer sol partilerin din meselesini nasıl ele aldığını bilebilecek durumda değilim; zira bu gibi örgütlerle yapılan konuşmalar ve analizler genellikle şu konular etrafında dönüyor: Ekonomik durum, yoksulluğun, kitlelerin durumu; sözün özü politik sorunlara değiniliyor esas itibariyle. Ve 26 yıl boyunca bu partilerin beni ziyaret eden temsilcileriyle, heyetleriyle bu sorunları bir kez olsun ele aldığımızı hatırlamıyorum. Dolayısıyla onların ne düşündüğünü söyleyemem ama sen bir Latin Amerika ülkesinde yaşıyorsun, diğerlerini de geziyorsun ve bu konuda benden daha fazla bilgin vardır mutlaka.

Tabii ki politik, devrimci hareketin belli bir andaki mevcut koşulları hesaba katarak analizini yapması; odak noktalarını, taktiğini, stratejisini belirlemesi ve bunu yalnızca doktrinlerden yola çıkarak yapmaması gerektiğini düşünüyorum. Gerçi elbette doktrinden yola çıkmak gerekir ama doktrin uygulanması ve hayata geçirilmesi gereken bir şeydir. Politik düşüncenin hayata geçirilişinde doğru taktik, doğru strateji uygulanmazsa o düşünce ne kadar adil olursa olsun, ütopyaya dönüşür ancak bu, artık nesnel olarak gerçekleştirilemez olduğu için değil aksine, öznel olarak gerçekleştirilemez olduğu için olur.

Politik-devrimci düşünceyle Kilise arasında çıkmış ihtilafları kendimce izah edebiliyorum kesinlikle; tam olarak kavrayabiliyorum bunları. Öte yandan, eğer bir Siboney yani Küba'nın asıl yerlilerinden biri olsaydım... Düşünsene arkebüzlerle, tetikli yaylarla, kılıçlarla donanmış yabancılar bir elde kraliyet arması, diğerinde haç buraya geliyor, köyüme saldırıyor, canının istediğini esir alıyor, gözünün kesmediğini öldürüyor. Zaten esir almayan yok. Çünkü Kolomb da dahil İspanyolların İspanya'ya dönerken yaptıkları başlıca işlerden biri numune olarak sergilemek üzere Kızılderililerden esir almaktı. Bu da burada yaşamakta olan Kızılderililerin en temel insan haklarının alenen çiğnenmesidir çünkü

ganimet gibi Avrupa'ya götürülmeyi istiyorlar mı diye onlara sormamışlardır ve onları aynı bir kurdu, aslanı, fili veya bir maymunu yakalar gibi yakalamışlardır. Bir Siboney bunlar hakkında ne düşünürdü? Maymunların, fillerin, aslanların hakları yani kısaca hayvan hakları bile şimdi yeni yeni kabul edildi ama ister beyaz ister Kızılderili, siyahi, sarı, melez kim olursa olsun, onun insan haklarına değer vermenin insanlığın vicdanında epey zamandır karşılık olduğunu düşünüyorum.

Aynı koşullardaki Meksikalı bir Kızılderiliye sorsak, o bütün bunlar hakkında ne düşünür acaba? Fatihlerden ve onların dini inançlarından büyük bir saygıyla bahsetmez herhalde. Fatihler bir ellerinde kılıç, bir ellerinde haçla, nihayetinde Tanrı'nın eseri olan "kafirlere" boyun eğdirmeye, onları köleleştirip sömürmeye geldiler. Bu kıtayı işte böyle fethettiler; işte bu mesihçi inanç yüzünden Hıristiyanlığı ve batı medeniyetini kan dökerek dayatma hakkını kendilerinde gördüler. Bir hakikatin sahibi olduğunu düşünen kimse, bunu halkları öldürerek veya köleleştirerek yayamaz.

Daha "ilerlemiş" milletler tarafından fethedilen ülkelerin keşfettiği en tartışmasız hakikat, özgürlüklerinin yitirilişi, istismar, sömürü, zincirler ve hatta bazen de yok oluştur.

Daha o erken dönemlerde bile, Bartolomé de Las Casas gibi, bu görülmedik suçlara itiraz eden rahiplerin çıktığını da belirtmek gerekir.

Frei Betto: Burada yaşamıştı, o da Dominiken'di.

Fidel Castro: Tarikat onunla gurur duyabilir çünkü en muhterem örneklerden biriydi. Fethin arkasından gelen dehşeti ifşa etti ve ona karşı çıktı.

Sömürgecilik yüzyıllar boyunca sürdü; dünya Avrupalı güçler arasında paylaşılmıştı. Asya, Afrika ve Amerika kıtalarının tamamı bölüşülmüş, işgal edilmiş ve yüzyıllarca sömürülmüştü. Onlar da dinlerini gittikleri yere taşımışlardı; bir bakıma bu fatihlerin, köle tacirlerinin, sömürücülerin diniydi. Şu da bir gerçek ki bu din, içeriği itibariyle ve bence de insancıl esaslarıyla, soylu ve sevgi dolu özü itibariyle –her ne kadar fatihler örneğindeki gibi, bayraktarlığını yapanların yapıp ettikleri ortada olsa da– tıpkı antik Roma'da olduğu gibi, kölelerin dinine dönüşmüştür. İspanyollar'ın üç yüzyıl geçirdiği –ilk işgal edilen ve bağımsızlığını en son kaza-

nan yerlerden biri olduğundan Küba'da neredeyse dört yüzyıl– bu yarı kürede fatihlerin dini geniş çaplı biçimde yayılmıştır.

Asya'da böyle olmamıştır çünkü orada çok köklü dinler ve kadim kültürler mevcuttu; daha dirençliydiler. Mesela Kızılderili dini orada Hinduizme, Budizme ve içerik bakımından da çok zengin diğer dinlere tekabül ediyordu. Hıristiyanlık diğer dinlerle, diğer felsefelerle karşı karşıya geldi; tam hâkimiyet kuramadı, evrensel hâkimiyet kuramadı hatta hâkim din olamadı. Ve bunun sonucunda, Arap Dünyası ve Orta Doğu'da Haçlı Savaşları'na rağmen, Batı Avrupa ülkelerinin daha sonraki fetihlerine ve kurdukları hâkimiyete rağmen, Müslümanlık ağır bastı. Güneydoğu Asya ülkelerinde ve Hindistan'da, bu ülkeler Avrupa tarafından sömürge haline getirilmesine rağmen, Hinduizm ve Budizm ağır bastı. Doğu Hindistan'da, Asya'nın diğer bölgelerinde, Çin'de ve başka ülkelerde de Avrupa'nın egemenliğine karşın yerel dinler ağır bastı.

Asillerle derebeylerinin, toprağın ve üzerinde yaşayan insanların sahibi olduğu Feodal Avrupa'nın ta kendisinde Kilise, ruhlara teselli kaynağı olduğu halde, hiç tartışmasız bu sömürü düzeninin müttefiki olmuştur; bu toplumsal düzenle Kilise'nin öğretileri arasındaki çelişkiler sürdürülmüştür.

Çarlık Rusya'sında kraliyet ile; asiller, derebeyleri, toprak ağaları ile Kilise arasında sıkı bir ittifak vardı. Bu tartışılmaz bir tarihi gerçektir ve yüzyıllar boyunca sürmüştür.

Afrika silah zoruyla fethedilmiştir; Etiyopya hariç tüm Afrika. Bazı bölgelerde daha uzun, bazılarında daha kısa süre kalmışlardır. Kültürel asimilasyon daha az olmuştur; Hıristiyanlık Afrika'da zafer kazanamamıştır gerçekten. Afrika'nın kuzeyinde Müslümanlık yaygındı, kalan dinler ise animistti. Ama Afrika'da batılıların yüzyıllar boyunca kendilerini adadıkları mesele esasen Hıristiyanlığı yaymak değil, köle devşirmekti. Avrupalıların esir alıp köleleştirdikleri ve Latin Amerika'ya, Karayipler'e, Kuzey Amerika'ya getirip mal olarak sattıkları, on milyonlarca özgür insanın tam sayısını bilen biri var mı bilmiyorum; belki 100 milyondur. Sanırım buna dair araştırma yapan birkaç kişi çıktı. Sağ ulaşanların sayısı hiç yoksa 50 milyon olarak hesaplanıyor ama büyük bir bölümü, belki bundan fazlası yakalanırken ve Atlantik'i geçerken yolda ölmüştür.

Frei Betto: Brezilya'ya sağ ulaşmış olanlar 4 milyon.

Fidel Castro: Kaçının doğdukları yerden, ailelerinden, her şeyden koparılmış halde öldükleri hesaplanabilir. Bu dehşet verici sistem dört yüzyıl boyunca uygulandı. Açıkçası Batı Avrupa'nın teknik, ekonomik ve askeri gücü, bugün Üçüncü Dünya ülkelerini oluşturan halklar üzerinde hüküm sürdü.

Pek çok yerde Kızılderililerin soyu tükendi; Küba'da hemen hemen hiç Kızılderili kalmadı ama diğer yerlerde hepsini yok edemediler çünkü ya sayıca çoktular ya da daha doğrusu, işgücü olarak muhafaza edildiler.

Afrikalılar, hiç ayrım gözetmeden yüzyıllar boyunca köleleştirilmiştir. ABD'nin bağımsızlık ilanından sonra bile kölelik sürmüştür, hem de insanın "Yaradan tarafından bahşedilmiş" ve "bariz hakikatler" olarak değerlendirilen, devredilemez haklarının resmi bildirgede yer almasına karşın. Neredeyse bir yüzyıl boyunca milyonlarca Afrikalı zenci ve onların soyundan gelenlerin köleliği sürdürülmüştür. Onlar için besbelli olan tek hakikat ve kölelikle kapitalizmin yaratıcılarının onlara bahşettiği tek hak buydu işte.

Tam da bu ülkede, bağımsızlıktan sonra Kızılderililer düpedüz imha edildiler. Hem de Avrupalı Hıristiyanlar ve onların çocukları, torunları tarafından imha edildiler. Çünkü diğer yandan tüm bu insanlar çok dindardı, kendilerine Hıristiyan diyorlardı. Zenginliklerini ve topraklarını ele geçirmek için yüzyıllar boyunca Kızılderilileri avlayıp kafalarının derisini yüzenler Hıristiyanlardı. Bu inkâr edilemez bir tarihsel gerçektir.

Arjantin'de bile, Rosas devrinde Hıristiyanlar ABD örneğini izleyip Kızılderililerin topraklarını işgal ederek hepsini yok etmişlerdir; yerli halkın soykırımı, pek çok yerde uygulanmış bir yöntemdir.

Böylece Avrupa'da derebeylerinin, asillerin, ruhban sınıfının önde gelenlerinin yüzyıllar boyunca sıkı bir ittifak içinde olduklarını ve serfleri, köylüleri sömürüye tabi tuttuklarını görüyoruz. Aynı şeyler Çarlık Rusya'sında neredeyse geçen yüzyılın sonuna kadar vuku bulmuştur.

Tarihsel açıdan Kilise'nin –fatihlerin, zalimlerin, sömürenlerin kilisesi diyelim– fatihlerin, zalimlerin ve sömürenlerin tarafında olduğu inkâr edilemez. Bugün vicdanlarımıza çok ağır gelen kö-

lelik asla etkili, kati biçimde lanetlenmemiştir; bu gerçekten hiç olmamıştır. Ne Zencilerin ne de Kızılderililerin köleleştirilmesi lanetlenmiştir; yerli halkların yok edilmesi, onlara uygulanan tüm o vahşet; topraklarının, zenginliklerinin, kültürlerinin, hayatlarının dahi gasp edilmesi lanetlenmemiştir. Yoktur böyle bir şey, hiçbir kilise bunu yapmamıştır. Gerçekten bu düzen asırlarca sürmüştür.

Bu asırlar boyu süren adaletsizliğe karşı savaşan devrimci düşünüşün, din karşıtı bir ruh barındırmasında garipsenecek hiçbir şey yoktur. Devrimci hareketin felsefesinin çıkış noktasının tarihsel, asıl açıklaması, Fransa'daki burjuva devrimi sırasında, buna karşı olan mücadelede, Bolşevik Devrimi'nde, erken dönem liberalizmin başlangıcında ortaya konmuştur. Yalnız sosyalizmde değil, Jean Jacques Rousseau'nun felsefesinde ve Fransız ansiklopedistlerde* bile bu din karşıtı ruh mevcuttur. Saydığım tarihsel nedenlerle sonraları Marksizm-Leninizm'de de kendini göstermiştir. Kapitalizm asla lanetlenmemiştir; belki gelecekte, 100-200 yıl içinde, artık bu kapitalist sistem mutlak biçimde ortadan kalktığında, tıpkı bizim bugün "Yüzyıllar boyunca Kiliseler köleliği, Kızılderililerin imha edilmesini ve sömürgeciliği lanetlemedi" deyişimiz gibi, buruk bir tavırla şunu söyleyenler çıkacaktır: "Yüzyıllar boyunca kapitalistlerin kiliseleri, ne kapitalizmi ne de emperyalizmi lanetledi."

Bugün devrimciler bu baskın ve de acımasız sömürü sistemine karşı savaşıyor. Senin hata olarak adlandırdığın ve doğrusu hata olması mümkün şeyin de bir açıklaması var tabii ki. Çünkü mesele bir fikrin; devrimci, toplumsal bir programın pratiğe nasıl dökületeceğidir. Ve sen günümüz koşullarında, tıpkı büyük halk kitleleri gibi sistemin kurbanı olan Hıristiyanlarla var olan fikir ayrılıklarının altını çizmenin hata olduğunu, aynı adalet özlemini taşıyan herkesi tek bayrak altında toplamaya ikna etmek için gayret etmek yerine, işin bu tarafına yoğunlaşmanın hata olduğunu söylüyorsan, ben sana hak veririm. Ancak Hıristiyanlar ya da Latin Amerika'daki Hıristiyanların önemli bir bölümü vicdanlarının sesini dinlediklerinde sana daha çok hak veririm. Bu noktadan

* Aydınlanma döneminde Fransa'da, aralarında Diderot, D'alembert , Rousseau gibi önde gelen yazar, filozof ve bilim adamlarının bulunduğu ve 17 ciltlik bir ansiklopedi hazırlayan aydın grubuna verilen isim. (ç.n.)

ve somut koşullardan yola çıkarsak, devrimci hareketin bu meseleye doğru bir odakla yaklaşması ve yalnızca sömürü düzeninin ta kendisine yardım etmeye yarayacak; işçiler, köylüler, orta sınıf dahil nüfusun dini duygularıyla çatışacak, dogmatik bir söylemin her ne pahasına olursa olsun önüne geçilmesi gerektiğini ileri sürmek, kesinlikle doğru ve adildir.

Bu yeni gerçeklik karşısında, solun bu problemi ele alışında ve yaklaşımlarında bir değişiklik olması gerekir derim ben. Bu noktada seninle tamamen hemfikirim. Bana göre bunun tartışılacak yanı yok. Ancak inanç, tarihte uzun bir dönem boyunca hâkimiyetin ve zulmün aracı olarak kullanılmışsa, bu haksız düzeni değiştirmeye can atan insanların dini inanışlarla, bu araçlarla, inançla çatışmaya girmesi gayet makuldür.

Kurtuluş Teolojisi veya senin söylemeyi sevdiğin biçimiyle Kurtuluş Kilisesi'nin muazzam tarihsel öneminin, tam da inananların politik kavrayışında yaratacağı geniş çaplı yansımada yattığını düşünüyorum. Bir şey daha eklerim buna; o da bugünkü inananların dünkülerle, uzak geçmişteki, Hıristiyanlık ortaya çıktıktan, İsa'dan hemen sonraki ilk yüzyılların inananlarıyla buluşması. Kurtuluş Kilisesi'ni veya Kurtuluş Teolojisi'ni Hıristiyanlığın kökleriyle, tarihinin daha güzel, daha cazip, daha kahramanca ve şanlı yönüyle buluşması olarak tarif edebilirim. Ve şunu söyleyebilirim; bu buluşma öyle bir çapta olsun ki Latin Amerika'daki solun tamamını, içinde bulunduğumuz dönemde meydana gelmiş en önemli gelişmelerden biri olarak hesaba katmak zorunda bıraksın. Tam da sömürücülerin, fatihlerin, zalimlerin, müdahalecilerin, vurguncuların bizi cehalet, hastalık ve sefalet içinde bırakanların, kitlelerin kafasını karıştırmak, onları aldatmak, yabancılaştırmak ve sömürüye açık halde tutmak için sahip oldukları belki de en kıymetli aracı ellerinden almaya meylettiği için onu böyle tarif edebiliriz.

Bahsettiğim bu uzun tarihi dönem süresince, merkantilist ve Hıristiyan Batı, işi Kızılderililerin, siyahilerin, Hinduların, Sarı ırktan olanların ruhu olup olmadığını tartışmaya kadar vardırdı. Dehşetin, sömürünün, her türden suçun hüküm sürdüğü yüzyıllar boyunca, fiilen kabullendikleri tek şey de bu oldu; yani hakikaten ruhları olduğu. Ama bundan dolayı onlara köle olmak, sömürülmek, gasp edilmek ve ölmek dışında herhangi bir hak tanımadı.

Fransa'daki, ABD'deki, diğer yerlerdeki kişinin devredilemez haklarından bahseden burjuva devrimleri bile bu hakları Kızılderiliye, siyahiye, sarı ırka, meleze tanımamıştır; yalnızca beyazların hakları devredilemezdir. Özgürlük, kişi dokunulmazlığı, yaşam hakkı ve bunlara ekleyebileceğimiz sağlık, eğitim, kültür, insana yaraşır ve özgürce seçilen iş... Büyük burjuva devrimi bütün bu hakları yalnızca Avrupalı beyazlara tanımıştır. Tarihin bu hakların hiçbirisinin Üçüncü Dünya'nın halklarına tanınmadığına dair acı ve inkâr edilemez tanıklığı ortadadır. Latin Amerika'mızın Üçüncü Dünya'da yer aldığı açıktır o halde. Ve doğruyu söyleyelim, şu ana dek azıcık bir gelirle yaşayan, Latin Amerika'nın tüm başkentlerinin etrafını saran kenar mahallelerde yaşayan on milyonlarca, yüz milyonlarca yoksul köylünün, işçinin gerçekten elde ettiği tek şey, bir ruhlarının olduğunun güç bela kabullenilmesidir.

Ancak ruhları olduğundan yola çıkarsak, onların da bir ruhu olduğu gerçekten kabul edilirse, o zaman senin gibi Hıristiyanların, herkesin aynı haklara sahip olduğunu beyan edip herkes için bu hakları talep ettikleri anda geçtikleri konumun çok büyük önemi haiz, tarihi bir olay olduğu kanısındayım.

Frei Betto: Ruh ve beden Kumandan, bir bütündür ve insan budur.

Fidel Castro: Ama yoksullarla zenginlerin, beyazlarla siyahilerin, topraksız köylülerle toprak ağalarının ruhsal açıdan eşit olduğu kabul edilirse, o zaman tüm bu insanlara beyazlarınkiyle, zenginlerinkiyle aynı bedene ve ruha sahip olan bu insanlara, diğerlerine tanınan hakların aynısını tanımaya başlamak gerekecektir.

Sizlerin ateşini yaktığı mücadeleyi ben özünde böyle görüyorum ve emperyallerin, onların hükümetinin, teorisyenlerinin ve sözcülerinin Kurtuluş Teolojisi'ni sapkın kabul edip karşı çıkmaya veya ona karşı kararlı biçimde savaş çağrısı yapmaya başlamasında hiçbir gariplik yok çünkü ruhumuzun bile olmadığı fikri uygulamada sürdürülmeli. Çünkü eğer bedenimiz ve bir de üstüne ruhumuz varsa o zaman yaşamaya, beslenmeye, sağlıklı kalmaya, öğrenim görmeye, konut sahibi olmaya, bir işte çalışmaya da hakkımız var demektir. Emekçilerin karıları ve kızlarının fuhuş yapmadan veya ailelerin kumarla, uyuşturucuyla, hırsızlıkla, sada-

kayla geçinmeyip gecekondularda oturmadan, hayatlarını onurlu biçimde sürdürmeye hakları var demektir.

Dini bir kuram veya konumun, tarihteki en iyi şeyler, Hıristiyanlık tarihindeki en iyi şeylerle yeniden buluşacak olmasının emperyalizmin çıkarlarına taban tabana zıt olması mantıklıdır. Çünkü ben hâlâ ruhumuzun olduğu teorik olarak kabul edilse bile, emperyalizmin teorisyenlerinin, Santa Fe Beyannamesi'ni hazırlayan beyefendilerin siyahilerin, Kızılderililerin, melezlerin ya da kısaca Üçüncü Dünya vatandaşlarının ruhlarının olmadığına inandıklarına eminim; kendilerine Santa Fe* Grubu adını vermiş olmalarına rağmen. Temelde yatan bu ve bu yüzden de öfkeden kudurmalarını gayet iyi anlıyorum, tıpkı Latin Amerika'daki Kilise'nin önemli bir bölümünün yoksullar için bir seçeneğe dönüşmüş olmasının tarihsel önemini takdir edebildiğime inandığım gibi.

Sen yoksulların Kilise'yi istila ettiğini söyleyerek bu durumu çok güzel ifade ettin. Ben yoksulların acılarının, bu kitlelerin anlatmaya sözcüklerin yetmediği trajedisinin Kilise'yi istila ettiği fikrindeyim. Bence bu acının çığlığı Kilise'ye ulaştı, özellikle de haykırışlarını, acılarını, çektiklerini daha yakından duyabilmiş, sürüye yakın olmuş çobanlara** ulaştı.

Yankısı biraz daha uzaklara, piskoposlara, kardinallere hatta bir papaya bile ulaştı; Papa XXIII. Ionnes'e. Üçüncü Dünya ve Üçüncü Dünya'nın devrimcileri, gerçekten ülkelerimizde Marksist-Leninistler dahil herkesçe saygı ve sevgiyle anılan Papa XXIII. Ionnes'in derinlikli yaklaşımlarının büyük etkisini hissettiler. Üçüncü Dünya'da, özellikle de Latin Amerika'da pek çok rahibin ve piskoposun yoksullara karşı benimsedikleri tutum ve sundukları seçeneğin itici gücünün temelinin kesinlikle Papa XXIII. Ionnes'in vaazlarında bulunduğunu düşünüyorum.

Frei Betto: XXIII. Ionnes papalığa yükselmiş bir köylüydü.

Fidel Castro: Muhtemelen bu faktör onun düşüncelerini büyük oranda etkilemiştir. Papa XXIII. Ionnes'i anmadan Latin Amerika'daki Kilise hareketinden, halkla yakınlaşmadan bahsedemeyiz. Biz bile bu değişimleri öngörüp idrak edemedik. Sen 1968'den

* İspanyolca Kutsal İnanç. (ç.n.)

** İspanyolca pastor hem çoban hem de papaz anlamına gelir ve Hıristiyanlar İncil'de kuzu, İsa ise onların çobanı olarak anılır. (ç.n.)

itibaren olanlardan bahsettiğin için bunu söylüyorum. Biz Papa XXIII. Ionnes'in düşüncelerinin Katolik Kilisesi'nin gelişiminde ve bu hareketin ortaya çıkışındaki etkisini yaşanan olaylarda görmekteydik. Ben bu etkinin çift taraflı, karşılıklı olduğunu düşünüyorum. Yoksullar Kilise'yi etki altına aldı, istila etti ve buna karşılık Kilise de bu acıların bir yansıması veya yankısı olarak halkla kaynaştı. Kilise'nin bu yarıkürede, çok sayıda rahip ve piskoposun yoksulların davasıyla özdeşleşmeye başladığı andan itibaren edindiği saygınlık ve otoriteye hiçbir dönemde sahip olmadığına seni temin ederim.

Frei Betto: Şu anda Avrupa'da pek çok kişinin, Kilise'den olanların bile, Kurtuluş Teolojisi'ni, Kilise'ye yapılan, dört dörtlük Marksist bir manipülasyon olarak gördüğünü biliyorsunuz.

Bense kendimi Kurtuluş Teolojisi'yle tamamen özdeşleştiriyorum, bir adım daha ileri gidip şunu söylüyorum: Kurtuluş Teolojisi sayesinde benim Hıristiyan inancım derinleşti.

Şimdi... Avrupa Kilisesi, tıpkı Avrupa toplumu gibi, pek çok yüzyıl boyunca dünyanın merkezi oldu ve Kilise yalnızca kendi kilise modelini değil, aynı zamanda teolojisini bile dünyanın kalan kısmına ihraç etmeye alıştı. Ben teolojiye inanıyorum. Teoloji Hıristiyan toplumunun inancından doğan tefekkürdür. Bu bağlamda, inancı üzerinde tefekkür eden tüm Hıristiyanlar teoloji oluşturur. Bununla birlikte tüm Hıristiyanlar teolog değildir. Teologlar bilimsel altyapıya, teoloji için gereken bilimsel bilgiye sahip olan ve aynı zamanda toplumla teması olan, Hıristiyan toplumunun tefekkürünü sistemleştirip uygulamaya dökebilen kişilerdir.

Avrupa'da Liberal Teoloji adıyla bir teoloji geliştirildiğinin bilincindeyiz; onun da kendince değeri var fakat teolojinin tümü gibi Avrupa gerçekliğinin kendine özgü sorunlarını yansıtıyor. Bu yüzyılda Avrupa gerçekliğinde meydana gelmiş en önemli olaylar hangileridir? İki büyük savaş. O zaman, bu olaylar tüm Avrupa kültüründe insanın persona olarak değerine, hayatın anlamına dair tedirgin edici bir sorunun sorulmasına yol açmıştır. Eğer Heidegger'in, Sartre'ın felsefesini; Fellini'nin, Buñuel'in filmlerini, Picasso'nun resimlerini; Camus'nün, Thomas Mann'ın, James Joyce'un edebiyatını ele alalım; tüm bu insanlar işte bu huzursuz eden soruya yanıt bulmaya çaba harcıyorlar: İnsanın persona ola-

rak değeri nedir? Avrupa teolojisi, gerçeklikle ilişkisi için gereken aracı işte tam da bu çizgide, personalist felsefede buldu.

Şimdi... Bu yüzyılda Latin Amerika'da meydana gelen en önemli olay nedir? Savaş mıdır? Hayır. Bölgesel savaşlar oldu ancak kıtanın tamamını kapsayan bir savaş olmadı. Latin Amerika'nın son yüzyıldaki tarihinde en önemli olay veya en önemli sorun, kitlelerin sefalet içinde oluşudur. Öyleyse bizim sorunumuz personaya dair felsefi bir sorun değildir. Bizim sormamız gereken tedirgin edici soru şudur: Dünya tahmin edilemez bir teknolojik ilerleme kaydederken neden Latin Amerika'da kolektif biçimde, kitleler halinde persona-olmayanlar vardır? Latin Amerikalılar'ın çoğunluğu, en kötü koşullarda, çoğu kez hayvanlardan bile ağır koşullarda yaşıyor olmak bakımından persona-olmayan durumundadır. Brezilya'da sığır sürülerinin yaşam koşulları, Brezilya nüfusunun çoğunluğundan iyi. Ve teolojinin bunu analiz etmesi için felsefenin yardımına gerek yok, bu durumu yaratan nedenlerin incelenmesine gerek var. O noktada da sosyal bilimlerden yardım almak şart ve Marksizm'in sosyal bilimlere yaptığı katkı inkâr edilemez.

Kurtuluş Teolojisi halk için adalet ve bilimsel analiz için doğruyu arama ödevini bu biçimde dile getirdiği anda, Kilise'nin bir kısmında çok şiddetli bir tepki uyandırıyor ve bu tepki Brezilyalı teolog Leonardo Boff gibi bazı yoldaşlarımızı, en temel haklarından birini kullandığı için yani halkının geçmişinden ve gerçekliğinden hareketle, inanç üzerine tefekkür etmiş olduğu için yaptırımlara maruz bırakıyor.

Dünyadaki olayları, olan biteni günlük olarak takip eden birisiniz. Görüşünüzü ifade etmenizi isterim sizden. Kurtuluş Teolojisi etrafında dönen bu polemik sizde nasıl bir karşılık buldu, nasıl bir etki yarattı? Nasıl bir tepki oluşturdu sizde, ilginizi çekti mi? Sizde bir politikacı olarak ve bir insan olarak daha kişisel bir tepki uyandırdı mı? Biraz bu konuda söyleyeceklerinizi duymak isterim.

Fidel Castro: Bana çok zor –hatta çok hassas bile diyebilirim– bir soru soruyorsun; çok zor bir yaklaşımı ortaya atıyorsun. Yine kendimi senin anlatımındaki bazı noktalara, öncelikle de manipülasyon fikrine değinmeye mecbur hissediyorum.

Bundan zaten bahsetmiştik; geçen gün, henüz röportaja başlamamışken bu konuda yorum yapmıştık. Ben şunu söylemiştim: Manipülatörler dünyanın hiçbir yerinde kimseden saygı görmemişlerdir. Manipülatörler dünyanın hiçbir yerinde başarı da elde edememişlerdir. Manipülatörler dalgaya veya rüzgâra göre hareket eden kayıklar gibidir. Manipülasyon fırsatçılığın eş anlamlısıdır; ne kökü ne dayanağı vardır. Eğer benim bir manipülatör olduğumu sezsen bana hiç saygı duymazsın diye düşünürüm. Aynı şekilde eğer manipüle edilebilecek insanlar olduğunuza kanaat getirirsek, hiçbir devrimci de ne sana ne de senin gibi düşünen insanlara saygı duyar. Saygı, ilişki, ciddi bir analiz, anlayış; tüm bunların sahici insanlar arasında var olabileceğine inanıyorum. Sen içtenlikle inanıyor olmasaydın, fikirlerinin ne bir etkisi olurdu ne de bizde bir karşılığı bulunurdu.

Dini inancının içtenliğini ve ona derinden bağlı oluşunu algılamanın, sana olan saygımı artıran şey olduğunu bizzat ben söylüyorum. Ve senin gibi olan diğer Kilise mensuplarının bu problemleri dert edindiklerine eminim. Biz devrimciler, sizlerin sahici olmadığınızdan yola çıksaydık şu konuştuklarımızın hiçbirinin bir anlamı olmazdı. Ne tartıştığımız fikirlerin ne de Nikaragua'da dile getirdiğim gibi Hıristiyanlarla Marksistler arasında bir ittifakın ve hatta birliğin bir anlamı olurdu çünkü hakiki bir Marksist yapmacık bir Hıristiyana ve hakiki bir Hıristiyan da yapmacık bir Marksiste güvenmez. Sağlam ve uzun soluklu bir ilişkinin temeli, yalnızca bu kanaat olabilir.

Her neyse, bu kadar üzerinde durmaya gerek yok bunun, ne de olsa "Yalancının mumu yatsıya kadar yanar" diye bir atasözü var zaten. Bir Hıristiyan ve bir Marksist inancı varmış gibi yapamaz. Aynı şekilde yalan, yalan değilmiş gibi davranılamaz. İnancın bu kadar ön planda olmasından gerçekten rahatsız olanların indirgemeci savlar ileri sürmesini anlıyorum; her iki grup içinde de. Avrupa hakkında, Liberal Teoloji hakkında, tarihsel etmenler ve Avrupalı önde gelen düşünürlerin fikirlerini etkileyen önemli olaylar hakkında konuştuğunda, bu sorunu derinlemesine düşündüğünü kavrıyorum. Avrupa'nın gerçekliğinin bu yarıküredekinden farkını belirtmenden ve sefaletin kitleselliğinin en önemli ve belirleyici olgu olduğunu söylemenden gerçekten etkilendim ve sana hayranlık duydum. Üstelik bu

söylediğin yalnızca şimdi geçerli olmakla veya son 40-50 yıldır geçerli olmakla kalmıyor, aksine her geçen gün daha da geçerli hale geliyor. Çünkü 1930 ekonomik bunalımı Latin Amerika'daki en ciddi ekonomik ve toplumsal trajedilerden biri olsa bile, şu andaki güncel kriz çok daha vahim çünkü o zamanlar Latin Amerika'nın nüfusu 100 milyon civarındayken, bugün yaklaşık 400 milyona dayanmış durumda ve geçim kaynakları azaldı, hatta doğal kaynaklar da azaldı.

İlkel insan nasıl yaşıyordu bilmiyorum, gerçi bu konuda geliştirilen teoriler var. Vahşi hayvanların bolca bulunduğu, göllerin nehirlerin balık kaynadığı bir dönemde avcılık, balıkçılık yaparak meyve toplayarak geçindiği söyleniyor. Bugünkü kirlenme yoktu, ateşiyle ısınabileceği bol miktarda odun ve yiyeceğini sağlayabileceği kökler, yemişler vardı. Bu doğal imkânlar gitgide daralıyor, ya ortadan kalkıyor ya da kirleniyor veya mal canlısı sahiplerin elinde. Ve bu arada insan nüfusu kendini defalarca katladı.

Bugün insan toplayıcılıkla ve avcılıkla yaşayamaz; yoğun tarımla, kültür balıkçılığıyla, uygun teknik ekipmanın kullanıldığı balıkçılıkla ve endüstriyle geçinmeye mecbur. Bugün insan öğrenim görmeden yaşayamaz. Bugün insan tıbbi bakım almadan yaşayamaz; o dönemde doğal seçilimle fiziki özellikleri daha iyi olan, daha dayanıklı olan hayatta kalıyordu. Bugün insan topraktan alabileceğinin en fazlasını elde etmek zorunda, çevresindeki doğadan kolaylıkla karşılayamayacağı yaşamsal ihtiyaçları var. Ve kitlesel sefalet tam da bu yarıküredeki milyonlarca insanın geçinmesi için gereken imkânlarının kıtlığından kaynaklanıyor. Persona-olmama haline gelirsek, orada seninle tamamen hemfikirim.

Joelmir Beting'le sohbet ederken bize Brezilya'nın yaklaşık 135 milyonluk nüfusunun 32 milyonunun Belçika'dakine eşdeğer bir tüketici piyasası meydana getirdiğini anlatmıştı. 30 milyon bu seviyeden aşağıda, 40 milyon asgari geçim sınırında ve 30 milyon da asgari geçim sınırının altında yer alıyor. Varoşlarda yaşayan, işsiz, okula gidemeyen, hiçbir türlü geçim imkânına sahip olmayan bunca insanı hangi kategoriye koyabiliriz? Hiç tartışmasız, persona-olmayan kategorisine. Ve Latin Amerika'daki ülkelerin nüfuslarının yarısı persona-olmayan kategorisindeyken belki %15'i veya %20'si de olabilir; %10 ile %20 arasında bir bölümü de

Belçika'yla aynı seviyedeki tüketim imkânları ile yaşıyor. Böylece diyebiliriz ki bu yarıkürede 250 ila 300 milyon insan, yani toplam nüfusun yaklaşık dörtte üçü, az veya çok persona-olmayan kategorisine dahil edilebilir.

Görüşüm senin ileri sürdüğün görüşle tamamen örtüşüyor. Diğer yandan, bunun nedenine dair söylediklerini de büyük bir ilgiyle dinledim. Bu nedeni açıklamak uzun sürer ama tüm bunların açıklaması, sömürgecilik ve kölelikle ilişkisi, tarihin bağrında duruyor. Bu yarıküreden sökülüp götürülen zenginlikler, Avrupa'nın büyük güçlerinin ve bizzat ABD'nin kalkınmasını finanse etmeye yaramıştır. Önceden de dediğim gibi, ABD'de kölelik bağımsızlıktan bir yüzyıl sonra ortadan kalkmıştır.

Bunun temelinde azgelişmişlik, yeni sömürgecilik, eşitsiz mübadele aracılığıyla çok çeşitli yağmacılık, korumacı politikalar, damping, bu yarıkürenin doğal kaynaklarının ve insanlarının acımasızca sömürülmesi, tek tarafı gözeten faiz oranları, para politikaları ve Üçüncü Dünya ülkelerini bağımlılık, azgelişmişlik ve yoksulluk içinde tutan, çok sayıda sömürü yöntemi vardır. Kaldı ki bu durum, daha yüksek bir toplumsal, politik, eğitimsel ve kültürel kalkınma oranına ve bu yarıkürede propagandası alabildiğine yapılan batılı tüketim toplumlarına dair daha fazla bilgi sahibi olan Latin Amerika'da daha da belirgindir ve bu yüzden de eşitsizliğe, yoksulluğa dair farkındalık Asya ve Afrika gibi Üçüncü Dünya'nın diğer bölgelerine kıyasla daha yüksektir ki bu sayılanların tümü, politik ve toplumsal bakış açısından bakıldığında, potansiyel olarak daha tehlikeli ve patlamaya hazır bir karakter arz etmektedir.

Sosyal bilimlerin gelişmesinde Marksizm'in önemli bir pay tuttuğuna ilişkin benim de katıldığım yorumunu çok ilgi çekici buluyorum. Dini bir konumu olanların bu meselelerle neden uğraştığını, neden bir açıklama bulmaya, araştırma yapmaya çabaladıklarını, Marksizm'i bir biçimde analiz aracı olarak kullanmalarını gayet iyi anlıyorum; zira bir araştırmanın bilimsel bir zemine dayanması ve bilimsel bir analiz yöntemine sahip olması gerekir. Marksizm'i teolojik, metafizik veya felsefi problemleri açıklamak için değil, aksine ekonomik, toplumsal ve politik problemler ve olguları açıklamakta kullanmışlardır. Bu tıpkı bir hastalığa teşhis koyacak kişinin bir aleti, tıbbi ekipmanı kullanırken onun

ABD'de mi, Fransa'da mı, Sovyetler Birliği'nde mi Japonya'da mı yoksa başka bir ülkede mi üretildiğini dikkate almaması gibidir. Bilim, doğası gereği ideolojiden yoksundur. Demek ki endüstriyel bir ekipmanın, bir makinenin de ideolojisi yoktur. Bilimsel bir yaklaşım politik bir ideolojiye kaynaklık edebilir, dini inanıştan bahsetmiyorum.

Dolayısıyla, gayet iyi anlıyorum. Ancak bugün Marksizm'i araç olarak kullananlar kimlerdir; kurtuluşun teologları mı yoksa kurtuluşun bazı teologları mı? Bir bilim olarak Marksizm'in analiz yöntemi veya araçları kurtuluş teologları tarafından araştırmalarında ne dereceye kadar kullanılmıştır, bunu kesin olarak belirtebilecek konumda değilim ancak günümüz itibariyle, hemen hemen tüm bilimciler tarafından kullanıldığını kesinkes biliyorum.

Örneğin ben pek çok bilimsel kitap, eser, araştırma okurum; ille de toplumsal konular hakkında olmaları gerekmez. Sayısız bilimcinin biyoloji, yıldızlar, gezegenler üzerinde çalıştığını veya yaşam, botanik, mineraller üzerine çalıştığını gözlemliyorum. Tüm bu insanların dini inançlarından bağımsız bir bilimsel analiz yaptıklarını görebiliyorsun. Bir zamanlar evrim teorisi inkâr ediliyordu; bazı bilimciler bu teoriyi geçerli buldukları için ağır biçimde sansürlendiler. Bir zamanlar Dünya'nın yuvarlak olduğu bile inkâr edilmişti; bir başka seferse kendi etrafında veya Güneş etrafında döndüğü. İnsanın bilimsel ilerlemesinden bahsedecek olursak, belirli hakikatlerin mutlak biçimde reddedildiği pek çok vaka mevcuttur.

Bugün herhangi bir bilimci ister Katolik olsun ister İncil'ci; ister Müslüman olsun isterse Hindu veya Budist; ister Kuzey Amerikalı olsun isterse Japon, Çinli ya da herhangi bir ülkeden olsun, belirli bir problemi analiz edeceği zaman, hiç kuşku yok ki dini inancından bağımsız olarak bilime başvurmaktadır. Ve tam da bu nedenle bu kadar yol alınabilmiştir. Genetik yasalarının keşfi ve güncel olarak da hücrelerin yapısının değiştirilmesini mümkün kılan yani yeni canlı türlerinin yaratılması yönündeki muhteşem gayret buna örnektir. Benedikten miydi değil miydi bilmiyorum ama genetik yasalarını bulan Mendel, dört başı mamur bir keşişti. Başkaları araştırmayı derinleştirdiler, mutasyon ve nedenlerini keşfettiler. Başkaları daha da ilerlediler ve hücrelerin iç yüzünü anladılar, hücre çekirdeğini, kromozomları anladılar

ve DNA'sını analiz ettiler ki bu da hücrenin genetik programlaması adı verilen şeyin yolunu açtı. Daha da ileri gidip genlerden bazılarını bir hücreden diğerine aktararak genetik yönlendirmeye kadar vardılar.

Aynısı matematiksel hesaplara ve fizik araştırmalarına dayanarak atomların büyüleyici enerjisini keşfedenlerde, uzayı keşfe çıkan ve fethini mümkün kılanlarda, modern farmakopeyi oluşturanlarda ve hatta artık, doğada var olmayan molekülleri tasarlayıp onları laboratuvarda üretmeyi becerecek noktaya gelenlerde de oldu. İş öyle bir noktaya geldi ki artık bir antibiyotik eğer 30 yıl önce belli bir mantar kültüründen üretiliyorduysa, bugün aynısını kimyasal sentezle üretiyorlar veya doğada bulunan ilaçtan daha etkilisini, daha mükemmelini tasarlayabiliyorlar.

Bu uzun açıklamayı yapmak zorunda kaldım çünkü herhangi bir toplumsal problemin analizi bilime başvurmayı gerektirir. Bilimcilerin pek çoğu Marksist anlayıştan hiçbir biçimde ayrılmayan yöntemleri doğal fenomenleri, fiziksel, kimyasal fenomenleri yorumlamak için kullanmışlardır ama elbette ki felsefi veya teolojik fenomenleri yorumlamak için değil. Söz konusu bilimciler bugün doğal evrim teorilerini, astronomlar tarafından keşfedilmiş tüm yasaları ve yerçekiminden galaksilerin varlığına hükmedenlere dek, tüm fizik yasalarını kullanmaktadırlar. Bu alanlarda veya biyoloji, genetik mühendislik alanında çalışan, büyük bölümü dünya çapında ünlü olanların çoğu Protestan'dır, Katolik'tir, Müslüman'dır, Yahudi'dir, Hindu'dur, Budist'tir veya başka bir dine mensuptur, hatta ateisttir veya dinsizdir ya da agnostiktir. Demek ki araştırma yaparken bilime başvurulması yalnızca kurtuluşun teologlarına özgü değil, tam tersine insan bilgisinin kapsadığı tüm alanlarda çalışan araştırmacılara özgüdür.

Bu röportajı yapmak için daha fazla zamanımın olmasını tercih edeceğimi zaten söylemiştim. Çünkü özellikle de kurtuluşun teologlarının fikirlerine veya Kurtuluş Teolojisi'ne dair, Leonardo Boff'a, Gutiérrez'e dair daha fazla bilgi toplamaya ve fikirlerini derinlemesine incelemeye niyetliydim. Haklarında yazılanların çoğunu derledim; Boff, Gutiérrez ve diğerlerinin başlıca eserlerinin çoğunu toplayabildim ve inanılmaz derecede çok işim olsa da bilgi edinmeye, fikirlerini ayrıntısıyla incelemeye niyetliyim.

Ne senin yakın bir tarihte Küba'ya geri gelmenin ne de benim buna hemen büyük vakit ayırmamın mümkün olmayacağında anlaştık. Hem ayrıca, bu konudaki malumatımı derinleştirmek niyetimi korumanın ötesinde, genel olarak bir fikrim ve az da olsa bilgim var çünkü her sabah yaptığım ilk iş uluslararası ajansların haberlerinden oluşan kalın bir dosyayı okumaktır. Dizinden önemli politika, ekonomi, bilim, tıp haberlerini ve tabii ki bu arada Kurtuluş Teolojisi'yle ilgili haberleri, neden olduğu sorunları ve bu yüzden yaşanan polemikleri seçip okuyorum. Ama bu meselelere dair bir yargıya varmak benim için kolay olmuyor gerçekten de. Devrimci hareketlerle, komünist hareketle, uluslararası ekonomik durumla veya genel olarak politikayla ilgili bir yargıya varmak benim için çok daha kolay çünkü asıl faaliyet alanım bunlar; benim uzmanlığım diyelim ve bu konularda görüş bildirmeye daha fazla hakkım olduğunu veya bunu daha rahatça yapabildiğimi hissediyorum.

Şimdi, bu türden bir sorunu, Kilise'yle ve Kilise'nin kurum içi politikasıyla veya Kilise'nin içindeki tartışmalarla ilgili meseleleri ele alırken çok özenli olmak ve dini bir akım içerisindeki polemiklere veya bölünmelere fırsat verebilecek görüşleri dile getirmekten ya da tartışmaların tarafı olmaktan sakınmaya kendimi mecbur sayıyorum. Sizler için, senin ve pek çok Hıristiyan için konuşmak daha kolay. Hakikaten de Avrupa'da, Latin Amerika'da ve diğer bölgelerde verilen demeçlerden çoğuna dair haberleri, uluslararası ajanslardan takip ediyorum. Meselenin doğası gereği biz analiz ve değerlendirme yapmaktan, müdahil olmaktan kaçındık. Bu durumun elbette ki yapılanların veya söylenenlerin her birine bizim ne kadar değer verdiğimizle bir ilgisi yok.

Ancak şunu düşünüyorum; Kilise çok eski bir kurum, yaklaşık 2000 yaşında.

Frei Betto: Var olanların en eskisi.

Fidel Castro: Yalnız, benim bildiğim Budistler ve Hindular daha eski.

Frei Betto: Evet ama onlar bir kurum değil.

Fidel Castro: Doğru, kurumları sayacaksak belki de öyledir. Kilise en eskisi olabilir ve pek çok çetin sınavdan geçmiştir; hem de her türden. Parçalanma, çok değişik tabiatlı bölünmeler, bir süre sonra bunlardan doğan, Ortodoks Kilisesi gibi yeni kiliselerin kuruluşu. Ardından reform ve reformun sonucu olarak doğan bir sürü kilise.

Sosyal Adalet ve Katolik Kilisesi'ne Dair Düşünceler

Üzerine Katolik Kilisesi'nin inşa edildiği taşın, Aziz Petrus'un kayasının* sağlam, dayanıklı olduğuna kuşku yoktur. Bu kurum, tarih boyunca yetkinlik ve bilgelik ama aynı zamanda dünyanın gerçekliklerine uyum sağlama becerisi göstermiştir. Galileo'nun mahkûm edilmesinden nükleer çağa, uzay yolculuklarına, galaksiler teorisine, evrim yasalarına ve bazılarının çığır açıcı kapasitesinden bahsettiğim modern biyolojinin buluşlarına dek, pek çok çetin sınavdan geçmiştir ama bu her zaman teologların açıklamalarını, yeni dini yaklaşımları doğurmuştur. Kurumun, dünyada meydana gelen büyük politik, ekonomik ve toplumsal değişikliklere ve muazzam bilimsel buluşlara uyum sağlaması için akıllıca adımlar atılmasına neden olmuştur.

Benim bakış açıma göre Kilise şimdilerde de bazı çetin sınavlardan geçmektedir ve uyum gösterme ihtiyacı da yüksektir. Kilise'nin bir dizi konuda bir kurum olarak durduğu konumu yüzde yüz onaylıyor olmam, hiçbir biçimde mümkün değildir. Bir örnek vereyim: Bence nüfusun kontrolsüz artışı ciddi bir sorundur ve üzerine daha fazla eğilmek gerekir. Anladığım kadarıyla Kilise şimdilerde bu konuya daha fazla ilgi gösteriyor. Bugün bu konuya dair ortaya atılan fikirlerle benim beşinci altıncı sınıfta olduğum zamanlardakiler aynı değil. O zamandan bu yana bu kavramların bazılarında önemli değişimler oldu.

Kilise'nin ilkelerinden veya teolojik yaklaşımlarından uzaklaşmasını destekleyen bir görüşü veya modeli, hiçbir biçimde desteklemiyorum ama günümüzün son derece önemli sorunlarına en gerçekçi şekilde yaklaşmanın şart olduğunu düşünüyorum. Bu sorunlardan birisi de bazı ülkelerde vahim politik çatışmalara ve bölünmelere yol açan, nüfus artışının kontrolü ihtiyacının nasıl karşılanacağı sorusuna çözüm bulmaktır.

Bir defasında Afrikalı bir kardinal ile, Roma'da bulunan Beninli bir kardinalle bu konuda konuşuyordum ve ona şöyle dedim: "Neyse ki Katolik Kilisesi'nin Çin'de büyük etkisi yok. Neyse ki Hindistan'da büyük etkisi yok. Çünkü bu iki ülkenin birinin nüfu-

* On iki havariden biri olan ve İsa'nın "Sen Petrus'sun ve ben kilisemi bu kaya üstünde kuracağım" (Matta, 16:18) dediği Petrus'un ismi Latince taş, kaya anlamına gelmektedir. (ç.n.)

su 1 milyardan fazla, diğerininki de 700 milyon civarında. Görece kısıtlı kaynakları varken, nüfus kontrolü için ciddi bir gayret göstermek zorundalar. Bunlar dini inanışlarla çelişkiye düşmemesi gereken hayati meseleler. Çünkü Kilise karmaşık sorunları çözmek zorunda ve çözmek zorunda olduğu sorunlar içinde Katoliklerin inançlarıyla gerçeklikleri arasında travmatik bir çatışma çıkmasını önlemek de var."

Frei Betto: Bir noktayı netleştireyim, Kumandan. Kilise bugün ilke olarak doğum kontrolünü sorumlu ebeveyn çerçevesiyle sınırlı tutmakta; başka bir deyişle sahip olacakları çocukların sayısını belirlemek ve söz konusu çocukların hayata hazırlanmasına önayak olma mecburiyeti, anne babaya düşüyor. Kilise'nin içinde dönen tartışma doğum kontrolünün yöntemlerine dair. Şimdi, derinlemesine tartışmadan doğum kontrolünü desteklememek yönünde, benim de çok yerinde ve adil bulduğum politik bir kaygı var. Çünkü kapitalist ülkelerde, halihazırda olduğu gibi, bu konu Dünya Bankası'nın hâkimiyetine geçecek. Kuzey Amerika'nın sağlık merkezlerine gelen yoksul kadınları kısırlaştırma politikasının hâkimiyetine geçecek. Bir kadın baş ağrısı şikâyetiyle, hamilelikle ilgili bir şikâyetle başvuruyor ve anında kısırlaştırıyorlar. Öyleyse, bu çok boyutlu bir mesele olması dolayısıyla çok dikkatle ele alınması gereken bir konu.

Fidel Castro: Elbette ki emperyalizmin ülkelerimizi hâkimiyeti altında tutmak için hayata geçirdiği uygulamaların ve yöntemlerin asla yanında yer almam. Üstüne üstlük zorla kısırlaştırmanın bir insanın haklarının en gaddar biçimde ihlal edilişi olduğu kanısındayım. Buna tamamen karşıyım. Bir çözüm önerisi getirmiyorum, günümüzün gerçek bir sorununa işaret ediyorum.

Sorumlu ebeveyn kavramının, bu yaklaşımın, analizin ne zaman ortaya atıldığını haliyle bilmiyorum. Çıkış tarihini sen bana söyleyebilir misin?

Frei Betto: 1965'teki II. Vatikan Konsili'nden sonra; derinlemesine tartışılmaya orada başlandı.

Fidel Castro: Peki, bu kavrama dair bir karar ne zaman çıkartıldı?

Frei Betto: Papa VI. Paulus zamanında; yazdığı Humanae Vitae genelgesinde.*

* VI: Paulus tarafından 1968'de yayımlanan ve doğum kontrolü, yöntemleri, kürtaj ve benzeri, kişilerin cinsel hayatlarını ilgilendiren konularla ilgili olarak Katolik

Fidel Castro: Hangi yılda?

Frei Betto: Tam olarak hatırlamıyorum; aşağı yukarı on beş yıl papalık makamındaydı. Genelgenin tam yılını hatırlamıyorum.

Fidel Castro: On yıldan fazla olmuş mudur o halde?

Frei Betto: Evet, aşağı yukarı.

Fidel Castro: Demek ki benim tam da demin bahsettiğim konuşma, yani şu Beninli kardinalle aramda geçen konuşma vuku bulduğunda bu kavram çoktan mevcuttu.

Frei Betto: Evet. Peki sizin konuşmanız ne zamandı?

Fidel Castro: On yıldan biraz fazla oldu. O bana şu sorumlu ebeveynlik kavramından bahsetmedi; halbuki ben bu meseleye dair endişelerimi onunla paylaşmıştım.

Üçüncü Dünya'da gözlemlediğim gerçek sorunlardan birini ve yapılmazsa bu ülkelerde er veya geç yıkıcı sonuçlar doğuracak olan nüfus artışını programlamak gereği ile Kilise'nin doğum kontrol araçlarına ilişkin geleneksel konumu arasında doğacak vicdani çatışmayı örnek gösterdim. Gelişmekte olan hiçbir ülke yıllık %2 ila %3 nüfus artış hızına dayanamaz. Yüzyıllar boyunca derinleşmiş olan yoksulluk uçurumundan asla çıkamaz. Politikayla, ekonomiyle, toplumla, hatta ahlakla bu denli iç içe geçmiş sorunlarda Kilise'nin gerçekçi, mantıklı ve akılcı bir duruş benimsemesi gerektiğini düşünüyorum.

Üçüncü Dünya ülkelerinde her yıl beslenme yetersizliğinden ölen çocukların oranının işaret ettiği gerçekler dikkate alınmalı. On milyonlarcası hayatlarının ilk yılında ölüyor. 1-5 yaşları arasında, 5-15 yaşları arasında olanlar ve bir şekilde hayatta kalmayı becererek bu yaşları geçmiş olanlar da beslenmeye bağlı fiziksel ve zihinsel sorunlar yaşıyorlar ki bu hakikaten de insanlık dışı, zalimce ve trajik bir durum. Bundan daha kötü bir cehennemi hayal etmeye de, bir okula gitme veya evde kendi halinde bir öğretmenden ders alma imkânı olmayan devasa insan kitlesinin, çift olarak kucak kucağa, manastırdaki disiplin ve katılıkla cinsel perhiz uygulamak gibi sofistike ahlaki kavramları benimsemesini beklemeye de gerek yok. Gerçekçi değil bu. Ben bir teolojinin, bir dinin, bir kilisenin bu trajediyi görmezden gelebileceğini düşünmüyorum. Ve eğer Kilise'nin tüm bu insanlara beslenme, öğretim,

Kilisesi'nin ilkelerini ortaya koyan belge. Latince ismi "İnsan Yaşamına Dair" anlamına gelmektedir. (ç.n.)

sağlık imkânı sağlanmasının ve yaşamlarının garanti altına alınması sorunlarının teknik, bilimsel, toplumsal açıdan nasıl çözülmesi gerektiğine dair politik bir teorisi yoksa, en azından Hıristiyan bir ailenin bu şartlarda bu sorunla nasıl başa çıkacağına dair makul bir ahlak teorisi olmalı.

Demem o ki bu konularda apaçık bir uyuşmazlık var, benim bildiğim geleneksel yaklaşımlar daha makul ve uygulanabilir hale getirilmediyse tabii. Öyle olması halklarımız açısından büyük değer ve önem taşırdı elbette. Dinin doğasına ait meselelerden ya da teolojik konulardan değil, Üçüncü Dünya ülkelerinin tamamında, özellikle de Katolik Kilisesi'nin büyük etkiye sahip olduğu Latin Amerika ülkelerinde, politik ve toplumsal zeminde muazzam ağırlık taşıyan gerçek problemlerden bahsediyorum.

Kilise'nin tüm bu sorunları enine boyuna irdelemesi hoşuma giderdi, bunu söylüyorum. Üçüncü Dünya ve Latin Amerika ülkelerinin toplumsal ve ekonomik sorunlarını, gerçekte ne olduğunu ortaya koyan tarifsiz trajediyi, derin ekonomik krizi ve Üçüncü Dünya'nın borçlarını, halklarımızın acımasızca bencil ve hakkaniyetsiz olan uluslararası ekonomik ilişkiler sistemi aracılığıyla maruz bırakıldığı sömürü ve yağmayı, soğukkanlı bir tavırla ve derinlemesine ele alması daha da çok hoşuma giderdi. Halklarımızın sıkıntısını çektiği bu sorunlar bağlamında Kilise'nin yapıcı ve dayanışmacı bir konum almasını isterdim. Dünya barışına ve refahına olağanüstü değerli bir katkı olurdu bu. Halklarımızın elinden ekonomik kaynaklar alınıp askeri harcamalara ayrılıyor.

Kilise'nin çatısı altında bir bölünme meydana gelmesini biz istemeyiz, istememiz mümkün de değildir. Biz bütünleşmiş ve Üçüncü Dünya halklarının, tüm insanlığın ve özellikle de dünyanın en kalabalık ve aynı zamanda en yoksul Katolik nüfusunu oluşturan veya nüfus artış hızına bağlı olarak kısa zaman sonra oluşturacak Latin Amerika ülkelerinin halklarının haklı taleplerinin arkasında olan bir Kilise isteriz. Kilise'nin dışında olup orada bir reform yapmaya veya onu iyileştirmeye çalışmak bana doğru gelmiyor; dışarıdan, bölünmeyi desteklemek bana doğru gelmiyor. Buna karşın, insanlığın özlemlerini samimiyetle benimseyecek, birleşmiş, tek bir Kilise'nin göstereceği dayanışmanın hem bizler hem de onlar için, politik açıdan da uygun olduğunu ke-

sinlikle düşünüyorum. Bu noktada en fazla bu sorunların akılcı biçimde çözülmesine dair umudumu dile getirebilirim.

Frei Betto: Ben de Hıristiyan olarak, aynı zamanda demokratik biçimde diye eklemek isterim.

Fidel Castro: Sanırım bu kavram halihazırda akılcılığın içinde mevcut çünkü demokratik biçimde olmadığında tamamen akılcı olamaz zaten.

Mesela Papa partileri nasıl örgütlememiz, demokratik merkeziyetçiliği nasıl uygulamamız veya nasıl uygulamamamız, Marksizm-Leninizm'i nasıl yorumlamamız gerektiği hakkında konuşsa, bunu biraz tuhaf bulurdum. Sen istersen bunu yapabilirsin, ben de bu konular hakkında istediğin kadar seninle konuşurum.

O halde umut, Kilise'nin kendine ait problemlerini akılcı biçimde çözmesi umududur; ülkelerimizde halihazırda yaşanan vahim ve dramatik sorunları kavrasın ve çözümlerine destek versin umududur. Bizim kendimize göre, tam bir anlayış gösterdiğimizi anlamak için arif olmaya gerek yok ve bu yakınlık da tüm konuştuklarımızın, öne sürdüğümüz fikirlerin, Kilise'nin yoksulların yanında yer alması gibi bir seçeneğe sahip olmasıyla mutlak biçimde tutarlıdır. Feodalizmin, sömürgeciliğin hüküm sürdüğü, insanların köleleştirildiği, kırıma uğratıldığı, sömürüldüğü yüzyıllar boyunca, Kilise'nin tarihteki bu muazzam adaletsizliklere karşı bir konum almamasına dair, daha önce yaptığım tarihsel analizle tutarlıdır. Kilise'nin, günümüzün en vahim toplumsal sorunlarına dair adil bir tutum takınmasını ve yüzyıllar boyunca bu sorunlara eğilmemiş olma hatasını yine tekrar etmemesini benden daha şevkle destekleyecek kimse yoktur. Latin Amerika'da pek çok rahip ve piskoposun yoksullara el uzatmasına ve onların dertlerini dert edinmesine ne kadar hayran kaldığımı ve bundan ne kadar memnun olduğumu sana söyledim zaten. Ve Kilise'nin yoksullara el uzatmasının, halkla yakınlaşmasının bayraktarlığını elbette ki Kurtuluş Teolojisi'nin teologları yapmaktadır. Dolayısıyla, aydınlanmış diyebileceğimiz bu insanların bu yöndeki gayretlerine derin sempati beslediğimi söylemeye gerek bile yoktur.

O yüzden ne içlerinden bazılarına uygulanan yaptırımlara dair eleştiri getirmeye ne de bu meseleye karışmaya niyetliyim. Niyetim eserlerini derinlemesine incelemektir.

Geçtiğimiz günlerde literatürü taramaya çalıştım. Boff ve Gutiérrez'in eserlerinin neredeyse hepsini edinmekle kalmadım, Papa'nın son Latin Amerika gezisinde yaptığı konuşmaların, özellikle de Guyana'da, Ekvator'un Kızılderili halkı önünde ve Peru'daki kenar mahalle sakinleri önünde yaptığı konuşmaların metinlerinin kopyalarını almak için büyük bir merakla başvurdum ve elde ettim. Çünkü politikacı olmam bakımından, devrimci olmam bakımından demeçlerine dair haberleri büyük bir ilgiyle takip ettim; özellikle de çiftçilere toprak, herkese günde üç öğün aş, tüm aile babalarına iş, tüm çocuklara sağlık gerektiğini söylediği konuşmasını. Bu arada bir haberde, Lima sakinlerinden birinin Papa'nın yanına gelip işsiz olduklarını, çocuklarının aç kaldığını, hastalandıklarını, ilaç alamadıklarını, karılarının veremken hamile kaldıklarını söyleyerek herkesin duygularına dramatik bir biçimde tercüman oluşunu ve bütün inancıyla Papa'ya başvurup desteğini istediğini de okudum.

Gelişmiş ve zengin Avrupalı tüketim toplumlarında gözlemlenebilen; Roma, Paris, Londra, Amsterdam, Madrid gibi Avrupa'nın muhteşem şehirlerinde somutlaşan temel maddelerin bolluğu ve israfla, milyonlarca insanın en temel hayati ihtiyaç maddelerinden yoksun yaşadığı Latin Amerika şehirleri ve köylerinde gördüğü, senin bahsettiğin dehşet verici yoksulluk ve sefaletin kitleselliği arasındaki farkları Papa bu Latin Amerika gezisi sırasında anlamış olmalıdır; ben buna inanıyorum. Söylevlerini merak ettim ve metinlerinin alınması için başvurulmasını emrettim çünkü Kilise'nin tepesinin, kanımca son derece önemli de olan bu konulardaki düşüncelerini öğrenmek istedim. Ve üstelik bu alandaki kaygıların Papa tarafından ifade edilmesinden memnun olduğumu da itiraf edeyim.

Topladığım materyal üzerinde çalışmaya niyetliyim ve ileride bir gün seninle, özellikle de bu konular hakkında daha etraflı bir politik düzlemde konuşabileceğim. Bunlar hakkında yüzeysel bir hükme varmak istemem. Her halü kârda, bu konuları ele aldığım zaman bunu politik bir bakış açısıyla yapacağım. Elbette ki teolojik bir bakış açısıyla ele alıyormuş gibi yapacak değilim.

Görüşmeyi 23.00 civarı sonlandırıyoruz. Kumandan misafir kaldığımız evde yemek yeme davetini kabul ediyor. Annemin yaptığı taze mısır çorbası ve yanında domuz kaburgasıyla file-

tosu, bir de benim yaptığım karides güveç var. Diğer arkadaşlar da sofrada. Aralarında Kübalıların, Brezilyalıların, Arjantinlilerin ve Şililerin bulunduğu yaklaşık on beş kişilik bir grup. Küba mutfağıyla benzerlikler ve madencilik hakkında yapılan hoş sohbet sırasında Fidel kadehini pek çok içkinin arasından, benim Brezilya'dan getirdiğim Velho Barreiro'yla doldurmayı tercih etti. Doña Stella'nın tatlı olarak yaptığı, kimilerinin ambrosia da dediği "patlama koca" çok övgü topladı. Kumandan tarifini istedi ve Doña Stella da ertesi gün tarifini bir tepsi tatlı eşliğinde gönderdi.

4

Röportajın dördüncü ve son bölümü 26 Mayıs 1985 Pazar günü yapıldı. Kızgın güneş ışıkları hâlâ Havana'nın üstüne düşerken, saat 19.00'dan az önce, toplantı odasına geliyorum. Kübalı yönetici bana küçük bir hatıra sunuyor; Cizvit Belén Koleji Bakalorya mezuniyet albümündeki sayfasının bir fotokopisi. 18 yaşında olduğu, sakalsız fotoğrafının yanında bir yazı var:

Fidel Castro Ruz (1942-1945)
Edebiyat ve sosyal bilimlerle ilgili her derste hep öne çıkmıştır. Cemiyetimizin mükemmel bir üyesi; okulunun bayrağını her zaman gururla ve şerefle taşıyan, hakiki bir sporcudur. Herkesin hayranlığını ve sevgisini kazanmayı bilmiştir. Hukuk okuyacaktır ve ömrünün defterini altın sayfalarla süsleyeceğine hiç kuşku yoktur. Fidel bir cevherdir, ayrıca işlenmesine gerek olmayacaktır.

Röportajımızın son bölümündeki ilk soruyu soruyorum.

Papa II. Jean-Paul ve Küba'ya Yaptığı Ziyarete Dair

Frei Betto: Havana'daki bu bol güneşli, güzel akşamüstünde Kumandan, din üzerine yaptığımız sohbetin dördüncü bölümüne başlıyoruz.

Dünkü konuşmamızın sonunda Papa II. Jean Paul'ün Güney Amerika'ya son ziyaretinde yaptığı konuşmaları ayrıntısıyla incelemek istediğinizden bahsediyordunuz.

Bu son aylarda uluslararası basında sizinle Papa II. Jean Paul arasında bir görüşme yapılması ihtimali üzerine tahminler yürütülüyor. Hatta İtalya Kilisesi'nde yeni sağın gayri resmi sözcülüğünü üstlenmiş olan bir dergi olan *Trenta Giorni,* sizin ve Papa'nın bir fotoğrafını kapağına taşıdı ve bu ihtimal üzerinde bir miktar spekülasyon yaptı.

Size öncelikle Papa'nın Küba'yı ziyaret etmesi için davet edilmesiyle ilgili somut bir şey var mı diye sormak isterim. Ve böyle bir ihtimal doğarsa Papa II. Jean Paul'e neler söylemek isterdiniz?

Fidel Castro: Bir süreden beri gerçekten de Papa'nın Küba'yı ziyaret etme ihtimali konuşulmakta. Papa II. Jean Paul'ün, olağandışı bir sıklıkta seyahat ettiği, pek çok ülkeyi ziyaret ettiği ve aktif bir adam olduğu herkesin malumu. Bunun da yani Papa'nın pek çok ülkeye gitmesi ve kalabalıklarla temas etmesinin yeni olan, alışılmadık olan diğer bir şey olduğunu düşüyorum.

Papa iki makamda birden bulunuyor; hem Kilise'nin hem de Vatikan Devleti'nin başkanı. Faaliyetleri yalnızca dinle sınırlı değil; bir bakımdan politik de aynı zamanda. Politikacı olarak politik eylem becerisini özel bir ilgiyle gözlemliyorum, yani dünyayı dolaşıp halklarla temas kurma becerisini; bence politik açıdan bakıldığında şu anki Papa'nın bir meziyetidir bu. Ayrıca bir doktrin, bir dini inanç olarak Kilise açısından, dini açıdan Papa'nın faaliyetlerinin ve halklarla kurduğu temasların çok değerli olduğuna kuşku yoktur herhalde. Ancak söylediğim gibi, bu mevzuda bir görüş belirtmek istemiyorum. Salt politik bir değerlendirme yapmakla sınırlı kalıyorum. Görevdeki papanın faaliyetleri, hareketliliği ve kitlelerle kurduğu temas dolayısıyla önemli bir politikacı olduğunu teslim etmek gerekir çünkü biz devrimcilerin yaptığı da kitlelerle buluşmak, onlarla konuşmak ve onlara bir mesaj iletmektir. Katolik Kilisesi'nin başkanı için yeni bir tarzdır bu.

Bu bağlamda, Papa'nın Küba'yı muhtemel ziyareti hakkında konuşuldu ama henüz ortada somut hiçbir şey yok. Hatırladığım kadarıyla, papa bir vesileyle Meksika'yı ziyaret etti...

Frei Betto: 1979'un başlarında, Puebla'da toplanan Piskoposlar Meclisi dolayısıyla...

Fidel Castro: Sanırım yaklaşık olarak o tarihlerdeydi. Roma'ya dönmesi gerekmişti ve bir aktarma yapmak zorundaydı. O zaman biz aktarmayı Küba'da yapmasını rica ettik ama aynı sırada

Miami'ye göç etmiş Küba asıllı vatandaşlar da Miami'de aktarma yapmasını rica ettiler. Bu durum karşısında, anlaşılan Papa ne Küba'da ne de Miami'de durmaya karar verdi. Onun yerine, eski İngiliz sömürgesi olduğu için nüfusunun çoğunluğu herhalde Protestan olan, gerçekten de pek az Katolik'in bulunduğu Bahamalar'da aktarma yaptı.

O sırada bizimle görüşme ihtimali doğmuştu. Şunu açıkça söyleyelim ki o karar bizi tam olarak tatmin etmedi zira bildiğimiz kadarıyla Küba ulusu biziz; Küba ulusu işte burada. Diğer yandan Miami'de büyük çoğunluğu ABD vatandaşı olmak için Kübalı olmaktan vazgeçmiş insanlar var. Biz bence çok mantıklı bir yaklaşımla, Miami'ye yapılacak bir ziyaretin Küba'ya değil ABD'ye ve ABD'li gibi düşünüp hissedenlere yapılmış olacağını düşünüyorduk. Üstelik, Batista rejimi döneminde dehşet verici suçlar işleyip işkenceler yapmış olup da kaçabilenler, bu ülkeyi soyup soğana çeviren, parasını zimmetine geçirenler, bu ülkeyi sömürenlerin büyük çoğunluğu ve bir de ülkesinden vazgeçenler, hepsi oradaydı. Miami'de bulunan kitlenin tamamı toprak ağasıdır veya orada olanların hepsi hırsızdır, zimmetçidir, yardakçıdır diye bir şey söylüyor değilim ama kaçabilmiş tüm hırsızlar, zimmetçiler, yardakçılar oradadır.

Gerçek veya hayali olsun, ABD'de erişebileceklerini düşündükleri maddi refahı tercih eden orta sınıfın; doktorların, öğretmenlerin, idarecilerin, mühendislerin ve hatta bir kısım vasıflı işçinin oluşturduğu bir kitle de var. ABD, dünyanın en zengin, en kalkınmış ülkesinin söz konusu olduğu es geçilemez ve mantıken de bizden kat kat fazla zenginliğe sahiptir; kötü dağıtılmıştır ama bizimkinden fazladır. Bizdeki zenginlik o seviyede değildir ama çok daha iyi dağıtılmıştır.

Bazı büyük öneme sahip toplumsal tarafları da var bunun; bu ülkenin vatandaşı güven içinde evinde oturur, sokağa atılacağı gibi bir korkusu yoktur; maaşından, toplumdan alacağı destekten, tüm bunlardan emindir; çocuklarının alacağı eğitimden, onların, ailesinin, kanından canından olanların sağlığından yana korkusu yoktur. Orada bu sayılanların olmadığına kesinlikle kuşku yoktur ama ne kadar kazanacağının hesabını yapan veya ikinci el arabayı ucuza alabilir mi, maddi birtakım avantajları olabilir mi diye düşünen pek çok insan var.

Hakikaten de bu nedenlerle ABD'ye gitmeye karar verenler oldu. Sana anlattım ya; ebeveyn haklarının ellerinden alınacağı filan söylenerek kandırılan anneler bile oldu. Ve onlar da bu aldatmaca yüzünden gittiler veya çocuklarını önden gönderip sonra peşlerinden ABD'ye yanlarına gittiler. Peki o çocuklara ne oldu? Maalesef ki az denemeyecek bir kısmı kendini suç dünyasının, fuhşun, kumarın, uyuşturucuların içinde veya hapiste buldu.

Biz burada kumara karşı önlemler aldığımızda, geçimini bu işten sağlayanların çoğu da ABD'ye gitti ve ABD onları açık kollarla karşıladı. Kadınları sömürerek geçinen, genelev işletenler de aynı şekilde, ABD'ye gitmeye karar verdiler ve ABD onları da açık kollarla karşıladı. Devrimin kökünü kazıdığı uyuşturucu ticaretiyle ve benzeri faaliyetlerle uğraşanlar ABD'ye yerleşti.

Aynı açıksözlülükle belirtmem gerekir ki lümpenlerin de yani çalışmayan ve çalışmak da istemeyen, çalışmaya düşman kimselerin kayda değer bir bölümü, muhalif adı altında asalakça bir yaşam sürmek üzere ABD'ye yerleştiler. Dört başı mamur muhalif olduklarından filan değil; kazancı bol, maaşı yüksek diye bu unvana sığındılar. Gerçi çalışmayı yücelten ve aynı zamanda çalışmayı hayatın temel taşlarından biri yapan bir devrime muhalif olmaları da mantıklı. Bazılarını CIA'le çalışması için, bazılarını başka faaliyetler için işe aldılar. Oradakilerin tamamını elbette bu çerçevede görmemekle beraber, işin özünde Küba ulusunu temsil etmiyorlardı. Küba ulusu burada yaşamayı sürdürenlerce, mücadele edip savaşmış, ülkesini savunmuş, kalkınması için ve yüzyılların biriktirdiği maddi ve toplumsal sorunlarının çözülmesi için çalışmış insanlarca temsil ediliyordu.

Açık yüreklilikle söylüyorum: İtalya'ya dönüşü vesilesiyle Küba'da şaşaasız bir mola vermemesinden biz memnun olmadık. Bu karar tabii ki Küba'yı ziyaret etmesi için Papa'yı tekrar davet etmekte ısrar etmemiz bakımından bizi yüreklendirmedi.

Yine de bu dönemler geride kaldı, yeni şartlardayız. Son zamanlarda Papa'ya sorulan sorulara verdiği cevaplardan, halkımızla bir biçimde temas kurmaya niyetli olduğu sonucu çıkarılabilir.

Peki biz bu konuda ne düşünüyoruz? Papa'nın ve Küba'nın temsil ettiği şeyler dolayısıyla, bu tür bir ziyaretin planlanmadan yapılmaması gerekir. Küba toplumsal adalet uğruna mücadele eden, emperyalizme karşı savaşan bir devlet; devrimci, sosyalist

ve güncel şartları Latin Amerika'nın diğer tüm ülkelerinden farklı bir ülke olduğundan, kanımca herhangi bir ülkeye yapılan sıradan, alışılageldik bir ziyaret olmamalıdır.

Önce Papa'nın ülkemizi ziyaret etmek için göstereceği her çabanın tabii ki bize şeref vereceğini söylemeliyim. Bu konuda hiçbir kuşkuya yer yoktur. Üstelik bunu cesur bir hareket olarak da değerlendiririm. Herhangi bir politikacının Küba'yı ziyaret etmeye cesaret ettiğini sanma sakın; zira politikacılar ve devlet başkanları ABD'nin düşüncesini kesinkes hesaba katmak zorundalar ve içlerinden pek çoğu bu hesabı yapıyor; ekonomik, politik misillemeye uğramaktan korkuyor, ABD'nin canını sıkmaktan korkuyor. Öte yandan, bir biçimde ABD'nin yardımına, Dünya Bankası'ndan veya Amerikalar arası Kalkınma Bankası'ndan kredi almaya ihtiyacı olduğundan veya IMF'yle pazarlık yapmak zorunda olduklarından vb. şeylerden korkuyorlar. Bu yüzden biz Küba'nın faaliyetlerine sempatiyle bakan ama Küba'ya gelmek gibi neredeyse kahramanca bir kararı alırken tüm bu saydığım durumları gözetmek zorunda olan pek çok kişi biliyoruz. Küba'yı ziyaret etmek gerçekten de bir tür bağımsızlık ilanı haline geldi. Tabii ki biz Vatikan'ın bağımsızlığına çok önem veren bir kurum veya devlet olduğunu biliyoruz, bunun tartışma götürür tarafı yok fakat böyle diye ülkemizi ziyaret etmenin gerektirdiği cesareti takdir etmeyecek de değiliz.

Yalnız biz hem Kilise ve onun temsil ettiklerine hem de Küba ve bizim temsil ettiklerimize yararlı olması bakımından, bu ziyaretin doğru şartlarda yapılması gerektiğini düşündük. Ben Papa'nın ziyaretinin hem Kilise hem Küba hem de aynı zamanda Üçüncü Dünya ülkeleri için yararlı vė olumlu olacağından, tüm ülkelere pek çok alanda yarar sağlayacağından yüzde yüz eminim. Doğru ve uygun şartlarda yapılması kaydıyla.

Vatikan'la irtibat halindeyiz; gerçekten iyi diplomatik ilişkilerimiz var. Papalık elçisinin devrimin ilk yıllarında Katolik Kilisesi ile yaşanan sıkıntıların giderilmesi için nasıl yardım ettiğini zaten anlatmıştım. Üçüncü Dünya'nın sorunlarının, toplumsal ve ekonomik açıdan ele alındığı önemli belgelerin çoğunu, genellikle Üçüncü Dünya ülkelerinin ve sanayileşmiş ülkelerin hükümetlerine, devlet erkanına gönderiyorum; her iki gruptaki bazı istisnalar hariç. Zira Güney Afrika'daki Apartheid hükümetine de Latin

Amerika'daki Pinochet rejimine veya benzeri hükümetlere belge yollamak gibi bir adetim yok. Diğer hükümetlere yollanır, tıpkı Bağlantısızlar Hareketi'nin 6. Zirvesi'nden sonra Birleşmiş Milletler nezdindeki katılımla ilişkili olanların yollandığı gibi veya 1983'te Yeni Delhi'de sunulan ve bazı bölümlerinde dış borcu, Latin Amerika ve Üçüncü Dünya ülkelerinin ekonomik ve toplumsal trajedisini analiz ettiğim, uluslararası ekonomik kriz ve Üçüncü Dünya'ya etkilerine dair olan rapor gibi. Tabii ki bu raporları her zaman Vatikan'a da yolluyorum; Papa'nın sana da bahsettiğim demeçlerini inceledikten sonra buna daha da özen gösteriyorum.

Ayrıca Papa'nın Küba'ya ziyaretinin asgari şartlar sağlandıktan sonra –bu şartların neler olduğu konusunda Vatikan'la mutabık kalacağımızı düşünüyorum– yapılması gerekir ki hem Kilise hem de ülkemiz açısından verimli ve yararlı bir görüşme olabilsin; ne de olsa sıra dışı bir dönemden geçiyoruz.

Papa'nın ziyareti sırf protokolden ibaret olmaz. Papa'nın Küba'daki Kilise'ye, Katoliklere dair bilmek istediği tüm meseleleri tartışacağımızdan zerre şüphe edilemez. Bunun onu ilgilendiren bir konu olacağından eminim; tıpkı devrimci halkımızla temas kurup tanımayı isteyeceğinden emin olduğum gibi. Bizim açımızdan ülkemizin asıl çıkarı, Latin Amerika, Asya ve Afrika'daki az gelişmiş ülkeler için muazzam önem taşıyan sorunların analiziyle, sanayileşmiş kapitalist ülkeler tarafından yağmalanmış ve sömürülmüş yoksul dünyamızı, milyarlarca insanı etkileyen tüm sorunların analiziyle bağlantılıdır. Ve hiç kuşkusuz Papa'yla ülkemizde bir buluşma, tüm insanlık açısından silahlanma yarışı ve dünya barışıyla ilişkili sorunlar gibi son derece önemli sorunlarla da bağlantılı olmalıdır.

Biz Üçüncü Dünya ülkesi olma, kalkınmakta olan ülke olma, devrimci ülke olma ve tüm bunların üstüne bir de sosyalist ülke olma özelliklerini bünyemizde topluyoruz.

Frei Betto: Bir de ambargo altındaki ülke olmanız var.

Fidel Castro: Ben bu dört kategoriyi ortaya koydum; bunlardan ikisi son derece benzerdir; zira sosyalist ülke ve devrimci ülkenin çağrışımları ortaktır. Ancak bunun dışında kalan yönlerle meşgul olmak istemedim; bağımsızlığı, özgürlüğü, ambargo altında hayatta kalmak için kararlılıkla savaşan bir ülke oluşumuzu ve diğer bazı şeyleri dahil etmek istemedim.

Öyleyse, tüm bu meseleleri, özellikle de barışı göz önünde tutarak Papa ile bizim aramızda çok yararlı, verimli, ilginç ve ciddiye alınır bir diyalog kurulabileceğini düşünüyorum. Bir yandan da Vatikan'a, Papalık'a, Katolik Kilisesi'ne duyduğumuz saygıdan da yola çıkarak bunu söylüyorum çünkü Kilise'yi herhangi bir açıdan küçük görmüyoruz. Bu şartlarda Papa'nın ülkemize yapacağı ziyaretin çağrışımlarının azami olacağına ve bunun yapılabilir bir şey olduğuna kesinlikle inanıyorum. Elbette Vatikan'ın da ölçütleri olabileceğini düşündüğüm şeyleri analiz ediyor ve değerlendiriyorum. Onlar da bir noktada buna dair kafa yorarlar, analiz ederler ve zamanı gelince meseleye dair kendi görüşlerini ortaya koyarlar diye düşünürüm.

Şu ana dek somut hiçbir şey olmadığı muhakkak; yine de bu şartlarda yapılacak bir fikir alışverişinin çok yararlı olacağına dair inancımı vurgulayabilirim. Mesela barış konusunun önemli olduğunu düşünüyorum. Barışla bağlantılı olarak biz çok önem taşıdığımız için değil, barışa ulaşmanın dünya açısından önemine dair çok berrak fikirlerimiz olduğu için. Kilise için de çok önemli olduğunu düşünürüm çünkü bir dünya savaşının felaketi yeniden yaşanırsa Kilise'nin sürüsünü, sürünün de çobanlarını kaybetmesi çok muhtemeldir ve bu durum yalnızca Katolik Kilisesi bakımından değil, dünya üstündeki tüm kiliseler bakımından geçerlidir. Ne de olsa bugün itibariyle esasen tartışılan şey, insanlığın termonükleer bir savaşta varlığını sürdürüp sürdüremeyeceğidir.

Bu felaketi önlemek için hepimizin şu veya bu biçimde katkı sunabileceğine inanıyorum. Kilise'nin bunu önlemek yönünde büyük etki gösterebileceğini, bizim de birikimimiz, bilgimiz, deneyimimiz, anlayışımız, bakış açımız sayesinde aynı amaca mütevazı bir katkımızın olabileceğini düşünüyorum.

Böylelikle, sorduğun sorunun iki kısmına da, yani somut bir gelişme var mı ve hangi konuları görüşürdünüz kısımlarına cevap vermiş oluyorum. Hangi konuları görüşmek istediğini Papa'ya da sormak gerekir. Gerçi ben tüm bu mevzuların, özellikle de aynısı Üçüncü Dünya ülkelerinin pek çoğunda da ortaya çıkabilecek, köklü bir devrimin yaşandığı bir ülkede devlet ve Katolik Kilisesi arasındaki ilişkilerle ilgileneceğini sanırım.

İsa Mesih: Devrimci

Frei Betto: Sizin bir başkası hakkındaki, Papa'dan çok daha evrensel ve önemli, ondan çok daha fazla tartışılan ve sevilen birisi hakkındaki görüşlerinizi de dinlemek isterim. İsa Mesih'i nasıl birisi olarak görüyorsunuz?

Fidel Castro: Ben zaten öğrenim geçmişimi; dinle, Kilise'yle olan ilişkimi anlattım sana. İsa, esas itibariyle aklım erdiğinden beri evde, okulda, çocukluğum ve ergenliğim boyunca en sık duyduğum isimlerdendi. Devrimci olduğum süre boyunca veya hayatımın herhangi bir anında dini bir inanç edinme noktasına gerçekten varmadım. Bütün çabamı, bütün dikkatimi, bütün ömrümü kendi kanaatlerim doğrultusunda ulaştığım politik bir inancı geliştirmeye adadım. Kendi kendime dini bir kavrayış geliştirecek noktaya gelemedim ama kendi kendime politik ve devrimci bir anlayış geliştirecek noktaya geldim. Bu politik ve devrimci zeminde, sahip olduğum fikirlerle aklım erdiğinden beri bu denli haşir neşir olduğum bu sıra dışı figür, bu sembol arasında hiçbir çelişki sezmedim ve dikkatimi daha çok Hıristiyan doktrininin ve İsa'nın düşüncelerinin devrimci yönlerine yoğunlaştırdım. Geçen yıllar boyunca birden fazla kez, Hıristiyan düşüncesi ile devrimci düşünce arasındaki tutarlılığı ifade etme fırsatı buldum. Pek çok kez farklı türden örnekler verdim, bazen İsa'nın şu cümlesini kullandım: "Devenin iğne deliğinden geçmesi, zenginin Tanrı Egemenliği'ne girmesinden daha kolaydır."* İçlerinde din adamlarının da olduğu bazı kimselerin İsa bunu söylediğinde, tam olarak bildiğimiz iğne deliğini kastetmediğini çünkü bir devenin iğne deliğinden geçmesinin imkânsız olduğunu, o yüzden de bunu farklı bir biçimde yorumlamak gerektiğini ortaya koymak için örnek olarak verişini dinledim.

Frei Betto: İncil üzerine çalışanlardan bazıları, iğne deliğiyle Yeruşalim'de, Filistin'de, Beyrut'un merkezindeki daracık sokak başlarının kastedildiğini ve develerin buralardan dönmekte çok zorlandıklarını söylüyor. Peki neden kimsenin aklına bir zenginin göklerin egemenliğine girmekte zorlanışına itiraz etmek gelmiyor? Buna itiraz edilemez. Teolojik bakış açısından Kumandan,

* Markos, 10:25. (ç.n.)

bu İsa'nın zenginlere karşı ayrımcılık yaptığı anlamına değil, yoksulların yanında saf tuttuğu anlamına gelir. Başka bir deyişle, Tanrı başlıca özelliği eşitsizlik olan bir toplumda, İsa'nın bedeninde cisimleşmeye karar verdi. İsa Roma'da, imparatorluk ailesinde doğmuş olabilirdi, toprak ağası bir Yahudi ailesinde doğmuş olabilirdi, cemaatin orta halli kesiminden bir aileye doğmuş olabilirdi fakat o, bir inşaat işçisinin oğlu olarak yoksulların arasında doğmayı seçti. Herhalde babası, o doğduğu sırada imparator olan Sezar Tiberius'un anısına kurulan, o dönemin Brasilia'sı* sayılan Taberiye'nin inşasında çalışıyordu. Taberiye şehri Celile Gölü'nün kıyısında yer alır. Celile Gölü civarı İsa'nın ömrünün büyük bölümünü geçirdiği ve faaliyetlerinin çoğunu yürüttüğü bölgedir. Ne gariptir ki İsa'nın bu şehre bir kez olsun gittiğine dair tüm İncil'de bir tane bile atıf yoktur.

Neyse, nerede kalmıştık? Diyorduk ki İsa kayıtsız şartsız yoksulların tarafını seçmiştir. Yalnız o herkese hitap eder, zengine de yoksula da fakat bunu özel bir konuma yerleşerek yapar: Yoksulların çıkarının toplum içindeki konumuna yerleşerek; başka bir deyişle söylemi nötr, evrenselci, soyut değildir. Kendi devrindeki ezilmiş kesimlerin çıkarını yansıtan bir söylevdir. O halde zengin biri, İsa'nın yanında yer bulabilmek için mutlaka yoksulların yanında yer almalıdır. İsa'nın zengin birini, yoksullarla ilgili taahhüdünü yerine getirmeden yanına kabul ettiğini gösteren tek bir örnek yoktur İncil'de. Burada üç örnek verebilirim: İlki, genç yaşta bir zengine dair; tüm buyrukları yerine getirmekte olduğu için aziz olmuştur fakat İsa ona nihayet şöyle der: "Bak, kusurun kalmasın istiyorsan, git her şeyini sat, sonra git yoksullara dağıt, sonra gel ve beni izle."** Bugünkü pek çok papazın şöyle diyeceğini düşünüyorum: "Eğer tüm buyruklara uyuyorsanız, gelin bizimle kalın, burada yanımızda olun ve zamanla daha da iyi olursunuz." Fakat İsa bizlerden biraz daha radikal olduğundan, o bu adama önce "Yoksullara olan taahhüdünü yerine getir, sonra gelirsin" demiştir. İkincisi, zengin bir adamın İsa'yı evine davet ettiği örnektir. İsa'nın önyargıları yoktu fakat tutarlıydı ve Zakkay'ın evine

* Brezilya'da başkent olması için sıfırdan Oscar Niemeyer ile Lucio Costa tarafından planlanan ve 1960'ta yerleşime açılıp başkent yapılan şehir. (ç.n.)

** "Eğer eksiksiz olmak istiyorsan, git, varını yoğunu sat, parasını yoksullara ver; böylece göklerde hazinen olur. Sonra gel beni izle." (Matta, 19:25) (ç.n.)

de Acem işi çanak çömleğini veya Mısır biblolarını övmeye gitmemişti. Aksine, ona şunları söyledi: "Siz bir hırsızsınız Zakkay, yoksullardan çaldınız." Ve onunla uzlaşmak isteyen Zakkay da şöyle dedi: "Malımın mülkümün yarısını hemen bugün yoksullara vereceğim ve kimden çaldıysam ona, çaldığımın dört katını vereceğim."* Başka bir deyişle, İsa'yı takip etmenin ilk koşulu adaleti uygulamaktır.

Üçüncü örnek ise İsa'nın gelişini hazırlayan Vaftizci Yahya'nın vaazıdır. Onun vaazı adaletin tecellisiyle başlar. Dinini değiştirmek isteyenler neye inanmaları gerektiğini değil, ne yapmaları gerektiğini sorarlar ve Yahya şöyle yanıtlar: "İki mintanı olan birini hiç giysisi olmayana versin, bir kap yemeği olan yarısını hiç yiyeceği olmayana versin."** Demek ki İsa'nın vaazının evrenselciliği, çok belirli bir toplumsal ve politik mevkiden, yani yoksulların davasından gelen bir seçim ve evrenselciliktir.

Fidel Castro: Sözlerini büyük bir ilgiyle dinledim çünkü kapsamı gerçekten önemli. Buna karşın matematiksel bir itirazda bulunabilirim; zengin biri asla çaldığının dört katını geri veremez çünkü zenginin tüm malvarlığı genellikle çalıntı olur. Eğer o çalmadıysa ana babası veya dedesi ninesi çalmıştır, tüm sahip oldukların çalıntıysa o zaman da bu sözünü tutabilmek için muhtemelen tekrar çalman gerekeceğinden çalınanların dört katını geri vermen mümkün olamaz.

Frei Betto: İlk yüzyıllarda yaşamış Aziz Ambrosius'un*** söylediklerini söylüyorsunuz.

Fidel Castro: Onunla hemfikir olduğumuza memnun oldum. Her neyse ama düşüncem şu: Belki İncil kötü çevrilmiştir; belki bu, iğne deliğinin İspanyolcada ne ifade ettiğini hesaba katmayan çevirmenlerin suçudur. Anladığım kadarıyla İncil'de yer alan pek çok cümle içinde yaşanılan ortamla, toplumla, adetlerle bağlantılıdır ama bu durum söz konusu örnekte nasıl gösterilebilir onu bilmiyorum. Her halükârda dinle uğraşan, dille uğraşan biri, bunu dilimizde herkesin bildiği anlamıyla yorumlamalıdır

* "Ya Rab, işte malımın yarısını yoksullara veriyorum. Bir kimseden haksızlıkla bir şey aldımsa, dört katını geri vereceğim." (Luka, 19:8). (ç.n.)

** Yahya onlara, "İki mintanı olan birini mintanı olmayana versin; yiyeceği olan yiyeceği olmayanla paylaşsın" yanıtını verdi (Luka, 3:11). (ç.n.)

*** 339-397 yılları arasında yaşamış, halk ezgilerini ilahiye dönüştürdüğü için Kilise müziğinin kurucusu sayılan, pek çok dini eser vermiş Milano piskoposu. (ç.n.)

ki böyle yapmakla hiç de haksız olmaz. İspanyolca konuşulan ülkelerde deve bilinmediği halde, hepimizin devenin ne olduğuna dair bir fikri olduğuna göre, iğne deliğinin başka anlamı yokken bu böyle yorumlanmalıdır.

Ne olursa olsun, çevirmenlerin bu cümleyi böyle anlamlandırması hoşuma gitti. Tam da benim anladığım gibi. Ama ayrıca, böyle bir anlamlandırma İsa'nın vazettiği diğer şeylerle mutlak bir tutarlılık ve uyum içindedir. Öncelikle, senin de dediğin gibi, İsa doktrinini vazetmek için zenginleri değil, on iki yoksul ve "cahil" emekçiyi seçmiştir. Yani o devrin proleterlerini veya en iyi ihtimalle kendi hesabına çalışan, kendi halinde insanları seçmiştir; içlerinden bazıları balıkçıdır. Senin de belirttiğin gibi, gerçekten de son derece mütevazı insanlardır bunlar.

Zaman zaman İsa'nın mucizelerine atıf yapmışımdır. Şunu söyledim: "Tamam, İsa ekmekleri ve balıkları çoğalttı.* Bizim de devrimle, sosyalizmle yapmak istediğimiz tam da bu; halkın beslenmesi için ekmekleri ve balıkları çoğaltmak; okulları, öğretmenleri, hastaneleri, doktorları, fabrikaları, tarım arazilerini, istihdamı çoğaltmak; sanayinin, tarımın üretimini çoğaltmak; bilimsel araştırma merkezlerini ve araştırmaları çoğaltmak, tam da aynı şeyi yapmak için."

Zaman zaman da birkaç emekçi çalıştıran şu zenginin meseline atıf yaptım. Bu adam çalışanlarının bir kısmına tüm gün çalıştıkları için, bir kısmına yarım gün ve bir kısmına da öğleden sonranın yarısında çalıştıkları için bir dinar ödüyor. Mesel bu bölüşüm yöntemini beğenmeyenler için bir eleştiriyi içinde barındırıyor. Ben bunun tastamam bir komünist formül olduğu fikrindeyim. Sosyalizmde ortaya koyduğumuzdan daha öteye geçiyor çünkü sosyalizmde bölüşüm herkesin kapasitesi ve işiyle orantılı yürürken, komünist formülde herkese ihtiyaçlarına göre para veriliyor. O gün çalışan herkese bir dinar vermek, daha çok ihtiyaçlara oranlanan bir bölüşüm yöntemiyle uyumludur; bu, tipik bir komünist formüldür.

Dağda verdiği vaaz gibi, İsa'nın vaazlarındaki pasajların pek çoğunun da senin deyişinle yoksulların yanında saf tutmaktan

* Markos, 8:5. (ç.n.)

başka bir biçimde yorumlanabileceğini sanmıyorum. "Ne mutlu doğruluğa acıkmış ve susamış olanlara çünkü doyurulacaklar; ne mutlu acı çekenlere çünkü avutulacaklar; ne mutlu yumuşak huylu olanlara çünkü yeryüzü onlara kalacak; ne mutlu yoksullara çünkü göklerin egemenliği onların olacak."* dediğinde, İsa'nın göklerin egemenliğini zenginlere sunmadığı açıktı; gerçekten de yoksullara sunulmuştur. İsa'nın bu vaazında da bir çeviri veya anlamlandırma hatası olduğunu hiç sanmıyorum. Karl Marx dağdaki o vaazın altına imzasını atardı bence.

Frei Betto: Aziz Luka anlatımında yalnızca "ne mutlu yoksullara" demiyor, "vay halinize zenginler" de diyor.

Fidel Castro: Bu vaazın herhangi bir anlatımında bu söz var mı bilmiyorum. Sen Aziz Luka'nınkinde geçiyor diyorsun. Benim hatırladığımda ise "vay halinize zenginler" demiyor.

Frei Betto: Siz Aziz Matta'nın anlatımını biliyorsunuz, o daha yaygındır.

Fidel Castro: Belki o dönemde, bize daha muhafazakâr bir anlayış kazandırmak için en uygun düşen anlatım buydu. Sen mühim bir şey söyledin; dayanışma eksikliği, duyarsızlık, bencillik ve hatta zenginlerin her alandaki günahlarıyla birlikte, zihniyetlerini geride bırakmadıkları sürece, göklerin egemenliğine girebilmelerinin ne kadar zor olduğundan bahsettin. Bence zengin birinin iyi bir Hıristiyan olması ve göklerin egemenliğine alınması için ne yapması gerektiğine dair talimatlar açık biçimde verilmiş. Bunlar İsa'nın vaazlarında defalarca dile getirilmiş.

İlk yüzyıllar boyunca Hıristiyanların kurban verdikleri şahadeti yansıtan, bazıları sekülerler bazıları da din adamları tarafından yazılmış sayısız tarihi, edebi eseri okuduğumuzu da göz önünde bulundurmak lazım. Tüm dünyanın bu olanları öğrenme fırsatı olmuştur ve öğrencilik yıllarım boyunca –bunu gayet iyi hatırlıyorum– Kilise'nin en çok gururlandığı şeylerden biri de bu erken dönemde verilen şehitlerdi. Fakat yalnızca bu dönemle değil, kendi tarihi boyunca verilmiş şehitlerin listesiyle gururlandığını düşünüyorum.

* Ayetin aslı için, Matta, 5:3-12'ye bakınız. (ç.n.)

Hıristiyanlar ve Komünistler

Hıristiyanlık'ın katakomplarda yaşayan, en gaddar cezalara çarptırılan, arenalarda aslanların ve benzeri vahşi hayvanların önüne yem diye atılan kölelerin, ezilenlerin, yoksulların dini oluşu ne basit bir yorumlama meselesidir ne de bunun kuşku götürür tarafı vardır. Roma İmparatorluğu tarafından devrimci olarak değerlendirilmiş bir doktrindir ve en gaddarca zulümlerin hedefi olmuştur. Bu durumunu hep komünistlerin tarihine benzetmişimdir çünkü komünizm politik ve devrimci bir doktrin olarak ortaya çıktığından beri komünistler de gaddarca işlenen suçların, zulümlerin, işkencelerin hedefi olmuştur. Komünist hareketin de adaletsiz bir toplumsal düzeni değiştirmek için verdiği mücadelelerde bir alay şehit verdiği, önemli bir tarihi hakikattir. Onlar da tıpkı ilk Hıristiyanlar gibi her yerde iğrenç iftiraların ve korkunç bir baskının hedefi olmuşlardır.

Tarihsel olarak biliyoruz bunu; geçen yüzyılın sonlarına doğru vatanlarında sosyalist bir düzen kurmak isteyen Fransız işçilerinin bir girişimi olan Paris Komünü'nünden sonra meydana gelen olaylar, epey yakın tarihlidir. Fransa'yı henüz işgal etmiş Alman İmparatoru'nun desteğiyle, besbelli burjuvazi ve baskıcı kesimler tarafından işkence edilmiş, öldürülmüş binlerce komünistin ve o insanların kahramanlıkları hakkında, titizlikle tutulmuş kayıtlara dayalı ciltler dolusu kitap yazılmıştır.

İç savaş sonrası İspanya'da kaç tane komünistin, sosyalistin, solcu savaşçı ve militanın öldürüldüğü de tarihe kaydedilmiştir. Nazi Almanya'sında ve Nazi işgali altındaki tüm Avrupa ülkelerinde olanlar bilinir. Yalnızca milyonlarca Yahudi'yi öldürmekle kalmamışlar, sözde üstün bir ırka dair geliştirdikleri doğru olmayan ve yüz kızartıcı kavramlar, zerre mantık içermeyen suçlamalar ve bence tarihsel süreçte yerleşmiş, utanç verici önyargılardan doğmuş nefretten hareketle Naziler, komünistliğin yanından ancak geçmiş insanlara bile işkence etmişler, onları hapsetmişler, infaz etmişlerdir. Nazilerin eline düşen komünistlerden çok çok azı canını kurtarmayı başarabilmiştir. Savaşmayı ve büyük kahramanlık göstererek ölmeyi bilmişlerdir.

Sovyetler Birliği'nde Naziler yaşlı, çocuk, kadın ayırmadan, yalnızca sosyalist bir ülkenin vatandaşı oldukları için milyonlarca

insanı öldürmüşlerdir. Ama Avrupa'da komünistleri öldüren bir tek Naziler değildir. Kapitalist baskı komünistlere, solcu kadın ve erkeklere Güney Afrika'da, Güney Kore'de, Vietnam'da, Şili'de, Arjantin'de, Paraguay'da, Guatemala'da, El Salvador'da, Sudan'da, Endonezya'da, devrim öncesi Küba'sında, dünyanın dört bir yanında işkence edip onları öldürmüştür. Halkları sömüren, ayrıcalıklarını kaybetmekten korkan, egemen sınıflar onlarca ülkede ilk yüzyıllardaki Hıristiyanlara ne yaptılarsa, aynısını son 150 yıl boyunca komünistlere yapmışlardır.

Öyleyse, aynı zamanda temelinde Roma'nın kölelerinin ve ezilenlerinin politik görüşlerinin yattığı dini fikirleri yayanların uğradığı zulümle, modern çağda ifadesini komünizmde bulan, işçilerin ve köylülerin politik görüşlerinin taşıyıcılarının uğradığı gaddarca ve sistematik zulüm arasında bir kıyaslama yapmak mümkündür. Eğer gericilerin komünisttten daha fazla nefret ettiği bir sözcük olmuşsa, o da başka bir çağda söylenen Hıristiyan sözcüğüdür.

Frei Betto: Şahsen ben Dominiken bir yoldaşımı, Fray Tito'yu kaybettim. Brezilya'da maruz kaldığı dehşet verici işkenceler yüzünden gittiği sürgünde öldü. Bugün artık, işkence kurbanlarının sembolü haline geldi çünkü işkencecileri onun zihnini işgal etmişlerdi. Fransa'da ne yana baksa ona işkence edenleri görüyordu, sonunda kendini astı. Özellikle de işkence altında tek kelime etmediği için dehşet verici bir süreçten geçmişti. İşkencecileri ona şöyle diyorlarmış: "Sizi öldürmeyeceğiz, siz suskunluğunuzun bedelini hayatınızın her günü ödeyeceksiniz."

Size aktarmak istediğim bir bilgi vardı; artık Orta ve Latin Amerika'daki askeri diktatörlük rejimlerinde öldürülenler için şehit takvimi hazırlanıyor. Onlar halkın azizleri. Hatta Brezilya'da grev örgütlemeye çalışırken öldürülmüş, tesadüfen adı Santo* Dial olan bir işçi var ve onun heykeli, resmi pek çok kilisede mevcut.

Fidel Castro: İşkenceye maruz kalmış ve tüm acılara muazzam bir cesaretle direnmiş Dominiken rahibin hikâyesini bana anlatmıştın.

* Santo, İspanyolca aziz anlamına gelmektedir. (ç.n.)

Aslında yalnızca Avrupa, Latin Amerika ve Üçüncü Dünya ülkelerinde değil, bizatihi ABD'de de bunlar oluyor. McCarthyciliği, komünistlerin maruz kaldığı zulmü unutamayız. Komünist oldukları için neredeyse tüm sektörlerden ve sayılamayacak kadar çok faaliyetten dışlanan, çalışma imkânı bulamayan, hapsedilen, baskı altına alınan, zulmedilen, iftira atılan hatta bazı durumlarda elektrikli sandalyeye gönderilenleri unutamayız. Aynı biçimde, 1 Mayıs'ın işçi haklarını savunmak için grev yapan Chicagolu işçilerin öldürülmesi sonucu ortaya çıktığını da unutamayız. Son yıllarda insanlık Rosenberg çiftinin idamını, vicdanı kanayarak hatırlıyor.

Bu bağlamda, modern devrimcilerin maruz kaldığı baskıyla ilk Hıristiyanlarınki arasında büyük benzerlik olduğunu hep düşünmüşümdür; tarihin o dönemindeki zalimlerin davranışıyla bugünkü arasında bir fark görmemişimdir. Yalnızca insan toplumlarının gelişimindeki farklı aşamalarda; biri köleci toplumda, diğeri kapitalist toplumda meydana gelmişlerdir. Gerçekten de o dönemde böylesine güçlü bir karşılık bulan vaazlarla, bizim şimdi söylediklerimiz arasında hiçbir çelişki bulamamışımdır. Öyle ki söz konusu söyleme, dile getirilen fikirlere büyük bir sempati beslerim, çağımızda komünistlerin takındıkları tutuma benzer olduğunu gördüğüm o ilk Hrıstiyanların tutumlarına, tarihlerine karşı hayranlık duyarım. Bunu gördüm, görmekteyim ve görmeye devam edeceğim. Sizlerin gayretini gözlemledikçe, senin ve Amerika'da senin gibi olan pek çok din adamının yaptığınız işleri, mücadelenizi, verdiğiniz konferansları takip ettikçe, bu kanaatim daha da sağlamlaşıyor.

Frei Betto: Bir keresinde "Her kim yoksullardan uzaklaşırsa, İsa'dan da uzaklaşır" dediniz. Bu cümlenin son derece meşhur bir cümle olduğunun bilincinde miydiniz bilmiyorum. Ben derim ki bu söz tüm Kurtuluş Teolojisi'nin temelidir. Yine de Papa II. Jean Paul'ün Laborem Exercens Genelgesi'nde yazdığı, Kilise'nin İsa'ya bağlılığının yoksullara olan taahhüdünü yerine getirip getirmemesiyle doğrulandığının altını çizen bir cümlesiyle çakıştınız.

Fidel Castro: O cümleyi yaklaşık 25 yıl önce sarf etmiştim; belki de 26. Çünkü devrimin ilk yıllarında, ayrıcalıklı kesimlerin Kilise'yi devrime karşı kullanması nedeniyle yaşanan sıkıntılar baş gösterdiğinde, birden fazla kez bu sorunlara değindiğimi ve Hıristiyan öğretisine atıfta bulunduğumu hatırlıyorum.

Bu söylem o noktadan çıkmıştır. Aslında bir vesileyle, bugün de tekrarlayabileceğim ve altına imzamı atabileceğim, senin de bahsettiğin cümleyi sarf etmiştim: "Yoksula ihanet eden İsa'ya ihanet eder."

Komünistler ve Din

Frei Betto: Pekâlâ Kumandan, başka bir soruya geçmek istiyorum.

Komünist hareketin tarihi boyunca bazı kimseler, Marx'ın, "*Hegel'in Hukuk Felsefesinin Eleştirisi*" kitabında yer alan, dinin toplumların afyonu olduğu sözünü kullandılar ve bu cümle, her türden diyalektiğin üzerine çıkan, kesin, mutlak, metafizik bir dogmaya dönüştü.

1980 Ekim'inde tarihte ilk kez, iktidardaki devrimci bir parti, Sandinist Ulusal Kurtuluş Cephesi, mutlak bir ilke gibi ele alınan bu kabulü eleştiren, din üzerine bir belge yayımladı. Metinde tam olarak şöyle deniyor: "Bazı yazarlar dinin, bir sınıfın diğerini sömürmesini meşrulaştıran bir yabancılaştırma mekanizması olduğunu belirtmişlerdir. Bu kabulün hiç kuşkusuz tarihsel açıdan bir kıymeti vardır çünkü farklı tarihi dönemlerde din, politik egemenliğin teorik desteği olma işlevini üstlenmiştir. Ülkemizdeki Kızılderililerin baskı altına alınması ve sömürgeleştirilmesi sürecinde misyonerlerin üstlendiği rolü hatırlamak yeterlidir. Bununla beraber, biz Sandinistler, inancını kendine dayanak noktası yapan Hıristiyanların, toplumun ve tarihin gereklerine uygun biçimde cevap vermeye muktedir olduklarının, bizatihi inançlarının onları militan devrimciliğe sevk ettiğinin deneyimlerimizle sabit olduğunu beyan ederiz. Deneyimlerimiz inananların, inancına bağlı kalarak devrimci de olabildiğini ve bu ikisi arasında giderilemez bir çelişki olmadığını ortaya koyuyor."

Size soruyorum Kumandan, dinin halkların afyonu olduğuna inanıyor musunuz?

Fidel Castro: Sosyalizmin, sosyalist hareketin ve bilimsel sosyalizmin, Marksizm-Leninizm'in fikirlerinin hangi tarihsel koşullarda, zalim ve insanlık dışı sömürüye dayalı, dinin ve Kilise'nin yüzyıllar boyunca egemenlik, sömürü ve baskı aracı olarak kullanıldığı, Kilise'ye ve hatta bizzat dine karşı eğilimlerin, sert ve

meşru eleştirilerin yükseldiği sınıflı toplum içerisinde nasıl ortaya çıktığını dün etraflıca anlatmıştım. Bu dünyanın bilincine varan ve onu değiştirmek isteyen devrimcinin yerine koy kendini. Sonra da sivil kurumların, toprak ağalarının, asillerin, burjuvaların, zenginlerin, büyük tacirlerin, Kilise'nin ta kendisinin toplumsal değişimi önlemek için fiilen birlik olduğunu idrak ediyorsun. Üstelik din hâkimiyet kurmanın aracı olarak kullanılıyor. Bu andan itibaren devrimcilerin ruhban karşıtı ve hatta din karşıtı bir tutumu benimsemesinden daha mantıklı bir şey yoktur. Ve ben bu cümlenin ne şartlarda söylendiğini kesinkes anlıyorum.

Bildiğim kadarıyla, Marx Uluslararası Emekçiler Birliği'ni kurduğunda, Enternasyonal'de pek çok Hıristiyan vardı. Bildiğim kadarıyla Paris Komünü sırasında, Paris Komünü içinde savaşıp ölenlerin arasında pek çok Hıristiyan vardı ve toplumsal devrimi sonuca ulaştırma tarihi misyonu veya çizgisi dahilinde, Marx'ın onları dışlayan tek bir sözü olmamıştır. Biraz daha günümüze doğru gelir ve Lenin tarafından oluşturulan Bolşevik Parti programı dolayısıyla yapılmış tartışmaları anımsarsak, orada gerçekten de Hıristiyanları partiden dışlayan tek bir sözcük bile bulamazsın. Ve parti üyesi olmak için öncelikle parti programının kabul edilmesinin gereği ileri sürülmüştür.

Demek ki bu cümlenin, sloganın veya yaklaşımın tarihi değeri vardır ve belli bir dönem için doğruluğu mutlaktır. Günümüzde bile, gerçeğin ifadesi olduğu şartlar mevcut olabilir. Katolik hiyerarşinin veya diğer bir Kilise'nin emperyalizmle, yeni sömürgecilikle, halkların ve insanların sömürülmesiyle, baskıyla iç içe olduğu herhangi bir ülkede, birinin çıkıp "Din toplumların afyonudur" sözünü tekrarlamasına o ülkedeki kimsenin şaşırmaması gerekir. Öte yandan, Nikaragualıların ülkelerindeki dindar vatandaşların benimsediği tutumdan hareketle deneyimlerine dayanarak vardıkları ve bence de son derece doğru olan, inananların inançlarından yola çıkarak devrimci bir tutum benimseyebilecekleri ve inanmakla devrimci olmak arasında ille de bir çelişki olması gerekmediği sonucuna varmaları da aynı biçimde şaşırtıcı değildir. Ama benim anladığım haliyle bu cümlenin bir dogma, bir mutlak hakikat karakterini taşıması elbette ki mümkün değildir. Bu ancak belirli somut tarihsel koşullarla uyumlu bir hakikattir. Bence kesinlikle diyalektik ve kesinlikle Marksist

olan, bu sonucu çıkarmaktır. Kanaatimce din politik bir açıdan bakıldığında afyon veya mucizevi bir ilaç değildir. Zalimleri ve sömürücüleri ya da ezilenleri ve sömürülenleri korumak amacıyla kullanıldığı ölçüde afyon veya mucizevi bir ilaç olabilir; ancak ilaç olması teolojiden veya dini inanışlardan bağımsız olarak bu dünyaya gelen ve burada yaşamını sürdürmek zorunda olan insanın toplumsal, politik, somut sorunlarına yaklaşma biçimine bağlı olarak değişir.

Salt politik bir açıdan bakıldığında –ve politikayı az biraz bildiğime inanırım– Hıristiyan olmaktan vazgeçmeden Marksist olunabileceğini ve dünyayı dönüştürmek için Marksist komünistlerle bir olarak çalışılabileceğini düşünüyorum. Önemli olan, her iki tarafın da insanın insan tarafından sömürülmesini ortadan kaldırmaya ve toplumsal refahın adil biçimde bölüşülmesi, eşitlik, kardeşlik ve tüm insanlığın onuru için savaşmaya niyetli, hakiki devrimciler olması yani Hıristiyanlar söz konusu olduğunda, dini bir kavrayıştan yola çıksa bile daha yüksek düzeyde bir politik, ekonomik ve toplumsal bilincin taşıyıcıları olmasıdır.

Devrimciliğin Bir Gereği Olarak Sevgi

Frei Betto: Sevgi devrimciliğin bir gereği midir, Kumandan?

Fidel Castro: Elbette. Sözcüğün kapsadığı en geniş anlamda, öyle olduğunu düşünüyorum. Toplumsal terimlerle ifade edersek; dayanışma nedir, kardeşlik ruhu nedir?

Eğer ilk toplumcu devrimi değil de son yüzyılların ilk büyük toplumsal devrimini yani Fransız Devrimi'ni ele alacak olursak, orada üç ideal buluruz: Özgürlük, Eşitlik, Kardeşlik. Sana da dediğim gibi özgürlük, hayata çok göreceli geçirilmiş bir idealdir. Burjuvalar için, beyazlar için özgürlük anlamına gelmiştir; siyahi köleler için özgürlük olmamıştır. Hatta Fransız devrimciler fikirlerini tüm dünyaya yaydıktan sonra, özgürlüklerini isteyen kölelerin çıkardığı isyanı bastırmak için Haiti'ye ordu göndermişlerdir. Bu olaydan bile önce gerçekleşen ABD'nin bağımsızlığından sonra siyahilerin köleliği, Kızılderililerin yok edilmesi ve tüm o vahşet devam etmiştir. Böylece, sınıflı bir toplumdaki sözde eşitlik üzerine ne kadar tartışılırsa tartışılsın, ne kadar felsefe yapılırsa yapılsın Fransız Devrimi, burjuvalara ve beyazlara

özgürlük getirmekle yetinmiştir. Bir milyonerle New York'taki veya ABD'nin herhangi bir yerindeki bir dilenci veya bir milyonerle ABD'deki işsiz arasında, aslında salt metafizik denebilecek bir eşitlik vardır. Başka hiçbir alanda eşitlik göremiyorum ben ve ABD'li milyonerle ABD'li dilenci arasında; ayrımcılığa uğrayan siyahi, işsiz kalmış emekçi, terk edilmiş çocuk arasında kardeşlik olduğuna inanmam; salt fantezidir bu. Ve hakikaten bütünlüklü asıl özgürlük, eşitlik ve kardeşlik kavramlarının ancak sosyalizm içinde var olabileceğine inanıyorum. Kilisenin anlattığı komşunu sevme öğretisinin, en somut biçimde sosyalizmin ortaya koyduğu insani dayanışmada, kardeşlikte, eşitlikte ve enternasyonalist ruhta hayata geçirildiğini düşünüyorum.

İlkelerine duydukları bağlılık dolayısıyla üstün bir dayanışma ruhu göstererek en zorlu şartlarda, bazen hayatları pahasına öğretmen, doktor, mühendis, teknisyen, vasıflı işçi olarak başka ülkelere çalışmaya giden ve bir o kadarı daha gitmeye hazır olan Kübalıların, türdeşini düşünmenin, onu saymanın ve sevmenin somutlaşmış ifadesi olduklarını düşünüyorum.

Bu yüzden sosyalist devrimin bu kavramı en üst mertebeye taşıdığına inanıyorum. Ve komünist toplum daha da yukarı taşımak zorunda olacaktır çünkü sosyalizm henüz bölüşüm bağlamında tam eşitlik iddiasında değildir, bundan önce de bahsettik. Kapitalizmden çok daha fazla fırsat sunmaktadır; örneğin, bizde önceden yalnızca imkânları olan ailelerin çocukları okuyabiliyordu; oysa bugün ülkenin en ücra kıyısında yaşayan, bir işçinin veya bir köylünün çocuğu yoktur ki en iyi okullara gitme imkânı olmasın. Öğretmeni olmayan, mükemmel eğitim kurumlarına, üniversitelere devam etme, yeteneklerinin elverdiği ölçüde yükselme fırsatı olmayan bir tek çocuk yoktur. Bu gerçek, nesnel bir imkândır; teorik değildir, metafizik değildir. Biz toplumumuzu o hakiki fırsat eşitliğine ulaştırdık.

Emeğin ücretlendirilmesinde tam bir eşitlik olduğunu henüz söyleyemeyiz; çünkü bazı insanlar bedensel açıdan diğerlerine göre daha güçlü, bazıları diğerlerine göre daha yetenekli, zihinsel becerileri daha fazla. Sosyalist düzende, sosyalist modelde herkese işine ve işinin kalitesine göre ücret dağıtıldığından bu model henüz komünist bir bölüşüm modeli değildir. O yüzden Marx, *Gotha Programı'nın Eleştirisi*'nde, bu modelin burjuva hukuku-

nun dar sınırlarını aşamadığını ve komünist toplumun daha da eşitlikçi olacağını söylemiştir.

Frei Betto: Sosyalist ve komünist toplumlarda insanın manevi gelişimi bile hedefleniyor mu?

Fidel Castro: Evet, elbette. İnsan için maddi manevi en kapsamlı kalkınmayı hedefliyoruz. Eğitimden, kültürden bahsettiğimde tam da bu terimlerle bunu iddia ediyordum ben. Prensip olarak her insanın bu özgürlüğe ve imkâna sahip olması gerektiğini öne sürüyoruz.

Şimdi kardeşliğe gelirsek; toplumumuzun gerçekten kardeşçe bir toplum olduğuna inanıyorum. İnsanı zulümden, sömürüden, kölelikten kurtardığımızda, belli toplumsal koşullarda yalnızca özgürlüğünü teminat altına almıyoruz; aksine onurunu, haysiyetini, ahlakını, tek kelimeyle insanlığını teminat altına alıyoruz. Korkunç eşitsizliklerin olduğu ve insanın insan olma hakkının bile teminat altına alınmadığı sınıflı bir toplumda özgürlükten bahsedilemez. Bunu gidip Latin Amerika'nın gecekondu mahallelerinin herhangi bir sakinine, ABD'deki bir zenciye, günümüz dünyasında herhangi bir yerdeki kapitalist toplumlardan birinde yaşayan bir yoksula sorabilirsiniz.

Bunlar benim en köklü kanaatlerim. Ben komşusunu sevmekten dayanışmayı anlıyorum.

Sınıf Mücadelesi ve Sınıflararasındaki Nefret

Frei Betto: Bazı Hıristiyanlarda sıkıntı yaratan iki kavram var. İlki Marksist sınıf nefreti kavramı, ikincisi de sınıf mücadelesi kavramı. Biraz bunlardan bahsetmenizi isterim.

Fidel Castro: Toplumsal sınıfların varlığı, insanların bazı zenginlikleri biriktirmeye, diğerlerinin emeğini sömürmek için toprak ve araç biriktirmeye başladığı ilkel komünizm zamanından beri, tarihsel bir gerçekliktir. Her şeyin fiilen ortak olduğu ilkel komünizm döneminde var olmayan toplumsal sınıflar, bizatihi insan toplumunun gelişiminin sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Ardından sınıfsal farklılıklar oluşmaya başlamış ve böylece hatalı biçimde demokrasinin bile prototipi kabul edilen, bilinen toplumlardan hakkında en fazla bilgiye sahip olduğumuz Roma ve Yunan toplumlarına gelmişizdir.

Bize halkın politik sorunları tartışmak için kent meydanında toplanan mecliste bir araya geldiği Atina demokrasisinden bahsedildiğini hatırlıyorum. Gerçekten hepimiz de "Ah ne harika! Ne güzel bir şey! Yunanistan'da doğrudan demokrasinin nasıl da iyi bir örneği varmış" diyorduk. Bunu tarih dersleri, tarihsel araştırmalar izleyip de o toplum derinlemesine ele alındığında, kent meydanında toplananların vatandaşların kayda değmeyecek bir azınlığı olduğu keşfedildi. Ben, o çağda hoparlörler, megafonlar yokken tartışmak için bütün şehri bir meydana nasıl topluyorlar diye merak ederdim.

Ben delikanlıyken evde bir muhasebecimiz vardı; epey kültürlü bir adamdı hatta birkaç dil bilirdi; İspanyolca, Fransızca, Latince; biraz da Yunanca, Almanca ve İngilizce. Âlim denebilecek bir insandı. Bana karşı cana yakın davranırdı, tatillerde eve geldiğimde benimle sohbet etmekten hoşlanırdı, Antik Yunan ve Roma döneminin büyük hatiplerini; Çiçero'yu, Demosthenes'i anlatırdı. Her zaman anlatacak bir hikâyesi olurdu.

Demosthenes'in konuşma güçlüğü çektiğini bana o mu anlatmıştı yoksa başka biri mi, hatırlamıyorum. Demosthenes biraz kekemeymiş. İradesini ve disiplinini ortaya koyan biçimde, dilinin altına ufak bir çakıl taşı koyup konuşarak bu sıkıntısını yenmeye çalışmış. Muhasebeci antik dönemin politikacılarına dair öyküler anlatırdı. Ben daha Bakalorya'nın ilk yıllarındaki bir öğrenciydim henüz ve o zaman bile edebiyatla ilgiliydim. Hatta Demosthenes'in söylevlerinin derlemesini bile elime geçirmiştim. Anlaşılan söylevlerinin bir kısmı İskenderiye Kütüphanesi'ndeki yangını, sözde barbarların istilalarını, tarihin tüm o cilvelerini atlatmayı başarmış ve korunabilmişlerdi. Belki de birileri onları yeni baştan yazdı. Demosthenes'in, Çiçero'nun, antik dönemin diğer hatiplerinin ve yazarlarının söylevleri bende vardı. Sanırım bir açıdan o İspanyol emekçi –Álvarez adında, Asturyalı bir İspanyol'du– benim bu mevzulara merak sarmamı sağladı. Saydığım tarihi şahsiyetlerin kitaplarını çok erken yaşlarda okuduğumu hatırlıyorum.

Bugün gayet iyi analiz ederek diyorum ki o söylev türünü beğenmiyorum çünkü fazlasıyla belagate dayalı ve tumturaklı, söz oyunlarına çok fazla başvuruyor. Daha sonraları, pek çok hatibin eserlerini okudum. Tarihte yerini alıp da benim söylevlerini

okumadığım çok az hatip olsa gerektir çünkü benim ilgimi çeken bir konuydu bu. Tüm okuduklarım yüzünden, fiilen o büyük ve ünlü hatiplerin yaptığının tam tersini yapmaya uğraştım. Sanırım muhteşem Castelar'ın* söylevlerine, meclis konuşmalarına daha sonra denk geldim. Ne harika konuşmalar onlar! Ve bugün için Castelar hangi mecliste konuşma yaparsa yapsın, söylevi basbayağı fiyasko olurdu.

Ama topluma somut şeyleri, gerçek sorunları açıklamak zorunda kalmaları halinde, Çiçero ve Demosthenes'in de günümüzde büyük sıkıntı çekeceklerini düşünüyorum. Neyse, ne olursa olsun, o dönem Atina demokrasisine, hatta meclis binasıyla, senatörleriyle, kurumlarında görev yapan örnek vatandaş görünümlü şahsiyetleriyle Roma'ya büyük hayranlık besliyordum. Ve söylediğim gibi, Yunanistan'da meydanda toplanıp karar alanların küçücük bir aristokrat grubu olduğunu ve onların hükmü altında, haklarından yoksun büyük bir kitlenin –sanırım onlara meteikos** deniyordu– ve onların da altında daha da büyük bir köle kitlesinin olduğunu sonradan idrak ettim. Atina demokrasisi denilen şey işte buydu. Bu arada bana günümüzün kapitalist demokrasisini epey hatırlattığını söylemeliyim. Toplumsal sınıflar vardı ve mücadele halindeydiler; aristokratlar, meteikoslar ve köleler.

Buradan Roma'ya geçiyoruz ki o da model olmuştur. Bugün Roma gerçekten bana Kuzey Amerika İmparatorluğu'nu çağrıştırıyor; meclislerine varıncaya dek her alanda benzeşiyorlar. Roma'dakine benzer bir kongre binası var, oradan kopyalamışlar; içinde senatörleri var, birbiriyle tartışan kudretli beyefendiler, zaman zaman sezarlarını bile öldürtüyorlar; dünyanın dört bir yanında askeri üsleri ve müdahale için birlikleri var.

Frei Betto: Hatta Philadelphia'yı ateşe veren bir Neronları*** bile var.

---

* 1832-1899 İspanyol politikacı, tarihçi, hatip ve yazar. 1873-1874 yılları arasında I. Cumhuriyet'in başkanlığını yapmıştır. (ç.n.)

** Atina Şehir Devleti'nde, şehre yerleşen, köle olmayan ama siyasi haklardan yoksun yabancılara verilen ad. (ç.n.)

*** 13 Mayıs 1985'te MOVE adlı büyük çoğunluğu zencilerden oluşan, ırkçılık karşıtı; zencilerin haklarını, doğal hayata dönüşü, hayvan haklarını savunan radikal grubun komün halinde yaşadığı ev, polis tarafından bombalanmış ve bunun sonucu olarak 65 ev yanmış, itfaiye müdahaleyi önlemek için suyu kesmiştir. (ç.n.)

Fidel Castro: Eğer polisin geçenlerde orada yaptıklarını kastediyorsan, onların minyatür Neronlar olduklarını söyleyebiliriz; ne var ki yetkililerin tam desteğini arkalarına almışlardır.

Demem o ki, orduları, askeri üsleri, askeri müdahale birlikleri, teknik açıdan çok daha gelişmiş lejyonları var dünyanın dört bir tarafında. Müdahaleler, saldırı savaşları, silahlanma, günümüz dünyasının tüm sorunları ve ayrıca multimilyonerlerle dilenciler, haktan yoksun zenci kitleler, dünyanın tüm gerici rejimleriyle işbirliği var.

Roma'da ne vardı? Aynı biçimde sınıflar; soylular, alt tabaka, köleler ve sınıf mücadelesi. Sonra Orta Çağ'da yine soylular, burjuvalar ve serfler. Bunu inkâr edebilecek biri var mı? Mücadele vardı çünkü sınıf vardı. Burjuvalar, üretimin itici gücü oldukları halde ömürlerini haklardan yoksun geçirmeye razı gelmedi.

Fransız Devrimi'nden sonra burjuvalar ve proleterler vardı; üretim araçlarının sahibi olanlar ve yalnızca kendi emeğiyle katkıda bulunanlar. Bir de orta sınıflar mevcuttu.

Uzun bir tarihi süreç boyunca kölelik varlığını sürdürdü; resmen kabul edilmiş bir kurum olarak varlığını çok kısa süre öncesine değin devam ettirdi. Kölelik Küba'da ne zaman son buldu? Yanlış hatırlamıyorsam Küba'da kölelik 1886'da kaldırıldı.

Frei Betto: Brezilya'da da aynı yıllarda kalktı.

Fidel Castro: ABD'de geçtiğimiz yüzyılda kaldırıldı, iç savaş nedeniyle 1860'larda. Köleliğin sürdürüldüğü ülkeler oldu, hatta insanların borcuna karşılık köleleştirildiği ülkeler oldu. Roma'da ve Yunanistan'da örneğin, kişi borcunu ödeyemediğinde köle oluyordu. Tüm bunlar yaşandı.

Sınıfların varlığını da sınıf mücadelesini de ne Marx ne de Marksizm icat etti; yalnızca analiz ettiler, üzerinde çalıştılar ve sınıfların varlığını çok net bir biçimde ortaya koydular. Bu mesele, bu tarihi gerçeklik üstünde yoğunlaştılar. Bu mücadelelerde ve insan toplumunun evriminde geçerli olan yasaları keşfettiler. Sınıfları da sınıf mücadelesini de onlar uydurmadı; dolayısıyla bunun suçunu Marksizm'e atmak mümkün değildir. İlle biri suçlanacaksa suçlanması gereken, bu problemin esas sorumluluğunu taşıyan tarihtir.

Sınıflararasındaki nefrete gelecek olursak; nefreti doğuran Marksizm-Leninizm değildir. İşin aslı, Marksizm-Leninizm sı-

nıflararası nefreti öğütlemez, yalnızca ortaya koyar: Toplumsal sınıflar mevcuttur, sınıflararası mücadele mevcuttur ve mücadeleler nefret doğurur. Nefreti doğuran, besleyen ve bunu onaylayan hiçbir biçimde Marksizm-Leninizm değildir, tam aksine sınıflar ve sınıflararasındaki mücadelenin varlığıdır.

Nefreti doğuran nedir gerçekten? Nefreti doğuran insanın sömürülmesidir, baskı altında tutulmasıdır, marjinalize edilmesidir; nesnel olarak bakıldığında nefreti doğuran toplumsal adaletsizliktir, Marksizm değil. Marksizm şunu söylemiştir: Bakın sınıflar var, sınıflar arası mücadele var ve bu nefrete yol açıyor. Sınıflararası nefretin öğütlenmesi gibi bir şey söz konusu değildir, aksine toplumsal bir gerçeklik açıklığa kavuşturulmaktadır, tarih boyunca vuku bulmuş bir şey açıklığa kavuşturulmaktadır. Nefreti teşvik etmek değil, insanlar sömürüldüklerini idrak ettiklerinde oluşan nefreti açıklamak söz konusudur. Ben sana kişisel geçmişimi anlattım ve hatta dedim ki maruz kaldığım şeylerden dolayı, hatta çocukken açlık çekmiş olmamdan dolayı, öyle veya böyle o insanlardan nefret etmiyorum. Bunlar beni eğittiği ve hayata hazırladığı için seviniyorum bile. Hakikaten kin tutmuyorum.

Örneğin Küba'daki devrimci düşünceyi, bizim devrimimizi analiz edersen, nefret sözcüğünün asla kullanılmadığını görürsün. Bir de şu var, bizim çok yüksek kalibrede, olağanüstü kalibrede bir düşünürümüz, Martí'miz vardı. Çektiği acılardan yola çıkarak yazdığı *Küba'da Siyasal Zindanlar* adlı broşüründe, İspanya'da doğan ve İspanyol halkının haklarını savunup Küba halkının haklarını inkâr eden, İspanya'da özgürlüğü ve demokrasiyi şart koşan ama Küba'ya bunları çok gören cumhuriyet rejimine yönelik iddialarında geçen, muhteşem cümleler vardır: "Ne kırbaç darbesi ne hakaretin sesi ne de zincirlerimin şakırtısı, nefreti bile öğrendim ama kimseden nefret edemem; o yüzden bırakın küçük göreyim sizi." Martí ömrü boyunca bağımsızlık için, kurtuluş için savaşmayı telkin etti; İspanyollardan nefret etmeyi değil.

Martíci deneyim, İspanyol atalarım dediklerinden nefret etmeden mücadele ruhunu ve bağımsızlık için savaşmayı öne çıkarmanın nasıl mümkün olacağını gösterir. Ve seni temin ederim ki Marti'nin fikirleri devrimimizin içine işlemiştir. Devrimci, sosyalist, Marksist-Leninist olan bizler, bir felsefeymiş gibi nefreti yüceltmeyiz. Bu, baskıcı bir rejime herhangi bir biçimde sempati

duyduğumuz veya ona karşı içimizi yakıp kavuran bir ateşle savaşmadığımız anlamına gelmez. Öte yandan, bunun en açık kanıtını da ortaya koyduğumuza inanıyorum, o da şudur: Biz emperyalizme karşı muazzam bir mücadele yürütüyoruz. Emperyalizmin her türlü hakaretine ve saldırısına maruz kaldık ama buna rağmen Kuzey Amerika'nın bir vatandaşı bu ülkeye geldiğinde herkes ona saygı gösteriyor, herkes onu el üstünde tutuyor çünkü Kuzey Amerika'nın vatandaşından nefret etmemiz mümkün değil gerçekten. Biz sistemi reddediyoruz, sistemden nefret ediyoruz. Benim ve bence Marksist devrimcilerin anlayışında bireylerden, insanlardan nefret etmek diye bir şey yoktur; tam tersine insafsız sömürü düzenine duyulan nefret söz konusudur.

Mesela Martí de İspanyol rejiminden nefret ediyordu ve halkı sömürgeci İspanyol rejimine karşı savaşması için yüreklendiriyordu. Buna karşın İspanyollardan nefret etmekten bahsetmiyordu ve pek çok Kübalı savaş meydanlarında büyük bir cesaret ve gözü peklikle savaşıp öldü.

Öyleyse gerçekte bizim dillendirdiğimiz düzene karşı çıkış, onu reddediş ve ona duyulan, haksızlığa duyulan nefrettir. İnsanların birbirinden nefret etmesini teşvik etmiyoruz çünkü nihai olarak insanlar bu düzenin kurbanıdır. Düzenle savaşmak gerekiyorsa onunla savaşırsınız, eğer nefret edilen bu düzeni temsil eden insanlarla savaşmak gerekiyorsa, nefret edilen düzenin temsilcisi insanlarla savaşırsınız.

Ve bunun Hıristiyanlık'ın öğretisiyle çeliştiğini gerçekten düşünmüyorum çünkü birinin "Ben suç işlenmesinden nefret ediyorum" demesinin, "Ben haksızlıktan, istismardan, sömürüden nefret ediyorum" demesinin Hıristiyanlık öğretisinde yasak olduğunu hiç sanmam. Suçu, haksızlığı, sömürüyü, istismarı, insanlar arasındaki eşitsizliği mahkûm edip bunlarla savaşmanın ne Hıristiyanlık öğretisiyle ne de dinle çeliştiğini düşünüyorum ve haliyle hakları uğruna savaşmak da dine karşı gelmek olamaz; bunu düşünemem. Haklı bir davayı, dinin benim de bildiğim kendi mantığı içinde savunmak, onunla çelişemez. Ama ayrıca, birkaç gün önce bahsini ettiğimiz kutsal tarihte de cennette bile meleklerin arasında savaş olduğu bize anlatılmıştır ve eğer göklerde bile savaş olduysa yeryüzündeki savaşlar nasıl olur da anlaşılamaz?

Frei Betto: İsa Ferisiler'i alenen ifşa etmiştir ve Herod'u kanlı olarak nitelendirmiştir. Üstelik İsa bize düşmanlarımızı sevmemiz gerektiğini söyler, düşmanlarımız olmaması gerektiğini değil. Ve bir despota gösterilebilecek en büyük sevgi, onun birine baskı yapma ihtimalini elinden almaktır.

Fidel Castro: Bu sorunu yorumlayışına hiçbir biçimde itiraz etmeyeceğimi tahmin edersin. Bize iyilik ve kötülük arasında daimi bir savaş olduğu öğretildi. Kötülüğü cezalandırmak şarttı. Bize suç işlenmesinden, haksızlıktan, kötülükten ve tam da bizim savaştığımız tüm bu şeylerden sorumlu olanları, cehennemde sonsuz bir cezanın beklediği öğretildi, gerçi ben buna inandığımı söyleyemem. Ama bu nefretin bir ifadesi sayılabilir mi? Sana ne düşündüğümü söyleyeyim; ben insanlara karşı kişisel bir nefret hiç beslemedim. Düşmanlarımı seviyor değilim, o kadar uç bir noktaya varmadım; onları gerçekten sevmiyorum. Onların neden düşman olduklarını; tarihin, tarihin yasalarının, bireyin toplumsal konumunun ne kadar payı olduğunu, düşman olması durumunu önceden kaç etkenin belirlediğini açıklayabileceğim noktadayım. Hatta biraz zorlasan genetik, biyolojik bir açıklaması bile olabilir; hasta veya kusurlu doğan bireyler var, bu da bir gerçeklik. Bu canilerin pek çoğunun tam bir psikopat olduğunu, Hitler'in hasta olduğunu düşünüyorum; onu sağlıklı bir insan olarak görmem mümkün değil. Bence milyonlarca insanı fırınlara dolduran tüm o insanlar akıl hastasıydı.

Şunu derim: Tamam, faşizmden nefret ediyorum. Nazizmden nefret ediyorum. O iğrenç yöntemlerden nefret ediyorum. Hatta diyebilirim ki yetkililer cezalandırılmalı, o zamanki yetkililer cezalandırılmalıydı; şu veya bu biçimde onları hapse atmak hatta infaz etmek gerekiyordu; zira insanlığa dehşetli bir zarar verdiler. Ama daha önce de söylediğim bir şey var; biz kanlı, vahim bir suç işlemiş kimseyi ve hatta bir karşıdevrimciyi, devrime ihanet eden bir kimseyi cezalandırırken bunu intikam duygusuyla yapmıyoruz. Bunu defalarca dile getirdim. İntikamcı bir anlayışla ilgisi yok bunun. Kimden intikam alacaksın? Tarihten mi, bu canavarları yaratan toplumdan mı, bu kimseleri korkunç şeyler yapmaya itmiş olabilecek hastalıklardan mı? Neyden intikam alıyor olacaksın? Öyleyse biz kimseden intikam almıyoruz. Geçen yıllar boyunca çok mücadele ettik, çok savaştık yine de burada kişilere

karşı bir nefret veya intikam duygusu beslediğimiz söylenemez çünkü ne yazık ki çoğu kez bireyin, durumların ve koşulların toplamının bir ürünü olduğunu ve benimseyeceği tutumun kayda değer bir ölçüde önceden belirlendiğini görüyoruz.

Bakalorya döneminde felsefeye ilişkin ilk kavramların öğretilişini şimdi hatırlıyorum da, ilk tartışma konularından biri, bireyin bazı şeyleri yapmaya koşullanmış olduğu mu yoksa yaptıklarının vahametinin ve vereceği zararın tamamen bilincinde olarak, dolayısıyla da davranışlarından mutlak biçimde sorumlu olarak mı hareket ettiğiydi. Bireyin sorumluluğu çok tartışılıyordu. O dönemde, Cizvit okulunda bizim öğretmenimiz olanlar, bireyin önceden hiçbir şey için koşullanmadığı ve her hareketinden sorumlu olduğu fikrini kabul etmeye eğilimliydiler. Ben çoğu kez iki durumun bir karışımının söz konusu olduğuna inanıyorum. İnsanın davranışlarını önceden belirleyen önemli etkenler var, bir de bariz akıl hastalığına bağlı vakalar hariç, insanın sorumluluğu ve suçluluğu etkenleri var. Çünkü akıl hastası olan kimseler var ve bu koşulda insan öldürüyorlar; bunları sorumlu tutmak çok zor. Onları, belli davranışları yapmaya iten bir eğitim almış, kendilerine belli bir ideoloji öğretilmiş kimseler var. Gerçekten bu vakalarda, bireyin davranışı belli ölçüde önceden koşullanmıştır.

Her neyse. Bizim açımızdan, en azından şahsen benim açımdan, aklı tamamen başında olan veya aklı başında varsaydığımız bireylerin yürüttüğü karşıdevrimci, gerici herhangi bir faaliyet söz konusu olduğunda ve bunu cezalandırmak gerektiğinde; bir sabotajcıyı, bir haini, bir katili cezalandırmamız gerektiğinde, bunu nefret ya da intikam duygusuyla değil, tam tersine toplumun savunulmasının, devrimin ve onun toplumda karşılık geldiği adalet, refah ve yararın gözetilmesinin bir gereği olarak yaptık. Soruna yaklaşımımız böyledir.

Kaldı ki bu kavramlara, Martí'nin anlayışına başvurursan –o bir savaşçıydı, çok parlak ve asil, büyük bir savaşçıydı–, mesela tüm söylevlerini, tüm geçmişini kaynak alırsan nefretten hiç söz etmediğini görürsün. "Bizi ezen İspanyollardan nefret edeceğiz" demedi asla. Her zaman şunu söyledi: "Bütün gücümüzle savaşacağız ama İspanyollardan nefret etmemeliyiz. Savaşımız İspanyollara karşı değil, düzene karşı." Ve bunun, politik düşüncemizin özünde olduğunu düşünüyorum. Marx'ın da Lenin'in de herhan-

gi bir kimseden, hatta çardan bile nefret etmediğine inanıyorum. Lenin'in çarlık düzeninden, imparatorluk düzeninden, toprak ağalarının ve burjuvaların sömürü düzeninden nefret ettiğini düşünüyorum. Engels'in düzenden nefret ettiğini düşünüyorum. İnsanlara karşı nefreti dile getirmediler, düzene karşı nefreti dile getirdiler. Sınıflararası mücadelenin ilkeleri ve ölçütleri olabilecek şeyler de, sınıflararası nefret denilen şeyin altında yatan da bunlardır; yani bir grup insanın diğer bir grup insana olan nefreti değil, tersine sınıflı bir düzene olan nefrettir ki ikisi aynı şey değildir.

Küba'da Demokrasi ve Burjuva Demokrasisi

Frei Betto: Kumandan, bazı Hıristiyan çevrelerde Küba Devrimi'nin elde ettiği toplumsal, ekonomik başarılara; eğitimde, sağlıkta elde ettiği başarılara hayranlık duyuluyor fakat ABD'de, Batı Avrupa'da olduğu gibi, insanların seçimle hükümeti değiştirdiği bir demokrasi olmadığı söyleniyor. Siz bu konuda ne dersiniz; Küba'da demokrasi var mı yok mu?

Fidel Castro: Bakın Frei Betto, bu konuda uzun uzun konuşabiliriz ve ben röportajımızın halihazırda epey uzun olduğunu düşünüyorum. Ne sizin zamanınızı boşa harcamama ne de bu röportajı okuyacak olanların sabrını zorlamama gerek var. Gerçekten bu sözde demokrasinin ucu bucağı olmayan, muazzam bir sahtekarlık olduğunu düşünüyorum. Kelimesi kelimesine, aynen böyle.

Geçenlerde bir gazeteci bana bunu sordu.

Frei Betto: Gazeteci hangi ülkedendi?

Fidel Castro: Kuzey Amerikalıydı. Daha doğrusu, çeşitli makaleler ve bir kitap yazmayı tasarlayan, biri akademisyen biri kongre üyesi iki kişiden biriydi. "Sizin zalim bir diktatör olduğunuzu düşünenler var" deyip duruyordu. Bundan bile ağırını söyledi.

Gel de çık işin içinden! Ne cevap verirsin? Mantığa, düz mantığa başvurmak zorunda kaldım ve diktatör kimdir diye sordum. İlk olarak şunu dedim: "Kararnamelerle hükmeden, tek başına karar alan kimsedir." Sonra ekledim: "O halde, Reagan'ı diktatör olmakla suçlayabilirsiniz." Saygısızlık etme niyetim olmadan şunu da söyledim: "Papa'yı bile diktatörlükle suçlayabilirsiniz

çünkü Papa kararnamelerle yönetiyor; elçileri, kardinalleri, piskoposları tayin ediyor. Hepsi Papa'nın tek başına aldığı kararlar ve kimsenin aklına 'Papa diktatördür' demek gelmiyor. Kilise'nin kurum içi işleyişine, mekanizmalarına dair eleştiriler kulağıma elbette geldi ama kimsenin Papa'nın diktatör olduğunu söylediğini duymadım."

Küba'daki durumu da açıkladım. Bakanlar, elçiler, bu ülkenin en kendi halinde işçisi dahil kimseyi atamadığımı açıkladım. İlk olarak nasıl tek taraflı, tek başına karar almadığımı, kararnameyle yönetmediğimi, kolektif bir yönetimimiz olduğunu –bundan daha önce bahsetmiştim– her zaman, Hareket'in başlangıcından beri tüm temel sorunların bu yönetim içinde tartışıldığını açıkladım. Bir şeyi daha dile getirdim: "Benim hakkım olan, Merkez Komitesi'nde, Politbüro'da, Bakanlar Kurulu'na bağlı Merkez Yönetim Kurulu'nda Ulusa Meclis'te konuşmak, tartışmaktır ve açıkçası bundan fazla bir hakkım olmasını da istemiyorum. Otoritemin ve saygınlığımın olduğunu inkâr etmedim. Parti ve halk nezdinde otoritesi ve saygınlığı olan diğer pek çok yoldaşım gibi. Ve bu ülkede onların sözü dinlenir. Geri kalanlarımız onların sözünü dinler, başta ben olmak üzere. Diğerlerinin dediklerini dinlemek ve onların bakış açısını hesaba katmak gerçekten hoşuma gidiyor.

Bütün bunları açıkladıktan sonra şunu da sordum: "Pek ya zalimlik nedir?" Tüm ömürlerini haksızlığa, suça, istismara, eşitsizliğe, açlığa, sefalete, yoksulluğa karşı savaşmaya; çocukların, hastaların hayatlarını kurtarmak için, emekçilere iş bulmak için, yiyeceği olmayan aile kalmaması için savaşmaya adamış insanların zalim olamayacağını söyledim onlara. Ve soruyorum, zalim kimdir? Zalim olan gerçekten bunca sefaletin, facianın var olmasının sorumlusu olan kapitalist bencilliktir, kapitalist sömürüdür, kapitalist düzendir.

Zalim olan, milyonlarca insanı savaşa sürüklemiş emperyalizmdir. Birinci Dünya Savaşı'nda kaç insan öldü? 14 milyon mu, 18 milyon mu 20 milyon mu, bilmiyorum. Ya İkinci Dünya Savaşı'nda? 50 milyondan fazla insan öldü. Peki bu ölümlere ve felaketlere kim yol açtı? Üstüne üstlük, ölenlerin haricinde milyonlarca da ağır yaralanan, kör veya sakat kalanlar var. Peki kaç kişi öksüz, yetim kaldı; ne kadar servet heba oldu, ne kadar insan

emeği yeryüzünden silinip yok edildi; bunların suçlusu kimdi? Emperyalist düzen, kapitalist düzen, pazar paylaşım kavgası, Birinci ve İkinci Dünya Savaşı'ndaki sömürge paylaşım kavgası. Yüz milyonlarca insanın ölümünün sorumlusu bunlardır.

Gerçekten zalim olan kimlerdir? Barış için, bunca sefalete, yoksulluğa, sömürüye son vermek için, düzeni değiştirmek için savaşanlar mı yoksa bu düzen ve onu ayakta tutanlar mı?

Kimlerdir zalim? Yankiler Vietnam'da milyonlarca insanı öldürdü ve bağımsızlığı uğruna savaşan –bundan daha önce söz ettim– bu küçük ülkeye İkinci Dünya Savaşı'nda atılanların toplamından daha fazla bomba attılar. Bu gerçekten zalimlik değil mi? Acaba bu düzene demokratik denilebilir mi?

Ayrıca örneğin Reagan'ın nasıl da Kuzey Amerikalıların anca yarısının oy kullandığı seçimlerle başa geldiğini, bu sözde demokraside oyların yaklaşık %30'uyla seçilmiş olduğunu da açıkladım. Ve Reagan'ın Roma imparatorlarının bile sahip olmadığı yetkileri var; çünkü Neron adında delinin biri, bir Roma imparatoru, Roma'nın yakılması emrini verebildi. Bu doğru mu yoksa Suetonius'un* uydurması mı, tarihsel bir gerçek mi yoksa bir tarihçinin masalı mı bilemem ama anlatılana göre Roma'yı ateşe vermiş ve lir çalarak yangını seyretmiş. Anlaşılan sirklerdeki oyunlara, hani şu tarihçilerin bahsettiği, insanların dövüştürüldüğü, Hıristiyanların aslanlara yem edildiği oyunlara, tüm imparatorların düşkün olduğu doğru. Şimdinin imparatorları o zamankilerden daha kudretli çünkü Reagan Neron'un Roma'da çıkarabildiğinden çok daha korkunç, nükleer bir yangın çıkarabilir.

Nükleer bir yangında Katolikler, Budistler, Müslümanlar, Hindular, Çin'de Konfüçyüs'ün ve hatta Mao'nun veya Deng Şiaoping'in takipçileri kül olabilir. Hıristiyanlar, Protestanlar ve Katolikler, zenginler ve yoksullar, dilenciler ve multimilyonerler, gençler ve yaşlılar, çocuklar ve kocamışlar, kadınlar ve erkekler, köylüler ve toprak sahipleri, işçiler ve sanayiciler, işverenler ve proleterler, entelektüeller ve emekçiler, tüm herkes nükleer bir yangında yok olabilir. Bu durumda, dünya nükleer bir yangınla kül olurken Reagan'ın gerçekten durup lir çalmaya vakti olacağını sanmıyorum; çünkü dakikalar, saatler, günler, aylar içinde belki

* Romalı tarihçi ve biyografi yazarı. (ç.n.)

nükleer radyasyona daha dayanıklı birkaç böcek dışında dünyada yaşamın yok olacağını bilimciler çoktan kanıtladı. Hamamböceklerinin çok dirençli oldukları söyleniyor. İşte böylece Reagan dünyayı hamamböceklerinin dünyasına dönüştürebilir. İçinde nükleer şifrelerin olduğu ufak bir kilitli çantası var ve bu şifreler aracılığıyla bir emir verdiğinde nükleer bir savaşın kopacağı zaten biliniyor. Demem o ki şimdinin imparatorları eskilerden çok daha kudretli. Bunun adına da demokrasi diyorlar ve anlaşılan içinde zalimlikten eser yok. Saydığın tüm o ülkeler; İngiltere, Federal Almanya, İtalya, İspanya ve tüm diğerleri, demokrasiye övgülerin düzüldüğü tüm o ülkeler, aynı zamanda NATO üyesi. Bu akla sığmaz oluşuma dahiller ve bunun adına da demokrasi diyorlar. En belirgin özelliği işsizlik olan bir demokrasi bu: İspanya'da 3 milyon, Fransa'da üç milyon daha, İngiltere'de üç milyon ve Federal Almanya'da 2,5 milyon... Görüyorsun ki bu ülkelerin hepsinde işsizlik var.

Ama çok ayrıntıya girmek istemiyorum. Gelişme gösterildiğini ve günümüz Avrupa'sının Orta Çağ Avrupa'sından farklı olduğunu kabul ediyorum. Ne fetih döneminin Avrupa'sıdır ne Kilise karşıtlarını diri diri yakan Avrupa'dır ne de artık sömürge döneminin Avrupası'dır. Elbette yeni sömürgeciliğin, emperyalist düzenin Avrupa'sıdır. Ama ben bazı gelişmeler kaydedildiğini kabul etmeye hazırım. Neyle bu kadar gururlandıklarını bilmiyorum. Faşizmden ve kendilerinin başlattığı son iki dünya savaşının kıyımlarından çıkmalarıyla, birkaç yıl öncesine dek kaydettikleri gelişmelerle mi bu kadar gururlanıyorlar, bilmem.

Kölelikle, sömürüyle ve dünyayı maruz bıraktıkları vahşetlerle geçen yüzyılların tanındığını ve tarihi eleştirisinin yapıldığını; işte bunun açık ve kesin biçimde yapıldığını henüz görmedim ama dünyayı hâlâ muazzam biçimde sömürdüklerini görüyorum. Kalkınmalarını Üçüncü Dünya'nın finanse etmesinden başlayarak... Marx'ın dediği gibi, her taraftan kanlar akan bir dünyaya doğan, eski sömürgelerindeki erkeklerin, kadınların ve çocukların kanı ve alın teriyle kurdukları kapitalist toplumun yanı sıra, bütün bunları da oralardan gasp ettikleri altınla finanse ettiler.

Ne ile bu kadar gururlanabiliyorlar bilmiyorum. Bilmem nasıl kendilerini bizden, dünün kölelerinden, dünün sömürülenlerinden, dünün katliamlarından sağ kurtulanlardan; tıpkı madenleri-

miz ve ülkemizin diğer yaşamsal kaynakları gibi, ABD'nin ve diğer emperyal güçlere ait büyük şirketlerin el koyduğu bu topraklarda yaşayan bizlerden daha demokrat buluyorlar? Küba'daki bizler gibi, buna karşı gerçekten savaşanlardan daha mı demokratlar? Biz kendimizi bundan kurtardık. Yalnızca tadını çıkarmakla kalmayıp başka ülkelerle de paylaşmaya muktedir olduğumuz emeğimizin meyvesinin ve kendi zenginliklerimizin sahibiyiz. Artık köle değiliz. Ne sömürgeyiz ne de yeni sömürgeyiz, ne sömürülenleriz ne de dünün okuma yazması olmayan cahilleri, ne dünün hastaları ne de dilencileriyiz. Biz hakiki bir toplumsal devrim aracılığıyla halkla, işçilerle, köylülerle, zihin veya beden emekçileriyle, öğrencilerle, gençler ve yaşlılarla, erkekler ve kadınlarla bütünleşenleriz; ömrümüzü halkın çıkarları uğruna adamış ve bunun sonucu olarak vatandaşlarımızın ezici çoğunluğunun güvenini ve desteğini arkasında hissedenleriz.

Yalnız onca methiye düzülen batılı demokrasileri için söylenemeyecek bir şey varsa o da genellikle halkın çoğunluğunun desteğine sahip olduklarıdır. Bazen seçimlerden sonraki birkaç gün için böyledir ama çoğu kez azınlık sayıda oyla kazanırlar. Reagan örneğini verelim: İlk seçiminde seçmenlerin yaklaşık %50'si oy kullandı ve üç aday olduğu için Reagan ABD seçmenlerinin toplamının %30'undan az oy aldı ve bu oylar ona zafer getirdi. Çünkü toplumun yarısı oy bile kullanmadı. Buna bile inançları yok. Kuzey Amerikalıların yarısı oy kullanmadı. Şimdi belki biraz daha fazla oy çıkarabilir ama ikinci başkanlık seçiminde Reagan'ın aldığı oy, ABD'de seçme hakkı olan kişilerin %30'undan çok fazla değildi.

Diğerleri, oy verme hakkı bulunanların tamamı olmaktan uzak seçmen kitlesinin %51'ine dayalı bir çoğunluk sağlıyorlar. Ve bu genel olarak yalnızca birkaç ay, haydi bilemedin bir iki yıl süreyle geçerli. Halkın desteği derhal erimeye başlıyor. İster İngiltere başbakanı ister Fransa'nın başkanı, ister İtalya'nın ister Federal Almanya'nın isterse de İspanya'nın başbakanı olsun, her gün sözü edilen, batılı model ülkelerden hangisi söz konusu olursa olsun, birkaç aya kalmadan azınlık hükümeti oluyorlar.

Her dört yılda bir seçim! Dört yıl önce Reagan'ı seçenler, artık ABD'nin politikalarına müdahil olamıyorlar. Sebebi de düpedüz Reagan'ın savaş bütçesini geçirebilmiş, yıldız savaşlarını uydu-

rabilmiş, her türden roketi ve silahı ürettirebilmiş, her türden karışıklık çıkartabilmiş, bir ülkeye müdahale edebilmiş, ülkeleri işgal edebilmiş, denizcilerini dört bir yana salabilmiş olması. Ve kimseye hiç ama hiçbir şey danışmak zorunda değildi, en ufak biçimde bile seçmenlerinin fikrini sormadan, tek başına aldığı kararlarla dünyayı savaşa sokabilirdi.

Ben sana bu ülkede önemli, temel meseleler hakkında asla tek taraflı karar alınmadığını söylüyorum çünkü bu meselelerin analiz edildiği ve tartışıldığı kolektif bir yönetimimiz var. Bizim seçimlerimize seçmenlerin %95'inden fazlası katılıyor. Seçim çevresi delege adayları taban tarafından belirleniyor. Büyük şehirlerdeki her bir seçim çevresinde bazen 1500 kişiye 1 delege, eğer kırsal alandaki veya özel koşullardaki bir seçim çevresiyse 1000'den az sayıda kişiye 1 delege düşüyor ve bu delegeler o bölgenin sakinleri tarafından aday gösteriliyorlar. Ülkemizde yaklaşık 11 bin seçim çevresi var; yani fiilen her 910 vatandaş için 1 delege var bu ülkede. Bu delegeleri parti aday göstermiyor, onları doğrudan mahalli kurullar aday gösteriyor. Her seçim çevresi için en az 2 en çok 8 aday gösterebilirler. Eğer oyların yarısından bir fazlasını alan çıkmazsa ikinci bir seçim yapılır. Ve Küba Devleti'nin yöneticilerini de, belediye başkanlarını da, eyalet yöneticilerini de seçenler bu delegelerdir ve Millet Meclisi'nin yarıdan fazlası işte bu halk tarafından aday gösterilip tabandan seçilerek gelmiş delegelerden oluşur. Örneğin ben taban delegesi değilim, millet meclisi üyesiyim. Devrimci mücadelemizi başlattığımız Santiago de Cuba'nın seçim çevresinin delegeleri tarafından aday gösterildim ve seçildim.

Bu taban delegeleri halkın kölesidir çünkü gayret göstererek her zamanki işlerinin kazancından başka bir maaş almadan fazladan saatler boyunca çalışmaları gerekir. Her 6 ayda bir seçmenlerine yaptıklarının hesabını vermek zorundadırlar ve seçmenleri tarafından herhangi bir anda görevden alınabilirler. İşte bu, halkın çoğunluğunu ifade eder. Eğer halkın çoğunluğu yanımızda olmasaydı, halkın çoğunluğu devrimin yanında olmasaydı, devrimci iktidar ayakta kalamazdı.

Bizim bütün seçim sistemimiz halkın çoğunluğunu öngörür. Ama aynı zamanda devrimci anlayışımız da halk için savaşan ve çalışanların, bir devrimi hayata geçirecek ve onu sürdürecek emeği verenlerin, her zaman halkın ezici çoğunluğunun desteğini

alacağı öncülünden yola çıkar çünkü kim ne derse desin, halktan daha müteşekkir olan, harcanan çabanın hakkını halktan fazla veren kimse yoktur. Eğer pek çok ülkede insanlar seçilmeye layık olmayan bir sürü kimseye bile oy veriyorsa, kendini halkla özdeşleştirmiş bir devrim olduğunda, kendini halkla özdeşleştirmiş bir iktidar olduğunda, halk ona her zaman mutlak bir destek verir. Zaten açıkladığım gibi, Küba'da vatandaş "Devlet benim" diyebilir çünkü sorumluluk ve yetki ondadır; ordu odur, silahları tutan odur, iktidarda olan odur.

Bu durum meydana getirildiğinde, ortada tutarlı insanlar ve hakiki bir devrim var olduğu ve devrimciler ne tür bir hata yaparlarsa yapsınlar, çabucak düzeltmeyi bildikleri sürece, devrimin halkın çoğunluğunun desteğini almaması mümkün değildir.

Bu yüzden sana tüm bu konuşulanların ucu bucağı olmayan, muazzam bir sahtekarlık olduğunu söylüyorum; çünkü kardeşlik ve eşitlik olmadan ne özgürlük ne de demokrasi olabilir. Bunun haricindeki her şey kurgudur, her şey metafiziktir; tıpkı sözde demokratik hakların çoğu gibi. Çünkü mesela hakikaten basının özgürlüğünden ziyade yayın organlarının mülkiyetine sahip olma özgürlüğü vardır ve o zaman da ABD'nin en ünlü gazetesinde, diyelim ki *New York Times* veya *Washington Post* olsun, gerçekten düzen karşıtı bir yazı çıkamaz. ABD'de sırayla hükümet olan, tüm mevkileri tekellerine almış ve ele geçirmiş olan büyük siyasi partileri analiz edersen, onların içinde bir tane bile komünist bulamazsın. *New York Times'ta*, *Washington Post'ta* veya ABD'de çıkan önemli gazete ve dergilerin herhangi birinde yazan bir tane bile komünist bulamazsın. Onları radyodan dinleyemez, televizyonda konuşurken göremezsin, ülkenin bir ucundan diğerine yayın yapan kanallarda bile. Kapitalist düzene gerçekten karşı çıkan kimseyi bu yayın organlarında asla görmeyeceksin. Özgürlük, düzenle hemfikir olanlar, düzenin içinde yer alanlar içindir. Kanaat oluşturan, kanaat üreten hatta halkın politik kanaatlerini ve fikirlerini üretenler içindir. Buna karşın adına demokrasi derler. Biz biraz daha dürüstüz. Burada yayın organlarının özel mülkiyeti diye bir şey yok. Öğrencilerin, işçilerin, köylülerin, kadınların ve diğer kitle örgütlerinin, partinin ve devletin yayın organları var. İktidarın seçilme yöntemleri aracılığıyla ve her şeyden çok da eleştiri ve sürekli özeleştiri aracılığıyla, kolektif yönetimle ve

halkın en geniş, sürekli katılımı ve desteğiyle demokrasimizi geliştiriyoruz.

Şunu bilmeni isterim ki açıkladığım üzere ben oturup elçi filan tayin etmiyorum; gerçi fikrimi sorarlarsa söyleyebilirim. Bir işçinin atanmasına bile karar vermiyorum çünkü tüm sorumluluklar ve mevkiler için geçerli olan ve kapasiteye, liyakata dayanan bir terfi sistemi var. Gerçekten ben kimseyi atamıyorum. Devletin mütevazı bir çalışanını görevlendirmek için tek başıma karar almıyorum; bunu ne yapabilirim, ne yapmak isterim, ne de buna ihtiyacım var.

Demem o ki... Olanca açıklığıyla ifade ediyorum. Gerçekten de bizim düzenimizi, NATO üyesi olanlar dahil, dünyamızı en gaddar biçimde sömüren, onu yağmalayan, gelişmiş kapitalist ülkelerin kapitalist, emperyalist düzeninden bin kat daha demokratik buluyorum. Kendi düzenimizi çok daha demokratik ve çok daha adil addediyorum. Bu konuda söyleyebileceklerim bunlar ve birilerini rencide ediyorsam üzgünüm ama sen beni açıklık ve samimiyetle konuşmaya mecbur ediyorsun.

Frei Betto: Ne güzel o zaman, bunlar Hıristiyan erdemleri Kumandan.

Fidel Castro: Şahane, onları bu bağlamdayüzde yüz onaylıyorum ve altına imzamı atıyorum.

Frei Betto: Başka bir soru Kumandan; Küba, devrimi ihraç ediyor mu?

Fidel Castro: Bundan defalarca bahsettim zaten Frei Betto. Daha önce söylediklerimi çok özet olarak toparlayacağım. Devrimin olmasını sağlayan koşulların ihracı mümkün değildir. 360 milyar dolarlık dış borç nasıl ihraç edilebilir? %30 ila %50 arasında devalüe edilmiş dolar nasıl ihraç edilebilir? 10 milyar dolardan fazlasına denk ek faiz borcu nasıl ihraç edilebilir? IMF'nin uygulamaları nasıl ihraç edilebilir? Korumacılık nasıl ihraç edilebilir? Damping nasıl ihraç edilebilir? Eşitsiz mübadele nasıl ihraç edilebilir? Üçüncü Dünya ülkelerindeki sefalet, yoksulluk nasıl ihraç edilebilir? Ve bunlar tam da devrimin koşullarını belirleyen etkenlerdir. Bunlar gerçekte ihraç edilemezler; en azından devrimci bir ülke tarafından.

Ben ABD'nin, Reagan'ın, IMF'in, halihazırdaki adaletsiz uluslararası ekonomik ilişkilerin Latin Amerika ve Üçüncü Dünya'daki yıkımın temel etkenleri olduğunu söylüyorum.

Devrimin ihracından söz etmenin indirgemeci, yüzeysel ve idealist bir tavır olduğuna inanıyorum. Fikirler, yaklaşımlar, görüşler geliştirip bunları dünyaya yayabilirsin. Dünya üstündeki neredeyse tüm fikirler bir yerlerde ortaya atılmış ve oradan pek çok yere yayılmıştır.

Sen demokrasiden bahsediyordun. Bu "burjuva demokrasisi" kavramı Avrupa'da Fransız ansiklopedicilerle doğdu ve daha sonra dünyanın her yanına yayıldı; bunlar ne Aztekler'in ne İnkalar'ın ne de Kübalı Siboneyler'in fikirleriydi. Kaldı ki Hıristiyanlık'ın kendisi bile Aztekler'in, İnkalar'ın veya Siboneyler'in dini değildi ama bugün bu yarıküredeki pek çok insanın dini. Konuştuğumuz dil bile bizim dilimiz değildi ve hatta "Vah vah, yazıklar olsun, Kızılderili dillerinin neredeyse tamamen yok olması ne de hayıflanılacak şeydir" de diyebilirim ve haklı da olurum ancak sömürgeleşmenin çok az iyi taraflarından biri de bize Meksika'dan Patagonya'ya kadar olan alanda konuşup anlaşabildiğimiz bir dil kazandırmış olmasıdır. Çünkü ufak tefek yanlış anlamalar olmakla beraber, Brezilyalılar da dahil Kübalılar, Arjantinliler, Venezuelalılar ve diğer Latin Amerikalılar gayet güzel anlaşıyoruz. Güzel, peki ama bizim mi? Mesela Karayipler'de konuşulan Portekizce, İspanyolca, İngilizce oranın yerli dili midir? Hayır, ithaldir. Tüm fikirler de dünyaya işte böyle yayılır; felsefi fikirler, politik fikirler, dini, edebi fikirler. Yalnızca fikirler mi? Diğer yarıkürenin ürünü olan kahve gibi, bu yarıkürenin ürünü olan kakao bile bu sayede yayılmıştır; aynı şekilde mısır, domates ve bir zehir olan tütün tüm dünyaya yayılmıştır. Latin Amerika'daki atlar, inekler, domuzlar ve bugün beslenmemizde önemli pay tutan diğer hayvanlar öbür kıtalardan buraya getirilmişlerdir.

Fikirlerin etrafa saçıldığını, yayılıp serpildiğini kabul ederim. Bu kimsenin inkâr edemeyeceği tarihsel bir olgudur. Ancak egzotik fikirlerin yayılmasından bahsedip durmak çocukçadır, gülünçtür. Gericilerin fikirlerden ölesiye korktuklarına dikkatini çekerim. Onlardan bu kadar korkmasalardı sosyalizm karşıtı, Marksizm karşıtı, komünizm karşıtı bunca kampanya yapmazlardı. Fikirleri yayabilirsin ama devrimleri ihraç edemezsin. Krizler fikirleri doğurur ancak fikirler kriz doğurmaz. Öyleyse, devrimi ihraç etmek imkânsızdır; bunun yapılabileceğini iddia etmek çocukçadır, gülünçtür, kültür yoksunluğunun göstergesidir.

Bir devrime sempati, politik ve ahlaki destek verme isteği duyabilir, dayanışma gösterebilirsin, yer yer ekonomik yardımda da bulunabilirsin; tıpkı devrimin zaferiyle beraber Küba'nın ekonomik yardım alması gibi. Acaba devrimi Küba'ya biri mi ihraç etti? Hiç kimse! Devrim yapalım diye dışarıdan hiç kimse bize bir kuruş göndermedi. Savaş zaten kazanıldıktan sonra, yeni göreve gelmiş, demokratik bir Latin Amerika hükümetinin son dakikada bağışladığı, üç beş tane tüfek haricinde, hiç kimse bir tane bile silah yollamadı. Biz devrimi tümüyle tek başımıza yaptık. Bu da devrimin gerçekten ancak tamamen yerli bir bakış açısından hareketle yapılabileceğini, ihraç edilemeyeceğini ortaya koyar. Her halü kârda devrimci fikirlerin yayılıp serpilmesi olgusu görülebilir ve tekrar söylüyorum; fikirler krizlerin anası değil kızıdır.

Bizim iddiamız buydu ve hâlâ böyle iddia ediyoruz. Birilerinin devrimin ihracından bahsettiğini duyduğumuzda gülüyoruz gerçekten.

Latin Amerika'nın Dış Borcuna Dair

Frei Betto: Üçüncü Dünya ülkelerinin dış borcuna dair Joelmir Beting'le yaptığınız sohbete atıfta bulunan, kitabın ilk bölümüyle bağlantılı olarak Kumandan, sizden bu dış borç sorununa ilişkin önerilerinizi kısaca açmanızı rica ediyorum.

Fidel Castro: Aslında sen Joelmir'le konuşmalarımıza tanık oldun. Onunla çok konuştuk, görüş alışverişinde bulunduk, bakış açılarımızı karşılaştırdık.

Bildiğin gibi, onu davet ettim çünkü ekonomik meselelerde Joelmir'in Brezilya'nın en seçkin gazetecisi ve analistlerinden biri olduğunu öğrendim. Genelde sorunlara ve süreçlere dair bilgim yoksa, onlar hakkında konuşmayı hiç istemem. Bu konuda çok dikkatliyimdir. Hatta hep en ihtiyatlı, ılımlı rakamları veririm çünkü farklı rakamsal veriler varsa en ılımlı, en ihtiyatlı olanlarından yola çıkmayı severim. Ve bundan ötesi de gerekmez çünkü en ılımlı veriler bile inanılmaz bir felaketle karşı karşıya olduğumuzu ortaya koyuyor.

Joelmir'le bir araya geldik; Küba'ya gelebildi. Demokratik açılımdan sonra artık bu onun için bir sıkıntı yaratmıyor sanırım. Ve bu sorunlara dair görüş alışverişinde bulunduk. Brezilya'ya önem

veriyoruz çünkü üretiminden, doğal kaynaklarından, ekonomik kalkınmasından, koşullarından dolayı Brezilya'nın bu yarıkürede muazzam bir ağırlığı var. Başka görüşmelerde de söylediğim üzere, benim Brezilya'ya dair çok fazla bilgim yoktu. Ama Brezilyalı subayların birebir Şilili, Arjantinli ve Uruguaylıların yaptıklarını yapmadığını uzaktan uzağa gözlemleyebildim. Bu saydıklarım düpedüz ülkelerini teslim ettiler, gümrük engellerini kaldırdılar; Chicago ekolünün* doktrinlerini uyguladılar ve ülkelerini borç batağına sokmanın ötesinde, gerçekten de mahvettiler. Buna karşılık Brezilyalı askerlerin yerli sanayiyi dış rekabetten korumaya çalıştıklarına dair bir izlenim edindim. Yaptıkları, çok uluslu büyük şirketlerin yatırımlarına kapıları ardına kadar açmaktı; bu da tam olarak aynı şey değil. Joelmir bana Brezilya'nın kalkınma modelinde hayata geçirilen ve gerçekten de borçlanmasına yol açan bazı kavramları açıkladı. Belli bir dönem boyunca enerji gibi, birbirinden farklı bazı alanlarda büyük yatırımlar yapılmış. Hatta bu yatırımların çoğu kamu şirketleri aracılığıyla yapılmış; onun bana anlattığına göre, büyük yatırımların yaklaşık %70'i. Eğer doğru anladıysam. Ancak bu büyük borçlanma, esas olarak büyük hidroelektrik santrallerinden, büyük enerji şirketlerinden başlamış.

Bu borçlanmanın, orta vadede petrol fiyatlarının varil başına 80 dolara çıkacağı inancına bağlı olarak, bu fiyatlardaki yükselişten çok etkilendiğini de açıkladı. Pentagon'un ve Kuzey Amerikalı bir kısım uzmanın ortaya attığı ve Brezilya askeri hükümetlerinin inandığı bazı teoriler, bu noktadan hareketle oluşturulmuş. Kısacası, çok büyük borçlanmaya yol açan yatırımların yapılmasına neden olan etkenleri açıkladı. Dediğine göre bir ara, brüt hasılanın neredeyse %30'u yatırımlara harcanıyormuş, onun da %20 'si gayri safi yurtiçi hasıladan çıkıyor ve kalan %10 da nerdeyse eşit payla iki yerden geliyor; yaklaşık%5'lik bir bölümü yurtdışı kredilerinden, diğer %5 ise basılan paradan geliyor. Bunu yürütmek için kullanılan mekanizmaları anlattı. Enflasyona ve başka sorunlara yol açmışlar.

Bu duruma etki eden uluslararası etkenlerin analizini yaptık; özellikle de ihraç fiyatlarının düşmesi, eşitsiz mübadele, koruma-

* Serbest piyasayı ve krizlerin devletin müdahalesinden kaynaklandığını savunan, parasalcı kuram. Aynı zamanda bu akımın önde gelen ekonomistlerinin bulunduğu Chicago School of Economics'e atfen Chicago Ekolü adıyla da anılır. (ç.n.)

cı önlemler ve damping üzerinde durduk. Brezilyalı veya Kübalıdan ziyade, sorunlarımızın neler olduğunu, içinde bulunduğumuz durumu ve çözümün ne olabileceğini netleştirmek isteyen, Üçüncü Dünya'dan iki adam olarak sorunların analizini yaptık.

Bizim açımızdan çok ilginç geçti. Senin de bildiğin gibi, Joelmir'in bir konferans vermesi ve bu meseleleri etraflıca tartışabilmemiz için hükümetin önde gelen yetkililerini bir araya getirdim.

Bu mesele, günümüzde Latin Amerika'nın temel meselesidir. Gerçekten trajik bir durumla karşı karşıya olduğumuzu düşünüyorum. Sana daha önce de dediğim gibi, bu 1930 bunalımdan daha kötü bir kriz. 1930'lardaki ihraç fiyatlarımız her ne kadar düşmüş olsa da daha yüksekti; şimdikinden daha yüksek bir alım gücüne sahipti. Nüfus bugünkünün dörtte biri kadardı; şimdi dört kat nüfus var. Üstelik bugün birikmiş sorunlar da katlanmıştır.

Bugün büyük şehir gibi olgular var. Mesela Meksiko'yu ele alalım; 18 milyon nüfusun yarattığı inanılmaz sorunları var. Bunu bize Meksikalı çevrebilimciler anlatıyor. Örneğin şehirde 2 milyon işsiz, yarım milyon suçlu olduğunu ve başkente köylerden her gün 600-700 kişinin geldiğini söylüyorlar. Meksikalılar, son derece yurtsever Meksikalılar bu sorunları ortaya koyuyor. Ormanların yok olduğunu, havanın gittikçe kirlendiğini, trafikteki araçlardan, fabrikalardan saatte 500 ton kimyasal partikülün havaya saçıldığını, 2200 metre rakımda daha az oksijen olduğunu ve 14,5 yıl içinde nüfus 34 milyona çıkınca, başkentte nefes almaya bile yetecek oksijen kalmayacağını aktarıyorlar. Hatta geçenlerde bu şehrin 18 milyonluk nüfusunun 6 milyonunun, evlerin avlusuna dışkıladığını açıkladılar. Meksika avlularındaki insan dışkısı miktarını bile hesapladılar. Hesaplarına göre 20 bin ton. Yazları kuzeyden ve kuzeydoğudan esen rüzgârlarla, göz kaşıntısından solunum sistemi mukozasındakine kadar türlü rahatsızlığı da beraberlerinde getirerek şehrin üzerine taşınıyorlar. İşin özeti, bu konuda çok ayrıntılı çalışmalar yapmışlar. Her tarafta aynı sorun yaşanıyor; Sao Paulo'da, Rio de Janeiro'da, Bogota'da, Caracas'ta, kısacası bu sürdürülemez makrosefalinin ilerlemesi durmuyor.30'lu yıllarda bu yoktu. Her şeyden önce 30'lu yıllarda 360 milyar dolar borcumuz yoktu.

Devrimleri, sosyal patlamaların önünü alacak birtakım değişimleri teşvik etmek niyetiyle başlatılan Gelişim için İttifak* zamanında, Kennedy'nin 10-15 yıllık bir dönemde yapılacak 20 milyar dolarlık yatırım programından bahsettiğini aktardım. Bununla beraber, bugün nüfus iki katına çıkmış, o zamanki toplumsal problemler üçe dörde katlanmışken her yıl muazzam miktarda borç ödemek durumunda buluyoruz kendimizi. Önümüzdeki on yıl boyunca yalnızca faiz ödemeleri için her yıl 40 milyar dolar artı sermaye kaçışı yüzünden kaybedilen 10 milyar dolardan fazla parayı, yani 50 milyar dolar civarında bir rakamı vermemiz lazım.

Buna doların aşırı değerlenmesinin bize olan maliyetini de, fiyatlarımızdaki düşüşün ne anlama geldiğini, eğilimi, fenomeni eşitsiz mübadeleyi eklemek gerekir ki o da 1984'te 20 milyar dolardan fazlaydı. Buradan da neredeyse 400 milyon civarında nüfusuyla, üstü üste yığılmış problemleriyle bu kıtanın aritmetik, matematiksel olarak az gelişmiş olduğu görülebilir ve bu kıta sanayileşmiş zengin ülkelere 70 milyar dolar öderken yatırımlar ve krediler aracılığıyla gelen para, yalnızca 10 milyar dolar. Net kaybımız yaklaşık 60 milyar dolara denk geliyor.

Bu hiçbir biçimde sürdürülebilir değil; maddi olarak, manevi olarak ve politik olarak sürdürülebilir değil. Onun için biz borcun ödenemez olduğunu ileri sürdük, bunu matematiksel olarak kanıtladık. Ödenmesi mümkün değil. Kesinlikle ödenemez. Bunun ekonomik, politik ve ahlaki açıdan imkânsız olduğunu söylüyoruz. İşte bu yüzden ben borcun toptan, hem anaparanın hem faizin silinmesi taraftarıyım.

Tarihsel nedenleri de analiz ediyorum ve ahlaki etkeni çok önemli görüyorum. Bu noktada çünkü Üçüncü Dünya ülkelerine yüzyıllardır yapageldikleri hiçbir şey ahlaken savunulabilir değil. Bizi yağmaladılar ve yağmalamaya devam ediyorlar. Sanayileşmiş dünyanın, bugün de bizi yağmalamaya devam eden dünyanın kalkınmasını finanse etmek için burada yüz milyonlarca insan çalışırken öldü. Ve bizden gasp ettikleri, borçtan kat kat fazlası.

Tabii ki meselenin ahlaki bir yönü var ama ahlaki yönünü bir kenara bırakıp sadece ekonomik yönden değerlendirince bile matematiksel olarak imkânsız; politik yönden de aynı derecede

* Alliance for Progress: 1961-1970 yılları arasında ABD'nin Latin Amerika ülkeleri için geliştirdiği ekonomik, sosyal ve siyasal yardım programı. (ç.n.)

imkânsız çünkü polisi, orduyu, halkın üzerine salıp ateş açmak, insanları öldürmek gerekir. Bu borç yüzünden oluk oluk ne kadar kan akacağını bilen var mı! Ve bence büyük sömürgecilere borç ödemek için halkının kanını akıtıp öldürme fikri de ahlaken savunulamaz.

Bu borçlar nasıl alınmış, kimler bundan nemalanmış? Bu paranın bir bölümünün kalkınma için, bazı altyapı hizmetleri için kullanıldığını kabul ediyorum, gel gör ki büyük bölümü tekrar sanayileşmiş ülkelere kaçmış veya silahlara yatırılmış, çarçur edilmiş, zimmete geçirilmiş, çalınmıştır. Bu duruma ilişkin savunageldiğimiz tez budur.

O yüzden şunu diyoruz: "Gün savaşma günüdür. Yalnızca borcun silinmesi için değil; aksine bu borca yol açan sorunları çözmek, eşitsiz mübadele, korumacı politikalar, damping, yüksek faizler, para manipülasyonu gibi, Latin Amerikalı tüm politikacıların, devlet adamlarının ve ekonomistlerin çok iyi bildiği, uluslararası ekonomik ilişkiler düzenindeki adaletsizliğin ortadan kaldırılması için. O halde, Birleşmiş Milletler'in 10 yıl önce, neredeyse oybirliğiyle onayladığı Yeni Uluslararası Ekonomik Düzen için savaşmanın zamanıdır." Savunduğumuz tez budur.

Borcun ödenemeyeceğini matematik ortaya koyuyor. Pek çok kişiyle görüştük ve ödenemez olduğunu söyledik. Buna ikna olmayan kimseyi de görmedim.

Bu nasıl olacak? Bazıları formülün moratoryum; diyelim ki on yıl sürecek faizler dahil bir moratoryum ilan etmek olduğunu ileri sürüyorlar. Bu fikrin şekillendirilişi az veya çok diplomatik olmuş, az veya çok kibarca olmuş, az veya çok zarif olmuş, aslolan bu değil. Gerçekten faizler dahilon yıllık bir moratoryum ilan edilebilirse, bu fiilen borcun silinmesi anlamına gelir. Sonra birikecek borç çok daha astronomik, çok daha ödenemez olacak. Dolayısıyla bu planın nasıl şekilleneceğini belirlemek gerek.

Öte yandan, birliğe ihtiyaç olduğunu iddia ediyoruz. Madem sınıflararası mücadeleden, bir dizi sorundan bahsettik, bu son derece önemli. Bu savaşı açmak için hem her bir ülkede hem de ülkeler arasında birlik sağlanması gerektiğini söyledik. Bu elbette genel bir ilkedir; sonra sırayla her bir somut durumun tek tek ele alınması gerekir. Şili'nin kendi içinde birlik sağlamasını, gerçekten imkânsız buluyorum. Şili'yi bu işin dışında tutuyorum.

İçsel birlik sağlama ihtimalinin düşüklüğü yüzünden, bu ilkenin kapsamı dışında kalan bazı ülkeler var. Ama bu gibi durumlarda muhalefet partilerinin, farklı güçlerin borcun iptali, yani feshedilmesi için mücadele edebileceklerini düşünüyorum.

Borcun iptal edilmesinin bile Pinochet rejimini kurtaracağını sanmıyorum; çok tecrit edildi, çok nefret topladı; bu sorunda kendini kurtaramayacağı kadar fazla payı var çünkü. Ve onu takip edecek demokratik süreçte Şili halkının Pinochet'nin aldığı muazzam borcu ödemesi hiçbir biçimde mümkün olmaz.

Ama bu savaşı açmak için ülkelerin iç birliğini bir ilke olarak ortaya koyuyoruz. Bence şu an asıl mesele bu. Latin Amerika ülkeleri arasında birlik, Üçüncü Dünya ülkeleri arasında birlik. Ne de olsa bu ülkelerin hepsi aynı dertten mustaripler.

Birleştirici formüller üretiyoruz; savaş açmak için gereken güce sahip olmak amacıyla iç birlik, ekonomik sorunları hatta kalkınma ve ülkelerimizdeki çok derin toplumsal sorunları çözecek zenginliği yaratmak amacıyla yapılacak fedakârlıkları doğru terimlerle ortaya koymak için birlik diyoruz.

Ancak biz fedakârlığı az gelişmişlik uğruna değil, kalkınma uğruna öneriyoruz. Borcu ödemek uğruna, ödenemez borcu ödemek uğruna boşuna fedakârlığı değil, ülke içinde yatırım yapmak uğruna fedakârlığı öneriyoruz. Latin Amerika'nın ve Üçüncü Dünya ülkelerinin tümü arasında birliği, dış borcun iptali mücadelesini başlatmak için ve Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilmiş Uluslararası Yeni Ekonomik Düzen için öneriyoruz; ne de olsa o olmadan borcun yalnızca iptal edilmesi ancak bir nefes aldıracak ama sorunun asıl çıkış nedenini ortadan kaldırmayacaktır.

Sana her şeyi tek tek sayıp dökmeyeceğim. Tüm bunlar düşünülebilir, anlaşılabilir şeyler. Halihazırda basılmış diğer kaynaklara başvurmak gerekir. Bu sorunla başa çıkmak, borcun iptal edilmesi veya iptal edilmesine denk bir sonuç almak, Uluslararası Yeni Ekonomik Düzen uğruna savaşmak ve kalkınma amacıyla gereken koşulların yaratılması için ülkelerin kendi içinde ve aralarında birlik olmasını savunuyoruz; işin özü bu. Ayrıca, ne alacaklı bankaların ne de uluslararası finans sisteminin batması gibi bir hevesimiz var. Tezimizdeki temel noktalardan biri, alacaklı devletlerin; zengin, kudretli, sanayileşmiş devletlerin, bugün yıllık 1

trilyon dolara yükselen askeri harcamalarının yaklaşık %12'sini ayırarak kendi bankalarına karşı olan sorumlulukları üstlenmeleridir. %12 kadar ufak bir payla borca bağlı sorunlarla başa çıkılabilir. Eğer savaşı kazanmayı başarırsak –kazanmak zorundayız da çünkü bu bir ölüm/kalım meselesidir– ve Uluslararası Yeni Ekonomik Düzen'e erişebilirsek belki o zaman, borç sorununu ve Yeni Ekonomik Düzen'i halletmek için askeri harcamaların %30'unu ayırmak gerekebilir. Böylece bu kudretli ve zengin devletlere ne yazık ki dünya nüfusunu birkaç defa katletmeye yetecek kadar silah için harcayacakları 700 milyar dolar kalır hâlâ.

O halde, alacaklı devletlerin vatandaşları için yeni vergi yükü getirmeden, bu ülkelerdeki alacaklı bankaların mudileri için mali bir kayıp yaratmadan, bu ekonomik sorunları çözmenin yolu budur diyoruz. Bir şey daha var; dış borcun iptaline ve adil bir uluslararası ekonomik düzene bağlı olarak Üçüncü Dünya ülkeleri, şu andaki yıllık alım güçlerine 300 milyar dolar ekleyebileceklerinden, bunun dünyayı, acısını çektiği ciddi ekonomik krizden çıkaracağını da ileri sürüyoruz. Çünkü bu durum sanayileşmiş ülkelerdeki istihdamı artıracaktır. Bugüne bugün sanayileşmiş ülkelerdeki sorun, esasen finansal bir sıkıntı değil, işsizliktir. Bu tür bir formül işsizliği azaltacaktır yani istihdamı artıracaktır. Gelişmiş kapitalist ülkelerin kapasitelerini, ihracatçıların kazançlarını, ihracat amaçlı üretim yapan sanayi kesimlerinin kazançlarını, hatta daha fazla istihdam yaratacağı için iç piyasaya üretim yapanların bile kazançlarını artıracaktır; zira iç tüketim de artacaktır. Bu ülkelerin yurtdışında yatırım yapan yatırımcılarının dahi kazançlarını artıracaktır. Bankalar batmayacak, dünya çapındaki finansal sistem çökmeyecektir.

Bu soruna çok kafa yoruyorum, hem de çok! Pek çok hesap yapıyorum ve başka bir çözüm yolu göremiyorum. Eğer bu çözüm hayata geçirilemezse ekonomik kriz ciddileşerek sürecektir. Sanayileşmiş ülkeler krizden çıkamayacak ve Latin Amerika'da öyle veya böyle devrimci bir karaktere bürünecek, dizginlenmemiş toplumsal patlamalar yaşanacaktır. Demem o ki toplumsal patlamalar yaşanacak; Arjantin'de, Uruguay'da, Brezilya'da ve diğer ülkelerde meydana gelen demokratik açılım süreçleri yok olacaktır. Bu çalkantıların neler doğuracağını kimse bilmiyor ama eğilim sivil, askeri veya hem sivil hem askeri toplumsal devrimlerin

yaşanması yönündedir zira bu nihai olarak, bir biçimde çözülmesi gereken bir sorundur. Çözümsüz sorunların gebe bıraktığı bu durumu doğuma sokacak bir ebenin çıkması lazımdır ve sivil olsun asker olsun, isterse ikisi beraber olsun ama illa ki birileri bu önlenemez doğumun ebesi olacaktır zira bu durum yorumlamaya bağlı, teknik formüllerle çözülecek halde değildir aksine yol yordam ve çözüm içeren gerçek çarelere muhtaçtır. Öne süregeldiklerimiz işte bunlardır.

Biri bana bir devrimci olarak neyi tercih edeceğimi sordu. Dedim ki: "Bu krizden düzgün bir biçimde çıkmayı, mümkün olduğunca az travmatik bir doğum olmasını tercih ederim. Kritik kütleye yaklaştıkça bu zincirleme reaksiyonun meydana gelmesini ve bunun, kontrol edilemez bir patlama olmasını değil, tıpkı bir atom reaktöründeki gibi kontrollü bir tepkime olmasını tercih ederim. Şu anda bir, iki, üç, dört hatta beş devrimin olmasındansa bu krizden çıkmak, Uluslararası Yeni Ekonomik Düzen'i kurmak, ileride toplumsal sorunları çözecek kaynaklara ve yapılması gerekli, köklü, kısa ya da orta vadede kaçınılmaz olan toplumsal değişimleri hayata geçirmemize izin verecek bağımsızlığa sahip olmamızı sağlayacak kalkınmanın koşullarını oluşturmak daha önemlidir."

Neyin uygun olduğuna her ülkenin kendi başına karar vermesi gerektiğini ileri sürüyoruz. İç önlemlere dair bir şey söylemiyoruz. Bu krizi çözmek için alınacak ülke içi önlemlerin neler olacağına karışma niyetimiz yok. Şunu söylüyoruz: "Bu her ülkenin ödevi olacaktır." Alacağı iç önlemlere her ülke kendi karar versin ama işin özünde bizim savunduğumuz şey birliktir. Yani bölücülük olarak görülebilecek ne varsa onun zıddıdır; çünkü bölücülüğü artan bir hızla teşvik eden ABD'dir, bencil ve ipe sapa gelmez ekonomi politikasıyla Reagan yönetimidir, Uluslararası Para Fonu'dur, zincirleme bir reaksiyona ve muhtemel bir patlamaya neden olacak, kurbanı olduğumuz yağmadır. Biz sistemli bir zincirleme reaksiyonun uygun olduğunu öne sürüyoruz. İddiamız bu. Bu sorunun zamanımızın kilit önemdeki sorunu olduğuna inanıyoruz ve bu durumu kavramadıkça, bu gerçeklikleri hesaba katmadıkça ve eninde sonunda bununla yüzleşmenin kaçınılmaz olduğunun farkına varmadıkça kimsenin, kelimenin hiçbir anlamıyla politikacı olarak nitelendirilmesinin mümkün olmayacağına inanıyoruz.

Biz sükûnet içindeyiz; bence bulunduğumuz nokta dikkatle düşünülmüş, bilinçli, yapıcı bir nokta ve şu an olacakları beklemekteyiz. Şu anda seçme şansı yöneticilerin elinde; eğer daha akıllıca, daha sağduyulu olanı seçerlerse ilerlemek mümkün olur. Ve sana diyorum ki gerçekten böyle olmasını tercih ederim. Aksi halde, sonuçları tahmin edilemez patlamalar olacaktır. Sorun öyle veya böyle çözülecektir ama hiç kimse, Latin Amerika toplumlarında böyle kontrolsüz bir sosyal patlamalar yaşanmasının ne gibi sonuçlara yol açacağını öngörecek durumda değildir. Bu konuda sana söyleyebileceklerim bunlar. Soracak başka sorun var mı, bilmiyorum.

Brezilya İle İlişkilere Dair

Frei Betto: Değerli zamanınızdan epey çaldım Kumandan ama izin verirseniz size sormak istediğim iki soru daha var. İlki, Küba'nın Brezilya ile ilişkileri yeniden kurmak isteyip istemediği.

Fidel Castro: Şimdi şöyle; Brezilya'yla ilişkileri kopartan biz değildik. Askeri darbenin hemen arkasından oldu bu. Biz Küba ile Brezilya veya türlü türlü Üçüncü Dünya ülkesiyle aradaki ekonomik, sosyal ve politik düzen farklılıklarına karşın pek çok ortak nokta olduğunun bilincindeyiz. Aslında bizim Latin Amerika'da, Latin Amerikalı ülkelerle ilişkilerimiz ABD'nin politikası, etkisi ve baskısı aracılığıyla belirlenmiştir. ABD, Meksika istisna olmak kaydıyla, tüm Latin Amerika ülkelerini, şu veya bu biçimde bizimle olan ilişkilerini koparmaya mecbur etmiştir.

Yalnız başımıza, bu yarıkürede tecrit edilmiş halde, bu sınamaya katlanışımızla gurur duyabiliriz; direndik. Halkımızın birliğine, azmine, cesaretine dair benzersiz bir ders verdiğimize inanıyorum; bu sınavı atlattık, yolumuza devam ettik. Kalkındık; sağlam ekonomik ve sosyal temellere dayanarak kalkınmayı sürdürüyoruz. Aynısını diğer Latin Amerika ülkelerinin söylemesi mümkün değil.

Biz, diğer sosyalist ülkelerle ilişkilerimizde en azından Yeni Ekonomik Düzen olarak nitelendirebileceğimiz şeyi başardık. Sanayileşmiş ülkelerle olan ilişkilerinde uygulamak üzere, Üçüncü Dünya ülkeleri için de hemen hemen aynı formülü, bizim sosyalist ülkelerle kurduğumuz ilişkinin aynısını kurmalarını öneriyo-

ruz: Uzun vadeli, düşük faizli krediler, borcun 10-15-20 yıllık faizsiz yeniden finansmanı, ulaştığımız ekonomik ve sosyal başarıyı mümkün kılan, ürünlerimizin adil fiyatlandırması.

Sen bunlardan bazılarını dile getirdin, bazılarına bu röportaj sırasında değindik. Sağlık söz konusu olduğunda, Üçüncü Dünya ülkeleri arasında tartışmasız biçimde birinciyiz ve pek çok sanayileşmiş ülkeden de ilerideyiz. Az gelişmiş ülkeler içinde eğitimde birinciyiz ve pek çok gelişmiş ülkeden öndeyiz. Eğitimde ABD'den öndeyiz. ABD'de 26 milyon okuma yazma bilmeyen ve sanırım yaklaşık 47 milyon da yarı cahil yani akıcı şekilde okuyup doğru yazamayan insan var. ABD eğitim konusunda dünyada 48. sırada ve biz bu sıranın çok üstündeyiz. Beklenen yaşam süresi ABD ile bizde aynı olduğundan, sağlıkta aşağı yukarı eşit durumdayız. Bebek ve çocuk ölümlerinde onlardan üç puan ilerideyiz; bizde doğan her 1000 bebekten 15'i ilk bir yıl içinde hayatını kaybediyor, onlarda bu rakam 12'dir ve bu oranı yakalayıp geçeceğimize dair hiç kuşkumuz yok. ABD'nin sahip olduğu zenginliğe, üretime ve bizimkinden çok yukarıda olan, kişi başına düşen gayri safi yurtiçi gelirine rağmen, bunu başaracağımızdan eminiz.

Brezilya da dahil, Üçüncü Dünya ülkeleriyle aramızda pek çok ortak nokta var. Latin Amerika hükümetlerinin genellikle ABD'nin emirlerine uymaya, ona boyun eğmeye çok alışkın olduğunu söylemiştim ama Asya ve Afrika'da Küba'yla mükemmel ilişkiler sürdüren ve rejimleri bizimkinden çok farklı olan pek çok ülke var. Örneğin politik düzenleri ve ideolojileri son derece farklı olan Endonezya'nın ve Pakistan'ın Küba'yla ilişkileri gayet normal. Brezilya ve Küba arasındaki politik ve toplumsal düzene dair farklar, ilişkilerde zorluğa yol açmaz; sistemdeki farklılıklara rağmen iki ülke arasında pek çok ortak nokta var.

Ve bana kalırsa Brezilya'nın geleceği aslen Üçüncü Dünya ülkeleri ile olan ilişkilerinde. Küba'yla bağlantılı olan tecrit ve ilişkinin ortadan kalkmış olmasının aslında Brezilya'nın ulusal çıkarlarına aykırı olduğunu düşünüyorum; çünkü gerçekten Küba ne büyüklük ne de miktar olarak Brezilya'nın sahip olduğu kaynaklara sahip bir ülkedir. Öte yandan pek çok alanda deneyime sahip ve Üçüncü Dünya ülkelerinin çıkarlarının savunulmasında uluslararası açıdan aktif tavrı olan bir ülkedir. Bunlar göz ardı edilemeyecek faktörlerdir.

Bu noktadan bakınca, Brezilya'daki önceki hükümete karşı bir sempati besliyorduk demeyeceğim; böyle bir şey mümkün değildi ama ilişkiler açısından aşılmaz bir engel de değildi. Şimdi bir demokratik açılım meydana geliyor. Şimdi daha büyük bir ortak çıkar var. Şimdi devasa bir krizle karşı karşıyayız ve çözümü için birlikte savaşmak zorundayız. Bu savaşta Brezilya'nın Latin Amerika'yla, Latin Amerika'nın Brezilya'yla birlik olmaya ihtiyaçları var. Brezilya'nın 100 milyar dolardan fazla borcu var , bunu ödemenin yolu yok. Ne söylendiğinin, ne iddia edildiğinin bir önemi yok; bu borç ödenemeyecek. Her yıl yalnızca faizler için 12 milyar dolar ödenmesi gerekir. Brezilya dış borcunu tek tek saymaya kalksa, her bir doları bir saniyede saysa, tamamını saymak için 3343 yıl ve yalnızca ilk on yılda ödeyecekleri faizi saymak için de yaklaşık 3858 yıl gerekir. Eğer bu rakamları saymak için 24 saat boyunca 100 kişiyi görevlendirseler 38,5 yılda ancak sayarlar. 8 milyon 512 bin kilometrekarelik yüzölçümüyle Brezilya, dünyanın en büyük ülkelerinden biridir. Latin Amerika'nın en büyük ülkesidir ve kilometrekare başına 12.218 dolar borçludur yani her hektarına 122 dolar 18 sent borç düşmektedir ve yalnızca faiz olarak, 10 yıl içinde kilometrekare başına 14.098 dolar, hektar başına 140 dolar 98 sent ödemek zorundadır. Faizler inse bile, dolar belli bir ölçüde değer kaybetse bile, Brezilya gibi kalkınmakta olan bir ülkenin böyle bir yükü taşıması imkânsızdır. Tıpkı Latin Amerika'nın kalan 260 milyar dolarlık borcu ödeyemeyecek olması gibi. Bu yıl Brezilya'nın ticaret bilançosunun geçen yıldan daha düşük çıkacağı şimdiden biliniyor; 1984'te 12 milyar dolar olan dış ticaret fazlasının, bu yıl 10 milyar doların altında olacağı hesaplanıyor. Brezilya'dan sonraki en büyük borçlular olan Meksika ve Arjantin için de aynısı geçerli.

Yalnızca faiz ödemek için bir halktan muazzam fedakârlıklar yapması istenemez. Tancredo* büyük cesaret ve açıklıkla borcu ödemek için halkı feda etmeyeceğini öne sürdü. Bunu hepsi öne sürdü; Uruguay başkanı, Arjantin başkanı ve Brezilya'nın şu anki başkanı. Ve ben çok kesin biçimde –matematiksel bir kesinlikle çünkü bu noktada matematiğe dayanıyorum– bir formüle ihtiyaç olduğunu görüyorum ve öne sürdüğümüz formülün yani Üçün-

* Brezilya'nın demokratikleşme sürecinde, 1984'te yapılan seçimlerde başbakan seçilen ancak göreve başlayamadan hastalanarak ölen politikacı. (ç.n.)

cü Dünya ülkelerinin borçlarının tamamen iptal edilmesinin en akılcı, en tutarlı, en uygun, en adil ve en ahlaki formül olduğuna inanıyorum.

Bu iptale nereden başlanacak? Muhtemelen bir yıl faiz ödenmemesinden veya faizleri ödemek için kredi alıp 2 yıl sonra, 3 yıl sonra, 5 veya 10 yıl sonra ödemek için yapılacak uzun ve eziyet verici pazarlıklardan başlanacak. Bu, alacaklılarla anlaşmaya vararak da olabilir, alacaklıların dayatması sonucunda da. Latin Amerika ülkelerinin ne yapılması gerektiğine dair önceden bir uzlaşmaya varmasıyla da olabilir veya en yüksek ihtimalle, bir ülke veya bir grup ülkenin çaresizlik içinde kalıp tek taraflı bir kararla ödemeleri askıya alması ve diğerlerinin arka çıkmasıyla da olabilir. İstemek yerine verdiğimiz, ellerimizin para istemek için uzanmak yerine para çıkarmak ve sanayileşmiş ülkelere takdim etmek için cebimizde olacağı, gerçekten inisiyatif alabileceğimiz, birlik olmamızın elzem olduğu böyle bir durumda bence doğru olan, stratejik olan birleşmek, inisiyatif almak ve yalnızca borç sorununu değil, aynı zamanda korumacılık, damping, eşitsiz mübadele sorunlarını da ele almak olacaktır. Tek cümleyle ifade edersek; halihazırda Birleşmiş Milletler tarafından onaylanmış olan Uluslararası Yeni Ekonomik Düzen'i savunmak olacaktır. Bu tarihte bir kez rastlanacak bir fırsattır. Bunu görmeyen politikacılar, yöneticiler tarih karşısında muazzam bir sorumluluğun altına gireceklerdir. Göreceklerini, kavrayacaklarını, sorunu doğru terimlerle ortaya koyacaklarını ve her iki amaç için de savaşacaklarını umuyorum.

Uzun zamandır yokuş yukarı yürüdüğümüze inanıyorum. Yalnızca Golgotha Tepesi'nin* eziyetine katlanmadık, aksine zirveye vardığında geri yuvarlanacak bir kayayı, her gün yokuş yukarı yuvarlayan o adamın, Sisifos'un eziyetini de çektik. O halde bu, Golgotha'dan daha kötü çünkü Golgotha'da zirveye kısa zamanda varılıyordu oysa biz çok zamandır yokuş yukarı tırmanıyoruz ve hep gerileyip tekrar aşağı düşüyoruz. Golgotha'nın eziyeti Sisifos'unkine yeğdir; hem Golgotha'yı zaten tırmandığımıza göre dirilişi de yaşamamız gerekir.

Bizim iddiamız soruna hakiki bir çözüm bulmak. Ama sana söyleyeceğim şeyler olacak; emperyalizm ve sanayileşmiş kapi-

* İsa'nın sırtında asılacağı çarmıhı taşıyarak tırmandığı tepe; ilgili olay Matta İncili, 27:33'te anlatılmaktadır. (ç.n.)

talist ülkeler bir çözüm bulunmasını engellemeye, insanları bölmeye, herkes kendi Golgotha'sına hatta Golgotha bile değil, asla bitmeyen bir yokuşta kayanın eziyetini çeksin diye ağızlara bir parmak bal çalmaya uğraşacak. Ve günün birinde haliyle halklar soracak: İyi güzel de biz ne zamana kadar bu şartlarda yaşayacağız? Ve çözüm arayacaklar. Ancak tekrar söylüyorum, ben kontrollü bir çözümden, iç ve dış birlikten, bağımsızlık ve azgelişmişlik sorunları için gerçek ve kesin çözümden yanayım.

Bu yüzden Brezilya'yla büyük ortak çıkarlarımız olduğunu düşünüyorum. Bununla beraber diplomatik ilişkiler için bastırmıyoruz. Brezilyalılara, tıpkı Uruguaylılara ve diğerlerine dediğimiz gibi, resmi ilişkiler söz konusu olduğunda acil ekonomik çıkarlarınız için en uygunu neyse onu yapın diyoruz. Borçlarınızla ilgili bitip tükenmeyen pazarlıklara boğulduğunuzu ve esas alacaklı olan Yankilerin olası bir ilişkiyi düşünmekle bile telaşa kapıldıklarını biliyoruz. Küba yüzünden zora girmelerini istemeyiz. Küba'nın böyle sorunları ve artık ABD'nin de Küba'ya olduğundan fazla zorluk çıkarma imkânı yok. Bu ülkelerin en uygun anı gözetip ilişkileri yeniden kurmalarını kaygıya, telaşa kapılmadan bekleyebiliriz. Ülkemizin çıkarcı olmayan, dürüst politikasının bu yolla kendini hakikaten ortaya koyduğunu düşünüyorum. Beklemenin bize bir zararı yok; Küba'yla olan ilişkilerini, en acil ekonomik sorunları ve demokratikleşme süreçleri bakımından en elverişli olacak biçimde yürütmek zorunda olan onlar. Bizim konumumuz bellidir.

Camilo ve Che'ye Dair

Frei Betto: Teşekkürler Kumandan. Son sorumu Brezilyalı gençleri düşünerek soruyorum. Brezilya'nın 133 milyonluk nüfusunun yaklaşık 80 milyonu 25 yaşın altında. Bu insanların büyük bölümü sizin iki kardeşinize, yoldaşınıza, yani Camilo Cienfuegos ile Che Guevara'ya büyük hayranlık duyuyor. Bu devrimcilere dair kişisel görüşünüzü almak isterim.

Fidel Castro: Özetlemek zor ama çok kısaca diyebilirim ki Che politik, kişisel ve ahlaki açıdan doğruluk timsali bir adamdı.

Frei Betto: Onunla ne zaman tanıştınız? Tanıştığınızda siz kaç yaşındaydınız?

Fidel Castro: Che ile hapisten çıkıp Meksika'ya gittiğimde, 1955'te tanıştım. O zaten orada bulunan bazı yoldaşlarla irtibat kurmuştu. ABD ve CIA'in müdahalesinin yol açtığı dramı, Arbenz'in devrilişini, işlenen suçları görüp yaşamakta olduğu Guatemala'dan geliyordu. Bir elçilik aracılığıyla mı yapmıştı bilmiyorum ama bir şekilde oradan çıkabilmişti. Tıp fakültesinden daha yeni mezun olmuştu ve Arjantin'in dışına bir iki defa çıkmıştı. Bolivya'ya ve başka ülkelere gitmişti. Hatta Guatemala'dan onunla birlikte ayrılan Arjantinli bir yoldaşımız hâlâ Küba'da yaşıyor. Granado adında araştırmacı bir bilim adamı, burada bizimle çalışıyor. Seyahatlerinden birinde ona eşlik eden kişi. Amazon Nehri'ne kadar gelmişler, artık tıptan mezun olmuşken adeta misyonerler gibi, bir cüzzam hastanesinde kalmışlar.

Frei Betto: Sizden yaşça küçük müydü?

Fidel Castro: Sanırım Che benden küçüktü, belki bir iki yaş kadar. 1928 doğumlu sanırım.

Tıp fakültesinden mezun olmuş. Marksizm-Leninizm'e dair okumaya çok meraklıydı; kendi kendini yetiştiren biriydi, okumaya çok düşkündü, kendini tamamen adamıştı. Ve hayat, dört bir yanda gördükleri, onu eğitmeye devam etmişti, dolayısıyla biz Che ile karşılaştığımızda devrimciliği çoktan oturmuştu. Ayrıca çok zeki, çok yetenekli ve çok yüksek bir teorik kapasitesi vardı. Genç yaşta ve devrimci felsefesi kitaplarda, eserlerde vücut bulamadan ölmesi hakikaten üzücüdür. Çok iyi yazardı, ifadesi çok kuvvetliydi, üslubu gerçekçi ve etkileyiciydi. Az sözcükle, tam isabet eden sözcüklerle yazan bir Hemingway'di adeta. Tüm bunlara yoldaşlığı, diğerkâmlığı, özverili oluşu, cesareti gibi sıra dışı insani özellikleri de ekleniyordu. Elbette tanıştığımız sırada bunları bilmiyorduk. O kişi, Guatemala'dan bahseden şu Arjantinli hoşumuza gitmişti. Bu yüzden ona Che* deniyordu. Kendisinin de anlattığı gibi, kısa süre konuştuktan sonra seferimizin bir parçası olması konusunda çabucak anlaşmaya varmıştık.

Frei Betto: Ona Che lakabını siz mi taktınız yoksa o kendi mi seçti?

Fidel Castro: Orada bulunan Kübalılar onu Che diye çağırıyordu. Bir başka Arjantinli olsaydı, Arjantinlilerin bu sözle anılması

* Arjantin'de kişilerin dikkatini çekmek, onlara seslenmek için kullanılan bir hitap ünlemi. (ç.n.)

adetinden ötürü onu da öyle çağırırlardı. İşin aslı Che öyle bir nam ve saygınlık kazandı ki bu lakabı mülkiyetine geçirdi. Yoldaşlar onu öyle çağırıyordu, ben de öyle tanıdım.

Doktordu ve seferimize doktor olarak katıldı, asker olarak değil. Elbette bir noktaya kadar gerilla savaşına ilişkin askeri eğitim aldı. Disiplinliydi, iyi nişancıydı; tıpkı spor gibi bu da ona keyif verirdi. Neredeyse her hafta Popocatépetl'e* tırmanmaya çalışırdı. Hiçbir zaman başaramazdı ama hep denemeye devam ederdi. Astımdan mustaripti. Gösterdiği fiziksel gayret ve yiğitlik son derece övgüye layıktır çünkü astımı vardı.

Frei Betto: O da sizin gibi iyi bir aşçı mıydı?

Fidel Castro: Bana kalırsa ben ondan daha iyi aşçıyım. Che'den iyi devrimciyim diyecek değilim ama ondan iyi aşçıyım, bu doğru.

Frei Betto: Meksika'dayken iyi et pişirirmiş.

Fidel Castro: Arjantin tarzı mangaldan anlıyordu. Bu yalnızca açık alanda yapılabilir. Devrimci faaliyetlerimiz nedeniyle tutuklu bulunduğumuz Meksika hapishanelerinde türlü türlü pilavı, fasulyeyi, makarnayı yapmak benim işimdi. O da az biraz anlasa da mutfak işlerinde asıl uzman olan bendim. Senin ve annenin de yapacağı gibi mesleki onurumu savunmak zorundayım; ne de olsa yemek yapmak hakiki bir bilimdir.

Her neyse. Che insani, entelektüel ve aynı zamanda sonradan edindiği askeri becerileri, liderlik vasfı ve cesaretiyle öne çıkıyordu. Zaman zaman gözü karalığı tutuyordu. Öyle ki ben onu belli bir dereceye kadar kontrol altına almak zorunda kalıyordum. Yapmak istediği bazı operasyonlar denetleniyordu ve hatta yasaklanıyordu çünkü çarpışma başladığında gözü pek bir şey görmüyordu. Ayrıca eyleme geçtiğinde kararlıydı, inatçıydı. Değerini ve kapasitesini anlayarak kadrodaki diğer herkese ne yapıyorsam ona da aynısını yaptım. Kadrodakiler deneyim kazandıkça taktik görevler için yeni kadrolar oluşturuyordum ve en deneyimli olanları stratejik operasyonlar için yedekte tutuyordum. Yani küçük birlikleri yönetme deneyimi edinmeleri için, tehlikeli olsa da basit olan operasyonlarda, göze çarpan acemi muharipleri görevlendiriyordum ve en kıdemli olanları stratejik görevler için saklıyordum.

* Meksika'da başkent Meksiko'ya 50 km. mesafede bulunan, halen aktif yanardağ. (ç.n.)

Ayrıca Che ahlaki bakımdan da son derece tutarlıydı. Derinlikli fikirlerin adamı, yorulmak bilmez bir emekçi, görevlerini disiplin ve titizlikle yerine getiren biri olduğunu göstermişti. Ve her şeyden önce, söylemlerine kendisi örnek oluyordu; bu çok önemli. Her konuda birinciydi, koyduğu kurallara en başta o taviz vermeden uyuyordu ve yoldaşlar nezdinde büyük bir saygınlığı, büyük etkisi vardı. Latin Amerika'nın o neslinin en büyük figürlerindendi. Ve yaşasaydı neler gerçekleştirebilirdi, kim bilir.

Meksika'da olduğumuz ve hareketimize katıldığı andan itibaren bana Küba'da devrimin zaferinden sonra, anavatanı veya Latin Amerika için savaşmaya devam etmesini onaylayacağıma dair söz verdirdi. Böylece birkaç yıl burada önemli sorumluluklar üstlenerek bizimle çalıştı ama aklında hep bu vardı. Sonunda ona verdiğimiz sözü, onu alıkoymama ve geri dönmesine engel olmama sözünü tuttuk. Hatta yardımcı olduk; ödevi olduğunu düşündüğü şeyi yapması için ona yardımcı olduk. Ona verdiğimiz söze sadık kaldık ve "Devrimci misyonumu tamamlamak için ayrılmak istiyorum artık" dediğinde, ona "Haklısın, sözümüzü tutacağız" dedim.

Her şeyi bizimle tam bir uyum içinde yaptı. Küba devrimiyle sözde ters düştüğüne dair söylenenler alçakça iftiralardı. Onun kendi kişiliği, kendine özgü yaklaşımları vardı; farklı konular üzerine kardeşçe tartışırdık ama her zaman bir uyum, iletişim, her konuda tam bir birlik ve mükemmel bir ilişki mevcuttu aramızda; son derece disiplinli bir adamdı.

Gittiğinde, Che ile sorunlar yaşandığı ve onun da ortadan kaybolduğu söylentileri uzun süre boyunca ortalarda dolaştı. Gerçekte Che Afrika'daydı. Enternasyonalist bir misyonu yerine getirmek için Afrika'da, Kübalı enternasyonalist bir grupla birlikte, sonradan Zaire adını alan Belçika Kongo'sunda, saygın Afrikalı önder Lumumba'nın taraftarlarının yanında savaşıyordu. Che orada birkaç ay kaldı. Elinden geldiğince yardım etmeye uğraşıyordu çünkü Afrika ülkelerine karşı büyük sempati besliyor, onlarla dayanışmayı önemsiyordu. Ve ayrıca, oradayken ilerideki savaşlar için fazladan deneyim kazanmıştı. Bu enternasyonalist misyonun ardından, Güney Amerika'da devrimin asgari koşullarının oluşmasını beklerken bir süre Tanzanya'da ve sonra da Küba'da kaldı.

Giderken bana meşhur veda mektubunu yazdı ve ben de Che'nin Afrika'dan çıkması gerekeceği gibi çok belli bir nedenden ötürü, onu yayınlamaktan aylarca kaçındım. Ve sahiden de Afrika'dan ayrıldı, Küba'ya döndü; Sierra Maestra'da görev yapmış savaşçılardan bir gönüllü grubu oluşturmak için başvurdu, biz de bunu onayladık. Yoldaşlarıyla zorlu bir talim yaptıktan sonra Güney Amerika'ya gitmek için ayrıldı. Yalnızca Bolivya'da değil, kendi ülkesinde ve diğer ülkelerde de savaşmak fikrindeydi. Bolivya'dan başlama nedeninin açıklaması budur. Elbette o dönemde Küba'yı kapana kıstırmak için pek çok kampanya yapıldı ama biz bunlara katlandık ve Che'nin Bolivya'da kendi seçtiği bölgeye varışı güvence altına alınmadan mektubu yayınlamadık. Ancak o zaman yayınladık. Bununla ilgili pek çok karalama kampanyası yapıldı.

Özetlememi istersen şöyle derim: Eğer Che Katolik olsaydı, Kilise'den olsaydı, aziz yapılmak için gereken tüm erdemleri haiz olurdu.

Başka bir yoldaşımı, Camilo'yu da andın. Camilo halktan biriydi. Zeki, cesur, coşku dolu, devrimci görevine çok gençken başlamış, tipik bir Kübalıydı. Batista'yla mücadelenin ilk yıllarında üniversite öğrencileriyle temastaydı. Bazı gösterilere katılıyor, yaralanıyor ve bizler Meksika'da seferi organize ederken Hareket'imizle temasa geçiyor, bize katılıyor ve asker olarak geliyor. Hayatta kalanlar arasında ve de cesareti, girişkenliğiyle muharip olarak anında göze çarpmaya başlıyor. Zafer kazandığımız daha ilk çarpışmada, 17 Ocak 1959'da 22 kişilik bir grupla girdiğimiz, askerlerle denizcilerden oluşan ve hepsi ölene ya da yaralanana kadar çetin bir direniş gösteren, karma bir birlikle çatıştığımız bu ilk çarpışmada Camilo sivriliyor. O olayda da yaralı hasımlarımıza ilaç verdik, tıbbi müdahalede bulunduk, onları tedavi ettik.

Daha ilk çarpışmadan itibaren Camilo'nun büyük bir asker olduğu belli oldu. Che'den farklı bir karakteri vardı; daha teklifsiz, daha neşeli, daha Güney Amerikalı'ydı. Che kadar entelektüel değildi, eylem adamıydı; bununla beraber çok zeki, çok politikti ve Che kadar çileci bir disiplin göstermese de o da davranışlarıyla örnek oluyordu. Girişkenliği, becerisi ve cesaretiyle lider olduğu pek çok çatışmada başarı gösterdi. Savaşın son aşamasında onu stratejik bir görevle, yani Las Villas bölgesinin istilasıyla görevlendirdik.

Ayrıca Camilo'nun özel bir karizması vardı. Camilo'nun yüz hatlarına, yüzüne ve sakalına baktığında, genelde havarilerin suretlerinde görünen bir hava vardır. Bir yandan da tam bir Güney Amerikalı; çok konuşkan, çok cesur. Buna rağmen, gözü karaydı diyemem. Yani yiğit olmasına yiğitti, çok gözü pekti ama gözü kara değildi. Sanki Che'de ölümün alın yazısı olduğu fikri, kaderci bir tavır hâkimdi. Camilo'nun böyle bir düşüncesi yoktu; tersine bir iş ne kadar riskli, ne kadar cüretkar olursa olsun yapardı ve düşmanına en ufak bir fırsat vermezdi. Doğuştan mükemmel bir gerillaydı. Küçük bir gerilla grubuyla Sierra Maestra'dan düzlüğe inen ilk kişiydi.

Devrimin ilk aylarında Camilo da hepimizin yaptığını yapıyordu; bulduğumuz her arabaya, uçağa, pırpır uçağa, helikoptere biniyorduk, hiçbir güvenlik önlemi olmadan. Emperyalizmin işbirlikçiliğini yapan, etrafına gericilerin toplanmasına izin vermiş ve tek kurşun atmadan, halkla beraber bertaraf ettiğimiz karşıdevrimci bir komplo kuran Hubert Matos'un ihaneti dolayısıyla, Camilo da benimle Camagüey'e gelmişti. Ben sokaktayım, komploculara silah bıraktırmak için silahsız halde Camagüey'deki karargâha doğru yürüyorum. Tüm halk peşimden geliyor. Oysa Camilo –bu arada bana tek kelime etmeden– beni riske atmamak için inisiyatif almış. Gerçi ben komploculların morallerini kaybettiklerinden, tek bir kurşun atmayacaklarından eminim. Camilo korumalarıyla benden önce davranıp Hubert Matos'un bulunduğu alay komutanlığına gelmiş, elebaşlarını silahsızlandırıp komutayı devralmış. Ben geldiğimde çoktan içerideydi. Hubert Matos'un ihanetinden kaynaklanan olaylar dolayısıyla Camilo ordu komutanı olduğundan, daha sonra Camagüey'e pırpırla yaptığı bir yolculuktan, gece vakti dönüyordu. Tam da yaz sonuydu, çok sık fırtına çıkan bir dönemde, doğru düzgün uçakların bile o meteorolojik şartlarda havalanmaması gerekirken.

Frei Betto: Hangi yılda oldu bu?

Fidel Castro: Devrimin ilk yılıydı, Ekim 1959'da oldu.

Frei Betto: Kaç yaşındaydı?

Fidel Castro: Benden gençti. Öldüğünde 27 yaşındaydı.

Bugün yöneticilerin kullandığı radarlı jetler, uçuşların güvenli yapılmasını sağlayan etkin bir organizasyon var. Bulutların konumuna göre uçuyorlar, her yöneticinin uçuşu karadan takip

ediliyor. Camilo pırpırla, adanın kuzeyinden gün batarken yola çıkmıştı. Yola çıktığı fakat gelmediği ertesi gün anlaşıldı. Burada hepimiz devrimin ilk zamanlarında uçak ya da helikopter kazası atlattık. Ben atlattım, Raúl atlattı, başka yöneticilerin de başına geldi. O sırada bu tür yolculuklar için bugün yapılan organizasyon, alınan önlem, sağlanan güvenlik yoktu. Camilo'nun kaybolduğundan bile ancak ertesi gün haberdar olundu. Bu hepimizde, tüm halkta büyük bir şok, büyük bir burukluk ve üzüntüye neden oldu. Bizzat ben Küba'nın etrafındaki adacıkları bile uçakla turladım. Havada, karada, yerde, her yerde onu aradık; hiç izi bulunamadı. Bu olay da devrime karşı alçakça iftira kampanyalarına ve entrikalara gerekçe yapıldı. Rekabet yüzünden, çekememezlikten Camilo'yu öldürdüğümüz söyleniyordu. Bunların hepsini yaşadık. Halk biliyor; halkı asla hiç ama hiç kimse kandıramadı çünkü hepimizi tanıyorlar; etik değerlerimizi, kurallarımızı, hayatımızı, ilkelerimizi biliyorlar.

Che için, Kilise'ye bağlı olsaydı aziz olabilirdi, dediğim gibi; Camilo için de ölümü dolayısıyla mütevazı kökenine, halkın sahip olduğu uçsuz bucaksız, sonsuz potansiyeli ortaya koyan, kısacık devrimci hayatına sığdırdığı olağanüstü işlere vurgu yaptığım konuşmamda dile getirdiklerimi söyleyebilirim. Yüreklendirici ve teselli edici bir mesaj olması için halka şunu söyledim: "Halk içinde pek çok Camilo var." Bu devrimin tarihi ve şu 26 yıl, halk içinde pek çok Camilo olduğunu gösterdi diye düşünüyorum. Her geçen gün halk içinde pek çok Camilo'nun olduğuna dair inancım kuvvetleniyor; tıpkı Arjantin halkı içinde pek çok Che'nin olduğuna dair inancım, tüm Latin Amerika'da Che ve Camilo gibi on binlerce, belki yüz binlerce adam olduğuna dair inancım gibi.

Sonuçta 2 Aralık 1956'da Küba'ya çıkarma yaptığımız sefere katılan 82 kişiden, ilk ve zorlu yenilgilerin ardından 15-16 kişi yeniden bir araya geldik ve bu 15-16 kişi içinde çok parlak liderler; Camilo ve Che gibi adamlar vardı. Asil ve adil bir fikrin peşinde yüz tane, bin tane adam topladığın yerde, pek çok Camilo ve Che olduğuna emin olabilirsin.

Frei Betto: Bu röportajı bitirmeden önce, bunca işinize rağmen değerli zamanınızdan bana böyle büyük bir kısmı ayırarak muazzam bir cömertlik gösterdiğiniz için size teşekkür etmek ve kişisel bir beyanda bulunmak isterim: Sözlerinizin, görüşlerini-

zin, fikirlerinizin ve birikiminizin özellikle de Hıristiyan okurlar bakımından, yalnızca politik umutları için yüreklendirici bir mesaj değil, aynı zamanda Hıristiyan yaşantısı için bir güç kaynağı olacağından eminim.

Teşekkürler Kumandan.

Fidel Castro: Çok teşekkürler.

Uzun röportajı bitirdiğimizde neredeyse gün ağarıyor. Elimde uluslararası ve tarihsel açıdan son derece ilginç ve ender bir materyal tuttuğumdan emin olmak, sanki gücümü çok aşan bir yük taşıyormuşum gibi bana kendimi küçücük hissettiriyor. Fidel'e duyduğum kardeşçe hayranlık ve Babamız'a sessizce ettiğim övgü dolu dua içimi kaplıyor.

Bin yıllardır cehalet taraftarlığıyla dokunan ağın altında gizli kalan gerçekler vardır. Devrimin ilk yıllarında, Fidel Castro bunu şöyle belirtmişti:

"Bizi yalanla evlendirip onunla yaşamaya mecbur kıldılar. O yüzden gerçekleri duyduğumuzda dünya başımıza yıkılıyor sanıyoruz."

Hıristiyanlar ile Komünistler arasında sıkı politik bağlar kurma olasılığının üzerine örtülen kalın peçe, Fidel'in Brezilyalı Rahip Frei Betto'ya verdiği bu röportajda kalkıyor. Okurun burada üzerine düşünebileceği şey hiç görülmedik, duyulmadık bir olay. Sözcüğün sözlük tanımına bağlı kalarak adlı adınca söylersek, bu röportajı okuyacak kişi "insanları hayran bırakan, doğaüstü sayılan olay"la, yani bir mucizeyle karşılaşacaktır.

Komünistlerin inançlı insanlarla anlaşmasının mümkün olmayacağı dogması, zenginlik-yoksulluk veya zulüm-adalet terazisinde yerle bir oluyor. Fidel "somut durumun somut tahlili" ilkesini hassas bir konuda ele alarak, hayata ve teoriye dair ustalığını gözler önüne seriyor.

Sosyalistlerin din meselesine bakışı bu kitapta yeni ve şaşırtıcı yollar buluyor. İnsanlığın kaderi için içtenlikle kaygılanan herkesin üzerine derin derin düşünmek isteyeceği bir mesele bu.

THG
0735059
EYS
2016

AYRINTI • İDEAAYRINTI
ISBN: 978-975-539-167-0
9 789755 391670